

PORADNIK

dla słuchacza kursu
specjalistycznego dla
dzielnicowych

Katowice 2017

Poradnik dla słuchacza kursu specjalistycznego dla dzielnicowych

Katowice 2017

Poradnik dla słuchacza kursu specjalistycznego dla dzielnicowych

Praca zbiorowa

Zespół redakcyjny (2017-2020):

Rozdział I

podinsp. Witold Kreihs, podinsp. Mariusz Michalski, kom. Aleksandra Kukuła, kom. Grzegorz Sala, podkom. Anna Mazurkiewicz, asp. szt. Paweł Opiela, asp. Piotr Kuśka

Rozdział II

asp. szt. Robert Bereszko, asp. szt. Grzegorz Filarski, asp. szt. Tadeusz Antonowicz

Rozdział III

asp. szt. Katarzyna Mazur-Niewiedział

Rozdział IV

podinsp. Michał Adamczyk, nadkom. Tomasz Sibiela, kom. Marek Grzebieluch, kom. Arkadiusz Arseniuk, kom. Paweł Sitko, podkom. Sławomir Manterys, podkom. Mariusz Szmółda, st. asp. Monika Kocjan

Rozdział V

kom. Mirosław Karkocha, podkom. Aneta Cygan-Domińska, asp. szt. Rafał Błoch

Rozdział VI

nadkom. Tomasz Czyłok

Redakcja techniczna i korekta:

Paweł Mięsiak

Wydawca: Szkoła Policji w Katowicach

© Copyright by Szkoła Policji w Katowicach, Katowice 2017. Pewne prawa zastrzeżone.

Tekst niniejszej publikacji stanowi materiał dydaktyczny Szkoły Policji w Katowicach i jest dostępny na licencji Creative Commons – Uznanie Autorstwa – Użycie Niekommercyjne – Na Tych Samych Warunkach (CC-BY-NC-SA) 3.0. Polska. Postanowienia licencji są dostępne pod adresem: <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/pl/legalcode>

Wydanie uaktualnione w grudniu 2020 r.

SPIS TREŚCI

1. Organizacja, metody i formy pełnienia służby przez dzielnicowego	5
1.1. Organizacja służby dzielnicowego	5
1.1.1. Organizacja służby na stanowisku dzielnicowego	5
1.1.2. Zadania i obowiązki kierownika dzielnicowych w zakresie nadzoru nad pracą dzielnicowego	7
1.2. Zakres zadań dzielnicowego	10
1.2.1. Rozpoznanie rejonu służbowego	10
1.2.2. Zadania dzielnicowego w zakresie rozpoznania osobowego	12
1.2.3. Zadania dzielnicowego z zakresu profilaktyki społecznej	15
1.2.4. Zadania dzielnicowego w zakresie ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń	20
1.2.5. Ograniczenia w zadaniach dzielnicowego pełniącego służbę na terenach miejskich. Różnica zakresu zadań dzielnicowego z terenu miejskiego i pozamiejskiego	21
1.2.6. Rola i zadania Policji w sytuacjach kryzysowych	22
2. Zagadnienia prawne	32
2.1. Postępowanie w sprawach nieletnich i małoletnich pozbawionych opieki	32
2.1.1. Zadania dzielnicowego wobec małoletnich pozbawionych opieki	32
2.2. Wybrane zagadnienia prawa cywilnego i rodzinnego	40
2.2.1. Spory sąsiedzkie	40
2.2.2. Czyny niedozwolone	52
2.2.3. Wykonywanie władzy rodzicielskiej oraz obowiązków alimentacyjny	63
3. Profilaktyka społeczna	74
3.1. Kompetencje społeczne dzielnicowego	74
3.1.1. Diagnoza kompetencji społecznych	74

4. Interwencje policyjne	80
4.1. Realizowanie zadań dzielnicowego w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie	80
4.1.1. Charakterystyka przemocy w rodzinie	80
4.1.2. Zadania wynikające z „Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie”	125
4.2. Przeprowadzanie interwencji przez dzielnicowego	129
4.2.1. Podstawowe uprawnienia, użycie lub wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego oraz broni palnej	129
4.2.2. Sposoby radzenia sobie z sytuacjami stresowymi	163
4.2.3. System informacyjny Schengen – SIS II	170
4.3. Doskonalenie umiejętności strzeleckich	177
4.3.1. Warunki bezpieczeństwa przy posługiwaniu się bronią	177
5. Postępowanie przygotowawcze	191
5.1. Czynności związane z przyjęciem informacji o przestępstwie	191
5.1.1. Czynności w niezbędnym zakresie	191
5.1.2. Przyjęcie zawiadomienia o przestępstwie	194
5.1.3. Oględziny rzeczy i miejsca zdarzenia	203
6. Praca operacyjna	218
6.1. Praca operacyjna w służbie dzielnicowego	218
6.1.1. Wybrane elementy pracy operacyjnej realizowanej przez dzielnicowego	218
Bibliografia	226

Rozdział 1.

Organizacja, metody i formy pełnienia służby przez dzielnicowego

1.1. ORGANIZACJA SŁUŻBY DZIELNICOWEGO

1.1.1. Organizacja służby na stanowisku dzielnicowego

Służbę dzielnicowego reguluje Zarządzenie nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika dzielnicowych.

Dzielnicowy to policjant mianowany na stanowisko dzielnicowego lub starszego dzielnicowego oraz policjant, któremu rozkazem personalnym powierzono pełnienie obowiązków służbowych na tych stanowiskach¹.

Wymagania kwalifikacyjne dla dzielnicowego określono w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 19 czerwca 2007 r. w sprawie wymagań w zakresie wykształcenia, kwalifikacji zawodowych i stażu służby, jakim powinni odpowiadać policjanci na stanowiskach komendantów Policji i innych stanowiskach służbowych oraz warunków ich mianowania na wyższe stanowiska służbowe.

Wymagania kwalifikacyjne dla dzielnicowego określono w Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 19 czerwca 2007 r. w sprawie wymagań w zakresie wykształcenia, kwalifikacji zawodowych i stażu służby, jakim powinni odpowiadać policjanci na stanowiskach komendantów Policji i innych stanowiskach służbowych oraz warunków ich mianowania na wyższe stanowiska służbowe. Aby być mianowanym na stanowisko dzielnicowego, policjant musi spełniać nw. kryteria:

- 1) wykształcenie minimalnie średnie;
- 2) ukończone szkolenie zawodowe podstawowe;
- 3) minimalnie 3 lata służby w Policji².

Biorąc pod uwagę powyższe wymagania, można powiedzieć, że Policjant obejmujący stanowisko dzielnicowego, ma co najmniej trzyletnie doświadczenie policyjne.

¹ Zarządzenie nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika dzielnicowych, § 2 pkt. 4.

² Załącznik do Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 19 czerwca 2007 r. w sprawie wymagań w zakresie wykształcenia, kwalifikacji zawodowych, stażu służby, jakim powinni odpowiadać policjanci na stanowiskach komendantów Policji i innych stanowiskach służbowych oraz warunków ich mianowania na wyższe stanowiska służbowe, tabela 2 l.p. 81.

Ponieważ nie zostały określone szczegółowo ścieżki kariery w Policji, dzielnicowym może zostać każdy policjant, który ma co najmniej wykształcenie średnie, ukończył kurs podstawowy i ma wspomniane wcześniej trzy lata służby. Można zatem powiedzieć, że powinien znać podstawowe „tajniki” służby policyjnej, najlepiej gdyby była to służba patroloво-interwencyjna, bo jest to dobry „fundament” dla pracy w dzielnicy, choć w zasadzie każdy inny rodzaj właściwie realizowanej służby będzie przydatny przy wykonywaniu zadań dzielnicowego. Służba dzielnicowego jest najbardziej uniwersalną w całej Policji, ponieważ obejmuje niemalże wszystkie zadania z całego zakresu realizowanego przez tę formację, a ujętą w art. 14 Ustawy o Policji, tj. czynności operacyjno-rozpoznawcze, dochodzeniowo-śledcze oraz administracyjno-porządkowe³.

Przydzielenie rejonu służbowego dzielnicowemu odbywa się pisemnie, na podstawie wniosku i należy do kierownika jednostki organizacyjnej.

Przy wyznaczaniu rejonu uwzględnia się w szczególności następujące kryteria:

- 1) ogólną liczbę i strukturę demograficzną ludności, gęstość zaludnienia oraz stopień koncentracji zabudowy o przeznaczeniu mieszkalnym;
- 2) poziom bezpieczeństwa oraz ogólną liczbę zdarzeń wymagających interwencji Policji;
- 3) lokalizację miejsc zagrożonych, obiektów użyteczności publicznej oraz innych miejsc gromadzenia się osób⁴.

Wymienione kryteria wyznaczania rejonów dzielnicowych powodują konieczność dokonywania analiz rejonów służbowych z uwagi na zmiany jakie zachodzą w otaczającej nas rzeczywistości. Zmienia się obraz wielu obszarów poprzez budowanie nowych osiedli, zabudowę dzielnic obrzeżnych miast, a także rosnącą liczbę emigrantów, którzy pojawiają się w Europie, w tym także w Polsce.

Z informacji uzyskiwanych od dzielnicowych można się dowiedzieć, że zarówno na terenach miejskich, jak i wiejskich liczba mieszkańców jest bardzo różnorodna i kształtuje się od kilku do kilkunastu tysięcy mieszkańców w jednym rejonie dzielnicowego. Wszystkie te dane są wyłącznie szacunkami, gdyż nikt nie prowadzi dokładnych badań w tym zakresie, a zmiany związane z migracją i emigracją powodują, że dane te stale się zmieniają. Właściwe określenie miejsc zagrożonych, obiektów użyteczności publicznej oraz miejsc gromadzenia się osób mają pozwolić właściwie pełnić służbę dzielnicowemu, która powinna być ukierunkowana na poprawę bezpieczeństwa osób oraz mienia.

Dzielnicowy obejmujący rejon służbowy powinien posiadać niezbędne informacje dotyczące położenia geograficznego i ukształtowania terenu oraz zasięgu działania

³ Art. 14 ust. 1 Ustawy o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r.

⁴ Zarządzenie nr 5...

spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych oraz zarządów budynków komunalnych, gdy takowe ma w swoim rejonie.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami dzielnicowy powinien mieć przydzielony jeden rejon służbowy, a w szczególnych przypadkach można mu przydzielić dodatkowy rejon, jednakże czas powierzenia nie może być dłuższy niż 12 miesięcy. Powodów do pełnienia służby w dwóch rejonach może być wiele, począwszy od długotrwałego zwolnienia lekarskiego dzielnicowego, poprzez udział w kursie doskonalącym lub specjalistycznym, po wakat.

Żeby dzielnicowy mógł dobrze realizować swoje zadania, wskazane jest dobre wyposażenie jego stanowiska pracy. Należy zacząć od miejsca do przyjmowania petentów oraz wykonywania czynności biurowych, w tym nieodzowny powinien być komputer, a także możliwość wykorzystywania w służbie środka transportu, w sytuacji gdy jest to uzasadnione charakterem wykonywanych zadań. Stanowiska pracy powinny być urządzone stosownie do rodzaju wykonywanych na nich czynności oraz psychofizycznych predyspozycji pracowników, przy czym wymiary wolnej (niezajętej przez urządzenia) powierzchni stanowiska pracy powinny zapewnić pracownikom swobodę ruchu wystarczającą do wykonywania zadań w sposób bezpieczny, z uwzględnieniem wymagań ergonomii.

Wskazane jest także, aby wprowadzenie do służby w dzielnicy odbywało się w sposób płynny, tzn. odchodzący dzielnicowy wprowadza swojego następcę. Ważnym elementem pracy dzielnicowego jest realizacja ustawowych zadań w odpowiednich godzinach, tzn. w czasie kiedy jego efektywność będzie największa, a zadania będą możliwe do zrealizowania, co wiąże się z pracą o każdej porze, uwzględniając czas służby zgodnie z obowiązującymi przepisami.

1.1.2. Zadania i obowiązki kierownika dzielnicowych w zakresie nadzoru nad pracą dzielnicowego

Zarządzenie nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika dzielnicowych.

Pracę dzielnicowego nadzoruje kierownik dzielnicowych, a w sytuacji gdy takiego etatu w strukturach jednostki nie przewidziano, inny policjant wyznaczony do tego przez kierownika jednostki.

W obecnych czasach kierownik powinien przystosowywać swój styl zarządzania do pracowników, za których odpowiada. Kierowanie przestało być sprawowaniem władzy nad podwładnymi. Polega ono raczej na skłanianiu przez kierownika podwładnych do współpracy za pomocą jego osobistego wpływu, opierającego się na autorytecie i kompetencjach. Najlepsze zatem wyniki uzyskiwane będą przez kierownika, kiedy postawi on na konsultowanie, dyskusowanie, a zatem na wyjaśnianie

lub wręcz negocjowanie decyzji. Trzeba jednak pamiętać o hierarchiczności w Policji, co nierzadko będzie się sprowadzało do wydawania poleceń, rozkazów.

Kierowanie to sztuka (naturalnie bazująca na wiedzy) mobilizowania i pobudzania energii i inteligencji wszystkich przyczyniających się do wypełniania zadań organizacji oraz zapewnienia jej pomyślności i rozwoju, a jednostkom i grupom pracującym stwarzania warunków osiągnięcia sukcesu i satysfakcji⁵.

Przez kierowanie rozumiemy wpływ przez pobudzenie i koordynację działalności zespołowej, zmierzającej do realizacji stojących przed zespołem celów⁶.

Pełnienie funkcji kierownika łączy się z obowiązkiem ciągłego:

- uzgadniania i rozwijania kwalifikacji podwładnych;
- przygotowywania działań i osiągania wyników;
- przekonywania i słuchania;
- bycia gotowym do udzielania rad i pobudzania pracowników⁷.

Francois Mingotaud wymienia także 14 kryteriów jakie są pożądane w sylwetce kierownika:

- kwalifikacje menedżerskie (zarządzanie, kontrolowanie);
- zdolność do podejmowania decyzji;
- kwalifikacje kierownicze (przekonywanie, motywowanie);
- zdolności organizacyjne (dokładność i metodyczność);
- przewidywanie i podejmowanie ryzyka;
- organizowanie czasu pracy i ustalanie priorytetów;
- zdolności twórcze;
- przedsiębiorczość;
- umiejętność delegowania uprawnień;
- skłonność do intensywnej pracy;
- łatwość nawiązywania kontaktów międzyludzkich;
- umiejętność słuchania i dyskusowania;
- skłonność do ustalania reguł (zarówno w sferze zachowań ludzkich, jak i reguł technicznych oraz intelektualnych);
- umiejętność inicjowania i przeprowadzania zmian⁸.

Wymienione kryteria cech kierowniczych są dość uniwersalne i bardzo szerokie. W kontekście nadzoru nad pracą dzielnicowych do tych pożądanych będziemy

⁵ J. Penc, *Kreatywne kierowanie. Organizacja i kierownik jutra. Rozwiązywanie problemów kadrowych*, Warszawa 2000, s. 55.

⁶ S. Tokarski, *Kierownik w organizacji*, Warszawa 2006, s. 71.

⁷ F. Mingotaud, *Sprawny Kierownik. Technika osiągnięcia sukcesów*, Warszawa 1994, s. 11.

⁸ Tamże, s. 12.

zaliczali umiejętność zarządzania i kierowania, choć nie należy ich traktować jako tych najważniejszych, bo pojawiają się jako pierwsze wymienione. Umiejętność podejmowania decyzji, jest cechą bardzo ważną i potrzebną kierownikowi. Do podniesienia efektywności pracy podwładnych potrzebne będzie umiejętne motywowanie. Wśród cech porządkanych znajdzie się na pewno łatwość nawiązywania kontaktów międzyludzkich oraz umiejętność słuchania i dyskusowania. Należy pamiętać, że praca kierownika wymaga szczególnych cech umiejętnego pracowania z ludźmi, a te relacje mogą się następnie przekładać na właściwe postawy dzielnicowych w kontaktach z obywatelami. W szczególności te wskazane cechy będą pożądane, a pozostałe mogą być przydatne do osiągania celów w pracy dzielnicowych i pracy z dzielnicowymi.

Bardzo często dobra praca dzielnicowego będzie uzależniona od pracy kierownika, który powinien udzielać swoim podwładnym niezbędnej pomocy, na początku we wdrożeniu się w zakres nowych obowiązków, a z czasem w rozwiązywaniu trudnych spraw czy też wykonywania skomplikowanych czynności. Ważne jest zatem, aby kierownik posiadał wiedzę, umiejętności i doświadczenie w zakresie zadań, które realizują jego podwładni. Kierownik w ramach odpraw do służby jest zobowiązany przekazywać dzielnicowym aktualne informacje o wszystkim, co ważne dla ich służby, a także ukierunkowywać ich pracę i stwarzać warunki do wymiany doświadczeń. Ważnym elementem pracy dzielnicowych jest współpraca z przedstawicielami organów administracji publicznej, instytucji, szkół, zakładów pracy, organizacji społecznych i młodzieżowych a także samorządów mieszkańców, które powinien inicjować kierownik, co powinno prowadzić do poprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Dobra praca dzielnicowych musi się odbywać w odpowiednich godzinach, dlatego planowanie służby dzielnicowym poprzez tworzenie grafików będzie miało duże znaczenie dla efektywności pracy podwładnych. Praca dzielnicowego to realizowanie szeregu spraw, w dużej mierze zleconych przez podmioty zewnętrzne, a nadzór nad właściwą ich realizacją, tj. terminowością, rzetelnością oraz jakością wykonania (zwłaszcza jeżeli chodzi o merytoryczność i estetykę sporządzonej dokumentacji) należy do ważniejszych zadań kierownika. Dobry przełożony dba o swoich podwładnych, w tym także w zakresie podnoszenia kwalifikacji i to zarówno w aspekcie doskonalenia zawodowego, ale także cywilnego – poprzez studia, szkolenia, doskonalenia czy kursy. Nadzór nad pracą dzielnicowych będzie się także odbywał w terenie przy realizacji wstępnych czynności na miejscu zdarzeń. Innym elementem współdziałania kierownika, dzielnicowych oraz przedstawicieli innych instytucji będzie współpraca przy tworzeniu i realizacji programów prewencyjnych. Ponadto nadzór nad pracą

dzielnicowych będzie się opierał na spotkaniach z obywatelami, którzy będą się zgłaszali w sprawach dotyczących pracy dzielnicowych.

Kierownik jednostki organizacyjnej Policji określa w jakiej formie kierownik dzielnicowych lub inny policjant ma na bieżąco rozliczać każdego dzielnicowego z wykonywania zadań służbowych, a także przestrzegania dyscypliny służbowej. Rozliczanie dzielnicowego ma szereg celów. Będzie to ocena rzetelności, sumienności, dokładności czy terminowości realizacji powierzonych zadań. Ponadto aktywności i kreatywności w osiągnięciu wyników w służbie, na które będą się składały reakcje na zaistniałe sytuacje naruszenia prawa, a także działania mające ograniczyć takie sytuacje oraz przeciwdziałanie im.

Do zadań kierownika dzielnicowych należy przedłożenie kierownikowi jednostki organizacyjnej Policji pisemnych wniosków w sprawie utworzenia, zniesienia lub zmiany rejonów służbowych oraz obsady personalnej stanowisk dzielnicowych w podległym rewirze. Właściwe realizowanie obowiązków kierowniczych w dużej mierze będzie miało wpływ na funkcjonowanie i pracę podległych funkcjonariuszy i będzie się przyczyniało do właściwej realizacji zadań.

1.2. ZAKRES ZADAŃ DZIELNICOWEGO

Zgodnie z § 29 Zarządzenia nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 czerwca 2016 r. dzielnicowy realizuje zadania dotyczące przydzielonego mu rejonu.

Do jego zadań należy, w szczególności:

- 1) prowadzenie rozpoznania przydzielonego mu rejonu pod względem osobowym, terenowym, zjawisk i zdarzeń mających wpływ na stan bezpieczeństwa i porządku publicznego;
- 2) realizowanie zadań z zakresu profilaktyki społecznej;
- 3) realizowanie zadań z zakresu ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń;
- 4) kontrolowanie przestrzegania prawa powszechnie obowiązującego oraz przepisów prawa miejscowego.

Do zadań starszego dzielnicowego, oprócz zadań określonych powyżej, należy w szczególności udzielanie pomocy dzielnicowym o mniejszym doświadczeniu zawodowym w realizacji zadań o znacznym stopniu złożoności.

1.2.1. Rozpoznanie rejonu służbowego

Rozpoznanie jest jednym z głównych kierunków pracy Policji. Prawidłowa realizacja tego zadania uzależniona jest od opracowania programów profilaktycznych

zapobiegających popełnianiu przestępstw i wykroczeń, jak również szybkiego ustalenia i ujęcia ich sprawców⁹.

Zarządzenie nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika dzielnicowych jako pierwsze z głównych zadań dzielnicowego wymienia prowadzenie przez niego rozpoznania rejonu pod względem:

- osobowym;
- terenowym;
- zjawisk i zdarzeń mających wpływ na stan porządku i bezpieczeństwa publicznego.

Wśród policjantów wyróżniającym i specyficznym elementem służby dzielnicowego jest związanie i ukierunkowanie jego działania w określonym terytorialnie miejscu odpowiedzialności. Charakter jego służby umożliwia systematyczne zdobywanie informacji wykorzystywanych w pracy operacyjno-rozpoznawczej, dochodzeniowo-śledczej, a także przetwarzanie i ustalanie innych danych lub spostrzeżeń związanych z ujawnianiem i zwalczaniem czynów zabronionych. Obejmując rejon, dzielnicowy powinien posiadać niezbędne informacje dotyczące położenia geograficznego, ukształtowania terenu, zasięgu działania spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych oraz zarządów budynków komunalnych.

Zakres wymaganych wiadomości o przydzielonym dzielnicowemu rejonie został określony w § 30 wymienionego wyżej zarządzenia.

W zakresie rozpoznania dzielnicowy powinien koncentrować swoje działanie na gromadzeniu informacji dotyczących *stosunków społeczno-ekonomicznych oraz struktury gospodarczej i środowiskowej, a także konfliktów społecznych oraz ich genezy* powstawania. Rozpoznanie takie daje możliwość określenia relacji, oczekiwań i potrzeb społeczności lokalnej. Informacje w tym zakresie będą szczególnie istotne dla planowania na danym terenie szeroko rozumianych działań profilaktycznych, prewencji kryminalnej.

Równie ważne znaczenie ma rozpoznanie *lokalizacji, rozmiaru i natężenia zjawisk kryminogennych*. Dzielnicowy powinien posiadać wiedzę dotyczącą liczby występujących na swoim terenie przestępstw i wykroczeń oraz ich charakterystyki.

Ustalenie obiektów i miejsc zagrożonych działalnością przestępczą w połączeniu ze znajomością metod działania sprawców ukierunkuje działania dzielnicowego na konkretne osoby¹⁰.

⁹ D. Micek, M. Micek, P. Łuka, Z. Gontarzewski, *Rola dzielnicowego w Policji. Współdziałanie z podmiotami policyjnymi i pozapolicyjnymi*, Szczytno 2007, s. 12.

¹⁰ Tamże, s. 13.

W zainteresowaniu dzielnicowego będzie również zbieranie informacji o czasie, miejscu, liczby uczestników i charakteru *planowanych doraźnie lub okresowo imprez, w tym imprez sportowych, kulturalnych, rozrywkowych i handlowych*.

Wszystkie wymienione wyżej elementy prowadzonego przez dzielnicowego rozpoznania mają istotny wpływ na poziom bezpieczeństwa publicznego w rejonie działania danej jednostki organizacyjnej Policji.

Na podstawie przeprowadzonego rozpoznania, dzielnicowy przekazuje kierownikowi wnioski i propozycje co do ilości, czasu i miejsca dyslokacji służby patrolowej w jego rejonie, z jednoczesnym wskazaniem konkretnych przedsięwzięć, w stosunku do osób podejrzanych o popełnienie przestępstw, jak również miejsc zagrożonych przestępczością¹¹.

Informacje uzyskane w toku rozpoznania, dzielnicowy gromadzi w teczce rejonu, którą omówiono w dalszej części poradnika.

1.2.2. Zadania dzielnicowego w zakresie rozpoznania osobowego

Dzielnicowy chcąc uchodzić za prawdziwego „gospodarza swojego rejonu służbowego”, musi mieć pełną wiedzę o osobach, terenie i zjawiskach, które na nim występują i mają wpływ na stan bezpieczeństwa i porządku publicznego¹².

Funkcjonując w środowisku lokalnym, w ramach codziennej służby, poprzez właściwą realizację swoich obowiązków dzielnicowy zdobywa zaufania mieszkańców. Zaufanie to jest jednym z najistotniejszych elementów mających wpływ na realizację zadań w zakresie rozpoznania osobowego. Stan bezpieczeństwa w rejonie podległym dzielnicowemu zależy od posiadania informacji o osobach zamieszkałych lub przebywających na jego terenie, które ze względu na swoją przeszłość, aktualny tryb życia i zachowanie stwarzają zagrożenie porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zgodnie z treścią § 31 Zarządzenia nr 5, szczególnym zainteresowaniem dzielnicowego powinny zostać objęte osoby:

- 1) karane oraz korzystające z przepustki lub przerwy w odbywaniu kary;
- 2) podejrzewane o prowadzenie działalności przestępczej;
- 3) uzależnione od alkoholu lub środków działających podobnie do alkoholu;
- 4) nieletnie zagrożone demoralizacją i sprawcy czynów karalnych.

W praktyce z punktu widzenia zjawisk i zdarzeń mających wpływ na stan porządku i bezpieczeństwa publicznego, katalog ten można uszczegółowić o osoby:

- zwolnione z zakładów karnych, wychowawczych i poprawczych;

¹¹ A. Brzozowski, W. Murczkiewicz, *Organizacja i funkcjonowanie rewirów dzielnicowych*, Szczytno 2000, s. 11.

¹² D. Micek, M. Micek, P. Łuka, Z. Gontarzewski, dz. cyt., s. 12.

- niecieszące się dobrą opinią środowiska lokalnego z uwagi na styl życia i sposób zachowania (np. notowani za czyny chuligańskie, osoby niepracujące, lecz prowadzące wystawny styl życia);
- trudniące się nierządem i ułatwiające ten proceder;
- nieposiadające stałego miejsca zamieszkania (np. bezdomni, przyjezdni nieposiadający meldunku);
- obcokrajowców;
- należące do nieformalnych grup młodzieżowych (np. pseudokibice, skini, sataniści);
- funkcjonujące w rodzinach patologicznych;
- utożsamiające się ze skrajnymi środowiskami o charakterze religijnym (np. dżihad);
- posiadające szczególne zainteresowania i upodobania (np. fascynaci broni, bywalcy sklepów z dopalaczami);
- z zaburzeniami psychicznymi (np. schizofrenicy).

Dzielnicy powinien posiadać również rozpoznanie w zakresie osób, które z wymienionego wyżej punktu widzenia mogą stać się potencjalnymi ofiarami przestępstw i wykroczeń. W grupach takiego ryzyka znajdują się osoby:

- w podeszłym wieku;
- osoby niepełnosprawne ruchowo;
- osoby niepełnosprawne umysłowo;
- osoby odmiennej orientacji seksualnej.

Najczęściej osoby te stają się ofiarami oszustw, wyłudzeń, szykanowania oraz przemocy fizycznej i psychicznej, a także zaniedbań ze strony osób i instytucji powołanych do opieki.

Z racji występujących w każdym państwie przemian społecznych, kulturowych, obyczajowych i prawnych (np. legalizacja tzw. dopalaczy, zniesienie obowiązku meldunkowego), jak również wydarzeń na świecie (np. zamachy terrorystyczne) katalog osób będących w zainteresowaniu Policji będzie ulegał ciągłym zmianom.

Podstawowymi czynnościami jakie dzielnicowy powinien realizować w stosunku do ww. kategorii osób będą:

- 1) prowadzenie z nimi rozmów profilaktycznych;
- 2) stosowanie wobec nich środków oddziaływania wychowawczego i społecznego lub występowanie o ich zastosowanie;
- 3) inicjowanie działań w zakresie organizowania pomocy w umieszczeniu w zakładzie odwykowym, leczniczym lub opiekuńczym;
- 4) wskazywanie właściwych sposobów unikania zagrożenia.

Szczególą troską dzielnicowego winna być objęta sytuacja nieletnich w rejonie pełnienia przez nich służby. To na tę grupę społeczną są skierowane główne działania profilaktyczne (prewencyjne). Rozpoznanie wśród nieletnich sprawców

czynów karalnych i zagrożonych demoralizacją ze względu na środowisko, w którym przebywają bądź cechy osobowości skłaniające do wejścia na drogę przestępstwa, pozwala dzielnicowemu w ścisłej współpracy z komórką do spraw nieletnich i patologii, specjalistą do spraw prewencji kryminalnej czy pedagogiem szkolnym niejednokrotnie uchronić nieletnich przed wejściem w konflikt z prawem¹³.

Dzielnicowy w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich zobowiązany jest w szczególności do:

1. uzyskiwania i wymiany informacji z komórką do spraw nieletnich i patologii (w przypadku braku komórki do spraw przestępczości nieletnich w służbie kryminalnej) o nieletnich sprawcach czynów karalnych oraz nieletnich, którzy:
 - a) są organizatorami lub przywódcami grup przestępczych;
 - b) oczekują na umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii, schronisku dla nieletnich lub zakładzie poprawczym albo wobec których sąd orzekł umieszczenie w ośrodku resocjalizacyjnym z warunkowym zawieszeniem na okres próby;
 - c) przebywają na przepustkach z młodzieżowego ośrodka wychowawczego, młodzieżowego ośrodka socjoterapii, schroniska dla nieletnich lub zakładu poprawczego;
2. uzyskiwania i wymiany informacji z komórką do spraw nieletnich i patologii o:
 - a) nieletnich wykazujących przejawy demoralizacji oraz stwarzających trudności wychowawcze przejawiające się między innymi uciezkami z domu;
 - b) małoletnich, którzy ze względu na środowisko rodzinne są szczególnie narażeni na demoralizację lub popełnianie czynów zabronionych;
 - c) rodzinach dysfunkcyjnych oraz sytuacji małoletnich i nieletnich w rodzinach, w których występuje przemoc;
3. przeprowadzania rozmów profilaktyczno-ostrzegawczych z nieletnimi zagrożonymi demoralizacją oraz ich rodzicami, opiekunami, rodzeństwem, rówieśnikami lub osobami dorosłymi utrzymującymi z nimi kontakty;
4. uczestniczenia w działaniach profilaktycznych realizowanych przez komórkę do spraw nieletnich i patologii;
5. bieżącej współpracy w zakresie, o którym mowa w p. 2 z pracownikami jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, pedagogami szkolnymi, a także kuratorami sądów rodzinnych¹⁴.

¹³ Tamże, s. 14.

¹⁴ § 11 Zarządzenia nr 1619 Komendanta Głównego Policji z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich.

Pomocnym w realizacji tych czynności będzie pozyskanie informacji o osobach mających lub mogących mieć wpływ na funkcjonowanie środowiska lokalnego. Chodzi tu w szczególności o osoby mające pozytywny stosunek do Policji, który może wynikać z racji wykonywanego zawodu, pełnionej funkcji oraz w związku z ich działalnością społeczną lub zainteresowaniami. Do grupy tej należy zaliczyć osoby, które:

- a) są prawnie zobowiązane do współodpowiedzialności za ład i porządek publiczny w miejscu zamieszkania (kuratorzy, przedstawiciele wymiaru sprawiedliwości, strażnicy gminni i miejscy, administratorzy, dozorczy, ochrona obiektów, portierzy itp.);
- b) z racji pełnionych funkcji czuwają nad porządkiem (członkowie wspólnot mieszkaniowych, członkowie rad osiedli, radni, sołtysi);
- c) ze względu na wykonywany zawód mają kontakt z całym środowiskiem społecznym (listonosze, fryzjerzy, inkasenci, taksówkarze itp.)¹⁵.

W przypadku zaistnienia jakiegokolwiek zdarzenia, rozpoznanie osobowe w rejonie służbowym ułatwia dzielnicowemu trafne typowanie jego sprawców i ich ujęcie, odnalezienie osób odpowiedzialnych i zbieranie dowodów. Wpływa na właściwe planowanie i wykonywanie służby prewencyjnej oraz operacyjnej, a także na kierunki działań profilaktycznych.

1.2.3. Zadania dzielnicowego z zakresu profilaktyki społecznej

Poczucie bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych potrzeb każdego człowieka. Dla obywatela czującego zagrożenie każde inne dobro nie jest atrakcyjne. Bezsprzecznie poczucie bezpieczeństwa wpływa na komfort życia społeczności lokalnych. Z ramienia Policji funkcjonariuszem, który w znacznym stopniu jest odpowiedzialny za bezpieczeństwo lokalne oraz za kontakt z mieszkańcami jest dzielnicowy. Jest on swego rodzaju „ambasadorem” Policji w danej społeczności lokalnej. Powinien wpływać na wzrost zaufania obywateli względem Policji oraz sprawiać, że chętniej współpracują oni z naszą formacją. To na barkach dzielnicowego spoczywają zadania mające na celu poprawę bezpieczeństwa w jego rejonie służbowym. Powinien także aktywizować społeczeństwo do angażowania się w poprawę bezpieczeństwa lokalnego oraz wspierać mieszkańców i doradzać im w tworzeniu wspólnot obywatelskich. Dzielnicowy prowadzi rozpoznanie pod względem osobowym, terenowym, zjawisk, zdarzeń, realizuje zadania z zakresu profilaktyki społecznej, a także ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń. Jak widać jest to funkcja bardzo

¹⁵ B. Płosarek, B. Właziński, *Poznanie rejonu służbowego*, Słupsk 2003, s. 9.

odpowiedzialna, wymagająca od osoby pełniącej funkcję dzielnicowego ogromnego doświadczenia zawodowego, jak również życiowego, a także wszechstronnej wiedzy i wielu umiejętności.

W ramach rozpoznania osobowego dzielnicowy na bieżąco zdobywa informacje o osobach zamieszkałych lub przebywających w jego rejonie służbowym, które ze względu na swoją przeszłość, aktualny tryb życia i zachowania mogą stwarzać zagrożenie bezpieczeństwa i porządku publicznego.

W ramach rozpoznania osobowego dzielnicowy powinien utrzymywać kontakty z osobami, które – z racji wykonywanego zawodu, pełnionej funkcji oraz w związku z ich działalnością społeczną lub zainteresowaniami – mogą mieć wpływ na funkcjonowanie środowiska lokalnego i dzięki którym mogą być podejmowane skuteczne działania zapobiegające popełnianiu przestępstw i wykroczeń.

Dzielnicowy powinien kontaktować się z osobami – potencjalnymi ofiarami przestępstw i wykroczeń – w celu wskazania im właściwych sposobów unikania zagrożenia. Ponadto prowadzi także rozpoznanie terenowe polegające na prowadzeniu działań zmierzających do poznania ukształtowania terenu oraz jego infrastruktury. Ma to na celu skuteczniejsze zapobieganie czynom prawem zabronionym, a także pomaga w podjęciu pościgu za sprawcami wyżej wymienionych czynów.

Dzielnicowy realizuje zadania profilaktyki społecznej, w szczególności przez:

- diagnozowanie i wskazywanie lokalnych zagrożeń oraz kierunków działań profilaktycznych;
- inspirowanie i współuczestniczenie w przedsięwzięciach z zakresu profilaktyki społecznej we współpracy z innymi policjantami, jednostkami samorządu terytorialnego oraz innymi podmiotami pozapolicyjnymi;
- realizację akcji i programów profilaktycznych we współpracy z innymi policjantami oraz podmiotami pozapolicyjnymi;
- informowanie mieszkańców o występujących zagrożeniach i udzielanie instrukcji o sposobach zabezpieczenia się, zachowania się w określonych sytuacjach oraz organizowania się w celu poprawy bezpieczeństwa;
- inicjowanie działań pomocowych dla ofiar przestępstw, a także organizowanie doradztwa dla tej grupy osób;
- przeciwdziałanie przemocy w rodzinie.

Plan działania priorytetowego

Jednym z najważniejszych zadań dzielnicowego jest aktywizacja społeczności lokalnej na rzecz poprawy bezpieczeństwa oraz budowanie pozytywnych relacji między Policją a obywatelami. Aby uspołecznić działania podejmowane przez

dzielnicowego wraz z wejściem w życie zarządzenia nr 5, zostało wprowadzone nowe narzędzie w postaci „Planu działania priorytetowego”. Zadaniem dzielnicowego jest przede wszystkim właściwe diagnozowanie problemów społeczności lokalnej oraz ich skuteczne rozwiązywanie. „Plan działania priorytetowego” to szczególnie ważne zadanie, które wymaga podjęcia długoterminowych działań, a jego realizacja i osiągnięcie przyjętych celów nierzadko wymaga zaangażowania szerokiego grona podmiotów współpracujących. Załącznik nr 3 do zarządzenia określa wzór planu oraz wskazówki treściowe niezbędne do jego sporządzenia. Zgodnie z nim dzielnicowy w planie powinien wskazać:

1. Charakterystykę zdiagnozowanego najistotniejszego zagrożenia.
2. Zakładany cel do osiągnięcia.
3. Proponowane działania wraz z terminami realizacji poszczególnych etapów/zadań.
4. Podmioty współpracujące w realizacji wraz ze wskazaniem planowanych przez nie zadań do realizacji.
5. Proponowany sposób przekazania społeczności rejonu informacji o działaniu priorytetowym.
6. Ocenę realizacji działania priorytetowego.

Plan działania priorytetowego jest charakterystyczną formą oddziaływania na rejon służbowy dzielnicowego. Każdy dzielnicowy w cyklach półrocznych przygotowuje plan działania priorytetowego w uzgodnieniu ze swoim kierownikiem dzielnicowych.

Najważniejszą kwestią dla prawidłowości jego sporządzenia jest właściwe zdiagnozowanie zagrożenia jakim dzielnicowy powinien się zająć. Wpływ na wybór konkretnego problemu powinny mieć zdiagnozowane oczekiwania społeczne oraz analiza zagrożenia w rejonie. Zadaniem dzielnicowego jest ścisła współpraca z mieszkańcami. W celu zdiagnozowania problemu dzielnicowi wykorzystują informacje przekazywane przez mieszkańców w trakcie codziennego obchodu, spotkań, debat, bezpośrednich zgłoszeń czy ankiet. Zdiagnozowane oczekiwania społeczne pełnią tutaj najważniejszą rolę. Dzielnicowy na potrzeby planu priorytetowego dokonuje również analizy zagrożeń w rejonie. Ponadto wykorzystuje inne źródła danych, takie jak np. zgłoszenia na Krajowej Mapie Zagrożeń Bezpieczeństwa.

Podjęcie tak kompleksowych czynności przez dzielnicowego jest podstawą diagnozy problemu, który wymaga podjęcia **długofalowych** działań, **wykraczających** poza zakres **rutynowych** czynności. Co do zasady dzielnicowy wskazuje jedno zagrożenie. Przepisy dopuszczają jednak w razie potrzeby „wskazanie więcej niż jednego zagrożenia, dzielnicowy jednak musi mieć możliwość ich równoległej realizacji na właściwym poziomie”.

Dzielnicy po zdiagnozowaniu zagrożenia przyjmuje zakładany cel do osiągnięcia oraz sposób oceny jego realizacji. Zgodnie z załącznikiem nr 3 „należy wskazać postawiony do osiągnięcia cel wraz ze sposobem oceny jego realizacji. Ocena może mieć charakter zamknięty: zrealizowano/nie zrealizowano, jakościowy lub ilościowy np. spadek/wzrost określonej liczby, %”.

Po zdiagnozowaniu głównego zagrożenia i określeniu celów do osiągnięcia dzielnicowy wskazuje pronowane działania wraz z terminami realizacji poszczególnych etapów/zadań a także podmioty współpracujące. Tutaj dzielnicowy może wskazać czynności, które będą realizowane przez innych policjantów np. ogniwa patrolowo-interwencyjnego, policyjnych wywiadowców.

Zgodnie ze wskazówkami zawartymi w załączniku zarządzenia nr 5 dzielnicowy powinien wskazać zadania dla podmiotów zewnętrznych „gdy dla osiągnięcia zakładanego celu niezbędna jest współpraca z podmiotami pozapolicyjnymi”. Niezwykle ważne z punktu widzenia planu priorytetowego jest zaangażowanie przez dzielnicowego innych podmiotów w podjęcie działań na rzecz bezpieczeństwa. Aby zapewnić w możliwie najlepszy, optymalny sposób realizację postawionych celów dzielnicowy powinien wskazać podmiotom zewnętrznym kierunek działań. Czynności te znakomicie wpisują się w koncepcję community policing. Powodzenie działań priorytetowych w dużym stopniu zależy od umiejętności zaangażowania przez dzielnicowego podmiotów zewnętrznych.

Pamiętajmy, że dzielnicowy powinien być inicjatorem lokalnych koalicji na rzecz bezpieczeństwa. To dobra współpraca ze społecznością lokalną i innymi podmiotami pozapolicyjnymi wpływa na wzrost poczucia bezpieczeństwa mieszkańców dzielnicy, osiedla i urzeczywistnia osiągnięcie zawartego w planie celu.

Niezwykle istotnym punktem planu działania priorytetowego jest przekazanie społeczności rejonu informacji o działaniu priorytetowym. Wybór przez dzielnicowego określonego problemu podyktowany jest przede wszystkim oczekiwaniami społecznymi, a zatem przekazanie społeczności lokalnej informacji o planie jest tym bardziej istotne. Działania informacyjne pobudzają zainteresowanie mieszkańców rejonu i aktywizują do działań na rzecz bezpieczeństwa.

W sytuacji, kiedy plan wymaga istotnej modyfikacji zapoznaje się z nim przełożony kierownika dzielnicowych a sam dzielnicowy ocenia dotychczas zrealizowane działania i sporządza nowy plan.

Ostatnim etapem prowadzonych przez dzielnicowego działań w ramach planu działania priorytetowego jest ocena realizacji planu. To kulminacyjny punkt jego realizacji. Dzielnicowy ocenia czy zakładany cel został osiągnięty a jeśli tak, to w jakim stopniu i czy wystąpiły jakieś trudności. W sytuacji kiedy cel nie został osiągnięty dzielnicowy wskazuje przyczyny takiego stanu rzeczy. W takim przypadku z planem

zapoznawany jest przełożony kierownika dzielnicowych. Dzielnicowy w ocenie realizacji planu określa również poziom zaangażowania podmiotów policyjnych oraz podmiotów zewnętrznych.

Realizacja celu działania priorytetowego wzmacnia zaufanie i budowę więzi między policją a społeczeństwem. Jest jednym z najważniejszych zadań realizowanych przez dzielnicowego na rzecz bezpieczeństwa społeczności lokalnej.

Podczas realizacji zadań z zakresu profilaktyki społecznej można wykorzystać metodę analizy problemu, tj. trójkąta kryminalnego. W metodzie tej zwraca się uwagę na trzy elementy: sprawcę, ofiarę i miejsce zdarzenia. Efektem oddziaływania na te elementy powinna być eliminacja problemu. Podejmując działania profilaktyczne należy uwzględnić grupę, do której będą one kierowane.

Etapy działań profilaktycznych:

- etap działań pierwotnych – głównym celem jest eliminacja warunków sprzyjających popełnianiu przestępstw;
- etap działań wtórnych – skoncentrowanie na usuwaniu warunków sprzyjających popełnianiu przestępstw oraz tworzenie utrudnień w ich popełnianiu;
- etap działań następczych – obejmuje reakcje na popełnione przestępstwa, a więc nastawiony jest na zapobieganie ponownemu popełnieniu przestępstwa przez tego samego sprawcę lub inne osoby.

Bezpieczeństwo lokalne stanowi wielką wartość społeczną, której rezultatem jest prawidłowe funkcjonowanie bez obaw o własne życie, zdrowie i mienie. Należyty rozwój społeczeństwa nie jest możliwy bez zapewnienia odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa. Dlatego też ważnym elementem jest prawidłowe funkcjonowanie Policji, w tym dzielnicowego, który w dużym stopniu ma wpływ na bezpieczeństwo oraz jakość współpracy ze społecznością lokalną. Dzielnicowy jest funkcjonariuszem Policji powołanym do sprawowania formalnej kontroli w przydzielonym mu rejonie służbowym, a także do budowania partnerskich relacji z mieszkańcami tego rejonu. Współpraca, dobre relacje i wiedza na temat lokalnych problemów są podstawą do tworzenia i realizacji programów profilaktycznych, a tym samym do faktycznej realizacji zadań dzielnicowego z zakresu profilaktyki społecznej. Policja odchodząc od roli represyjnej, dążąc do roli prospołecznej, podnosi zaufanie obywateli do tej służby, pozwala tym samym lepiej dostosować się do problemów ludzi zamieszkujących dany obszar, łatwiej stymulować i kształtować właściwe postawy obywateli oraz reagować na pojawiające się niepożądane problemy.

Dzielnicowy prowadząc działania profilaktyczne realizuje je na wiele sposobów. W głównej mierze poprzez realizację programów prewencyjnych, które mogą być akcjami długoterminowymi, okresowymi lub też jako jednorazowa akcja powtarzana

regularnie. Odbiorcami wszelkich działań profilaktycznych, realizowanych przez dzielnicowego są mieszkańcy, a także dzieci uczęszczające do miejscowych szkół i przedszkoli. Przykłady programów profilaktycznych i prewencyjnych:

- **BEZPIECZNE WAKACJE** – celem akcji jest wyeliminowanie czynników mających wpływ na wzrost zagrożeń w rejonach wypoczynku dzieci i młodzieży jak i osób dorosłych, a także ograniczenie przestępczości w tych miejscach;
- **RAZEM BEZPIECZNIEJ** – mający na celu ograniczenie zjawisk i zachowań, budzących powszechny sprzeciw i poczucie zagrożenia;
- **PROGRAM EDUKACYJNY „ŻAK”** – celem tego programu jest uświadomienie nieletnich o możliwości uchronienia się przed wpływem oddziaływania zjawisk negatywnych; zapoznanie z aktami prawnymi, oraz wybranymi z nich zagadnieniami; uświadomienie nieletnich o zasadach odpowiedzialności za popełnione czyny niezgodne z obowiązującymi aktami prawnymi; przybliżenie młodzieży codziennej pracy funkcjonariuszy Policji, a w szczególności funkcji dzielnicowego;
- **BEZDOMNI** – program zwracający szczególną uwagę na ograniczenie zjawiska bezdomności oraz ochronę życia i zdrowia osób bezdomnych oraz innych potrzebujących pomocy;
- **BEZPIECZNA DROGA DO SZKOŁY** – program mający na celu zapewnienie bezpieczeństwa w rejonach szkół oraz dróg prowadzących do szkół i placówek oświatowo – wychowawczych, oraz propagowanie wśród dzieci wiedzy dotyczącej zasad bezpieczeństwa w ruchu drogowym i zasad udzielania pomocy ofiarom wypadków;
- **IDŹ – JEDŹ – ŻYJ. ROK PIESZEGO** – kampania ma na celu ograniczenie liczby tragicznych zdarzeń drogowych z udziałem niechronionych uczestników ruchu drogowego. Realizowana jest przez inicjowanie i organizowanie działań, zmierzających do kształtowania nawyków poszanowania przepisów prawa przez pieszych, popularyzowaniu wśród kierujących właściwych zachowań w rejonie przejść dla pieszych, strefach zamieszkania oraz na pozostałych drogach, a także zachęcanie pieszych do noszenia elementów odblaskowych na codziennym ubiorze.

1.2.4. Zadania dzielnicowego w zakresie ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń

Dzielnicowy z uwagi na formę służby pełni szczególną rolę w zakresie zadań dotyczących ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń. Najczęściej jest on pierwszym funkcjonariuszem Policji, który uzyskuje informację ujawniającą fakt popełnienia przestępstwa lub wykroczenia. W związku z powyższym zgodnie z § 37 Zarządzenia nr 5 Komendanta Głównego Policji w sprawie metod i form wykonywania zadań

przez dzielnicowego i kierownika dzielnicowych z dnia 20 czerwca 2016 r. w zakresie ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń dzielnicowy jest obowiązany do:

1. natychmiastowego podjęcia niezbędnych czynności służbowych po uzyskaniu informacji lub ujawnieniu faktu popełnienia przestępstwa lub wykroczenia, w szczególności do:
 - a) udzielenia pomocy ofiarom – do momentu przybycia służb ratowniczych;
 - b) ujęcia sprawcy;
 - c) zabezpieczenia miejsca zdarzenia przed zatarciem śladów i dowodów – do momentu przybycia grupy operacyjno-dochodzeniowej;
 - d) ustalenia świadków zdarzenia, osób pokrzywdzonych oraz rysopisów sprawców;
2. podejmowania czynności zmierzających do ustalenia miejsca pobytu lub ujęcia osób poszukiwanych oraz do odzyskiwania przedmiotów utraconych w wyniku przestępstwa lub wykroczenia, bądź służących do ich popełnienia;
3. zbierania i przekazywania informacji mogących przyczynić się do ustalenia sprawcy czynu zabronionego i udowodnienia mu winy.

Dzielnicowy spędzając większą część swojego czasu w swoim rejonie służbowym, może przyczynić się do zebrania informacji, które będą niezbędne w trakcie ustalania sprawcy popełnionego przestępstwa lub wykroczenia. Współpracując z innymi służbami Policji, może przyczynić się do wskazania miejsca pobytu osoby poszukiwanej, a tym samym do jej ujęcia.

1.2.5. Ograniczenia w zadaniach dzielnicowego pełniącego służbę na terenach miejskich.

Różnica zakresu zadań dzielnicowego z terenu miejskiego i pozamiejskiego

Zgodnie z § 39 Zarządzenia nr 5 Komendanta Głównego Policji w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika dzielnicowych z dnia 20 czerwca 2016 r. w zakres zadań dzielnicowego pełniącego służbę na terenach miejskich nie obejmuje pełnienia takich form służby, jak: ochronna, dyżurna, dochodzeniowo-śledcza w dyspozycji dyżurnego jednostki organizacyjnej Policji, doprowadzeń wynikających z otrzymanych przez jednostkę organizacyjną Policji nakazów.

Dzielnicowy pełniący służbę na terenach miejskich i pozamiejskich – na polecenie kierownika jednostki organizacyjnej Policji, w szczególnie uzasadnionych przypadkach – może być skierowany do pełnienia służby patrolowej pod warunkiem, że rejon patrolu obejmował będzie rejon tego dzielnicowego albo jego rejon wraz z rejonem z nim sąsiadującym.

Dzielnicowy pełniący służbę na terenach pozamiejskich, na polecenie kierownika jednostki organizacyjnej Policji, w szczególnie uzasadnionych przypadkach, może pełnić takie formy służby jak: ochronna, dyżurna, dochodzeniowo-śledcza

w dyspozycji dyżurnego jednostki organizacyjnej Policji, doprowadzeń wynikających z otrzymanych przez jednostkę organizacyjną Policji nakazów.

Dzielnicowemu nie przydziela się do prowadzenia postępowań sprawdzających i przygotowawczych, a także czynności wyjaśniających w sprawach o wykroczenia (§ 41).

Kierownik jednostki organizacyjnej Policji, przydzielając dzielnicowemu do realizacji inne zadania, w szczególności:

- 1) wykonywanie czynności związanych z przyjęciem zawiadomienia o przestępstwie lub wykroczeniu,
- 2) wykonywanie czynności w ramach pomocy prawnej,
- 3) wymienione w § 39 ust. 1 i 2 oraz realizowane w ramach nieetatowych poddziałów i oddziałów prewencji Policji
 - obowiązany jest zapewnić dzielnicowemu możliwości właściwej realizacji jego podstawowych zadań (§ 42).

1.2.6. Rola i zadania Policji w sytuacjach kryzysowych

Zgodnie z art. 2 ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym działalność organów administracji publicznej będąca elementem kierowania bezpieczeństwem narodowym, która polega na zapobieganiu sytuacjom kryzysowym, przygotowaniu do przejmowania nad nimi kontroli w drodze zaplanowanych działań, reagowaniu w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych, usuwaniu ich skutków oraz odtwarzaniu zasobów i infrastruktury krytycznej jest nazywana **zarządzaniem kryzysowym**. Ustawa ta definiuje **sytuację kryzysową** jako wpływającą negatywnie na poziom bezpieczeństwa ludzi, mienia w znacznych rozmiarach lub środowiska, wywołującą znaczne ograniczenia w działaniu właściwych organów administracji publicznej ze względu na nieadekwatność posiadanych sił i środków.

Zarządzenie nr 20 Komendanta Głównego Policji w sprawie metod i form przygotowania i realizacji działań policyjnych w związku ze zdarzeniami szczególnymi z dnia 13 lipca 2020 r. wprowadza nowe pojęcie, tj. **zdarzenia szczególne**, czyli takie zdarzenia, w których występują lub mogą wystąpić zagrożenia dla życia, zdrowia lub mienia, w tym także dla bezpieczeństwa i porządku publicznego. Ponadto wprowadza następujące formy podejmowania działań policyjnych, tj. **zabezpieczenie doraźne, zabezpieczenie prewencyjne, akcja policyjna i operacja policyjna**.

Zarządzenie wskazuje katalog wydarzeń, w związku z którymi prowadzi się działania policyjne w formie akcji lub operacji, do których w szczególności zalicza się:

- 1) imprezy masowe podwyższonego ryzyka,
- 2) zgromadzenia lub inne wydarzenia o charakterze masowym, w związku z którymi istnieje zagrożenie wystąpienia zbiorowego naruszenia bezpieczeństwa i porządku publicznego,

- 3) wystąpienie zamachu na obiekty infrastruktury krytycznej skutkujące zagrożeniem dla życia lub zdrowia ludzkiego, mienia znacznej wartości lub wystąpieniem poważnych zakłóceń w funkcjonowaniu obiektu,
- 4) masową i niekontrolowaną migrację osób usiłujących nielegalnie przekroczyć granicę kraju, 5) zdarzenia o charakterze terrorystycznym w rozumieniu ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (uwaga: zgodnie z § 4 ust. 2 powyższego zarządzenia działania policyjne do tego rodzaju zdarzenia prowadzi się w formie operacji policyjnej),
- 6) inne wydarzenia, do przeciwdziałania lub likwidacji których niezbędne jest jednoczesne skierowanie pododdziałów zwartych Policji i pododdziałów kontrterrorystycznych Policji.

O ile powyższy przepis wskazuje główne źródła sytuacji kryzysowych wynikające z bezprawnych zamachów, to ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej definiuje takie zdarzenia kryzysowe jak:

- **klęska żywiołowa** – rozumie się przez to katastrofę naturalną lub awarię techniczną, których skutki zagrażają życiu lub zdrowiu dużej liczby osób, mieniu w wielkich rozmiarach albo środowisku na znacznych obszarach, a pomoc i ochrona mogą być skutecznie podjęte tylko przy zastosowaniu nadzwyczajnych środków, we współdziałaniu różnych organów i instytucji oraz specjalistycznych służb i formacji działających pod jednolitym kierownictwem,
- **katastrofa naturalna** – rozumie się przez to zdarzenie związane z działaniem sił natury, w szczególności wyładowania atmosferyczne, wstrząsy sejsmiczne, silne wiatry, intensywne opady atmosferyczne, długotrwałe występowanie ekstremalnych temperatur, osuwiska ziemi, pożary, susze, powodzie, zjawiska lodowe na rzekach i morzu oraz jeziorach i zbiornikach wodnych, masowe występowanie szkodników, chorób roślin lub zwierząt albo chorób zakaźnych ludzi albo też działanie innego żywiołu,
- **awaria techniczna** – rozumie się przez to gwałtowne, nieprzewidziane uszkodzenie lub zniszczenie obiektu budowlanego, urządzenia technicznego lub systemu urządzeń technicznych powodujące przerwę w ich używaniu lub utratę ich właściwości. Katastrofę naturalną lub awarię techniczną mogą wywołać również zdarzenia w cyberprzestrzeni oraz działania o charakterze terrorystycznym.

Zadania Policji wynikające z Zarządzenia nr 36 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 listopada 2017 r. w sprawie zadań realizowanych przez Policję w sytuacjach kryzysowych pogrupowane są na odpowiednie zakresy działań. Działania podejmowane w celu wykonania zadań w sytuacjach kryzysowych są realizowane w fazach:

- 1) zapobiegania,
- 2) przygotowania,

- 3) reagowania,
- 4) odbudowy.

W **fazie zapobiegania** są realizowane działania eliminujące lub redukujące prawdopodobieństwo wystąpienia zagrożenia lub obniżające skutki jego wystąpienia. Działania kierownika jednostki organizacyjnej Policji w fazie zapobiegania polegają w szczególności na:

- 1) bieżącym analizowaniu sytuacji mogących spowodować zagrożenie,
- 2) udziale w opracowywaniu przez właściwe organy administracji publicznej aktów prawnych, ograniczających możliwość wystąpienia zagrożeń i ich skutków, w szczególności z zakresu planowania zagospodarowania przestrzennego, ochrony przeciwpożarowej, używania i przewozu materiałów niebezpiecznych, organizacji ruchu drogowego,
- 3) egzekwowaniu przestrzegania przepisów wydanych przez właściwe organy administracji publicznej.

W **fazie przygotowania** są realizowane przedsięwzięcia planistyczne oraz mające na celu zgromadzenie niezbędnych sił i środków. Działania kierownika jednostki organizacyjnej Policji w fazie przygotowania polegają w szczególności na:

- 1) zorganizowaniu stanowiska kierowania i systemów łączności w sposób umożliwiający wykonanie zadań w warunkach zagrożenia oraz zapewniający pełne współdziałanie z właściwymi służbami oraz organami administracji publicznej,
- 2) uczestniczeniu w opracowaniu i aktualizowaniu planów zarządzania kryzysowego właściwych organów administracji publicznej,
- 3) przygotowaniu do alarmowania stanów osobowych podległej jednostki organizacyjnej Policji;
- 4) gromadzeniu danych o siłach i środkach Policji,
- 5) doposażeniu jednostki organizacyjnej Policji w sprzęt i środki niezbędne do działań w fazie reagowania,
- 6) organizowaniu doskonalenia lokalnego, w tym ćwiczeń i treningów oraz udziale w przedsięwzięciach szkoleniowych organizowanych przez inne służby i organy administracji publicznej.

Kierownik jednostki organizacyjnej Policji występuje z wnioskiem do organów administracji publicznej, o przekazanie kopii planu zarządzania kryzysowego. Kopia planu zarządzania kryzysowego przechowywana jest w jednostce organizacyjnej Policji, w komórce właściwej do spraw sztabowych.

W **fazie reagowania** są realizowane zadania mające na celu przywrócenie bezpieczeństwa i porządku publicznego, dostarczenie pomocy poszkodowanym oraz ograniczenie strat. W zależności od przewidywanych zagrożeń, kierownik jednostki

organizacyjnej Policji określa formę działań policyjnych. W fazie reagowania działania realizowane są w trzech zakresach:

- 1) alarmowania i ostrzegania o zagrożeniach,
- 2) działań porządkowych,
- 3) działań ratowniczych.

W zakresie **alarmowania i ostrzegania** o zagrożeniach kierownicy jednostek organizacyjnych Policji zapewniają w szczególności wykonywanie następujących zadań:

- przekazywanie informacji i komunikatów o zagrożeniach poprzez policyjne systemy łączności oraz inne urządzenia techniczne,
- uzyskiwanie, przetwarzanie i przekazywanie informacji o zaistniałej sytuacji kryzysowej na potrzeby kierowania, dowodzenia i współdziałania,
- udostępnianie policyjnych systemów i środków łączności innym organom i służbom ratowniczym na potrzeby kierowania działaniami tych organów i służb, w szczególności w celu przekazywania informacji o zagrożeniach albo przeciwdziałania sytuacji kryzysowej, przy czym udostępnianie systemów i środków łączności następuje z zachowaniem zasady, że są one obsługiwane przez funkcjonariuszy lub pracowników Policji.

W zakresie **działań porządkowych** kierownicy jednostek organizacyjnych Policji zapewniają w szczególności wykonywanie następujących zadań:

- zapewnienie drożności dróg dojazdowych dla podmiotów uczestniczących w działaniach,
- organizowanie objazdów rejonów zagrożonych oraz informowanie o objazdach,
- ochronę porządku w miejscach pracy ekip ratowniczych oraz zabezpieczanie miejsc mogących stanowić dodatkowe zagrożenie dla życia i zdrowia ludzi,
- niedopuszczanie do tworzenia się zbiegowisk i zapobieganie objawom paniki,
- egzekwowanie przestrzegania przepisów i poleceń kierujących działaniami ratowniczymi;
- pilotowanie kolumn transportu służb ratowniczych oraz pojazdów transportujących rannych w przypadku wystąpienia utrudnień w ich przemieszczaniu,
- informowanie ludności o kierunkach, odległościach, sposobie dojścia lub dojazdu do miejsc zbiórek do ewakuacji,
- kierowanie ruchem na drogach przemieszczania się ewakuowanej ludności i w zależności od potrzeb pilotowanie kolumn pojazdów z ewakuowanymi,
- zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego, m.in.: w rejonie działania służb ratowniczych, miejscach dekontaminacji, punktach medycznych, punktach zbiórek uszkodzonych,
- ochrona pozostawionego mienia,

- ochrona miejsc przechowywania mienia porzuconego i ewakuowanego oraz punktów pomocy humanitarnej,
- przeszukiwanie terenu w celu zebrania, oznaczenia i zdeponowania porzuconego mienia;
- uzyskiwanie i przekazywanie informacji o miejscach pomocy medycznej i miejscach przechowywania mienia.

W zakresie **działań ratowniczych** kierownicy jednostek organizacyjnych Policji zapewniają w szczególności wykonanie następujących zadań:

- pomoc w ewakuacji osób poszkodowanych,
- udzielanie pierwszej pomocy przedmedycznej poszkodowanym,
- udostępnianie policyjnych obiektów na potrzeby kierowania działaniami ratowniczymi,
- udział w pracach zabezpieczających urządzenia techniczne lub tworzeniu umocnień w sytuacji bezpośredniej eskalacji zagrożenia, gdy siły i środki podmiotów odpowiedzialnych za te prace są niewystarczające lub ich nie ma, a zaniechanie spowoduje powiększenie szkód.

W **fazie odbudowy** są realizowane przedsięwzięcia zmierzające do przywrócenia stanu istniejącego przed zagrożeniem. Działania kierownika jednostki organizacyjnej Policji podejmowane w fazie odbudowy polegają w szczególności na:

- 1) zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku publicznego w rejonie, w którym realizowane są działania,
- 2) zorganizowaniu ruchu osób i pojazdów, w tym umożliwiającego swobodne dotarcie właściwych służb do miejsc likwidowania szkód,
- 3) ochronę miejsc dystrybucji środków pomocy humanitarnej,
- 4) udzielanie informacji o miejscach: pobytu poszkodowanych, przechowywanego i zabezpieczonego mienia oraz aktualnym stanie zagrożenia,
- 5) wykonywaniu czynności dochodzeniowo-śledczych w związku z zaistniałym zagrożeniem;
- 6) odtworzeniu gotowości jednostki organizacyjnej Policji do działań,
- 7) wprowadzeniu nowych rozwiązań w prowadzonych działaniach oraz uwzględnieniu ich w procesie szkolenia.

Z przedstawionych powyżej aktów prawnych wynika, że Policja jest ważnym elementem w systemie zarządzania kryzysowego. Zadania stawiane przed tą formacją powinny być na bieżąco realizowane już na poziomie pojedynczych funkcjonariuszy. Szczególną rolę w tym systemie pełni dzielnicowy, który powinien posiadać wszechstronną wiedzę dotyczącą swojego rejonu służbowego. Znajomość położenia geograficznego i ukształtowania terenu, przebiegu ulic, placów, dróg dojazdowych, podwórek, przejść między ulicami i domami, skwerów, parków, terenów leśnych,

opuszczonych obiektów i urzędzeń obrony cywilnej, może w sytuacji wystąpienia zdarzeń kryzysowych, być pierwszorzędnym i nieocenionym źródłem informacji dla kierującego działaniami Policji. To dzielnicowy w ramach realizacji zadań profilaktyki społecznej m.in. informuje mieszkańców o występujących zagrożeniach i udziela instrukcji o sposobach zabezpieczania się, zachowania w określonych sytuacjach oraz organizowania się w celu poprawy bezpieczeństwa. Do niego też bardzo często w pierwszej kolejności zwracają się osoby z informacjami, mogącymi mieć duże znaczenie w przypadku wystąpienia różnorodnych zagrożeń. Dzielnicowy pełniąc długoletnią służbę w swoim rejonie, posiada również wiedzę o skali i zasięgu zagrożeń występujących w przeszłości, co może mieć również duży wpływ na sposób prowadzenia ewentualnych działań przez służby ratunkowe (zalane drogi, podtopienia itp.).

Zadania w sytuacji wystąpienia aktu terrorystycznego

Definicji terroryzmu jest bardzo wiele. Znaczenie słowa „terror” (z języka łacińskiego, dosł. strach, groza) to stosowanie przemocy, gwałtu, ucisku, okrucieństwa w celu zastraszenia, zniszczenia przeciwnika; okrutne, krwawe rządy. Na stronach internetowych Organizacji Narodów Zjednoczonych możemy znaleźć kilka definicji, które opisują takie zachowania lub działania. Tak więc Konwencja Ligi Narodów (1937 r.) wskazuje terroryzm jako wszystkie działania przestępcze skierowane przeciwko państwom, których celem jest wytworzenie stanu terroru w umysłach ludzi, grup osób lub społeczeństwa. Natomiast definicja zaproponowana przez A. B. Schmidta z Wydziału Przystępczości ONZ (1992 r.) opisuje akt terroru jako przestępstwo wojenne popełnione w czasach pokoju. Rezolucja Rady Bezpieczeństwa S/RES/1269 (1999 r.) w swej treści stanowczo potępia wszelkie akty, metody i praktyki terrorystyczne jako nieusprawiedliwione, niezależnie od tego kiedy i przeciwko komu zostały popełnione, zwłaszcza te, które zagrażają międzynarodowemu pokojowi i bezpieczeństwu. W literaturze możemy spotkać definicję przyjętą przez środowiska akademickie, wg których „terroryzm” to różnie umotywowane ideologicznie, planowane i zorganizowane działania pojedynczych osób lub grup skutkujące naruszeniem istniejącego porządku prawnego, podjęte w celu wymuszenia od władz państwowych i społeczeństwa określonych zachowań i świadczeń, często naruszające dobra osób postronnych. Działania te realizowane są z całą bezwzględnością, za pomocą różnych środków (przemoc fizyczna, użycie broni i ładunków wybuchowych), w celu nadania im rozgłosu i celowego wytworzenia lęku w społeczeństwie.

Polskie prawo w Kodeksie karnym wskazuje w art. 115 § 20 definicję **przestępstwa o charakterze terrorystycznym**, którym jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 5 lat, popełniony w celu:

- 1) poważnego zastraszenia wielu osób,
- 2) zmuszenia organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności,
- 3) wywołania poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej, – a także groźba popełnienia takiego czynu.

Polska aktywnie uczestniczy w działaniach prowadzonych przez ONZ w kontekście walki z terroryzmem. W raporcie Rządu RP z 5 listopada 2001 r. przedłożonym Komitetowi Antyterrorystycznemu (Counter Terrorism Committee – CTC) przedstawiono m.in. w jaki sposób Polska wypełnia postanowienia rezolucji 1373 z roku 2001, dotyczącej zwalczania terroryzmu, Polska jest również aktywnym uczestnikiem globalnej koalicji antyterrorystycznej zarówno na szczeblu militarnym, jak i politycznym.

Zadania Policji w tym zakresie to przede wszystkim realizacja podstawowych obowiązków wynikających z ustawy o Policji. Zarządzenie nr 36 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 listopada 2017 r. w sprawie zadań realizowanych przez Policję w sytuacjach kryzysowych określa działania Policji w przypadku groźby zaistnienia lub zaistnienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym.

Załącznik nr 1 określa procedury działań Policji w takich przypadkach.

Procedura nr 1 Działania Policji w przypadku groźby zaistnienia lub zaistnienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym.

Podmiot wiodący w zakresie zagrożenia: Policja

CEL DZIAŁAŃ: Neutralizacja zagrożenia, przywrócenie bezpieczeństwa i porządku publicznego, zatrzymanie sprawców

I. Możliwe zagrożenia

1. Zagrożenie życia i zdrowia osób.
2. Ataki w miejscach przebywania dużej liczby osób w szczególności: na dworcach kolejowych oraz autobusowych, w portach lotniczych lub morskich, sklepach wielkopowierzchniowych, obiektach metra, miejscach organizacji imprez masowych i zgromadzeń publicznych.
3. Spowodowanie poważnych zakłóceń w ustroju lub gospodarce Rzeczypospolitej Polskiej, innego państwa lub organizacji międzynarodowej.
4. Spowodowanie poważnego zastraszenia wielu osób.
5. Zniszczenie i kradzież mienia.
6. Zakłócenie bezpieczeństwa i porządku publicznego.

7. Powstanie paniki w miejscu zdarzenia.
8. Wzięcie i przetrzymywanie zakładników.
9. Spowodowanie pożaru bądź wybuchu.
10. Utrudnienia na szlakach komunikacyjnych.
11. Zmuszenie organu władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej lub innego państwa albo organu organizacji międzynarodowej do podjęcia lub zaniechania określonych czynności.
12. Brak zgody osób przebywających w strefie zagrożonej na ewakuację.
13. Skażenie terenu z możliwością rozprzestrzeniania się tego zagrożenia.
14. Zakłócenie funkcjonowania obiektów, systemów infrastruktury krytycznej oraz obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności kraju.
15. Zakłócenie funkcjonowania obiektów administracji państwowej i samorządowej.

II. Podstawowe przedsięwzięcia, czynności do wykonania przez Policję

1. Pozyskiwanie informacji o zdarzeniu, w tym przede wszystkim o stopniu nasilenia zjawiska i potencjalnych kierunkach działania sprawców.
2. Zabezpieczenie i izolacja zagrożonego terenu.
3. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego w rejonie prowadzonych działań.
4. Izolacja zagrożonego terenu.
5. Zabezpieczenie materiału dowodowego i dokumentowanie prowadzonych działań.
6. Zapewnienie bezpieczeństwa i porządku w ruchu drogowym w rejonie prowadzonych działań.
7. Ograniczenie skutków zdarzenia. Uwolnienie zakładników.

III. Organizacja działań

1. Etapy działań:
 - 1.1. Etap wstępny:
 - a) skierowanie na miejsce zdarzenia patrolu (m.in.: potwierdzenie, zebranie dodatkowych informacji, ocena sytuacji),
 - b) przekazanie informacji przez dyżurnego jednostki o bieżącej sytuacji właściwemu kierownikowi jednostki organizacyjnej Policji (lub osobie przez niego wyznaczonej) oraz dyżurnemu jednostki nadrzędnej,
 - c) powiadomienie służb dyżurnych sąsiednich jednostek organizacyjnych Policji oraz zapewnienie bieżącej współpracy i wymiany informacji z właściwymi służbami i instytucjami,
 - d) lokalizacja miejsca działania sprawców,
 - e) izolacja miejsca zdarzenia oraz terenu przyległego,

- f) skierowanie na miejsce zdarzenia sił i środków Policji zgodnie z bieżącą analizą,
- g) przekazanie informacji patrolom skierowanym do działań o bezpośrednim zagrożeniu życia i zdrowia,
- h) powiadomienie dowódcy właściwego miejscowo samodzielnego pododdziału kontrterrorystycznego Policji,
- i) powiadomienie zespołu negocjacyjnego,
- j) w razie potrzeby podjęcie działań ukierunkowanych na odcięcie mediów, w szczególności gazu i prądu,
- k) prowadzenie działań prasowo-informacyjnych w zakresie realizowanych czynności.

1.2. Etap realizacji:

- a) wyznaczenie kierującego działaniami kontrterrorystycznymi na miejscu zdarzenia o charakterze terrorystycznym,
- b) ustalenie i przekazanie przez dowodzącego hasła współdziałania sił policyjnych,
- c) skierowanie do działań właściwego miejscowo samodzielnego pododdziału kontrterrorystycznego Policji,
- d) w razie potrzeby uruchomienie centralnego odvodu kontrterrorystycznego Komendanta Głównego Policji (COK KGP),
- e) przeprowadzenie ewakuacji osób,
- f) skierowanie do działań zespołu negocjacyjnego,
- g) stosownie do potrzeb, zarządzanie alarmu dla funkcjonariuszy wybranych jednostek organizacyjnych Policji lub komórek organizacyjnych tych jednostek,
- h) stosownie do potrzeb wykorzystanie lotnictwa policyjnego, bezzałogowych statków powietrznych, w działaniach obejmujących w szczególności rozpoznanie i monitorowanie zagrożeń,
- i) ograniczenie ruchu pojazdów w rejonie zdarzenia,
- j) zapewnienie drożności dróg dojazdowych dla podmiotów uczestniczących w działaniach,
- k) rozważenie możliwości zastosowania urządzeń uniemożliwiających telekomunikację na określonym obszarze osobom postronnym,
- l) wystąpienie o siły i środki innych służb i instytucji na potrzeby prowadzonych działań,
- m) skierowanie w rejon zdarzenia grupy operacyjno-procesowej.

2. Współdziałanie w szczególności z:

- a) organami administracji publicznej,
- b) Agencją Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- c) Państwową Strażą Pożarną,

- d) właściwymi inspekcjami (w tym Państwową Inspekcją Sanitarną MSWiA – w sytuacji odnalezienia urządzenia wybuchowego połączonego z niebezpieczną substancją biologiczną),
 - e) służbami medycznymi,
 - f) strażą gminną (miejską),
 - g) zarządcami dróg, obiektów, terenów,
 - h) Strażą Graniczną,
 - i) służbami komunalnymi (m.in.: energetyczne, gazownicze, wodociągowe),
 - j) Państwową Agencją Atomistyki,
 - k) prokuraturą,
 - l) Siłami Zbrojnymi RP.
3. Informacje dodatkowe:
- a) rozważyć wsparcie działań prewencyjnych i kontrterrorystycznych Policji przez Żandarmerię Wojskową, pododdziały Sił Zbrojnych RP oraz zagranicznych funkcjonariuszy lub pracowników,
 - b) w przypadku zdarzenia o charakterze terrorystycznym na obszarach lub w obiektach należących do komórek i jednostek organizacyjnych podległych Ministrowi Obrony Narodowej lub przez niego nadzorowanych albo administrowanych przez te komórki podmiotem właściwym jest Żandarmeria Wojskowa,
 - c) w prowadzonych działaniach należy stosować „Metodykę oględzin miejsc przestępstw o charakterze terrorystycznym i katastrof oraz identyfikacji ciał ofiar” opracowaną przez Zespół Zadaniowy ds. wypracowania metodologii oględzin miejsc przestępstw o charakterze terrorystycznym i katastrof oraz identyfikacji ciał,
 - d) w ramach współpracy na miejscu zdarzenia należy dążyć do prowadzenia łączności z pozostałymi służbami, wykorzystując kanał współdziałania B112,
 - e) w przypadku przedłużających się działań, w celu zabezpieczenia logistycznego zaangażowanych sił Policji, należy zastosować procedurę „Działania Policji w przypadku przedłużających się działań”,
 - f) dowodzący działaniami powiadamia kierownika komórki właściwej do spraw psychologii odpowiedniej KWP (KSP) o udziale policjantów w działaniach związanych z reagowaniem na sytuacje kryzysowe.

Rozdział 2.

Zagadnienia prawne

2.1. POSTĘPOWANIE W SPRAWACH NIELETNICH I MAŁOLETNICH POZBAWIONYCH OPIEKI

2.1.1. Zadania dzielnicowego wobec małoletnich pozbawionych opieki

Pojęcie małoletniego określa ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny:

Art. 10 § 1. Pełnoletnim jest, kto ukończył lat osiemnaście.

§ 2. Przez zawarcie małżeństwa **małoletni** uzyskuje pełnoletność. Nie traci jej w razie unieważnienia małżeństwa.

Art. 11. Pełną zdolność do czynności prawnych nabywa się z chwilą uzyskania pełnoletności.

Art. 12. Nie mają zdolności do czynności prawnych osoby, które nie ukończyły lat trzynastu, oraz osoby ubezwłasnowolnione całkowicie¹⁶.

Aktem prawnym, który definiuje pojęcie **nieletniego**, jest Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich w zakresie:

- zapobiegania i zwalczania demoralizacji – w stosunku do osób, które nie ukończyły lat 18;
- postępowania w sprawach o czyny karalne – w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17;
- wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych – w stosunku do osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21¹⁷.

Najważniejszym dokumentem międzynarodowym, który określa prawa dziecka jest Konwencja o Prawach Dziecka uchwalona przez ONZ w 1989 roku. Nazywana Światową Konstytucją Praw Dziecka została ratyfikowana przez wiele państw w tym przez Polskę w roku 1991.

W swoich fundamentalnych założeniach wskazuje że, dziecko jest samodzielnym podmiotem, ale ze względu na swoją niedojrzałość psychiczną i fizyczną wymaga szczególnej opieki i ochrony prawnej. Jest istotą ludzką i wymaga pełnego, a zarazem

¹⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny.

¹⁷ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich.

szczególne poszanowania. Wskazuje na rodzinę, która ma być dla niego najlepszym środowiskiem wychowania. Jednocześnie nakłada obowiązek na Państwo, wspierania rodziny w jej funkcjach, zobowiązuje je do wspierania i zabezpieczenia socjalnego rodzin potrzebujących pomocy.

Ustawa zasadnicza jaką jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 72 nakłada na państwo obowiązek zapewnienia ochrony praw dziecka, a każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Dziecku pozbawionemu opieki rodzicielskiej gwarantuje prawo do opieki i pomocy władz publicznych¹⁸.

Policja jako jeden z organów państwowych wypełnia szczególną rolę w ochronie obywateli. Już art. 1 Ustawy o Policji wskazuje, że „tworzy się Policję jako umundurowaną i uzbrojoną formację służącą społeczeństwu i przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa ludzi...”.

Funkcjonariusz Policji, jakim jest dzielnicowy, ma szczególną rolę w służbie na rzecz ochrony bezpieczeństwa obywateli. Charakter zadań jakie wykonuje zobowiązuje go do bliskiego kontaktu z obywatelami w swoim rejonie służbowym, a tym samym posiada on największą wiedzę o występujących tam zagrożeniach, w tym zagrożeniach dla małoletnich.

Sytuacja, w której dziecko pozostaje bez opieki może powodować wiele zagrożeń począwszy od narażenia go na demoralizację, a skończywszy na narażeniu go na utratę zdrowia, a nawet życia. Aby przeciwdziałać tym patologicznym zjawiskom każdy policjant, w tym dzielnicowy, zobowiązany jest im przeciwdziałać.

Jednym z aktów prawnych nakładających w tym obszarze obowiązki na policjantów, w tym dzielnicowego, jest Zarządzenie nr 1619 Komendanta Głównego Policji z dnia 3 listopada 2010 roku w *sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich*.

Do obowiązków tych należą m.in.:

W zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich Policja zobowiązana jest w szczególności do:

- zbierania i utrwalania dowodów przejawów demoralizacji oraz czynów karalnych i wykonywania w tym zakresie czynności wynikających z art. 32 e u.p.n. oraz art. 308 k.p.k.;
- ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń popełnionych na szkodę małoletnich lub wspólnie z nieletnimi;

¹⁸ Art. 72 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.

- ujawniania źródeł demoralizacji i przestępczości nieletnich;
- ujawniania i rozpoznawania przypadków zaniedbań opiekuńczo-wychowawczych i podejmowania czynności w stosunku do małoletniego oraz jego rodziców lub opiekunów prawnych;
- przekazywania do sądu rodzinnego informacji i materiałów w sprawach małoletnich i nieletnich, wskazujących na potrzebę wszczęcia postępowania przewidzianego w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich lub ustawie Kodeks rodzinny i opiekuńczy;
- podejmowania działań prewencyjnych ukierunkowanych na zapobieganie demoralizacji i przestępczości nieletnich;
- inicjowania i prowadzenia wspólnie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi działań profilaktycznych zmierzających do zapobiegania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz innym negatywnym zjawiskom społecznym, ze szczególnym uwzględnieniem zagrożeń występujących wśród małoletnich;
- współdziałania z przedstawicielami organów państwowych i samorządowych, organizacji społecznych oraz kościołów i związków wyznaniowych działających na rzecz wspierania małoletnich pokrzywdzonych w wyniku przestępstwa;
- współdziałania z instytucjami i organizacjami zajmującymi się problematyką małoletnich i nieletnich.

Wykrywanie popełnionych przez nieletnich czynów karalnych i ujawnianie ich sprawców oraz ujawnianie nieletnich zagrożonych demoralizacją realizowane jest przez prowadzenie rozpoznania środowisk nieletnich i rodzin dysfunkcyjnych, co do których istnieje podejrzenie występowania zjawisk takich jak: przestępczość, narkomania, alkoholizm, prostytutka, przemoc w rodzinie, żebractwo, przynależność do subkultur lub grup psychomanipulacyjnych.

Działania profilaktyczne Policji w zakresie zapobiegania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz przeciwdziałania negatywnym zjawiskom występującym wśród małoletnich realizowane są w szczególności przez:

- informowanie władz samorządowych i społeczności lokalnych o występujących na danym terenie zagrożeniach, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki małoletnich i nieletnich;
- inspirowanie lokalnych społeczności do działań o charakterze prewencyjnym oraz udział przedstawicieli komórek do spraw nieletnich i patologii w budowaniu lokalnych systemów bezpieczeństwa i tworzenia programów profilaktycznych;
- udział w spotkaniach z małoletnimi, rodzicami, pedagogami oraz przedstawicielami innych podmiotów zajmujących się problematyką zapobiegania patologii

społecznej, w tym przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz negatywnym zjawiskom występującym wśród małoletnich;

- uczestnictwo w przedsięwzięciach realizowanych na rzecz poprawy bezpieczeństwa środowisk lokalnych, ze szczególnym uwzględnieniem małoletnich i nieletnich;
- promowanie wśród małoletnich i nieletnich bezpiecznych oraz społecznie pożądanых zachowań.

Działania prewencyjne Policji wobec małoletnich i nieletnich oraz osób wpływających na nich demoralizująco wykonywane są w szczególności przez:

a) patrolowanie oraz obchód:

- rejonów szkół i placówek opiekuńczo-wychowawczych;
- miejsc grupowania się małoletnich;
- miejsc, w których odbywają się imprezy o charakterze rekreacyjnym lub rozrywkowym z udziałem małoletnich;

b) legitymowanie małoletnich pozostających w porze nocnej bez opieki rodziców lub opiekunów w miejscach i okolicznościach, w których mogą stać się ofiarami bądź sprawcami przestępstwa lub wykroczenia, a w uzasadnionych przypadkach przekazywanie ich rodzicom lub opiekunom **za pisemnym poświadczeniem**;

c) ujawnianie wśród nieletnich przypadków uprawiania prostytucji, sprzedaży i udostępniania alkoholu, wyrobów tytoniowych, środków odurzających, substancji psychotropowych lub prekursorów;

d) reagowanie na każdą sytuację mogącą spowodować naruszenie dobra małoletniego.

Dzielnicowy w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich zobowiązany jest w szczególności do:

a) uzyskiwania i wymiany z komórką do spraw nieletnich i patologii, w przypadku braku komórki do spraw przestępczości nieletnich w służbie kryminalnej, informacji o nieletnich sprawcach czynów karalnych oraz nieletnich, którzy:

- są organizatorami lub przywódcami grup przestępczych;
- oczekują na umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii, schronisku dla nieletnich lub zakładzie poprawczym albo wobec których sąd orzekł umieszczenie w ośrodku resocjalizacyjnym z warunkowym zawieszeniem na okres próby;
- przebywają na przepustkach z młodzieżowego ośrodka wychowawczego, młodzieżowego ośrodka socjoterapii, schroniska dla nieletnich lub zakładu poprawczego;

b) uzyskiwania i wymiany informacji z komórką do spraw nieletnich i patologii o:

- nieletnich wykazujących przejawy demoralizacji oraz stwarzających trudności wychowawcze przejawiające się między innymi ucieczkami z domu;
- małoletnich, którzy ze względu na środowisko rodzinne są szczególnie narażeni na demoralizację lub popełnianie czynów zabronionych;

- rodzinach dysfunkcyjnych oraz sytuacji małoletnich i nieletnich w rodzinach, w których występuje przemoc;
- c) przeprowadzania rozmów profilaktyczno-ostrzegawczych z nieletnimi zagrożonymi demoralizacją oraz ich rodzicami, opiekunami, rodzeństwem, rówieśnikami lub osobami dorosłymi utrzymującymi z nimi kontakty;
- d) uczestniczenia w działaniach profilaktycznych realizowanych przez komórkę do spraw nieletnich i patologii;
- e) bieżącej współpracy z pracownikami jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, pedagogami szkolnymi, a także kuratorami sądów rodzinnych.

Policjanci ujawniają nieletnich sprawców czynów karalnych oraz wykazujących przejawy demoralizacji, a także małoletnich których dobro jest zagrożone w trakcie wykonywania czynności służbowych dotyczących w szczególności:

- popełnionego czynu karalnego;
- popełnionego czynu zabronionego wyczerpującego znamiona wykroczenia innego niż wymienionego w art. 1 par. 2 p. lit. b u.p.n.;
- używania alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia;
- uprawiania prostytucji;
- żebrania;
- uchylania się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego;
- palenia wyrobów tytoniowych;
- używania słów nieprzyzwoitych;
- przemocy w rodzinie;
- innych zachowań naruszających zasady współżycia społecznego¹⁹.

Policjanci, w tym bardzo często dzielnicowi, spotykają się z sytuacją, gdy życie lub zdrowie dziecka zagrożone jest w wyniku pozostawieniem go całkowicie lub częściowo bez opieki przez rodziców lub opiekunów zaniebujących obowiązki wychowawcze i opiekuńcze. W większości przypadków jest to wynikiem patologicznego trybu życia związanego z nadużywaniem alkoholu lub innych podobnie działających środków. Również w większości przypadków zachowania takie prowadzą do przemocy w rodzinie skierowanej na dziecko.

W sytuacjach kryzysowych, gdy dochodzi do zagrożenia życia lub zdrowia dziecka, Policja zobowiązana jest do jego odebrania rodzinie. Postępowanie i obowiązki Policji różnią się jednak w zależności od sytuacji w jakiej następuje odebranie dziecka. W zależności od sytuacji Policja reaguje samodzielnie, z udziałem kuratora lub pracownika socjalnego.

¹⁹ Zarządzenie nr 1619 Komendanta Głównego Policji z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich.

Odebranie dziecka w sytuacji kryzysowej

W czasie codziennej służby może dojść do sytuacji odebrania dziecka podczas interwencji Policji w sytuacjach kryzysowych wymagających zapewnienia dziecku natychmiastowej opieki. W takim przypadku to na Policji ciąży obowiązek doprowadzenia dziecka do rodziny zastępczej zawodowej, pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego lub placówki opiekuńczo-wychowawczej typu interwencyjnego²⁰. Wszystkie działania dotyczące dzieci podejmowane przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze mają obowiązek najlepszego zabezpieczenia interesów dziecka. Dlatego też w takiej sytuacji od interweniującego policjanta oczekuje się, że będzie starał się uspokoić dziecko, wytłumaczyć mu, co się stało zrozumiałym dla jego wieku i rozwoju językiem, upewnić je, że jest pod dobrą opieką i że nie grozi mu żadne niebezpieczeństwo. Należy również umożliwić dziecku zabranie z domu ulubionej maskotki²¹. Należy pamiętać, że w takiej sytuacji priorytetowe będzie ustalenie przez interweniującego policjanta aktualnego stanu zdrowia dziecka oraz czy nie wymaga ono specjalistycznej opieki lekarskiej²².

W sytuacji samodzielnego odebrania dziecka rodzicom Policja nie powinna przekazywać go pod opiekę innej niezamieszkującej wspólnie osobie najbliższej, np. dziadkom dziecka czy też innej niespokrewnionej, a wskazanej przez rodziców osobie. Policja w sytuacji kryzysowej nie jest w stanie bezsprzecznie stwierdzić, czy dobro dziecka zostanie zaspokojone. W zakresie umieszczenia dziecka w związku z przemocą w rodzinie u osoby najbliższej uprawnienie takie przysługuje **pracownikowi socjalnemu**, który w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej. Decyzję taką pracownik socjalny podejmuje wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także z lekarzem, lub ratownikiem medycznym czy pielęgniarką²³.

„Nie może być ustanowiona opiekunem osoba, która nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych albo została pozbawiona praw publicznych”.

„Nie może być ustanowiony opiekunem ten, w stosunku do kogo zachodzi prawdopodobieństwo, że nie wywiąże się należycie z obowiązków opiekuna.”²⁴

²⁰ Art. 58 i 103 ustawy z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

²¹ D. Prządka, *Odebranie dziecka*, Policja 997 miesięcznik Komendanta Głównego Policji, nr 113/03.2014, s. 35.

²² Ustawa z 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym.

²³ Art. 12a ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

²⁴ Art. 148 ustawy z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

Biorąc pod uwagę, że sytuacje kryzysowe w rodzinie mogą wystąpić w różnych porach, co wiąże się z brakiem możliwości bieżącej weryfikacji informacji, powierzenie przez Policję opieki nad dzieckiem osobie spokrewnionej, co do której nie ma zupełnej pewności, że w przeszłości nie dopuściła się określonych czynów wyłączających możliwość opieki nad dzieckiem, jest niemożliwe. Stwarza to ryzyko nie tylko niewłaściwego sprawowania opieki, ale wręcz narażenia dziecka na to, że stanie się ofiarą przestępstwa. Zatem zgodnie z obowiązującymi przepisami w takiej sytuacji jedyną dopuszczalną formą pomocy dziecku przez Policję jest umieszczenie go w odpowiedniej placówce opiekuńczej²⁵.

Interwencja w tym trybie może być również podjęta przez Policję na podstawie informacji przekazanej przez kuratora sądowego. Może mieć to miejsce w sytuacji, kiedy np. z uwagi na porę dnia nie mógł on skontaktować się z sędzią rodzinnym, aby ten po wysłuchaniu relacji kuratora mógł wydać z urzędu wszelkie potrzebne zarządzenia, w tym o umieszczeniu dziecka w jednostce systemu pieczy zastępczej, które będzie podlegało wykonaniu na zasadzie art. 598/13 k.p.c. Należy wskazać, że kuratorowi nie przysługuje samoistne uprawnienie (jak np. pracownikowi socjalnemu na podstawie art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie) do odebrania dziecka z rodziny. Policjant podejmujący interwencję na żądanie kuratora sądowego ma prawo oczekiwać, że kurator udzieli mu niezbędnej pomocy w zakresie chociażby wskazania placówki pieczy zastępczej, do której należy przewieźć dziecko²⁶.

Odebranie dziecka przez pracownika socjalnego

Procedurę odebrania dziecka przez pracownika socjalnego określa Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie²⁷. W tej sytuacji procedura postępowania funkcjonariusza, ogranicza się do:

- zapewnienia bezpieczeństwa osobistego dziecka, pracownikowi socjalnemu i innym uczestnikom postępowania;
- w razie potrzeby udzielenia pierwszej pomocy i wezwania pogotowia ratunkowego²⁸.

W tym przypadku rolą Policji jest zapewnienie bezpieczeństwa osobistego uczestnikom postępowania oraz ewentualne udzielenie pierwszej pomocy. Nie jest natomiast zadaniem Policji zapewnienie środków transportu i umieszczenie

²⁵ D. Prządka, dz. cyt.

²⁶ Tamże.

²⁷ Art. 12a ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie.

²⁸ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 31 marca 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie.

dziecka u innej niezamieszkałej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej²⁹.

Odebranie dziecka przez kuratora

Z ograniczeniem władzy rodzicielskiej może wiązać się umieszczenie małoletnich dzieci w różnego rodzaju placówkach opiekuńczo-wychowawczych. W przypadku niewywiązania się przez rodziców lub opiekunów prawnych z obowiązku doprowadzenia małoletnich do placówki wskazanej przez sąd w wyznaczonym terminie, sąd zobowiązuje kuratora sądowego do odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką każdej osoby, u której ona się znajduje³⁰. Zgodnie z tym przepisem tylko i wyłącznie kurator sądowy uprawniony jest do odebrania osoby podlegającej władzy rodzicielskiej. W takim przypadku Policja nie jest organem uprawnionym do oceny zasadności rozstrzygnięć dokonanych przez niezawisły sąd. Kurator rodzinny, do którego sąd zwrócił się o przymusowe odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką w razie potrzeby żąda pomocy odpowiednich instytucji (w tym organów opieki społecznej) oraz włącza do akt sprawy opiekuńczej pisemną notatkę z przebiegu tej czynności³¹. Zgodnie z art. 598/10 k.p.c. „Na żądanie kuratora sądowego Policja jest zobowiązana do udzielenia mu pomocy przy czynnościach związanych z przymusowym odebraniem osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką”. Oznacza to, że jeżeli kurator sądowy napotyka trudności przy wykonywaniu czynności związanych z przymusowym odebraniem osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, może zwrócić się o udzielenie mu pomocy do Policji. Żądanie kuratora sądowego udzielenia mu pomocy przez Policję może być uzasadnione również prawdopodobieństwem wystąpienia trudności w zakresie wykonania decyzji sądu. Czynności funkcjonariuszy Policji nie mogą naruszać dobra osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką. Art. 598/11 par. 3 k.p.c. stanowi, że: „Jeżeli zobowiązany lub inne osoby przeszkadzają w wykonaniu orzeczenia w miejscu pobytu osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, na żądanie kuratora sądowego Policja usunie te osoby z miejsca wykonywania orzeczenia”. Kierując się szeroko rozumianym dobrem dziecka, należy pamiętać, aby stosowanie środków przymusu

²⁹ D. Prządka, dz. cyt.

³⁰ Art. 589 § 8 Ustawy z 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego.

³¹ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych.

bezpośredniego wobec osób utrudniających prawne działania kuratora sądowego ograniczyć do niezbędnego minimum³².

2.2. WYBRANE ZAGADNIENIA PRAWA CYWILNEGO I RODZINNEGO

2.2.1. Spory sąsiedzkie

Jedną z głównych przyczyn sporów sąsiedzkich, jest silnie zakorzenione, choć błędne, przeświadczenie o prawie do dowolnego dysponowania swoją własnością, w myśl powiedzenia „Wolność Tomku w swoim domku” (zaczerpniętego z bajki Aleksandra Fredry pod tytułem „Paweł i Gaweł”). Dlatego też ustawodawca podjął starania w celu określenia prawidłowej realizacji prawa własności i innych praw rzeczowych, w przepisach Księgi drugiej ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny. W ww. księdze poczynając od art. 140 do art. 154 ustawodawca określił treść i wykonywanie prawa własności. I tak;

Art. 140 W granicach określonych przez ustawy i zasady współżycia społecznego właściciel może, z wyłączeniem innych osób, korzystać z rzeczy zgodnie ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem swego prawa, w szczególności może pobierać pożytki i inne dochody z rzeczy. W tych samych granicach może rozporządzać rzeczą³³.

„Według art. 140 wyznacznikami granic własności są ustawy i zasady współżycia społecznego, a wyznacznikiem sposobu korzystania przez właściciela z przysługującego mu prawa jest jego społeczno-gospodarcze przeznaczenie. Przez zasady współżycia społecznego należy rozumieć zasady etycznego postępowania wprowadzone w naszym społeczeństwie z chrześcijańskiego systemu wartości, którym każdy członek społeczeństwa powinien kierować się wobec innych”³⁴. Tak więc prawo własności nie jest prawem absolutnym, w niczym nieograniczonym i choć w przywołanej Księdze drugiej, ustawodawca określił podstawowe granice korzystania z rzeczy to pamiętać należy, iż zarówno na gruncie prawa administracyjnego (w tym zakresie także przez decyzje administracyjne) jak również innych ustaw, prawo to bywa istotnie ograniczone. Działania właściciela nieruchomości mogą przybierać formę immisji. W literaturze rozróżniane są dwa podstawowe rodzaje immisji, tj. pośredni i bezpośredni. Immisje pośrednie powstają na nieruchomości wyjściowej, a przedostają się na nieruchomość sąsiednią w sposób naturalny, np. w postaci zapachu przenoszonego przez ruch powietrza, dźwięku czy spływu wód opadowych, wyczerpują więc hipotezę art. 144 k.c. Natomiast immisje bezpo-

³² D. Prządka, dz. cyt.

³³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny.

³⁴ S. Rudnicki, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga druga...*, Warszawa 2007, s. 31.

średnie charakteryzują się sztucznym spowodowaniem przenikania określonych skutków, a więc uderzają w zasady współżycia społecznego i są zabronione przez omawiany art. 140 k.c. W sytuacji naruszenia własności nieruchomości poprzez immisje bezpośrednie, właścicielowi tej nieruchomości na podstawie art. 222 § 2 k.c. przysługuje żądanie ochrony jego własności na drodze roszczenia negatoryjnego, określanego również jako roszczenie o zakazanie naruszeń. Roszczenie to obejmuje zarówno przywrócenie stanu prawnego, jak i zaniechanie dalszych naruszeń. Pomimo toczącego się w doktrynie sporu wskazującego na różnicę w interpretacji ustawowych zwrotów: „przywrócenie do stanu prawnego” a „przywrócenie do stanu poprzedniego” (tak w art. 151 k.c.), słuszne wydaje się przyjęcie tezy, iż roszczenie negatoryjne polegające na przywróceniu stanu prawnego, powinno zabezpieczyć właściciela naruszonej nieruchomości przed niedogodnościami będącymi bezpośrednimi skutkami immisji bezpośredniej. Przykładowo w sytuacji, kiedy właściciel nieruchomości przewrócił ogrodzenie na teren nieruchomości sąsiedniej powodując połamanie gałęzi krzewów, w ramach roszczenia negatoryjnego, przywrócenie stanu prawnego będzie polegać na nakazaniu ustawienia ogrodzenia zaś zaniechanie dalszych naruszeń na zakazaniu kolejnego działania tego typu. Jednakże ponowne ustawienie ogrodzenia nie jest równoznaczne z usunięciem szkód związanych z tym zdarzeniem, w tym wypadku nasadzeniem nowych krzewów. Może to mieć miejsce dopiero w ramach postępowania odszkodowawczego.

Art. 142 § 1. Właściciel nie może się sprzeciwić użyciu, a nawet uszkodzeniu lub zniszczeniu rzeczy przez inną osobę, jeżeli to jest konieczne do odwrócenia niebezpieczeństwa grożącego bezpośrednio dobrom osobistym tej osoby lub osoby trzeciej. Może jednak żądać naprawienia wynikłej stąd szkody.

§ 2. Przepis powyższy stosuje się także w razie niebezpieczeństwa grożącego dobrom majątkowym, chyba że grożąca szkoda jest oczywiście i niewspółmiernie mniejsza aniżeli uszczerbek, który mógłby ponieść właściciel wskutek użycia, uszkodzenia lub zniszczenia rzeczy³⁵.

A więc w sytuacji realnego, bezpośredniego zagrożenia dla dóbr osobistych takich jak zdrowie lub życie człowieka, właściciel nie może się sprzeciwić użyciu, a nawet uszkodzeniu lub zniszczeniu rzeczy przez inną osobę, działającą w celu uchylenia owego niebezpieczeństwa. Jeśli zaś chodzi o niebezpieczeństwo grożące dobrom majątkowym innej osoby, to aby ograniczenie prawa własności miało charakter działania dozwolonego przez powyższy przepis niezbędne jest zastosowanie zasady współmierności dóbr. Zgodnie z tą zasadą, wartość dobra ratowanego nie może być w sposób oczywisty mniejsza od uszczerbku w rzeczy właściciela.

³⁵ Kodeks cywilny, dz. cyt.

Art. 143. W granicach określonych przez społeczno-gospodarcze przeznaczenie gruntu własność gruntu rozciąga się na przestrzeń nad i pod jego powierzchnią. Przepis ten nie uchybia przepisom regulującym prawa do wód³⁶.

„Art. 143 określa granice przestrzenne nieruchomości gruntowej, odwołując się do społeczno-gospodarczego przeznaczenia nieruchomości, jako kryterium decydującego o tym, jak głęboko i wysoko sięga prawo właściciela. Kryterium to nie jest precyzyjne, ale jego elastyczność była zamierzona: *ratio legis* przepisu stanowią konkretne, uzasadnione potrzeby właściciela, które zależą zawsze od charakteru i przeznaczenia nieruchomości. Przyjęte kryterium uwzględni zarazem interes publiczny w korzystaniu z bogactw przyrody na takiej wysokości lub głębokości, że nie zagraża to uzasadnionym interesom właściciela. Odwołanie się do społeczno-gospodarczego przeznaczenia nieruchomości należy rozumieć jako wskazanie na uprawnienie właściciela do nieskrępowanego korzystania z niej w zakresie – a więc także na wysokości i głębokości – z reguły dostępnym właścicielowi. Może więc on dokonywać robót ziemnych, wysokościowych i wydobywać kopaliny”.³⁷ Pamiętaj jednakże należy o ograniczeniach ustawowych określających granice własności w kontekście wcześniej omawianego przepisu art. 140 k.c. Przykład mogą stanowić przepisy ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. Prawo geologiczne i górnicze czy też ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne, zgodnie z którą wody stojące oraz wody w rowach o ile znajdują się w granicach nieruchomości gruntowej stanowią własność właściciela, pamiętając że woda staje się rzeczą dopiero w chwili jej wyodrębnienia poprzez umieszczenie w naczyniu lub obiekcie (np. studnia, staw, jezioro bezodpływowe, basen), a więc z chwilą kiedy nabiera charakteru ekonomicznego. Natomiast śródlądowe wody powierzchniowe płynące oraz wody podziemne stanowią własność Skarbu Państwa.

Art. 144. Właściciel nieruchomości powinien przy wykonywaniu swego prawa powstrzymać się od działań, które by zakłócały korzystanie z nieruchomości sąsiednich ponad przeciętną miarę, wynikającą ze społeczno-gospodarczego przeznaczenia nieruchomości i stosunków miejscowych.

Powyższy przepis „ogranicza właściciela nieruchomości poprzez nakazanie mu powstrzymywania się przy wykonywaniu prawa własności od takich działań lub zaniechań na nieruchomości, które zakłócają korzystanie z nieruchomości sąsiednich w stopniu przekraczającym pewną granicę w postaci przeciętnej miary wynikającej ze społeczno-gospodarczego przeznaczenia nieruchomości i stosunków miejscowych. Art. 144 jest więc jednym z ustawowych wyznaczników treści

³⁶ Tamże.

³⁷ S. Rudnicki, dz. cyt., s. 49.

i granic własności. Sąsiednia jest każda nieruchomości, znajdująca się w zasięgu oddziaływania immisji³⁸. W tym miejscu należy przypomnieć omawiany wcześniej przepis art. 140 k.c. i wskazane tam pojęcie immisji. W kontekście omawianego przepisu art. 144 k.c. mamy do czynienia z immisjami pośrednimi, czyli takimi które powstają na nieruchomości wyjściowej, a następnie w sposób naturalny przenikają (lub wręcz przeciwnie) na teren nieruchomości sąsiedniej. Ponadto w literaturze rozróżniane są immisje pozytywne i negatywne. Pozytywne to te, które oddziałują bezpośrednio na nieruchomości sąsiednie poprzez przenikanie cząsteczek materii lub energii, np. dymu z grilla, zbyt głośnej muzyki, a negatywne wprost przeciwnie – na zatrzymaniu przenikania na nieruchomości sąsiednie immisji oczekiwanych, takich jak fale elektromagnetyczne, światło słoneczne, powietrze czy nawet widok krajobrazu, np. powstrzymanie się od przycinania drzew i krzewów, pomimo iż odcinają dostęp światła słonecznego do sąsiedniej nieruchomości. Przy czym przy ocenie stanu faktycznego nie należy zapominać, że przedmiotowe zakłócenia muszą wykroczać poza przeciętną miarę określoną nie tylko przez społeczno-gospodarcze przeznaczenie nieruchomości, ale i jednocześnie stosunki miejscowe, inne więc będzie miał zastosowanie omawiany przepis w rejonie wiejskim, a inne w centrum miasta. W przypadku naruszenia własności nieruchomości poprzez immisje pośrednie właścicielowi tej nieruchomości, na podstawie art. 222 § 2 k.c. przysługuje żądanie ochrony jego własności na drodze omawianego w kontekście art. 140 k.c. roszczenia negatoryjnego. Przykład może stanowić sytuacja, w której właściciel nieruchomości sąsiedniej wykonał na terenie swojej posesji chodnik z materiału nieprzepuszczającego wodę, co spowodowało zalewanie wodą opadową nieruchomości sąsiedniej. Wówczas roszczenie negatoryjne w zakresie przywrócenia stanu prawnego obejmować będzie wykonanie takiego odwodnienia, które zapobiegnie wskazanej immisji pośredniej, nie obejmie natomiast usunięcia strat jakie powstały na nieruchomości sąsiedniej, na przykład zniszczenia trawnika, właściwa jest wtedy droga powództwa odszkodowawczego.

Art. 145 § 1. Jeżeli nieruchomość nie ma odpowiedniego dostępu do drogi publicznej lub do należących do tej nieruchomości budynków gospodarskich, właściciel może żądać od właścicieli gruntów sąsiednich ustanowienia za wynagrodzeniem potrzebnej służebności drogowej (droga konieczna).

§ 2. Przeprowadzenie drogi koniecznej nastąpi z uwzględnieniem potrzeb nieruchomości niemającej dostępu do drogi publicznej oraz z najmniejszym obciążeniem gruntów, przez które droga ma prowadzić. Jeżeli potrzeba ustanowienia drogi jest następstwem sprzedaży gruntu lub innej czynności prawnej,

³⁸ Tamże, s. 56.

a między zainteresowanymi nie dojdzie do porozumienia, sąd zarządzi, o ile to jest możliwe, przeprowadzenie drogi przez grunty, które były przedmiotem tej czynności prawnej.

§ 3. Przeprowadzenie drogi koniecznej powinno uwzględniać interes społeczno-gospodarczy.

„Roszczenie o ustanowienie drogi koniecznej przysługuje w przypadku braku dostępu do drogi publicznej lub budynków gospodarskich. Chodzi tu o dostęp prawnie zagwarantowany. [...] Określona w art. 145 służebność drogowa nazwana została „drogą konieczną” (*verba legis*). Podkreśla to jej charakter jako koniecznego połączenia nieruchomości z drogą publiczną lub z budynkami gospodarskimi należącymi do niej”.³⁹ Przez odpowiedni dostęp rozumie się możliwość dojścia osób, przepędu zwierząt i dojazdu pojazdów, przy czym nie jest konieczne wydzielenie z drogi koniecznej części służących do przemieszczania się poszczególnych użytkowników czy pojazdów. „Roszczenie z art. 145 przysługuje nie tylko właścicielowi, ale i wieczystemu użytkownikowi, i to nie tylko właścicielowi nieruchomości gruntowej, ale i budynkowej (tak SN w orz. Z 26 sierpnia 1980 r., III CR 258/80, OSNCP 7/81, poz. 128), natomiast nie przysługuje właścicielom odrębnych lokali, ponieważ uregulowanie dostępu do poszczególnych lokali należy do zarządu wspólną nieruchomością. [...] Służebnością drogi koniecznej nie można obciążyć ułamkowej części nieruchomości. [...] Dlatego np. jeżeli właściciel, który obciążył swą nieruchomość nieujawnioną w księdze wieczystej służebnością, przenosi na inną osobę udział w prawie własności, nie informując jej o ustanowionej służebności, to służebność nadal się utrzymuje, pomimo że nabywca działa w zaufaniu do ksiąg wieczystych. Podobnie byłoby, gdyby całą nieruchomość nabywało w charakterze właścicieli kilka osób, a tylko choćby jedna z nich wiedziała o tym obciążeniu: w tym wypadku służebność byłaby skuteczna także w stosunku do pozostałych nabywców”.⁴⁰ Ilekroć ma zastosowanie przepis art. 145 k.c., przy przeprowadzaniu drogi koniecznej, należy brać pod uwagę interes społeczno-gospodarczy, a więc droga taka powinna z jednej strony uwzględniać potrzeby nieruchomości nieposiadającej dostępu do drogi publicznej, z drugiej zaś strony w sposób możliwie najmniejszy obciążać nieruchomości sąsiednie. Jednocześnie jej wytyczenie nie może być źródłem konfliktów zainteresowanych dlatego też tylko w wyjątkowych sytuacjach droga konieczna zostaje przeprowadzona przez siedlisko czy też takie pomieszczenia w budynku jak kuchnie czy przedsionki. Za ustanowienie drogi koniecznej właścicielowi nieruchomości obciążonej przysługuje wynagrodzenie orzekane z urzędu

³⁹ Tamże, s. 72.

⁴⁰ Tamże, s. 70-71.

(z którego uprawniony może zrezygnować zrzekając się go), które jednakże nie jest formą odszkodowania ale ceny za ograniczenie prawa rzeczowego. Wynagrodzenie przysługuje już z chwilą ustanowienia służebności drogi koniecznej, niezależnie od innych strat poniesionych przez właściciela nieruchomości obciążonej bowiem jeśli skutkiem przedmiotowego ograniczenia będzie dodatkowa szkoda, to po wykazaniu jej wysokości zostanie uwzględniona w przedmiotowym wynagrodzeniu. Co do zasady wynagrodzenie to ma charakter świadczenia jednorazowego. Zgodnie z art. 188 k.c. Roszczenie w postaci wynagrodzenia za ustanowienie służebności drogi koniecznej ulega przedawnieniu po upływie 10 lat od jej ustanowienia. „Zniesienie służebności drogi koniecznej może nastąpić tylko na podstawie art. 295 k.c., tzn. wtedy, gdy utraciła ona dla nieruchomości władnącej wszelkie znaczenie, a więc z reguły, gdy nieruchomość władnąca uzyskała odpowiedni dostęp do drogi publicznej [...] Wygaśnięcie służebności drogi koniecznej następuje zgodnie z art. 293 § 1 na skutek jej niewykonywania przez dziesięć lat”.⁴¹

Art. 146. Przepisy artykułu poprzedzającego stosuje się odpowiednio do samoistnego posiadacza nieruchomości; jednakże posiadacz może żądać tylko ustanowienia służebności osobistej.

Zgodnie z art. 336 k.c. posiadaczem rzeczy jest zarówno posiadacz samoistny, a więc ten kto rzeczą faktycznie włada, jak i posiadacz zależny, a więc ten kto faktycznie włada rzeczą jak użytkownik, zastawnik, najemca, dzierżawca lub mający inne prawo, z którym łączy się określone władztwo nad cudzą rzeczą. Przy ocenie statutu osoby jako posiadacza, a więc faktycznie władającego, nie ma znaczenia fakt, czy posiada wiedzę o tym, że nie jest prawnym właścicielem, ma to natomiast wpływ na stwierdzenie, czy posiadacz działa w dobrej czy złej wierze. Przykładem posiadacza samoistnego nieruchomości jest osoba, która nabyła tę nieruchomość w oparciu o wykonanie umowy bez sporządzenia aktu notarialnego. „Służebność drogi koniecznej ustanowiona na podstawie art. 146 jako prawo związane ściśle z osobą samoistnego posiadacza (art. 296 w zw. z art. 299 k.c.) gaśnie z jego śmiercią i nie należy do spadku po nim (art. 922 § 2 k.c.); w razie zmiany samoistnego posiadacza wygasa, nie można bowiem przenosić uprawnienia do jej wykonywania (art. 300 k.c.). Służebność ta gaśnie także w razie zmiany posiadania”.⁴²

Art. 147. Właścicielowi nie wolno dokonywać robót ziemnych w taki sposób, żeby to groziło nieruchomościom sąsiednim utratą oparcia.

Pomimo że zakaz immisji bezpośrednich został wyrażony w treści art. 140 k.c. to powyższy przepis poszerza ów zakaz stanowiąc, że już sama groźba, choć niewątpliwie

⁴¹ Tamże, s. 87-88.

⁴² Tamże, s. 89.

musi być realna, wystarcza do stwierdzenia, że naruszono przedmiotową regulację. Bez znaczenia pozostaje również fakt jaki był rodzaj robót ziemnych, byle tylko ich sposób realizacji stwarzał realne zagrożenie dla utraty oparcia sąsiednich nieruchomości, nie tylko sąsiadujących bezpośrednio, ale również takich, na których mogła wystąpić utrata oparcia będąca następstwem stworzonego zagrożenia.

Art. 148. Owoce opadłe z drzewa lub krzewu na grunt sąsiedni stanowią jego pożytki. Przepisu tego nie stosuje się, gdy grunt sąsiedni jest przeznaczony na użytek publiczny.

Powyższy przepis reguluje zagadnienie, które może potencjalnie stanowić przyczynę sporów sąsiedzkich. Poza terenami sąsiednimi przeznaczonymi na użytek publiczny, a więc takimi które służą zaspokajaniu w interesie społecznym potrzeb określonej grupy osób, przyznaje właścicielowi nieruchomości sąsiedniej prawo korzyści z takich pożytków. „Pożytki właściciela nieruchomości sąsiedniej stanowią owoce, które w sposób naturalny, tj. samoistny, spadły z drzewa. Oznacza to, że właściciel sąsiedniej nieruchomości nie może ani zrywać owoców, o których mowa, ani powodować ich opadnięcia w inny sposób; dopóki bowiem znajdują się na drzewie, dopóty są własnością właściciela gruntu, na którym rośnie drzewo i jemu przysługuje do chwili opadnięcia owoców prawo ich usunięcia, o czym stanowi art. 149. W art. 148 chodzi o wszelkie owoce: jadalne i niejadalne. W literaturze przyjmuje się szerokie pojęcie owoców, obejmując nim także kwiaty, szyszki, żołądździe, kasztany itp.”⁴³

Art. 149. Właściciel gruntu może wejść na grunt sąsiedni w celu usunięcia zwieszających się z jego drzew gałęzi lub owoców. Właściciel sąsiedniego gruntu może jednak żądać naprawienia wynikłej stąd szkody.

Od chwili zasadzenia lub zasiewu drzewa i inne rośliny stanowią części składowe gruntu, a więc i nieruchomości. Właściciel winien tak pielęgnować i nasadzać drzewa, aby gałęzie nie przekraczały granicy nieruchomości sąsiedniej, co stanowi odmianę immisji bezpośredniej. Co do zasady właściciel powinien zapobiegać takiej immisji, właściwie pielęgnować drzewa i dokonując przycinki gałęzi ze swojej nieruchomości. Jeżeli jednak nie jest to możliwe, ustawodawca w art. 149 uprawnia ww. osobę właściciela, posiadacza zależnego lub inną osobę działającą z polecenia, do wejścia na teren nieruchomości sąsiedniej i dokonania zabiegów pielęgnacyjnych polegających na usunięciu gałęzi i owoców znajdujących się po stronie sąsiedniej nieruchomości. Jednakże gdyby działania te spowodowały powstanie szkody na gruncie sąsiednim jego właściciel może żądać jej naprawienia.

Art. 150. Właściciel gruntu może obciąć i zachować dla siebie korzenie przechodzące z sąsiedniego gruntu. To samo dotyczy gałęzi i owoców zwieszających

⁴³ Tamże, s. 91.

się z sąsiedniego gruntu; jednakże w wypadku takim właściciel powinien uprzednio wyznaczyć sąsiadowi odpowiedni termin do ich usunięcia.

W przypadku gdy na teren sąsiedniej nieruchomości przerastają korzenie drzew i innych roślin, właściciel tej nieruchomości jest uprawniony do ich obcięcia i zachowania dla siebie bez uprzedniego wzywania właściciela nieruchomości wyjściowej do ich usunięcia we własnym zakresie. „W literaturze reprezentowany jest godny poparcia pogląd, że chociaż nie wynika to *expressis verbis* z brzmienia art. 150, to jednak obcięcie korzeni w sytuacji, w której ich przenikanie nie zakłóca korzystania z nieruchomości sąsiedniej, a może spowodować zniszczenie żywotnego drzewa lub krzewu, byłoby ze strony właściciela nieruchomości sąsiedniej korzystaniem z przysługującego mu prawa do własności niezgodnie z jego społeczno-gospodarczym przeznaczeniem. Jednym słowem, należałoby w takiej sytuacji przyjąć, że art. 150 nie upoważnia do obcięcia korzeni”.⁴⁴ Zaznaczyć należy, że w sytuacji gdy w miejscu, w którym przechodzą korzenie właściciel nieruchomości sąsiedniej podejmie prace w ramach własnego interesu gospodarczego, wówczas w pełni uzasadnione jest obcięcie korzeni, nawet gdyby miało spowodować obumarcie rośliny. Natomiast w sytuacji, w której gałęzie i owoce z nieruchomości przechodzą na nieruchomość sąsiednią, jej właściciel powinien wyznaczyć właścicielowi wyjściowej nieruchomości termin, w jakim winien on usunąć je we własnym zakresie. Termin ten powinien być odpowiedni. „Termin jest «odpowiedni», gdy pozostawia wystarczający, w normalnym biegu rzeczy czas na zorganizowanie potrzebnych czynności i gdy przypada w porze roku, w której obcięcie gałęzi i usunięcie owoców może nastąpić bez obawy o stan drzewa. W razie wyznaczenia terminu nieodpowiedniego, obowiązek właściciela powstaje z nadejściem terminu, w świetle wiedzy ogrodniczej, odpowiedniego”.⁴⁵ Dopiero po tym jak właściciel nieruchomości, z której przechodzą gałęzie i owoce, nie dokona ich przycięcia w wyznaczonym odpowiedni terminie, właścicielowi nieruchomości sąsiedniej przysługuje prawo ich obcięcia i zachowania dla siebie. Zarówno w przypadku korzeni, jak i nieusuniętych gałęzi i owoców, po ich obcięciu właściciel nieruchomości sąsiedniej ma prawo zatrzymać je dla siebie, niezależnie od prawa do żądania zwrotu kosztów poniesionych w związku z potrzebą ich usunięcia.

Art. 151. Jeżeli przy wznoszeniu budynku lub innego urządzenia przekroczono bez winy umyślnej granice sąsiedniego gruntu, właściciel tego gruntu nie może żądać przywrócenia stanu poprzedniego, chyba że bez nieuzasadnionej zwłoki sprzeciwił się przekroczeniu granicy albo że grozi mu niewspółmierne wielka szkoda. Może on żądać albo stosownego wynagrodzenia w zamian

⁴⁴ Tamże, s. 92-93.

⁴⁵ Tamże, s. 92.

za ustanowienie odpowiedniej służebności gruntowej, albo wykupienia zajętej części gruntu, jak również tej części, która na skutek budowy straciła dla niego znaczenie gospodarcze.

„Przyczyną wielu sąsiedzkich zatargów może stać się przekroczenie granicy przez właściciela nieruchomości przy wznoszeniu przez niego budynku lub innego urządzenia. Jest to oczywiste naruszenie prawa właściciela nieruchomości sąsiedniej (art. 140), które uzasadnia roszczenie negatoryjne (art. 222 § 2). Jednakże w tej szczególnej sytuacji, jaka powstaje zwykle w wyniku takiego naruszenia, realizacja tego roszczenia bez żadnych ograniczeń mogłaby doprowadzić do sytuacji trudnych do zaakceptowania ze względów etycznych, którymi nacechowane są zasady współżycia sąsiedzkiego, na tle rozmaitych stanów faktycznych. Kierując się takimi motywami, ustawodawca wyłączył w art. 151 roszczenie właściciela sąsiedniego gruntu o przywrócenie stanu poprzedniego, które prowadziłyby w praktyce do usunięcia części budynku lub innego urządzenia w przestrzeni objętej własnością nieruchomości sąsiedniej. Jednakże wyłączenie to nie działa wtedy, gdy właściciel nieruchomości sąsiedniej we właściwym czasie («bez nieuzasadnionej zwłoki») sprzeciwił się przekroczeniu granicy albo gdy na skutek stanu rzeczy wytworzonego w następstwie przekroczenia granicy grozi mu «niewspółmiernie wielka szkoda». W pierwszej sytuacji sprzeciw właściciela musiał uświadomić sąsiadowi prowadzącemu budowę, że dopuszcza się naruszenia własności, i powinien skłonić go do odstąpienia od dokonywanego działania, a w drugiej – grożąca właścicielowi nieruchomości szkoda byłaby niewspółmiernie większa od straty właściciela nieruchomości wyjściowej spowodowanej przywróceniem stanu poprzedniego”.⁴⁶ Forma wskazanego powyżej sprzeciwu nie jest ściśle określona, sprzeciw ten może wnieść zarówno właściciel, jak i inna upoważniona przez niego osoba. Dla oceny stanu faktycznego istotne znaczenie ma również forma winy po stronie właściciela nieruchomości wyjściowej, gdyż omawiany przepis wskazuje jednoznacznie na winę nieumyślną czy to w postaci niedbalstwa czy lekceważenia. Co do tezy budynku, należy odwołać się do definicji określonej w art. 3 p. 2 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane, która stanowi, że przez budynek należy rozumieć taki obiekt budowlany, który jest trwale związany z gruntem, wydzielony z przestrzeni za pomocą przegród budowlanych oraz posiada fundamenty i dach. Jednocześnie w art. 151 k.c. ustawodawca umieścił pojęcie wznoszenia budynku i słusznym wydaje się być pogląd, że należy przez to rozumieć nie tylko samą budowę, czyli wykonanie obiektu budowlanego, ale również odbudowę, rozbudowę czy nadbudowę obiektu budowlanego (art. 3 p. 6 prawa budowlanego). Przez inne urządzenia należy rozumieć te, które są trwale związane

⁴⁶ Tamże, s. 93-94.

z gruntem, a nie stanowią budowli, będą to np. baseny, oczyszczalnie ścieków itp. Wybór roszczenia jakiego dochodził będzie właściciel zależy wyłącznie od niego, jednakże raz dokonany i wyrażony w dowolnej formie oświadczenia woli pozostaje wiążący. Podczas ustalania stanu faktycznego sporu sąsiedzkiego dotyczącego przekroczenia granic nieruchomości sąsiedniej należy również uwzględniać przepis art. 231 k.c. który dotyczy uprawnienia samoistnego posiadacza gruntu w dobrej wierze, który może żądać od właściciela przeniesienia własności zajętego gruntu za odpowiednim wynagrodzeniem.

Art. 152. Właściciele gruntów sąsiadujących obowiązani są do współdziałania przy rozgraniczeniu gruntów oraz przy utrzymywaniu stałych znaków granicznych; koszty rozgraniczenia oraz koszty urządzenia i utrzymywania stałych znaków granicznych ponoszą po połowie.

Zgodnie z powyższym przepisem właściciele sąsiadujących gruntów mają obowiązek współdziałać przy ich rozgraniczeniu, jak również pokrywać solidarnie koszty związane z rozgraniczeniem, urządzeniem i utrzymywaniem znaków granicznych. Rozgraniczenie gruntów odbywa się w ramach postępowania administracyjnego i decyzja w tym zakresie podejmowana jest przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta i w przypadku braku sporu może się do tego ograniczyć. Jeżeli jednak jedna ze stron nie jest zadowolona z wyniku tego postępowania może żądać w terminie 14 dni od doręczenia przedmiotowej decyzji, przekazania sprawy do sądu. Sprawa rozgraniczenia nieruchomości rozpatrywana jest przez sąd również w przypadku przekazania postępowania administracyjnego przez organ po jego umorzeniu oraz konieczności ustalenia przebiegu granic dla potrzeb innej sprawy. „Ustalone granice nieruchomości są oznaczane na gruncie przez upoważnionych geodetów znakami granicznymi. Są to znaki z trwałego materiału, określającego położenie punktów osnowy geodezyjnej (poziomej i wysokościowej), grawimetrycznej i magnetycznej (§ 2 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 15 kwietnia 1999 r. w sprawie ochrony znaków geodezyjnych, grawimetrycznych i magnetycznych. Art. 152 nakłada na właścicieli obowiązek współdziałania przy utrzymywaniu znaków granicznych, a nie przy ich utrwalaniu i urządzaniu, jak stanowił art. 40 p r. rzecz. z 1946 r. Obowiązek utrzymywania znaków granicznych obciążający właścicieli gruntów polega w obecnym stanie prawnym na powstrzymaniu się od wszelkich działań, które mogłyby spowodować przesunięcie, uszkodzenie lub zniszczenie znaku oraz na niezwłocznym zawiadomieniu właściwego starosty o zniszczeniu, uszkodzeniu lub zagrożeniu przez nie bezpieczeństwa życia lub mienia, na umożliwieniu osobom upoważnionym do wykonywania prac geodezyjnych i kartograficznych wstępu na grunt i dokonania na nim przecinek drzew i krzewów niezbędnych do wykonania tych prac, nieodpłatnego umieszczania na gruntach i obiektach budowlanych

znaków geodezyjnych, grawimetrycznych i magnetycznych oraz urządzeń zabezpieczających te znaki, jak też umieszczania na gruntach i obiektach budowlanych budowli triangulacyjnych (art. 14 i 15 w zw. z art. 11 i 13 pr. geod. i kart.). Ochrona znaków granicznych w ścisłym znaczeniu – w tym przeglądy i konserwacja – należy do starosty”.⁴⁷

Art. 153. Jeżeli granice gruntów stały się sporne, a stanu prawnego nie można stwierdzić, ustala się granice według ostatniego spokojnego stanu posiadania. Gdyby również takiego stanu nie można było stwierdzić, a postępowanie rozgraniczeniowe nie doprowadziło do ugody między zainteresowanymi, sąd ustali granice z uwzględnieniem wszelkich okoliczności; może przy tym przyznać jednemu z właścicieli odpowiednią dopłatę pieniężną.

„Rozgraniczenie nieruchomości następuje według określonych w art. 153 kryteriów, z których każde ma priorytet przed następnym. Tak więc gdy granice gruntów stały się sporne, ustalenie ich powinno nastąpić według stanu prawnego. Dopiero po stwierdzeniu, że stanu prawnego, tj. własności (użytkowania wieczystego), nie można stwierdzić, ustalenie granic powinno nastąpić według spokojnego posiadania. Do stwierdzenia stanu spokojnego posiadania nie wystarcza ustalenie, że granice istnieją przez okres dłuższy niż rok, wyłączający roszczenie posesoryjne przeciwko posiadaczowi (art. 344 § 2 k.c.). W orzeczeniu z 20 sierpnia 1973 r., III CRN 186/73 (*LexPolonica*) Sąd Najwyższy uznał, że „spokojny stan posiadania” oznacza „posiadanie ustabilizowane, prowadzące do zasiedzenia”. W innym orzeczeniu z dnia 6 maja 1974 r., III CRN 81/74 (OSNCP 4/75, poz. 65) Sąd Najwyższy uznał, że chodzi tu o takie posiadanie, które trwa tak długo, że pozbawienie posiadacza przyległego pasa gruntu przez ustalenie granicy «z uwzględnieniem wszelkich okoliczności» nie dałoby się pogodzić z zasadami współżycia społecznego. Gdyby zaś także i spokojnego stanu posiadania nie można było stwierdzić, a postępowanie nie doprowadziłoby do ugody, dopuszczalne jest ustalenie granicy «z uwzględnieniem wszelkich okoliczności». Jednakże istniejąca możliwość stwierdzenia granic w trybie postępowania administracyjnego na podstawie decyzji właściwego organu wyłącza dopuszczalność jej ustalenia według ostatniego spokojnego posiadania (tak SN w orz. z 19 stycznia 1998 r., I CKN 423/97, OSNC 10/98, poz. 156). [...] Wymienione kryteria: stan prawny, ostatni stan spokojnego posiadania i «wszelkie okoliczności» wyłączają się wzajemnie; dopóki więc możliwe jest ustalenie granic na podstawie pierwszego kryterium, dopóty niedopuszczalne jest sięganie po dalsze. [...] Rzeczą sądu zatem jest poszukiwanie możliwości stwierdzenia stanu prawnego, tj. ustalenie własności. Przez «stan prawny» rozumie się także zasiedzenie przygranicznych pasów ziemi (orz. SN z 26 kwietnia 1967 r., III CR 424/66, OSNCP 14/67, poz. 206). Ustaleniu granicy

⁴⁷ Tamże, s. 99-100.

na podstawie tego kryterium nie stoi na przeszkodzie brak planów geodezyjnych dotyczących granicy i znaków granicznych na gruncie”.⁴⁸

Art. 154 § 1. Domniemywa się, że mury, płoty, miedze, rowy i inne urządzenia podobne, znajdujące się na granicy gruntów sąsiadujących, służą do wspólnego użytku sąsiadów. To samo dotyczy drzew i krzewów na granicy.

§ 2. Korzystający z wymienionych urządzeń obowiązani są ponosić wspólnie koszty ich utrzymania.

Domniemanie wspólnego użytku przez sąsiadów murów, płotów, miedz, rowów i innych urządzeń podobnych jest wzruszalne, co oznacza że w przypadku rozgraniczenia nieruchomości i w jego wyniku faktycznego przesunięcia granicy poza wyznaczoną do tej pory, ww. urządzenia przestają służyć użytkowi wspólnemu sąsiadów. Jest to niezależne od pojęcia własności tych urządzeń, gdyż zgodnie z art. 48 k.c. są to trwale związane z gruntem jego części składowe. „Charakter użytku, o którym mowa w art. 154, jest określony przez rodzaj urządzenia i jego funkcję. W stosunku do drzew i krzewów polega na pobieraniu pożytków (art. 53-55). Użytek musi być «wspólny»; określenie to wymaga oceny z punkty widzenia zasad współżycia społecznego, tzn. ustalonych zwyczajów, dobrych obyczajów i słuszności. Przepis mówi o «wspólnym użytku sąsiadów». Oznacza to, że prawo «wspólnego użytku» przysługuje w stosunku do urządzeń, o których mowa w art. 154, wszystkim sąsiadom, niezależnie od ich uprawnień do nieruchomości. Mogą to być – oprócz właścicieli – posiadacze samoistni i zależni, a nawet domownicy właściciela mieszkający razem z nim. Skoro domniemanie z art. 154 nie dotyczy prawa własności urządzeń, ale tego, że służą one do wspólnego użytku, to problem własności, np. materiału z rozebranego muru granicznego czy płotu, należy oceniać przy zastosowaniu ogólnych zasad, a w szczególności przy uwzględnieniu, kto poniósł koszty wybudowania urządzeń oraz czy i jaka była umowa w tym przedmiocie”.⁴⁹ W przeciwieństwie do omawianego wcześniej art. 152 k.c. gdzie mowa o ponoszeniu kosztów po połowie, ustawodawca w przepisie art. 154 § 2 k.c. wskazał obowiązek sąsiadów do wspólnego ponoszenia kosztów utrzymania wskazanych urządzeń, nie określając jednocześnie w jakim zakresie ma ich on dotyczyć. „Nie ma przepisów regulujących rozkład tych kosztów, wobec czego należy przyjąć – w drodze analogii – odpowiednie stosowanie zasady, wedle której przy współwłasności każdy współwłaściciel ponosi wydatki i ciężary związane z rzeczą wspólną (art. 207) w stosunku do wielkości przysługującego mu udziału. To samo dotyczy zwykłego zarządu urządzeniami na granicy (art. 200 k.c.). Jednakże przewidziany w art. 154 § 2 k.c. obowiązek ponoszenia kosztów

⁴⁸ Tamże, s. 106-107.

⁴⁹ Tamże, s. 120.

urządzeń znajdujących się w granicy gruntów sąsiadujących nie obejmuje kosztów utrzymania lub wybudowania nowego urządzenia (tak uchwałą SN z 24 stycznia 2002 r., III CZP 75/01, OSP 10/02, poz. 127, z głosem aprobującą S. Rudnickiego)⁵⁰. Tak więc obowiązek wspólnego utrzymania obejmuje urządzenia już istniejące lub wzniesione w wyniku umowy zawartej między właścicielami sąsiednich nieruchomości. W sytuacji budowy takiego urządzenia przez jednego z właścicieli, bez wcześniejszego ustalenia warunków z właścicielem sąsiadującej z urządzeniem nieruchomości, nie jest on uprawniony do żądania zwrotu poniesionych kosztów w jakiegokolwiek części, nawet jeśli istniejące urządzenie zastępowane jest nowym, o dokładnie takim samym przeznaczeniu.

2.2.2. Czyny niedozwolone

Bezsprzecznym faktem jest, że każda działalność człowieka może wiązać się z wystąpieniem zdarzeń, które mogą zrodzić negatywne konsekwencje wobec innych ludzi. Określone działanie lub zaniechanie działania może skutkować naruszeniem ich praw. Na gruncie prawa karnego takie działanie lub zaniechanie jest określone karnymi normami prawnymi zakazującymi lub nakazującymi. W prawie cywilnym istota problemu wymaga głębszej analizy. Fakt doznania strat (lub też uszczerbku) stanowi szkodę dla jednostki, przy czym warunkiem jest, by powstała szkoda stanowiła związek przyczynowo-skutkowy z podmiotem odpowiedzialnym za jej naprawienie. Powstaje wtedy stosunek zobowiązaniowy, który potocznie jest określony mianem czynu niedozwolonego lub odpowiedzialności deliktowej (deliktu). Jednakże potoczne utożsamianie czynu niedozwolonego z deliktem nie do końca jest trafne. Trzeba pamiętać, że każdy delikt jest czynem niedozwolonym, ale nie każdy czyn niedozwolony jest deliktem.

Czynem niedozwolonym będzie zatem każde działanie człowieka, zawinione lub niezawinione, o ile powoduje ono szkodę. Będzie takim czynem także zdarzenie niezależne od woli człowieka (np. zawalenie się budowli czy upadek doniczki z okna na zaparkowany samochód). Warunkiem jednak jest, by ustawa nakazywała osobie odpowiedzialnej obowiązek naprawienia szkody za określone zdarzenie. Tak ujęte pojęcie czynu niedozwolonego jest szerokie, albowiem nie zawsze zawiera w sobie działanie bezprawne, ale też opierające się na zasadzie ryzyka i słuszności. Delikt natomiast jest pojęciem węższym, albowiem oznacza bezprawne działanie człowieka, któremu można przypisać winę.

Delikty to, obok umów, główne źródło zobowiązań w prawie cywilnym. Czyny niedozwolone są kategorią prawa cywilnego uregulowaną w art. 415-449 k.c. W ten sposób ustawodawca udzielił ochrony wszystkim osobom, zabezpieczając ich interesy

⁵⁰ Tamże, s. 120-121.

w razie zagrożenia lub naruszenia ich praw na skutek działań ludzkich lub zdarzeń mogących wyrządzić szkodę. Odpowiedzialność naprawienia szkody może obciążać zarówno osoby fizyczne, jak i prawne. W żaden sposób nie można natomiast utożsamiać pojęcia czynu niedozwolonego z pojęciem czynu karalnego, który jest określeniem na gruncie prawa karnego. Jeśli jednak czyn niedozwolony narusza w swej istocie przepisy Kodeksu karnego, to sprawca będzie odpowiadał także za przestępstwo. Istotą odpowiedzialności cywilnej jest obowiązek naprawienia szkody, zaś istotą odpowiedzialności karnej jest ukaranie sprawcy za czyn, którego się dopuścił.

Głównym czynnikiem charakteryzującym odpowiedzialność z tytułu czynów niedozwolonych jest to, że przed powstaniem szkody poszkodowanego z osobą odpowiedzialną nie łączył żaden stosunek prawny mający jakikolwiek związek z powstaniem tej szkody.

Przesłanki odpowiedzialności

Odpowiedzialność cywilna rodzi obowiązek naprawienia szkody przy wystąpieniu określonych przesłanek:

- szkoda musi powodować uszczerbek w prawnie chronionych dobrach poszkodowanego;
- szkoda musi być następstwem zdarzenia (działania ludzkiego lub innego), które ustawa łączy z obowiązkiem odszkodowawczym określonej osoby;
- zdarzenie musi mieć ze szkodą ścisły związek przyczynowy.

Odpowiedzialność za zdarzenie opiera się na trzech podstawowych zasadach:

- winy;
- ryzyka;
- słuszności (współzycia społecznego).

Zasada winy

Zasada winy jest pierwszorzędna, albowiem wina jest kluczowym pojęciem z zakresu prawa cywilnego, choć prawo to nie zawiera definicji winy. Zasada winy jest bardzo często spotykana, albowiem rodzi odpowiedzialność wtedy, gdy sprawcy możemy przypisać winę. Doktryna wskazuje, że wina zachodzi, kiedy sprawcy można postawić zarzut obiektywnej i subiektywnej niewłaściwości zachowania. Obiektywna ocena działania przejawia się w bezprawności tego działania poprzez sprzeczność z przepisami, zasadami współzycia społecznego czy zwyczajowymi normami przyjętymi w danej społeczności. Natomiast subiektywny element winy to przede wszystkim poczucie winy sprawcy, a także wola i świadomość określonego działania (lub zaniechania). Należy także wziąć pod uwagę umyślność (zamiar bezpośredni lub ewentualny) bądź nieumyślność (lekkomyślność, niedbalstwo) działania

sprawcy. A zatem winę można przypisać osobie, gdy jej zachowanie zostanie ujęte przy zaistnieniu obu tych elementów.

Zarzut nieumyślności możemy postawić sprawcy wtedy, gdy można mu wykazać naganność decyzji jaką podjął wobec nieświadomości bezprawnego działania lub też gdy bezpodstawnie sądził, że uniknie popełnienia tego czynu. Kryterium rozgraniczającym będzie brak dochowania należytej staranności przez sprawcę. W judykaturze jako brak należytej staranności przyjmuje się zachowania odbiegające od powszechnie aprobowanych w społeczeństwie wzorców.

Bezprawność to z kolei zachowania sprzeczne z zasadami współżycia społecznego albo dobrymi obyczajami. Innymi słowy zachowanie sprzeczne z normami moralnymi (zakazującymi lub nakazującymi) powszechnie akceptowanymi w społeczeństwie lub danej grupie społecznej, bez względu na to, czy to zachowanie jest sprzeczne z aktualną normą prawną.

Odpowiedzialności na zasadzie winy będzie podlegała osoba, która powierzyła innej dokonanie jakiejś czynności, przy wykonywaniu której powstała szkoda (art. 429 k.c.). Ustawodawca uznał w tym aspekcie winę z wyboru, albowiem uznaje się, że wybierający osobę do czynności winien wskazać do wykonania danej czynności osobę o odpowiednich kwalifikacjach, umiejętnościach oraz rzetelności. Wina powierzającego będzie się opierała głównie na zaniedbaniu przy wyborze i braku sprawdzenia wiedzy i umiejętności fachowych danej osoby, jej doświadczenia profesjonalnego i życiowego, cech osobistych, kondycji fizycznej i psychicznej czy predyspozycji psychofizycznych, niezbędnych do wykonania danej czynności. Powierzający może wykazać brak winy wykazując dochowanie należytej staranności w wyborze, np. poprzez powierzenie wykonania czynności profesjonalistom, a więc osobie zajmującej się zawodowo wykonywaniem określonej powierzonej czynności. W takim przypadku uchYLENIA odpowiedzialności powierzającego, odpowiedzialności będzie podlegał wykonawca, choć nie można wykluczyć sytuacji, gdy oba te podmioty będą obciążone solidarnie obowiązkiem odszkodowawczym: powierzający na zasadzie art. 429 k.c., wykonawca na podstawie art. 415 k.c.

Okoliczności wyłączające winę

Bezprawności działania nie można przypisać sprawcy w warunkach wystąpienia kontratypów w postaci obrony koniecznej (art. 423 k.c.), stanu wyższej konieczności (art. 424 k.c.), dozwolonej samopomocy, dozwolonej krytyki, zgody poszkodowanego czy działania na własne ryzyko. Warunkiem wyłączającym odpowiedzialność będzie także czyn popełniony przez osobę małoletnią do 13. roku życia oraz niepoczytalność, czy upośledzenie funkcji psychicznych (choćby przejściowe). Bezprawność

czynu będzie wyłączona także na mocy upoważnienia wynikającego z konkretnych przepisów (art. 417 k.c.).

Obrona konieczna oznacza odparcie zamachu, jeżeli ten ma charakter celowy. Zamach ten powinien być:

- bezprawny – a zatem sprzeczny z prawem lub zasadami współżycia społecznego;
- bezpośredni – odparcie zamachu powinno nastąpić w zbieżności czasowej z ruchem napastnika, a więc w czasie trwania zagrożenia;
- współmierny – czyli środki użyte do odparcia zamachu muszą być adekwatne do środków użytych przez sprawcę.
- **stan wyższej konieczności** – odpowiedzialność sprawcy jest uchylona, jeśli działał on w celu usunięcia bezpośredniego niebezpieczeństwa grożącego człowiekowi, zwierzęciu lub rzeczy, pod warunkiem, że:
 - podjęte przez niego działania pozostawały w ścisłym związku czasowym z zagrożeniem;
 - niebezpieczeństwu nie można było inaczej zapobiec;
 - dobro ratowane przedstawia relatywnie wartość wyższą, niż dobro poświęcone (dysproporcja ta musi być oczywista);
 - zagrożenie nie zostało wywołane przez samego sprawcę;
 - na sprawcy nie ciążył szczególny obowiązek ochrony określonego mienia, nawet z narażeniem siebie na niebezpieczeństwo.
 - zagrożenie pochodziło od rzeczy lub zwierzęcia (co do osób fizycznych – por. uwagi dot. obrony koniecznej).
 - wyrządzona szkoda dotyczy szkód w mieniu – zniszczenie lub uszkodzenie cudzej rzeczy lub zabicie lub zranienie cudzego zwierzęcia.

Dozwolona samopomoc – reakcja posiadacza na samowolne naruszenie jego władztwa, a zatem przywrócenie własnym działaniem stanu poprzedniego. Warunkiem skutecznej dozwolonej samopomocy jest krótki czas pomiędzy naruszeniem posiadania a jego przywróceniem. Samopomoc nie może polegać na zastosowaniu przemocy wobec osób, albowiem wtedy będzie stanowiła obronę konieczną.

Dozwolona krytyka – określona w art. 213 §1 k.k. – nie popełnia przestępstwa ten, kto publicznie podnosi lub rozgłasza prawdziwy zarzut, który służy obronie społecznie uzasadnionego interesu lub dotyczy postępowania osoby pełniącej funkcję publiczną.

Zgoda pokrzywdzonego polega na zezwoleniu przez podmiot na naruszanie w przyszłości jego dóbr chronionych prawnie. Pokrzywdzony zatem akceptuje ewentualne konsekwencje w postaci powstania szkody, a wynikające z naruszeń tych dóbr. Zgodę tą, jako jednostronny akt prawny, można odwołać w każdym czasie, przy czym nie dotyczy ona czynów dokonanych w czasie jej trwania.

Działanie na własne ryzyko – czynność podoba do zgody pokrzywdzonego, oznaczająca pewnego rodzaju autonomię w podejmowaniu działań przez poszkodowanego. Poszkodowany działający na własne ryzyko nie może dochodzić kompensaty szkód powstałych na skutek jego działań, albowiem podejmując je działał świadomie i powinien się liczyć z wystąpieniem szkody lub narażeniem na niebezpieczeństwo.

Niepoczytalność i małoletniość do 13. roku życia są warunkami wyłączającym winę. Spod odpowiedzialności jest wyłączona także osoba, która z racji swojego wieku albo stanu psychicznego lub fizycznego nie jest zdolna do rozpoznania swojego czynu – nie można jej przypisać winy. W takim przypadku ustawodawca przewidział możliwość dochodzenia roszczeń od zobowiązanego (na mocy ustawy lub umowy) do nadzoru nad taką osobą, pod warunkiem, że będzie istniał związek przyczynowo-skutkowy między niedopełnieniem obowiązku nadzoru a szkodą. Wina osoby, na której ciąży obowiązek nadzoru będzie wyłączona, gdy zostanie wykazany brak winy w nadzorze lub wykazanie, że szkoda powstałaby mimo prawidłowego wykonywania nadzoru. Niemniej poszkodowany może dochodzić swoich roszczeń od bezpośredniego sprawcy, na zasadzie słuszności, ale tylko w przypadku, gdy brak jest osób zobowiązanych do nadzoru albo gdy nie można od nich uzyskać naprawienia szkody (przy czym okoliczności – a w szczególności porównanie majątku poszkodowanego i sprawcy – muszą naruszać zasady współżycia społecznego – art. 428 k.c.).

Wykazanie, że szkoda powstała z winy wyłącznie poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą nie ponosi się odpowiedzialności, pozwala sprawcy na uniknięcie obowiązku odszkodowawczego. Z kolei brak winy oznacza oparcie się na zasadach kolejnych: ryzyka i słuszności.

Zasada ryzyka

Zasada ryzyka, w zarysie historycznym, ukształtowała się na przełomie XIX i XX wieku wraz z rozwojem techniki przemysłowej i komunikacyjnej. Wraz z rozwojem wzrosło także zagrożenie interesów obywateli. Taka sytuacja wymagała przedsięwzięcia kroków zmierzających do ochrony tychże interesów. W polskim prawie cywilnym przypadki regulacji zasad ryzyka są dość liczne. Zasada ryzyka przewidziana jest w następujących przepisach:

- art. 430 Kodeksu cywilnego – szkoda wyrządzona przez podwładnego;
- art. 433 Kodeksu cywilnego – wyrzucenie, wylanie, spadnięcie;
- art. 434 Kodeksu cywilnego – zawalenie się budynku;
- art. 435 Kodeksu cywilnego – odpowiedzialność prowadzącego przedsiębiorstwo lub zakład;
- art. 436 Kodeksu cywilnego – odpowiedzialność samoistnego posiadacza mechanicznego środka komunikacji.

Praktyczne znaczenie tych przepisów jest bardzo istotne, dlatego że obejmują odpowiedzialność za szkody wynikłe z działalności przedsiębiorstwa i wypadki komunikacyjne. Niemniej, ogólnie rzecz ujmując, zasada ta opiera się na założeniu, że osoba, przy wystąpieniu określonych warunków, będzie ponosiła odpowiedzialność, nawet jeśli sama nie będzie winna.

Analizując **art. 430 k.c.** należy stwierdzić, że kto, na własny rachunek, poleca wykonanie czynności innej, podległej służbowo osobie i osobę tę nadzoruje i rozlicza, ten jest odpowiedzialny za szkody wyrządzone przez tę osobę w zakresie powierzonej czynności. Obowiązek naprawienia szkody powstaje w momencie, gdy podwładny wyrządzi szkodę osobie trzeciej podczas wykonywania powierzonej czynności, a działanie to będzie zawinione. Winę tę jednak musi wykazać poszkodowany. Prawo cywilne jednak zna pojęcie tzw. winy anonimowej (bezimiennej) polegającej na tym, że poszkodowany nie musi wskazywać imiennie winnego sprawcy szkody, ale tylko krąg osób – podwładnych odpowiedzialnego zwierzchnika, wśród których bez wątpienia jest sprawca szkody. Zatem, w takim przypadku do zwierzchnika nie odnosi się wymóg ponoszenia winy, albowiem działa on na zasadzie ryzyka, odpowiadając za swoich podwładnych. Zwierzchnik w zasadzie nie ma możliwości uchylenia się od tej odpowiedzialności, aczkolwiek w doktrynie funkcjonuje pogląd, który przemawia za tym, że zwierzchnik może uchylić się od odpowiedzialności za szkodę poczynioną przez pracownika tylko wtedy, gdy pracownik za tę szkodę nie ponosi winy. Jednakże ta przesłanka nie do końca jest trafna, albowiem, z punktu widzenia ochrony praw poszkodowanego wydaje się, że właściwszym będzie drugi pogląd, mianowicie ponoszenia winy solidarnej – zarówno pracownika sprawcy, jak i jego zwierzchnika.

Art. 433 k.c. reguluje odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną wyrzuceniem, wylaniem lub spadnięciem jakiegokolwiek przedmiotu z pomieszczenia, czyniąc odpowiedzialnym tego, kto zajmuje pomieszczenie. Wyłączeniem tej zasady jest działanie siły wyższej albo fakt, że szkoda powstała z wyłącznej winy poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą zajmujący pomieszczenie nie ponosi odpowiedzialności i działaniu której nie mógł zapobiec. Odpowiedzialności będzie podlegał ten, kto rzeczywiście pomieszczeniem włada. Solidarnie jednak odpowiedzialności tej będzie podlegał też ten, kto jest rzeczywistym sprawcą szkody, o ile osobę taką da się ustalić. Sytuacja ta jednak nie będzie stosowana w przypadku, gdy rzeczywistym sprawcą jest osoba trzecia, za którą zajmujący pomieszczenie nie odpowiada. Jeżeli zatem zawinione zachowanie takiej osoby będzie skutkowało szkodą, to odpowiedzialność zajmującego pomieszczenie będzie wyłączona.

Art. 434 k.c. określa odpowiedzialność samoistnego posiadacza budowli za jej zawalenie lub oderwanie się jej części. Czynnikiem warunkującym jednak odpowiedzialność

jest fakt, by zdarzenie wynikało z braku utrzymania budowli w należytych stanie lub wady w budowie. Ustawodawca określił odpowiedzialność na zasadzie ryzyka także wtedy, gdy zdarzenie nastąpiło bez winy samoistnego posiadacza budowli lub nie było działaniem bezprawnym. A zatem, nie ma wymogu, by zdarzenie powstało tylko za sprawą czynu człowieka. Może być spowodowane każdym czynnikiem, np. warunkami atmosferycznymi. Samoistny posiadacz budowli będzie ponosił odpowiedzialność, choćby nawet nie naruszył prawa. Jedynymi przesłankami wyłączającymi odpowiedzialność samoistnego posiadacza budowli będzie działanie siły wyższej, działanie samego pokrzywdzonego lub osoby trzeciej, za którą samoistny posiadacz nie ponosi odpowiedzialności. Jeśli samoistny posiadacz budowli wykaże jednak, że zdarzenie nastąpiło z innej przyczyny, niż powyżej wskazane, także nie będzie ponosił odpowiedzialności. Taką przyczyną mogą być np. ruchy górotwórcze, tąpnięcia, czy podniesienie się poziomu rzeki. To posiadacz samoistny budowli musi wykazać, że zawalenie się budowli lub oderwanie się jej części nastąpiło z przyczyn wyłączających jego odpowiedzialność. Dodatkowo, powinien on wykazać, że przyczyna wyłączająca odpowiedzialność była wyłączną przyczyną powodującą katastrofę⁵¹.

Art. 435 k.c. także opiera się na omawianej zasadzie i określa odpowiedzialność osoby, która prowadzi na własny rachunek zakład lub przedsiębiorstwo wprowadzające w ruch za pomocą sił przyrody. Mianem sił przyrody określa się np. prąd, gaz, paliwa płynne, parę itp.). Odpowiedzialnością za szkody powstałe na skutek ruchu przedsiębiorstwa lub zakładu ustawodawca nałożył na jego właściciela. Zwrócić uwagę należy, że paragraf drugi tego artykułu nakłada tę odpowiedzialność także na przedsiębiorstwa lub zakłady wytwarzające środki wybuchowe lub posługujące się nimi. Poszkodowany nie musi udowadniać winy, natomiast właściciel zakładu będzie ponosił odpowiedzialność nawet wtedy, gdy nie będzie winny zaistniałemu zdarzeniu. Ustawodawca uznał, że działanie takiego przedsiębiorstwa, które wykorzystuje dużą energię, samo w sobie stanowi zagrożenie dla chronionych dóbr prawnych innych podmiotów. Prowadzący taki zakład będzie jednak zwolniony z odpowiedzialności, jeśli wykaże, że zdarzenie powstało na skutek działania obiektywnej siły wyższej, z wyłącznego działania pokrzywdzonego lub osoby trzeciej, za którą nie ponosi on odpowiedzialności. Niemniej, mając na uwadze działanie siły wyższej, należy zważyć, czy ośrodek działania tej siły znajdował się w obrębie przedsiębiorstwa i czy siła to pochodziła z jego działania, czy też spoza niego. Czynnikiem warunkującym odpowiedzialność będzie ścisły związek przyczynowo-skutkowy związany z działalnością przedsiębiorstwa.

⁵¹ A. Śmieja, *System Prawa Prywatnego*, Warszawa 2014, s. 443-447, 543.

Art. 436 k.c. warunkuje odpowiedzialność samoistnego posiadacza mechanicznego środka komunikacji, poruszanego siłami przyrody. Przepis ten warunkuje także odpowiedzialność posiadacza zależnego środka komunikacji, jeżeli posiadacz samoistny przekazał mu go w posiadanie zależne.

W doktrynie przyjmuje się pogląd, że należy uwzględnić specyfikę określonej sytuacji, w której zastosowanie będzie miał omawiany przepis. Przede wszystkim należy docenić rolę zachowania należytej ostrożności wprawiając w ruch mechaniczny środek komunikacji, a także rolę ograniczonego zaufania do innych uczestników ruchu. Dlatego też w przypadku zaistnienia zdarzenia należy wziąć pod uwagę, czy szkoda powstała jedynie na skutek zawinionego działania (lub zaniechania) sprawcy (np. niezachowanie należytej ostrożności), czy też zdarzenie powstało na skutek wyłącznego zachowania się poszkodowanego lub osoby trzeciej, za którą samoistny posiadacz nie ponosi odpowiedzialności. W takim przypadku będzie zachodziła przesłanka wyłączająca odpowiedzialność samoistnego posiadacza mechanicznego środka komunikacji. Problematyka odpowiedzialności za powstałe zdarzenie w dużej mierze opiera się na omówionej powyżej zasadzie winy.

Zasada słuszności

Zasada słuszności jest stosowana raczej wyjątkowo i jest stosowana tylko w przypadkach przewidzianych wyraźnie w ustawie. Unormowana jest w przepisach:

- 417² k.c.;
- 428 k.c.;
- 431 §2 k.c.

Art. 417² k.c. normuje odpowiedzialność za szkody na osobie wynikłe ze zgodnego z prawem wykonywania władzy państwowej. Osoba, która doznała szkody, może żądać całkowitego jej naprawienia, a także zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Żądanie zasadne będzie przede wszystkim, jeżeli następstwem zdarzenia będzie niezdolność poszkodowanego do pracy lub ciężkie położenie materialne. Odpowiedzialność władzy państwowej nie może być uzależniona od winy lub braku winy jej funkcjonariuszy. Warunkiem jednak odpowiedzialności na zasadzie słuszności jest brak bezprawności działania organów państwa. Innymi słowy, odpowiedzialność państwo ponosi za tzw. szkody legalne, czyli powstałe na skutek zgodnych z prawem działań organów państwa – wykonującemu je funkcjonariuszowi państwowemu nie będzie można przypisać winy.

Odpowiedzialność oparta na tej zasadzie wymaga konieczności indywidualnej oceny danej konkretnej sytuacji, czy względy tzw. współżycia społecznego przemawiają za przyznaniem odszkodowania. Brak jest tutaj automatyzmu ze strony państwa. Sąd orzekający ma pewien zakres swobody decyzyjnej, jednakże nie należy tego mylić

z dowolnością podejmowania decyzji. Na zasadzie art. 417 k.c. sąd orzekający powinien brać pod uwagę takie okoliczności jak niezdolność poszkodowanego do pracy czy jego ciężkie położenie materialne. Katalog ten nie jest zamknięty i należy brać pod uwagę uzasadnienie służeńsnościowe, moralne, etyczne czy społeczne.

Art. 428 k.c. – por. uwagi dot. okoliczności wyłączających winę.

Art. 431 §2 k.c. reguluje odpowiedzialność odszkodowawczą osoby, która sprawuje pieczę nad zwierzęciem, które wyrządziło szkodę. Odpowiada ona także za osoby, którym ta piecza została powierzona (podwładny, domownik). A zatem odpowiedzialność taką ponosi ten, kto chowa zwierzę lub się nim posługuje, przy czym warunkiem wystąpienia odpowiedzialności jest brak winy. Na podstawie przywołanego przepisu, poszkodowany może żądać całkowitego lub częściowego naprawienia szkody, jeżeli okoliczności – a zwłaszcza porównanie majątku poszkodowanego oraz osoby odpowiedzialnej – wskazują, że zostały naruszone zasady współżycia społecznego.

Naprawienie szkody majątkowej na osobie, w postaci uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, a także śmierci poszkodowanego.

Art. 444 k.c. reguluje naprawienie szkody majątkowej na osobie w postaci uszkodzenia ciała, wywołania rozstroju zdrowia lub śmierci człowieka. Przepis ten określa zakres i sposób naprawienia szkody, zależnie od przypisania określonej osobie odpowiedzialności odszkodowawczej. Powszechnie uznaje się, że uprawnionym do otrzymania odszkodowania jest tylko i wyłącznie podmiot bezpośrednio poszkodowany, a więc osoba dotknięta skutkami zdarzenia. A zatem, odszkodowania nie może domagać się podmiot, który skutkami zdarzenia został dotknięty w sposób pośredni, np. pracodawca, kontrahent czy też osoba ponosząca tylko koszty leczenia. Sam poszkodowany natomiast może domagać się zwrotu kosztów leczenia i rehabilitacji, które poniosła jego najbliższa rodzina.

W razie uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia poszkodowany może domagać się:

- 1) kompensaty wszelkich kosztów, wywołanych tym stanem (art. 444 §1 k.c.);
- 2) odpowiedniej renty, jeżeli utracił całkowicie lub częściowo zdolność do pracy zarobkowej albo jeżeli zwiększyły się jego potrzeby lub zmniejszyły widoki powodzenia na przyszłość (art. 444 §2 k.c.); może mieć ona postać renty tymczasowej, jeżeli w chwili wydania wyroku szkody nie da się dokładnie ustalić (art. 444 §3 k.c.).

Przyjmuje się, że poszkodowany może żądać kompensaty wszelkich kosztów, a zatem także tych związanych z transportem, odwiedzinami osób bliskich, nabyciem specjalistycznego sprzętu rehabilitacyjnego, kosztów przyuczenia do nowego zawodu czy zwrotu utraconych zarobków.

Poszkodowany może także żądać dekapitalizacji renty i sąd, mając na uwadze ważne względy, może przyznać zamiast renty jednorazowe odszkodowanie. Uzasadnieniem

jednorazowego odszkodowania będzie np. fakt, że poszkodowany został inwalidą, a przyznanie środków jednorazowo umożliwi przyuczenie się do zawodu czy też zakup urządzeń do podjęcia np. działalności gospodarczej.

W przypadku śmierci poszkodowanego należy odwołać się do art. 446 k.c., który wskazuje wszelkie roszczenia kompensacyjne oraz określa reguły naprawienia szkody. Zobowiązany do naprawienia szkody jest podmiot, który ponosi odpowiedzialność za szkodę, której następstwem była śmierć poszkodowanego.

Kodeks cywilny przewiduje roszczenia o:

- 1) rentę;
- 2) jednorazowe odszkodowanie;
- 3) zwrot kosztów leczenia i pogrzebu.

Natomiast uprawnionym do żądania kompensaty są osoby, które są poszkodowane w sposób pośredni:

- 1) osoby, które poniosły koszty leczenia i pogrzebu zmarłego;
- 2) osoba, względem której ciążył na zmarłym ustawowy obowiązek alimentacyjny;
- 3) osoby bliskie, którym zmarły dobrowolnie i stale dostarczał środków utrzymania;
- 4) najbliżsi członkowie rodziny zmarłego.

Roszczenia tych osób są zróżnicowane i zależne od wielu przesłanek, które są poddane ocenie sądu.

Poszkodowany może także dochodzić zadośćuczynienia za doznaną krzywdę – szkodę niemajątkową. Kwestie te regulują w Kodeksie cywilnym art. 448 i 445.

Pierwszy z przywołanych przepisów obejmuje zadośćuczynienie pieniężne za szkodę powstałą na skutek naruszenia dóbr osobistych. Doktryna jednak w tym zakresie nie jest spójna. Część środowiska prawniczego twierdzi, że do żądania zadośćuczynienia wystarczy samo bezprawne naruszenie tych dóbr. Zdaniem poglądu odrębnego, do wystąpienia odpowiedzialności odszkodowawczej istotny jest element winy, prócz elementu bezprawności.

Niemniej przyjmuje się, że do wystąpienia obowiązku odszkodowawczego istotne jest wystąpienie dwóch czynników:

- 1) musi wystąpić naruszenie dobra osobistego powodujące szkodę niemajątkową;
- 2) musi istnieć związek przyczynowy między tym naruszeniem, a szkodą niemajątkową, która spowodowana jest naruszeniem.

Wniesienie roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne przewidziane w art. 445 k.c. dotyczy następujących przypadków:

- 1) uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia;
- 2) pozbawienia wolności;
- 3) skłonienia za pomocą podstępu, gwałtu lub nadużycia stosunku zależności do poddania się czynowi nierządnemu.

Natomiast orzecznictwo uznało za naruszenia uzasadniające przyznanie świadczeń z art. 448 k.c. następujące przypadki:

- 1) pozbawienie powódki prawa do podjęcia świadomej decyzji co do ciąży – co narusza jej dobro osobiste;
- 2) bezprawne uniemożliwienie wykonania zabiegu przerwania ciąży – w sytuacji określonej w art. 4a ust. 1 p. 3 ustawy z 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży;
- 3) uniemożliwienie rodzicom wykonania prawa do świadomego podjęcia decyzji, czy chcą i mogą obciążyć siebie i swoją rodzinę skutkami urodzenia dziecka upośledzonego – prowadzące do urodzenia, wbrew ich woli, dziecka upośledzonego, rodzi po stronie podmiotu odpowiedzialnego obowiązek zapłaty odpowiedniego zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c. za doznaną w wyniku naruszenia ich dóbr osobistych krzywdę;
- 4) naruszenie prawa do odpoczynku pracownika – i to nie tylko wówczas, gdy takie dobro ulegnie naruszeniu, ale także gdy zostanie jedynie zagrożone. Jednakże takie naruszenie musi być bezprawne (niezgodne z Kodeksem pracy) i powinno być zawinione, wystarczy jednak, by nastąpiło to nawet w najlżejszym stopniu, aby dać podstawę do tego typu roszczeń;
- 5) długotrwałe postępowanie karne prowadzone przeciwko niewinnej osobie, mające bezpośredni wpływ na stan jej zdrowia psychicznego i powodujące jego pogorszenie;
- 6) przenoszenie osoby na niższe stanowiska, wykonywanie pracy poniżej posiadanych kwalifikacji – jeśli ma negatywny wpływ na stan psychiczny;
- 7) osadzenie skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności w przeludnionej celi, w której nie oddzielono urządzeń sanitarnych od reszty pomieszczenia i nie zapewniono wszystkim skazanym osobnego miejsca do spania, może stanowić naruszenie dóbr osobistych w postaci godności i prawa do intymności oraz uzasadniać odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie art. 24 i 448 k.c.

Poszkodowany może żądać zadośćuczynienia dla siebie lub na określony cel społeczny, przy czym wybór określonej opcji ma charakter osobisty poszkodowanego i nie należy do swobodnej oceny sądu. Kwestia wyboru należy tylko do poszkodowanego.

Przedawnienie roszczeń z tytułu czynów niedozwolonych

Przedawnienie roszczeń z tytułu czynów niedozwolonych podlega ogólnym regułom określonym w art. 117 k.c., a dodatkowo jest określone w art. 442¹ k.c. Podane w tym przepisie terminy różnicują okres przedawnienia, w zależności od rodzaju i charakteru czynu niedozwolonego. Przedawnienie I tak:

- 1) w §1 przywołanego przepisu ustawodawca określa główne ramy okresu przedawnienia i z przepisu tego wynika, że roszczenie o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym ulega przedawnieniu z upływem lat trzech od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia. Jednakże termin ten nie może być dłuższy niż dziesięć lat od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę;
- 2) w §2 ustawodawca uznał, że jeżeli szkoda wynikła ze zbrodni lub występku, roszczenie o naprawienie szkody ulega przedawnieniu z upływem lat dwudziestu od dnia popełnienia przestępstwa bez względu na to, kiedy poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia;
- 3) §3 omawianego przepisu wskazuje, że w razie wyrządzenia szkody na osobie, przedawnienie nie może skończyć się wcześniej niż z upływem lat trzech od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia;
- 4) §4 z kolei stanowi, że Przedawnienie roszczeń osoby małoletniej o naprawienie szkody na osobie nie może skończyć się wcześniej niż z upływem lat dwóch od uzyskania przez nią pełnoletności.

Terminy wskazane w art. 442¹ k.c. określone zostały w sposób bezwzględnie wiążący i nie mogą być skracane ani wydłużane drogą czynności prawnej (art. 119 k.c.), jednak przepisy szczególne mogą określić inne terminy przedawnienia roszczeń deliktowych.

2.2.3. Wykonywanie władzy rodzicielskiej oraz obowiązek alimentacyjny

Władza rodzicielska

Kodeks rodzinny i opiekuńczy (k.r.o.) nie zawiera definicji władzy rodzicielskiej. Jednakże judykatura przyjęła ogólny pogląd, że jest to ogół obowiązków spoczywających na rodzicach, a także ogół przysługujących im praw wobec dziecka, w celu należytego wykonania pieczy nad jego osobą i majątkiem, wychowywania go i przygotowania do pracy dla dobra społeczeństwa⁵².

Dobro dziecka jest wartością najwyższą, rozstrzygającą o istocie i sposobie wykonywania władzy rodzicielskiej stanowiącej ochronę dla dziecka. A zatem wykonywanie władzy rodzicielskiej to przede wszystkim obowiązki, a w dalszej kolejności dopiero uprawnienia przy zachowaniu poszanowania jego godności i praw. Pozostające pod opieką dziecko jest winne z kolei rodzicom posłuszeństwo. Powinno jednak, dla własnego dobra, wysłuchać opinii i zaleceń rodziców w sprawach, w których może samodzielnie podjąć decyzje i składać oświadczenia woli. Także rodzice przed powzięciem decyzji w ważnych sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka powinni wysłuchać jego zdania, pod warunkiem że rozwój umysłowy, stan zdrowia

⁵² B. Dobrzański, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1975, s. 658.

i stopień dojrzałości dziecka na to pozwala. Powinni także, w miarę możliwości, uwzględnić jego rozsądne życzenia (art. 95 k.r.o.).

Zasadą jest, że władza rodzicielska powstaje z chwilą narodzin dziecka i trwa tak długo, dopóki żyją podmioty tej władzy – małoletnie dziecko i prawni rodzice. Władza rodzicielska wynika z ustalonego pochodzenia dziecka od określonych konkretnych osób – matki i ojca. Władza rodzicielska przysługuje obojgu rodzicom. Ustaje ona z chwilą:

- osiągnięcia przez dziecko pełnoletności;
- śmierci rodzica;
- śmierci dziecka;
- w przypadku utraty przez rodzica zdolności do czynności prawnych;
- pozbawienia rodzica władzy rodzicielskiej;
- zawieszenia władzy rodzicielskiej;
- zaprzeczenia macierzyństwa;
- zaprzeczenia ojcostwa;
- ustalenia bezskuteczności uznania ojcostwa;
- uchylecia prawomocnego wyroku ustalającego ojcostwo;
- przysposobienia dziecka.

W przypadku śmierci jednego rodzica wykonywanie pełni władzy rodzicielskiej przysługuje drugiemu z rodziców. W przypadku śmierci obojga rodziców, sąd opiekuńczy ustanawia opiekę nad małoletnim dzieckiem.

Obowiązki rodziców

Jak wspomniano powyżej, Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie definiuje pojęcia władzy rodzicielskiej. Jednakże, mając na uwadze art. 95 k.r.o., można w pewien sposób zinterpretować to pojęcie. Przepis ten wymienia składniki władzy rodzicielskiej – obowiązek pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka.

Pieczą nad osobą dziecka obejmuje:

- obowiązek i prawo wychowania dziecka;
- obowiązek i prawo kierowania dzieckiem;
- obowiązek zapewnienia dziecku środków na jego utrzymanie i wychowanie;
- obowiązek dbałości o zdrowie i bezpieczeństwo dziecka.

Pieczą nad dzieckiem nakłada na rodziców przede wszystkim obowiązki zapewnienia dziecku podstaw do prawidłowego rozwoju poprzez zapewnienie środków do egzystencji (wyżywienie, ubiór itp.), zabezpieczenie dziecka przed niebezpieczeństwami czy kształtowaniu pozytywnych cech jego osobowości.

Wychowanie dziecka obejmuje ponadto:

- troskę o jego prawidłowy rozwój psychiczny i fizyczny;

- dbałość o rozwijanie zdolności i talentów;
- zapewnienie dziecku odpowiedniego poziomu wiedzy według jego zdolności i predyspozycji;
- dbałość o realizowanie przez dziecko obowiązku szkolnego i uwzględnianie potrzeby udzielenia stosownej pomocy w celu uzyskiwania przez dziecko zadowalających wyników w nauce.

Piecza nad majątkiem dziecka obejmuje:

- zarząd majątkiem dziecka (zarząd faktyczny i prawny, z którym związane jest nierozzerwalnie prawo do reprezentacji dziecka);
- dysponowanie dochodem z tego majątku;
- rozliczenie z zarządu majątkiem;
- kontrolę sytuacji majątkowej dziecka;
- podejmowanie działań w celu zapobieżenia wszelkim nieprawidłowościom w zarządzie wykonywanym przez inne osoby⁵³.

Jednakże spod zarządu rodziców wyłączone są:

- zarobki uzyskane przez małoletniego o ograniczonej zdolności do czynności prawnych, chyba że sąd opiekuńczy z ważnych powodów postanowi inaczej (art. 21 k.c.);
- przedmioty oddane przez przedstawiciela ustawowego osobie o ograniczonej zdolności do czynności prawnych do swobodnego użytku (art. 22 k.c.);
- przedmioty przypadające małoletniemu z tytułu darowizny lub testamentu, jeżeli w umowie darowizny albo w testamencie darczyńca albo testator zastrzegł, że przedmioty te nie będą objęte zarządem sprawowanym przez rodziców (art. 102 k.r.o.).

Uprawnienia rodziców

Art. 95 k.r.o. nadaje także rodzicom uprawnienia względem dziecka. Uprawnienia te należą przede wszystkim do sfery kierowania dzieckiem. Określają je następujące czynności faktyczne i prawne:

- określenie miejsca pobytu dziecka (także np. podczas wakacji);
- odebranie dziecka od osoby nieuprawnionej;
- czasowe powierzenie dziecka innej osobie;
- wydawanie poleceń dziecku;
- wybór szkoły dla dziecka, zajęć pozalekcyjnych;
- kontrola spędzania czasu wolnego przez dziecko;
- kontrola dostępu dziecka do informacji (z pewnymi ograniczeniami).

Wszelkie uprawnienia rodziców muszą uwzględniać poszanowanie praw i godności dziecka. Podczas wykonywania władzy rodzicielskiej, rodzice muszą mieć na względzie

⁵³ *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, H. Dolecki, T. Sokołowski (red.), Warszawa 2010, s. 574.

przede wszystkim jednak dobro dziecka i interes społeczny. Przy ewentualnych rozbieżnościach w tej materii dobro dziecka ma charakter priorytetowy. W przypadku nienależytego wykonywania władzy rodzicielskiej, naruszenia praw dziecka, sąd opiekuńczy może podjąć ingerencję w te prawa, na zasadzie art. 109 lub 111 k.r.o..

Przedstawicielstwo ustawowe dziecka

Reprezentowanie dzieci to jeden z elementów sprawowania władzy rodzicielskiej i obejmuje przede wszystkim czynności z zakresu zarządu majątkiem dziecka, a także reprezentowanie dziecka w sądzie, przed innymi organami państwowymi i wobec osób trzecich. Art. 98 k.r.o. czyni rodziców przedstawicielami ustawowymi dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską, przy czym, jeśli oboje rodziców posiadają pełnię władzy, każde z nich może działać, jako przedstawiciel ustawowy, samodzielnie. Czynności zarządu mogą mieć charakter:

- czynności faktycznych (np. zmiana przeznaczenia nieruchomości, czynności związane z prowadzeniem gospodarstwa rolnego);
- czynności prawnych;
- czynności polegających na reprezentowaniu dziecka przed sądami lub innymi organami.

Żadne z rodziców nie może jednak reprezentować dziecka w następujących przypadkach:

- przy czynnościach prawnych między dziećmi pozostającymi pod ich władzą rodzicielską;
- przy czynnościach prawnych między dzieckiem, a jednym z rodziców lub jego małżonkiem, chyba że czynność prawna polega na bezpłatnym przysporzeniu na rzecz dziecka albo że dotyczy należnych dziecku od drugiego z rodziców środków utrzymania i wychowania.

Przez majątek dziecka należy rozumieć ogół aktywów i pasywów. Art. 101 k.r.o. mówi, że rodzice obowiązani są sprawować z należyłą starannością zarząd majątkiem dziecka pozostającego pod ich władzą rodzicielską. Sprawowanie zarządu z należyłą starannością oznacza, że rodzice muszą mieć wzgląd na dobro dziecka i interes społeczny, a nie interes własny. Rodzice sprawują w ten sposób zarząd zwykły, przez który rozumie się załatwianie przez rodziców bieżących spraw związanych ze zwykłym korzystaniem z przedmiotów wchodzących w skład majątku dziecka, utrzymywanie ich w stanie niepogorszonym.

Wyłączenie (lub ograniczenie) zarządu rodziców może nastąpić na skutek ograniczenia władzy rodzicielskiej lub po wyroku rozwodowym, w którym wyłączenie zarządu zostało wyraźnie stwierdzone. Orzeczenie wobec rodzica pozbawienia władzy rodzicielskiej zawsze powoduje ustanie zarządu tego rodzica nad majątkiem dziecka. Ograniczenie może wynikać także z zastrzeżenia spadkodawcy lub darczyńcy.

Może także stanowić następstwo przekazania dziecku przedmiotów majątkowych do osobistego użytku.

W przypadkach czynności wykraczających poza zwykły zarząd, wymagane jest zezwolenie sądu, po uprzednim złożeniu wniosku przez któregoś z rodziców. Przyjmuje się w doktrynie, że poza zarząd zwykły wychodzą czynności, w których czynnikiem decydującym jest ich ciężar gatunkowy. Będzie tu decydować przede wszystkim wartość przedmiotu czynności, skutki czynności w sferze majątku dziecka – przy uwzględnieniu dobra dziecka i ochrony jego interesów. Katalog tych czynności jest otwarty, ale biorąc pod uwagę wypracowany w judykaturze i doktrynie pogład, zalicza się do nich np.:

- nabycie, zbycie, zrzeczenie się lub istotne obciążenie nieruchomości oraz praw o większej wartości;
- zmianę sposobu gospodarowania ważnym składnikiem majątku;
- zmianę przeznaczenia części nieruchomości;
- znaczniejszy remont lub przebudowa budynku;
- ustanowienie odrębnej własności lokalu;
- dokonanie podziału nieruchomości.

Kryteria te są subiektywne i wymagają ustalenia, czy dana czynność dotyczy wartości i czy stanowi znaczący ułamek wartości całości majątku dziecka.

Jeżeli żadne z rodziców nie może reprezentować dziecka pozostającego pod władzą rodzicielską, reprezentuje je kurator ustanowiony przez sąd opiekuńczy (art. 99 k.r.o.). W doktrynie przyjmuje się, że kuratorów musi być tyle, ile jest dzieci uczestniczących w danej czynności, chyba że między tymi dziećmi nie zachodzi sprzeczność interesów.

Obowiązki dzieci

Kodeks rodzinny i opiekuńczy nakłada obowiązki zarówno na rodziców, ale także na dzieci. Określa tę kwestię art. 91 k.r.o., który z kolei stanowi rozwinięcie art. 87 k.r.o., mówiącego, że rodzice i dzieci są obowiązani wspierać się wzajemnie. Przepis art. 91 stanowi, że dziecko, które ma dochody z własnej pracy, **powinno przyczyniać się do pokrywania kosztów utrzymania rodziny, jeżeli mieszka u rodziców.**

Jeżeli dziecko pozostaje na utrzymaniu rodziców i mieszka u nich, **jest obowiązane pomagać im we wspólnym gospodarstwie.**

Przepis art. 91 k.r.o. nie ma charakteru *stricte* alimentacyjnego, albowiem chodzi tu o pomoc zarówno osobistą, jak i materialną. Pomoc ta jest wymagana nawet wtedy, gdy rodzice mają odpowiednie środki na utrzymanie rodziny. Granice obciążenia pomocą wyznacza jednak dobro dziecka i będzie zależeć od faktycznej sytuacji

w rodzinie. Zadania nałożone na dziecko muszą być adekwatne do jego wieku, możliwości, a także jego rozwoju psychicznego i fizycznego.

Pomoc dziecka powinna następować w sposób bezinteresowny, a zatem nie powinno ono żądać wynagrodzenia za świadczoną pracę. Ekwiwalentem za tę pracę jest albowiem zamieszkiwanie u rodziców i pozostawanie na ich utrzymaniu. Nie ma jednak żadnych prawnych przeciwwskazań, jeśli rodzice zechcą wynagradzać dziecko za pomoc (np. w ramach kieszonkowego) i będzie to zależne tylko od przyjętej przez nich metody wychowawczej.

Ingerencja sądu w sprawowanie władzy rodzicielskiej

Kwestie ingerencji sądu w sprawowanie przez rodziców władzy rodzicielskiej reguluje art. 109 k.r.o., który zobowiązuje sąd do podjęcia określonych działań w przypadku, gdy dobro dziecka jest zagrożone, a zatem poniekąd nawet prewencyjnie, zanim do naruszenia tego dobra doszło. Sąd w zasadzie może wydać każde zarządzenie, którego w danych okolicznościach wymaga dobro dziecka, w celu zabezpieczenia jego interesów. Przestanką do wydania zarządzeń będzie np. nienależyte wykonywanie przez rodziców władzy rodzicielskiej.

Sąd może ingerować we władzę rodzicielską poprzez:

- ograniczenie władzy rodzicielskiej;
- zawieszenie władzy rodzicielskiej;
- pozbawienie władzy rodzicielskiej.

Ograniczenie władzy rodzicielskiej

Zarządzenia wydane przez sąd nie stanowią represji w stosunku do rodziców⁵⁴, a jedynie ostrzeżenie, że ich władza rodzicielska jest wykonywana w sposób nieprawidłowy. Przyczyna ograniczenia tej władzy nie musi być umyślna ze strony rodziców, a nawet może to być zachowanie w dobrej wierze. Władza rodzicielska może być ograniczona obojgu rodzicom, lub tylko jednemu.

Ograniczenie władzy rodzicielskiej może polegać na:

- zobowiązaniu rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania, np. zobowiązanie dziecka do chodzenia do szkoły i dopilnowanie tego przez rodziców;
- określeniu, jakie czynności nie mogą być przez rodziców dokonywane bez zezwolenia sądu lub poddaniu rodziców tym ograniczeniom, którym podlega opiekun, np. stały nadzór sądu;

⁵⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 października 1997 r. III CKN 321/97.

- poddaniu wykonywania władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego;
- skierowaniu małoletniego do organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego albo do innej placówki sprawującej częściową opiekę nad dziećmi;
- zarządzeniu o zabraniu dziecka z rodziny i umieszczenia małoletniego w rodzinie zastępczej lub w innej placówce opiekuńczo – wychowawczej, np. w domu dziecka, pogotowiu opiekuńczym, ale tylko wtedy, gdy rodzina, w której wychowuje się dziecko ma negatywny wpływ na jego wychowanie, a dotychczasowe formy ingerencji nie przyniosły oczekiwanego rezultatu.

Ograniczenie władzy rodzicielskiej nie ma skutku nieodwracalnego i może być przywrócona po ustaniu przyczyn jej ograniczenia, a dobro dziecka będzie za tym przemawiać. Można również pozbawić władzy rodzicielskiej, kiedy już została ograniczona, a dobro dziecka za tym przemawia. Jedynym kryterium, jakim kieruje się sąd wydając orzeczenie w tym przedmiocie jest dobro dziecka.

Zawieszenie władzy rodzicielskiej

Zawieszenie władzy rodzicielskiej polega nie na odebraniu rodzicom praw i obowiązków względem dziecka, ale na czasowej niemożności ich wykonywania (odmiennie od pozbawienia). Przesłanką do zawieszenia władzy rodzicielskiej jest przemijająca przeszkoda w jej czynnym wykonywaniu. Przede wszystkim chodzi tu o przeszkody, które po jakimś czasie ustają i rodzice są zdolni podjąć na nowo wykonywanie władzy rodzicielskiej. Sama czasowa przerwa w wykonywaniu władzy rodzicielskiej nie jest jedyną przesłanką do zawieszenia władzy rodzicielskiej. Ocena, czy jest to konieczne, należy do sądu, który bierze pod uwagę dobro dziecka oraz względnie na całokształt konkretnej sprawy. Zawieszenie władzy na przykład nie będzie celowe, gdy rodzice dziecka wyjadą za granicę, dziecko zaś pozostanie pod dobrą opieką dziadków, a nie zachodzi konieczność załatwienia jakiejś ważnej dla dziecka sprawy. Inaczej będzie w przypadku, kiedy np. jedno z rodziców jest pozbawione wolności, przy czym czas ten nie może być zbyt odległy. W przypadku gdy rodzic będzie pozbawiony wolności na wiele lat, uznać należy to za przesłankę trwałą. Przykładami zawieszenia władzy rodzicielskiej może być, np. szpitalne leczenie, rehabilitacja, jak również krótkotrwały pobyt w zakładzie karnym, pobyt za granicą. Nie ma znaczenia, czy przesłanka do zawieszenia władzy rodzicielskiej powstała na skutek zawinienia rodziców.

O zawieszeniu władzy rodzicielskiej może orzec także sąd w wyroku orzekającym rozwód, separację lub unieważnienie małżeństwa.

W przypadku ustania przesłanki do zawieszenia wykonywania władzy rodzicielskiej, nie jest ona automatycznie „odwieszana”. Skutek taki wywoła tylko postanowienie sądu o uchyleniu zawieszenia.

Zawieszenie władzy rodzicielskiej może, jeśli istnieją ku temu przesłanki, przekształcić się w jej pozbawienie.

Pozbawienie władzy rodzicielskiej

Pozbawienie władzy rodzicielskiej to najostrzejszy środek ingerujący w sferę stosunków rodzinnych. Kodeks rodzinny i opiekuńczy przewiduje trzy rodzaje przyczyn pozbawienia władzy rodzicielskiej:

- niemożność wykonywania władzy rodzicielskiej z powodu trwałej przeszkody;
- nadużywanie władzy rodzicielskiej;
- rażące zaniedbywanie przez rodzica obowiązków względem dziecka.

Trwała przeszkoda w wykonywaniu władzy rodzicielskiej oznacza taką przeszkodę, której nie da się usunąć przez długi czas lub przez bliżej nieustalony okres. Bez znaczenia jest fakt, czy przeszkoda powstała z winy umyślnej rodzica czy też niezależnie od niego. Pozbawienie władzy rodzicielskiej nie jest formą kary wobec rodzica, a jedynie ma na względzie dobro dziecka. Ma za zadanie służyć także temu, by władza rodzicielska była wykonywana przez osobę, która ma ku temu rzeczywiste możliwości. Za trwałą przeszkodę uznaje się m.in.:

- wyjazd rodzica za granicę z zamiarem stałego pobytu;
- przewlekłą chorobę;
- skazanie na karę długoletniego pozbawienia wolności.

Nadużywanie władzy rodzicielskiej oznacza nie tylko oczywiste rzeczy jak psychiczne lub fizyczne znęcanie się nad dzieckiem czy molestowanie seksualne, ale będą to też inne naganne zachowania ze strony rodziców, jak np. nadmierne karcenie, rozpijanie, nakłanianie do popełniania przestępstw, zmuszanie do ciężkiej pracy, wychowywanie dziecka w atmosferze wrogości i pogardy do drugiego rodzica, itp.

Rażące zaniedbywanie przez rodzica obowiązków względem dziecka to jedna z najczęstszych przyczyn pozbawiania rodziców władzy rodzicielskiej. Często przesłanką jest np. brak zainteresowania dzieckiem, jego sprawami, brak kontaktu z dzieckiem, czy też uporczywa niealimentacja. Takim zaniedbaniem może być też tryb życia rodziców nie gwarantujący prawidłowego rozwoju dziecka przez alkohol lub narkotyki. Warunkiem jednak jest **rażące** naruszenie tych obowiązków.

Pozbawienie władzy rodzicielskiej może dotyczyć obojga rodziców, ale może zostać orzeczone tylko w stosunku do jednego z nich, jeśli tylko jednego z rodziców dotyczy przyczyna. Jeżeli rodzic zostanie pozbawiony władzy rodzicielskiej, nie może uczestniczyć w wychowaniu dziecka, występować w jego imieniu, zarządzać jego majątkiem. Jest natomiast zobowiązany do alimentacji, a dziecko zachowuje prawo do dziedziczenia po rodzicu. Rodzic pozbawiony władzy rodzicielskiej także może domagać się od dziecka alimentów na siebie oraz może dziedziczyć po dziecku. Ma także prawo do osobistych

kontaktów z dzieckiem, chyba że sąd w wyroku wyda zakaz takich spotkań. Pozbawienie władzy rodzicielskiej nie musi dotyczyć wszystkich dzieci, ale tylko jednego.

Pozbawienie władzy rodzicielskiej nie ma charakteru generalnego i trwałego. Prawo to może zostać przez sąd przywrócone, jeśli ustanie przyczyna, która była podstawą pozbawienia władzy rodzicielskiej. Sąd w takim przypadku kieruje się przede wszystkim dobrem dziecka w określonych okolicznościach.

Istota i zakres obowiązku alimentacyjnego. Krąg zobowiązanych do obowiązku alimentacyjnego.

Obowiązek alimentacyjny wyraża się jako **obowiązek dostarczania środków utrzymania i wychowania**. Istnieje on tylko pomiędzy osobami fizycznymi i reguluje rozwój rodziny oraz prawidłowość jej funkcjonowania.

Środki utrzymania to przede wszystkim środki zapewniające uprawnionemu ubranie, wyżywienie czy opiekę lekarską. Środki wychowania to z kolei środki, które zapewniają prawidłowy rozwój psychiczny i fizyczny dziecka. Wyrażają się przede wszystkim w sprawowaniu pieczy, rozwoju zainteresowań i uzdolnień, wypoczynku, pielęgnowania, a także zapewnienia wykształcenia ogólnego i zawodowego.

Obowiązku alimentacyjnego nie można znieść, zbyć ani dziedziczyć. Powstaje on z chwilą narodzin dziecka i istnieje mimo np. nagannego zachowania się uprawnionego względem zobowiązanego. Przy ustalaniu wysokości świadczenia alimentacyjnego bierze się pod uwagę usprawiedliwione potrzeby uprawnionego oraz możliwości zarobkowe i majątkowe zobowiązanego.

Usprawiedliwione potrzeby, to takie, których zaspokojenie zapewni dziecku właściwy rozwój zarówno fizyczny, jak i duchowy – oczywiście odpowiedni do jego wieku i potrzeb. Możliwości zarobkowe i majątkowe to z kolei dochody, jakie zobowiązany mógłby uzyskać przy pełnym wykorzystaniu swoich sił fizycznych i zdolności umysłowych. Możliwościami tymi nie będą rzeczywiste dochody uzyskiwane przez zobowiązanego w danym czasie.

Głównym celem obowiązku alimentacyjnego jest zapewnienie członkom rodziny środków finansowych niezbędnych do egzystencji, wychowania i rozwoju. Powstaje on z chwilą spełnienia wszystkich ustawowych przesłanek:

- istnieją więzi rodzinne pomiędzy uprawnionym do alimentów, a zobowiązanym do ich płacenia;
- uprawniony nie ma możliwości samodzielnego zaspokojenia usprawiedliwionych potrzeb;
- zobowiązany do świadczenia ma możliwości majątkowe i zarobkowe, by świadczenie spełnić.

Istnieje sześć postaci obowiązku alimentacyjnego (krąg osób uprawnionych):

- alimenty pomiędzy małżonkami;
- alimenty względem rozwiedzionego małżonka;

- alimenty między krewnymi (w linii prostej: dzieci – rodzice – wnuki i dziadkowie oraz w linii bocznej – rodzeństwo)
- alimenty między przysposobionym a przysposabiającym;
- alimenty między ojczymem a pasierbem;
- alimenty ojca pozamałżeńskiego dziecka na rzecz matki i odpowiednio na rzecz tego dziecka.

Zobowiązanie do świadczenia alimentacyjnego będzie wynikać zatem z tytułu pokrewieństwa, przysposobienia (pełnego lub niepełnego), powinowactwa, a także z obowiązku pomiędzy byłymi małżonkami.

Wygaśnięcie obowiązku alimentacyjnego

Obowiązek alimentacyjny może wygasnąć z kilku przyczyn:

- **wiek:** jest zasadniczym kryterium wygaśnięcia obowiązku alimentacyjnego, albowiem pełnoletnie dziecko może się usamodzielnąć. Należy jednak wziąć pod uwagę fakt, czy dziecko istotnie jest zdolne samo się utrzymać. Jeżeli nie, obowiązek alimentacyjny będzie w dalszym ciągu istniał. Rodzice jednak mogą uchylić się od obowiązku alimentacyjnego względem pełnoletniego dziecka, jeśli związane jest to z nadmiernym dla nich uszczerbkiem lub jeżeli dziecko nie dokłada starań w celu uzyskania możliwości samodzielnego utrzymania się. Obowiązek alimentacyjny będzie jednak trwał bez względu na wiek, jeśli dziecko jest nieuleczalnie chore lub cierpi na znaczącą ułomność cielesną lub psychiczną, co stanowi przeszkodę do usamodzielnienia się;
- **usamodzielnienie się:** po uzyskaniu tej zdolności obowiązek alimentacyjny wygasa, chyba że dziecko żyje w niedostatku. Usamodzielnienie się następuje najczęściej wtedy, gdy dziecko kończy edukację i jest należycie przygotowane do podjęcia pracy. Alimenty mogą być przyznane dziecku na okres studiów, ale jeśli jego wyniki w nauce będą złe – obowiązek alimentacyjny może ustać. Podobnie rzecz się ma, jeśli dziecko ukończyło szkołę zawodową, nie podjęło od razu nauki, a jego wiek znacznie przewyższa zwyczajowy wiek młodzieży rozpoczynającej studia wyższe. Nie może w takiej sytuacji żądać alimentów w celu sfinansowania studiów. Raz wygasł z tego tytułu świadczenie nie może powstać na nowo. Dziecko, po nastaniu samodzielności, może żądać świadczenia alimentacyjnego tylko w przypadku popadnięcia w niedostatek;

Dochód z majątku dziecka wystarcza na jego utrzymanie: źródłem utrzymania nie jest sam majątek, ale dochód z niego. Jeżeli dziecko wychowuje się wspólnie z rodzeństwem, dochód może pochodzić z majątku rodzeństwa. Innymi źródłami zaspokajającymi potrzeby dziecka są m.in. renta, stypendium czy uzyskane osobiście wystarczające zarobki.

Trzeba zaznaczyć, że rodzice nie mogą uchylić się od obowiązku alimentacyjnego, jeśli dziecko nie jest w stanie się utrzymać samodzielnie, powołując się na fakt, że świadczenie alimentacyjne powoduje nadmierny uszczerbek. Rodzice są zobowiązani do tego, by dzielić się z dzieckiem nawet najmniejszym dochodem.

Rozdział 3.

Profilaktyka społeczna

3.1. KOMPETENCJE SPOŁECZNE DZIELNICOWEGO

3.1.1. Diagnoza kompetencji społecznych

Aby określić, a następnie zdiagnozować kompetencje społeczne dzielnicowego zacząć należy od tego, czym w czasie służby zajmuje się głównie dzielnicowy, jakie zadania realizuje. Na tej podstawie bowiem ustalić można jakie kompetencje są mu potrzebne do ich realizacji.

Formy i metody wykonywania przez dzielnicowego zadań określone zostały w Zarządzeniu nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie form i metod wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika dzielnicowych. Określa ono w paragrafie 9, iż podstawową formą pełnienia służby dzielnicowego jest obchód, polegający na przemieszczaniu się w granicach przydzielonego mu rejonu służbowego i realizowaniu zadań wynikających z zakresu obowiązków służbowych.

Zadania dzielnicowego to w szczególności:

- prowadzenie rozpoznania przydzielonego mu rejonu służbowego pod względem osobowym, terenowym, zjawisk i zdarzeń mających wpływ na stan porządku i bezpieczeństwa publicznego;
- realizowanie zadań z zakresu profilaktyki społecznej;
- realizowanie zadań z zakresu ścigania sprawców przestępstw i wykroczeń;
- kontrolowanie przestrzegania prawa powszechnie obowiązującego oraz przepisów prawa miejscowego.

Dielnicowy ma za zadanie prowadzić rozmowy profilaktyczne np. z osobami uzależnionymi od alkoholu, narkotyków, nieletnimi zagrożonymi demoralizacją, sprawcami czynów karalnych, utrzymywać kontakt z potencjalnymi ofiarami przestępstw w celu wskazania im właściwych sposobów unikania zagrożenia. W zakresie profilaktyki społecznej ma także obowiązek dotyczący utrzymywania kontaktu z ofiarami przestępstw oraz inicjowania działań mających na celu rozwiązanie problemu strachu.

Na powyższe zadania należy nałożyć niezwykle istotne obowiązki jakie na każdego policjanta (nie tylko dzielnicowego) nakładają zapisy Zarządzenia nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie zasad etyki

zawodowej policjanta. Paragrafy zarządzenia jednoznacznie wskazują, iż policjant powinien kierować się zasadami współżycia społecznego i postępować tak, aby jego działania mogły być przykładem praworządności i prowadziły do pogłębiania społecznego zaufania do Policji. Postępowanie policjanta w kontaktach z ludźmi powinna cechować życzliwość oraz bezstronność wykluczająca uprzedzenia rasowe, narodowościowe, wyznaniowe, polityczne, światopoglądowe lub wynikające z innych przyczyn. Policjant powinien przestrzegać zasad poprawnego zachowania, kultury osobistej i dbać o schludny wygląd. Wykonując zadania służbowe, policjant powinien dostosowywać swoje zachowanie do sytuacji i cech osób uczestniczących w zdarzeniu, w szczególności wieku, płci, narodowości i wyznania, a także uwzględnić uzasadnione potrzeby tych osób⁵⁵.

Jak wynika z powyższego dzielnicowy to policjant, który jest niejako łącznikiem pomiędzy społeczeństwem a Policją – jako instytucją. Jego zadania są niezwykle rozległe, ale zawsze i w głównej mierze związane z kontaktem ze społeczeństwem. Wobec tego musi się wykazać dużymi umiejętnościami **społecznymi** oraz **interpersonalnymi**.

Podstawową umiejętnością w tym zakresie jest skuteczne komunikowanie się. Komunikacja interpersonalna to proces przekazywania informacji, dzięki któremu rozumiemy innych i sami staramy się być zrozumiani. Ale komunikacja to także środek, dzięki któremu wyrażane są normy grupowe, sprawowana jest kontrola społeczna, przydzielane role, ujawniane są oczekiwania, następuje interakcja za pomocą symboli i wymiana znaczeń między ludźmi⁵⁶. To wreszcie słowne i pozasłowne przekazywanie informacji. Już samo to warunkuje fakt, iż nie jest to proces łatwy. A jeśli dodatkowo dołożymy wymaganie, aby był on skuteczny – sprawa właściwego poprawnego – czyli skutecznego komunikowania się może okazać się niełatwą i cenną umiejętnością. Skuteczna komunikacja jako element kontaktu ludzi między sobą umożliwia:

- przekazywanie informacji;
- prezentowanie własnej osoby;
- poznawanie innych ludzi;
- nawiązanie i utrzymywanie kontaktów;
- organizowanie współpracy;
- wywieranie wpływu na innych⁵⁷.

⁵⁵ Zarządzenie nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie zasad etyki zawodowej policjanta.

⁵⁶ W. Trzcńska, I. Wiciak, *Skuteczne komunikowanie w administracji publicznej*, Szczytno 2011, s. 9-10.

⁵⁷ Tamże, s. 11.

Wydaje się to banalnie proste, biorąc pod uwagę fakt, iż komunikujemy się ze swoim otoczeniem już w wieku kilku lat. Co wobec tego będzie miało znaczenie i co zaważy na tym, by dzielnicowy był skuteczny w kontaktach jakie nawiązuje w trakcie swojej codziennej służby?

Umiejętność skutecznego komunikowania się jest niezmiernie ważna w każdym zawodzie, w którym występuje potrzeba przekazywania i odbierania informacji. Od dzielnicowego wymaga się więc tej umiejętności na bardzo wysokim poziomie. To podstawa, aby mógł nastąpić prawidłowy i płynny przekaz informacji w relacji Policja – społeczeństwo. Jednocześnie jest to jedna z kompetencji będących wyznacznikiem skutecznego pełnienia służby przez dzielnicowego. Kompetencja komunikacyjna oznacza zdolność posługiwania się językiem odpowiednio do sytuacji i słuchacza⁵⁸. Innymi słowy skuteczna komunikacja to nie tylko biegłe władanie językiem, w znaczeniu stosowania się do reguł gramatycznych, stylistycznych, konstruowanie zdań poprawnych i zrozumiałych, ale dostosowanie wypowiedzi do kontekstu sytuacji oraz kompetencji komunikacyjnych i umysłowych naszego rozmówcy.

Skuteczna komunikacja polega także na prawidłowym i świadomym przekazie i odbiorze informacji kanałem werbalnym i niewerbalnym.

Kanałem werbalnym następuje przekaz informacji za pomocą języka, słów. Zaznaczyć należy, iż w przypadku policjanta (w tym dzielnicowego) wymagana jest prawidłowa i skuteczna komunikacja werbalna zarówno w formie ustnej, jak i pisemnej.

Kanałem pozawerbalnym następuje pozasłowny przekaz informacji (m.in. gesty, mimika, kontakt wzrokowy, proksemika, dotyk i kontakt fizyczny, postawa ciała).

O skuteczności przekazu będziemy mówić w sytuacji, gdy policjant prezentować będzie adekwatność i spójność wypowiedzi poprzez oba te kanały.

Kompetencje komunikacyjne warunkujące skuteczność policjanta to cały katalog cech i umiejętności, z czego najważniejsze to:

- stosowność – czyli szeroko rozumiane poszanowanie wszelkich norm i zasad innych osób oraz dostosowanie swego zachowania do sytuacji i kontekstu rozmowy;
- efektywność – jako skuteczne osiągnięcie założonego celu rozmowy bez strat dla drugiej strony;
- elastyczność – rozumiana jako zdolność dostosowania zachowania najbardziej właściwego w danej sytuacji spośród wielu dostępnych;
- zaangażowanie – jako poczucie związku z drugą osobą, wzajemna troska i wspólne cele;
- empatia – rozumiana jako zdolność rozumienia emocji innych, spojrzenia z innej niż własna perspektywy oraz umiejętność współodczuwania emocjonalnego;

⁵⁸ Tamże, s. 24.

- zdolności poznawczo-interpretacyjne – umożliwiające i ułatwiające zarazem postrzeganie określonego problemu;
- samokontrola – rozumienie swoich zachowań i reakcji oraz umiejętne wyciąganie z nich wniosków⁵⁹.

Od dzielnicowego jako reprezentanta organizacji publicznej jaką jest Policja wymaga się bardzo wysokiego poziomu kompetencji językowej właśnie w powyższym znaczeniu. Ma to ogromny wpływ z uwagi na rolę jaką pełni on jako przedstawiciel owej organizacji. Ma być skuteczny i profesjonalny w każdej sytuacji, wobec wszystkich obywateli. Kompetencje te będą wpływały na jakość kontaktów ze społeczeństwem oraz instytucjami współpracującymi z Policją. Co wobec tego może zaburzać taką skuteczną komunikację? Krótko mówiąc istnieje cały szereg czynników, tzw. barier komunikacyjnych, czyli przeszkód utrudniających wymianę informacji pomiędzy nadawcą a odbiorcą. Najpowszechniejszymi przeszkodami w komunikacji są:

- różnice w postrzeganiu – sposób postrzegania jest uzależniony od wielu czynników, w tym zasobu wiedzy, umiejętności, doświadczeń. Ważne są także okoliczności i warunki otoczenia. W zależności od tego nasze spostrzeżenia się różnią, a interpretacja zdarzeń przebiega niejako w zależności od punktu widzenia;
- różnice językowe – dotyczące nie tylko rozumienia określonych słów i zdań, ale także nadawania im odmiennego znaczenia. Aby bowiem uniknąć wieloznaczności, komunikat musi znaczyć dokładnie to samo zarówno dla nadawcy, jak i odbiorcy;
- emocje – aby emocje zostały odebrane zgodnie z intencją nadawcy muszą zarówno dla nadawcy jak i odbiorcy być zrozumiałe i jednoznaczne. Emocje, zwłaszcza te silne, częstokroć zaburzają umiejętność nadawania jasnych komunikatów, a ponadto mogą powodować trudność w ich odbiorze;
- osądzanie – narzucanie własnego punktu widzenia, wartości, ocen, a co za tym idzie krytyczna ocena cudzych. Przyjmowanie, że tylko mój osąd i wartości są jedynymi słusznymi. Ponadto, gdy już na samym początku negatywnie oceni się daną osobę będzie trudno słuchać tego co ma do powiedzenia;
- filtrowanie, czyli wybiórcze słuchanie – słuchanie tylko tego, co naszym zdaniem jest istotne, pomijając to, co dla naszego rozmówcy jest ważne i istotne⁶⁰.

Istotną przeszkodę w skutecznej komunikacji stanowi zjawisko samospełniającego się proroctwa (samorealizującej się przepowiedni) polegające na tym, że określone oczekiwania w stosunku do pewnych zachowań lub zdarzeń wpływają na te zachowania lub zdarzenia w sposób, który powoduje spełnienie oczekiwań. Przekonania

⁵⁹ Tamże, s. 45.

⁶⁰ Tamże, s. 35-36.

czy oczekiwania mogą modyfikować charakter różnych sytuacji, jakie spotykają nas w życiu właśnie poprzez zjawisko samospełniającego się proroctwa.

Kolejną istotną kwestią są więc kompetencje emocjonalne, czyli sposób rozumienia i radzenia sobie z reakcjami emocjonalnymi (własnymi i innych).

Niezwykle istotne jest to jak odbierany jest policjant przez społeczeństwo, jak się mu prezentuje, a zatem jakie wywiera wrażenie. Tzw. efekt pierwszego wrażenia jest odruchem instynktownym, trwającym kilka sekund. W tak krótkim czasie oceniamy, czy osoba jest do nas podobna, czy czujemy się z nią bezpiecznie. O naszym wrażeniu decyduje czyjś wygląd i ton jego głosu. Pierwsze wrażenie to obraz, który tworzymy sobie o jakiejś osobie w tych kilku chwilach. Obraz ten jest zabarwiony emocjami, długo się utrzymuje i silnie wpływa na nasze zachowanie.

Warto także zwrócić uwagę na różnorodność stylów komunikacyjnych. Pierwszy to tzw. styl agresywny, oparty na sformułowaniu: „ja jestem *okay*, ty jesteś nie *okay*”. Osoba posługująca się takim stylem potrafi dosyć dobrze wyrazić co czuje, co myśli i czego chce, jednak często dzieje się to kosztem praw i uczuć innych ludzi. Ma tendencję do poniżania innych poprzez sarkastyczne uwagi. Kiedy coś dzieje się nie po jej myśli, zwykle przechodzi do ataku. Wzbudza w innych żal i poczucie winy, kierując w ich stronę oskarżenia.

Kolejny to tzw. styl uległy, oparty na sformułowaniu: „ja jestem nie *okay*, ty jesteś *okay*”. Osoba prezentująca ten styl komunikacyjny wycofuje się, często przyjmuje stanowisko drugiej strony, nawet gdy nie popiera jej zdania. Nie dba o swoje prawa i interesy.

Najbardziej skutecznym i jednocześnie oczekiwanym od dzielnicowego stylem jest relacja oparta na asertywności. Istotą tej strategii jest zachowanie pomagające nam w konkretnym i zdecydowanym komunikowaniu naszych potrzeb, chęci i uczuć innym ludziom w sposób nie naruszający ich praw. Komunikacja asertywna polega na formułowaniu jasnych wypowiedzi na temat uczuć, myśli i życzeń. Osoba asertywna dba o poszanowanie swoich praw oraz szanuje prawa i uczucia innych. Słucha uważnie i daje innym poznać, że ich wysłucha. Jest otwarta na negocjacje i gotowa na ustępstwa, ale nie kosztem swoich praw i godności. Potrafi formułować bezpośrednie prośby oraz otwarcie odmówić. Umie zaczynać i kończyć rozmowę, skutecznie radzi sobie z krytyką.

Ważną umiejętnością dzielnicowego w kontakcie z drugą osobą jest danie jej odczuć, że jej problem jest dla niego ważny, że słucha tego, co mówi i ją rozumie. Przydatne okażą się techniki aktywnego słuchania. W zasadzie aktywne słuchanie to podstawowe narzędzie dobrej komunikacji i zbudowania porozumienia. Wśród popularnych technik aktywnego słuchania wyróżniamy:

- parafrazę – polegającą na powtarzaniu wypowiedzi rozmówcy w celu sprawdzenia zrozumienia jego wypowiedzi;

- odzwierciedlanie – polegające na „dopasowywaniu” się do rozmówcy, np. jego postawy, gestów, tempa wypowiedzi, uczuć, specyfiki używania określeń itd.;
- prowadzenie – polegające na świadomym prowadzeniu rozmowy w pożądanym kierunku.

Ważną rolę w Policji odgrywa skuteczna informacja zwrotna, gdyż wpływa ona na jakość kontaktów dzielnicowego ze społeczeństwem. Informacja zwrotna to konstruktywna informacja lub reakcja. Celem informacji zwrotnej jest dostarczenie wiedzy na temat zachowania i działania w taki sposób, że odbiorca zachowuje pozytywny stosunek do siebie i tego co robi. Może to dotyczyć zarówno sfery zawodowej, jak i osobistej. Wszystko zależy od tego komu i po co chcemy udzielić informacji zwrotnej. Mówi się, że informacja zwrotna powinna być zachętą dla rozmówcy do wzmocnienia pozytywnych zachowań, dalszego rozwoju i zmiany w pożądanym kierunku. Informacja zwrotna może być udzielana wtedy, kiedy ktoś chce i jest gotowy wysłuchać oraz wtedy, kiedy ty wiesz co konkretnie chcesz powiedzieć.

Rozdział 4.

Interwencje policyjne

4.1. REALIZOWANIE ZADAŃ DZIELNICOWEGO W ZAKRESIE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE

4.1.1. Charakterystyka przemocy w rodzinie

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. w art. 18 i 71 wskazuje, że instytucja rodziny jest objęta szczególną ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej, a jej dobro państwo ma obowiązek uwzględnić w swojej polityce społecznej, zwłaszcza poprzez udzielanie szczególnej pomocy rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji społecznej.

Przepis art. 33 Konstytucji wskazuje ponadto, że kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym, zaś zgodnie z art. 72 Konstytucji, Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka, a każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.

Nie budzi wątpliwości fakt, że zadaniem państwa jest zatem ochrona rodziny przed zagrożeniami płynącymi z zewnątrz i wewnątrz, w tym zwłaszcza przed przemocą ze strony osób najbliższych.

Rodziny dotknięte przemocą pozostają w trudnej sytuacji społecznej, co jest podstawą do udzielania im szczególnej pomocy przy użyciu metod i narzędzi określonych w obecnie obowiązującym porządku prawnym.

Jako przyczyny sprzyjające stosowaniu przemocy w rodzinie możemy wskazać normy społeczne i kulturowe. Przez wieki istniało silne społeczne przyzwolenie na stosowanie przemocy wobec najbliższych, w szczególności kobiet i dzieci. Nadal w wielu środowiskach to zjawisko znajduje odzwierciedlenie w obyczajach – społecznej akceptacji bicia, stosowania kar cielesnych, w przekonaniach związanych z rolą mężczyzny w rodzinie (rola „pana i władcy”).

Niebagatelny wpływ na stosowanie przemocy w rodzinie ma również dziedziczenie wzorca przemocy z rodziny pochodzenia. Dzieci wychowujące się w rodzinach z problemem przemocy przyswajają sobie zachowania dorosłych, których są świadkami

lub ofiarami. Uczą się, że najlepszym i najbardziej skutecznym sposobem rozwiązywania konfliktów jest przemoc⁶¹.

Prawidłowa realizacja procedury „Niebieskie Karty”, jak i pracy zespołów interdyscyplinarnych/grup roboczych zarówno z osobą doznającą, jak i stosującą przemoc w rodzinie jest zależna od wiedzy i własnych przekonań, stereotypów na temat „przemocy w rodzinie”. Aby skutecznie pomóc rodzinom zagrożonym przemocą należy zrozumieć, czym jest przemoc w rodzinie, jak działają mechanizmy przemocowe w naszym społeczeństwie.

Definicja i mechanizmy przemocy

Przemoc w rodzinie – jednorazowe lub powtarzające się umyśle działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób najbliższych w rozumieniu art. 115 §11 k.k. oraz innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą (art. 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie).

Innymi słowy, przemoc w rodzinie to intencjonalne działanie lub zaniechanie, wykorzystujące przewagę sił przeciw członkowi rodziny, naruszające prawa i dobra osobiste jednostki, powodującej cierpienie i szkody.

Kryteria przemocy – kiedy występuje przemoc?

Intencjonalność – działania sprawcy nie są przypadkowe. Intencjonalność nie musi oznaczać celowego krzywdzenia ofiary i zadawania jej bólu. Sprawca przemocy dąży do uzyskania pełnej kontroli, władzy nad osobą doznającą przemocy, do jej bezwzględного posłuszeństwa. Jest przekonany, że tylko on wie, co jest dobre dla pozostałych członków rodziny, a w związku z tym wyłącznie on ma prawo podejmować decyzje, ustalać zasady życia w rodzinie – pozostali muszą się podporządkować.

Dysproporcja siły – nie chodzi tu jedynie o różnicę sił fizycznych, ale także przewagę związaną z pozycją społeczną, odpornością psychiczną, statusem materialnym itp. W związku opartym na przemocy jeden z partnerów czuje się silniejszy, a drugi – słabszy. W wyniku kolejnych aktów przemocy różnica sił coraz bardziej się pogłębia, ofiara przemocy staje się coraz bardziej bezradna, sprawca – coraz bardziej silny i bezkarny.

⁶¹ Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020, załącznik do uchwały nr 76 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2014 r. (poz. 445), s. 5.

Naruszanie godności i praw – sprawca przemocy narusza godność ofiary, poniża ją, ośmiesza, pozbawia wszelkich praw (np. do kontaktów z rodziną, godziwych warunków życia itp.).

Powodowanie cierpienia i szkód – ofiary przemocy doznają zarówno szkód fizycznych, jak i psychicznych. W wyniku wieloletniej przemocy mogą dojść do przekonania, że zasługują na takie traktowanie⁶².

Przemoc w rodzinie może przybierać różnorodne formy i rodzaje:

Przemoc fizyczna – polega na przeróżnych formach zachowań o różnym stopniu nasilenia, np.: wymierzanie policzków, biciu, kopaniu, popychaniu, odpychaniu, obezwładnianiu, przytrzymywaniu, szczypaniu, duszeniu, biciu otwartą ręką i pięścią, biciu przedmiotami, ciskaniu w kogoś przedmiotami, parzeniu, polewaniu substancjami żrącymi, porzucaniu w niebezpiecznej okolicy, nieudzieleniu koniecznej pomocy itp.

Przemoc psychiczna – słowne lub niewerbalne groźby użycia przemocy wobec osoby lub tego, co do niej należy; ten rodzaj przemocy przejawia się m.in. w zastraszaniu, poniżaniu, ubliżaniu, szantażowaniu; wyśmiewaniu poglądów, religii, pochodzenia, narzucaniu własnych poglądów, karaniu przez odmowę uczuć, zainteresowania, szacunku; stałej krytyce, wmawianiu choroby psychicznej, izolacji społecznej (kontrolowaniu i ograniczaniu kontaktów z innymi osobami), domaganiu się posłuszeństwa, ograniczaniu snu i pożywienia, degradacji werbalnej (wyzywaniu, poniżaniu, upokarzaniu, zawstydzaniu), stosowaniu gróźb itp.

Przemoc seksualna – wymuszanie pożycia seksualnego, wymuszanie nieakceptowanych pieszczot i praktyk seksualnych, sadystyczne formy współżycia seksualnego, demonstrowanie zazdrości, krytyka zachowań seksualnych kobiety itp.

Przemoc ekonomiczna (materialna) – odmawianie lub ograniczanie dostępu do wspólnych środków finansowych lub odbieranie zarobionych pieniędzy, uniemożliwianie bądź ograniczanie podjęcia pracy zarobkowej, ale również niszczenie przedmiotów, niezaspakajanie podstawowych, materialnych potrzeb rodziny itp.⁶³

Zaniedbywanie – niezaspokojenie podstawowych potrzeb psychicznych i fizycznych dziecka: niewłaściwe odżywianie i ubieranie, niedostateczna ochrona zdrowia, brak właściwej edukacji, niezaspakajanie potrzeby miłości, przynależności i szacunku.

⁶² <http://www.parpa.pl/index.php/przeciwdzialanie-przemocy/charakterystyka-zjawiska-przemocy-w-rodzinie>.

⁶³ A. Bojkowska, *Wybrane przestępstwa związane z problematyką przemocy w rodzinie*, [w:] *Problematyka przemocy w rodzinie. Podstawowe środki prawne ochrony osób pokrzywdzonych*, E. Kowalewska-Borys (red.), Warszawa 2012, s. 42.

Powyższe formy stosowania przemocy oraz powstające skutki jej stosowania przedstawia poniższa tabela⁶⁴.

Formy przemocy	Skutki przemocy
Przemoc fizyczna	Bezpośrednie uszkodzenia ciała – urazy, rany, złamania, stłuczenia, zdrapania, siniaki, poparzenia, następujące skutki: choroby w wyniku powikłań i stresu, zespół stresu pourazowego, życie w chronicznym stresie, poczucie zagrożenia, strachu, lęku, napady paniki, bezsenność, zaburzenia psychosomatyczne itp.
Przemoc psychiczna	Zniszczenie mocy sprawczej ofiary, jej poczucia własnej wartości i godności, uniemożliwienie podjęcia jakichkolwiek działań niezgodnych z zasadą posłuszeństwa, osłabienie psychicznych i fizycznych zdolności stawiania oporu oraz wyrobienie przekonania o daremności jego stawiania, odizolowanie od zewnętrznych źródeł wsparcia, całkowite uzależnienie ofiary od prześladowcy, stały strach i utrata nadziei, choroby psychosomatyczne, ciągły stres, zaburzenia snu itp.
Przemoc seksualna	Obrażenia fizyczne, ból i cierpienie, obniżona samoocena i poczucia własnej wartości, utrata poczucia atrakcyjności, godności, zaburzenia seksualne, oziębłość, zamknięcie się (lęk, strach, unikanie seksu), uogólniona niechęć, obawa wobec przedstawicieli płci sprawcy przemocy itp.
Przemoc ekonomiczna	Całkowita zależność finansowa od partnera, niezaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych, bieda, zniszczenie poczucia własnej godności i wartości, znalezienie się bez środków do życia itp.

Mity i fakty na temat przemocy w rodzinie

W świadomości społecznej funkcjonuje wiele mitów na temat przemocy domowej. Bezmyślne ich powtarzanie, czynienie tematem żartów buduje w ludziach przekonanie, że przemoc w rodzinie jest zjawiskiem marginalnym i z reguły nieszkodliwym. Powszechnie funkcjonujące mity i stereotypy społeczne winą o zaistnienie sytuacji przemocowej obarczają ofiarę, a usprawiedliwiają sprawcę. Wiara w mity ułatwia zrzucanie z siebie odpowiedzialności i usprawiedliwia brak reakcji w sytuacji krzywdzenia. Konsekwencją tego jest nasilenie się zjawiska przemocy w rodzinie⁶⁵.

⁶⁴ Tamże, s. 44.

⁶⁵ A. Kowalewska, *Przemoc w rodzinie – aspekty psychologiczne*, [w:] *Problematyka przemocy w rodzinie...*, s. 36.

Wybrane mity i fakty krążące w naszym społeczeństwie przedstawia poniższa tabela⁶⁶.

Mity	Fakty
Nie ujawnia się tajemnic rodzinnych.	Przełamanie izolacji i milczenia jest konieczne do przerwania przemocy, która nie skończy się sama.
Nie można zmienić swego przeznaczenia.	Nigdy nie jest za późno, aby powiedzieć „stop”. Zawsze jest jakieś wyjście z sytuacji. Zawsze są ludzie i instytucje, którzy w tym pomogą.
Nikt nie powinien się wtrącać w sprawy rodzinne.	Przemoc w rodzinie jest przestępstwem, każdy ma prawo zapobiegać krzywdzeniu i reagować na nie.
Przemoc w rodzinie to problem marginesu społecznego.	Przemoc domowa zdarza się we wszystkich grupach społecznych, niezależnie od poziomu wykształcenia, sytuacji ekonomicznej i przekonań religijnych.
Przyczyną przemocy domowej jest alkoholizm.	Alkohol jedynie ułatwia stosowanie przemocy. Sprawca często pije po to, żeby znęcać się nad bliskimi, a swoje postępowanie usprawiedliwia stanem nietrzeźwości. Uzależnienie od alkoholu nie zwalnia od odpowiedzialności za czyny.
O przemocy można mówić w sytuacji, gdy są widoczne ślady pobicia.	Nie trzeba mieć siniaków i złamań, żeby być ofiarą przemocy. Poniżenie, wysmiewanie i obelgi bołą tak samo jak uderzenia.
Istnieją okoliczności, które usprawiedliwiają stosowanie przemocy w rodzinie. Jeśli ktoś jest bity, to znaczy, że na to zasługuje.	Nikt nie ma prawa krzywdzić kogokolwiek, bez względu na to, co zrobił.
Gdyby ofiara naprawdę cierpiała, odeszłaby od sprawcy.	Ofiary naprawdę cierpią. Nikt nie lubi być bity, poniżany i zastraszone. Powodem pozostawania ze sprawcą może być: strach, trudności materialne, presja otoczenia.
To był jednorazowy incydent, który się więcej nie powtórzy.	Rzadko kiedy przemoc w rodzinie pojawia się tylko raz. Jeśli nie zostanie podjęte skuteczne działanie, sytuacje krzywdzenia pojawiają się coraz częściej.

⁶⁶ Tamże, s. 37.

Dzieci potrzebują ojca, nawet jeśli on używa przemocy.	Dzieci potrzebują miłości, bezpieczeństwa i szacunku. Jeżeli teraz są świadkami lub ofiarami przemocy, w przyszłości będą prawdopodobnie jej sprawcami, gdyż takie wzory zachowań poznały w swojej rodzinie.
Bite dzieci wyrastają na porządných ludzi.	Osoby bite w dzieciństwie żyją w przekonaniu, że siła fizyczna i agresja są najlepszym sposobem uzyskania szacunku, a to nie rokuje dobrze na przyszłość.
Rodzice mają prawo ukarać dziecko w sposób, który uważają za stosowny.	Dziecko nie jest własnością rodziców i nikt nie ma prawa go krzywdzić, zwłaszcza najbliżsi.
Gwałt w małżeństwie nie istnieje.	Obowiązek współżycia w małżeństwie w żadnym wypadku nie usprawiedliwia przymusu czy przemocy. Każdy ma prawo decydować o swoim życiu intymnym, a akt ślubu mu tego prawa nie odbiera
Osoby używające przemocy muszą być psychicznie chore.	Nie ma bezpośredniego związku między przemocą, a chorobą psychiczną. Przemoc jest prośbą przejęcia całkowitej kontroli nad drugą osobą.

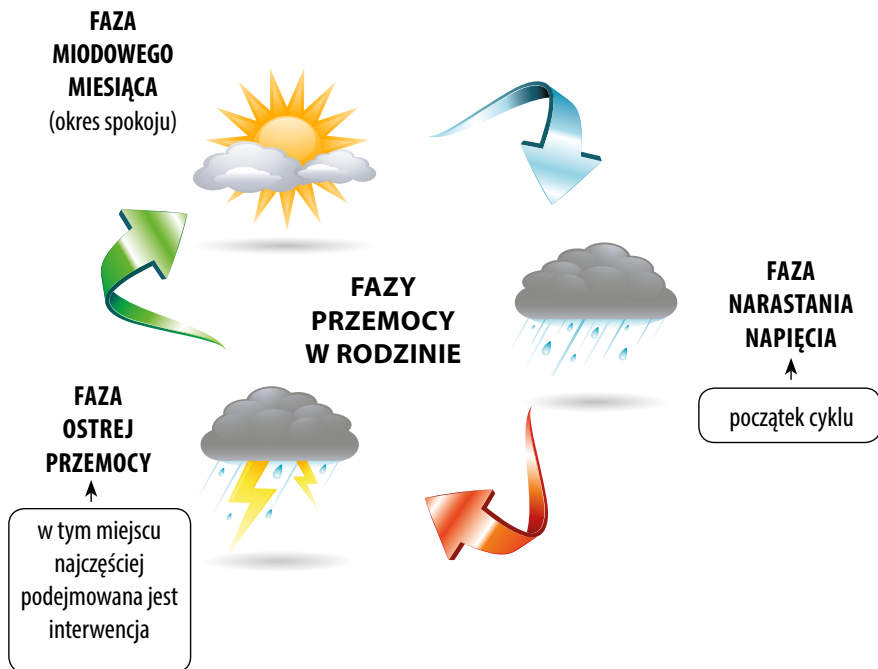
Aby dobrze zrozumieć sytuację ofiar przemocy w rodzinie, trzeba poznać mechanizmy, których one sobie nie uświadamiają. Mechanizmy te powodują, że osoby krzywdzone trwają w takim związku, nie mają siły na zmianę swojej sytuacji.

Cykl przemocy domowej

Specjaliści zajmujący się zjawiskiem przemocy domowej zauważyli, a potwierdziły to osoby jej doznające, iż przemoc w rodzinie najczęściej nie jest jednorazowym zdarzeniem. Zaobserwowano, że przemoc powtarza się w dosyć charakterystycznym schemacie. Zjawisko to zostało nazwane przez amerykańskiego psychologa Leonora E. Walkera „cyklem przemocy”.

Rozróżnia się następujące fazy w cyklu przemocy:

- faza narastania napięcia;
- faza ostrej przemocy;
- faza miodowego miesiąca.

Faza narastania napięcia

Wszystko wydaje się w porządku, ale w relacjach odczuwa się stałe napięcie, jakby coś miało się wydarzyć. Sprawca jest rozdrażniony, łatwo wpada w złość, jest pełen pretensji i uszczypliwości. Jednocześnie przerzuca odpowiedzialność za taki stan rzeczy na partnera/partnerkę: „to przez ciebie się tak zdenerwowałam”, „wiesz co spowodowałaś swoim postępowaniem”.

Ofiara stara się tak zachowywać, by uspokoić sprawcę, spełniać jego życzenia i zachcianki. Czuje się winna powstałej sytuacji. Usprawiedliwia sprawcę, a obwinia siebie. Stara się zmieniać swoje zachowanie, aby nie stawać się przyczyną jego zdenerwowania. Jest cały czas spięta i zdenerwowana, gdyż wie, że wszystko co zrobi lub co powie może być pretekstem do wybuchu złości i agresji sprawcy.

Faza ostrej przemocy

Jest to faza, w której wzbierające napięcie eksploduje, powoduje wybuch emocji, często zupełnie niekontrolowany. Wybuch ten zwykle jest nieadekwatny do przyczyny, którą podaje sprawca i niewiele ma z nią wspólnego. Wówczas osoba krzywdząca

jest agresywna wobec rodziny, niszczy sprzęty, co zwiększa ryzyko dużych szkód fizycznych.

Osoba krzywdzona odczuwa wtedy przede wszystkim przerażenie, bezsilność, strach, lęk, złość, szok, gniew (tyle rzeczy zrobiła, aby tego uniknąć, a jednak się nie udało)

Faza miodowego miesiąca

Chęć zadośćuczynienia, zapobieżenia konsekwencjom, o których mówi żona lub partnerka (rozwód, sprawa karna, ograniczenie władzy rodzicielskiej) powoduje, że sprawca okazuje skruchę, angażuje się w naprawianie szkód, obiecuje poprawę, składa deklaracje. Jednocześnie usprawiedliwia siebie: „nie wiem, co mnie opętało”, „to wszystko przez problemy w pracy”, „za dużo wypięłem, dostałem małego rozumu” itp.

Ponieważ sprawca bardzo się stara, ofiara chce to docenić, wierzy, że może być dobrze. Pozwala się przeprosić, przebłagać, wraca do domu, wycofuje sprawy sądowe itp. Bardzo często jest do tego namawiana przez sprawcę: „zobacz jak teraz jest dobrze, nie psuj tego, wycofaj sprawę o rozwód” itp.

Faza ta daje kobiecie złudną nadzieję. Nawet jeśli po tej fazie nastąpi faza narastania napięcia i ostrej przemocy, co jest typowe dla cyklu przemocy, to myśl, że może być dobrze opóźnia poszukiwanie pomocy i wychodzenie z kręgu przemocy⁶⁷.

Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty”, dokumentowanie czynności

Zgodnie z art. 9d ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie podejmowanie interwencji w środowisku wobec rodziny dotkniętej przemocą odbywa się w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty” i nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie.

Procedura „Niebieskie Karty” obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie. Przedstawiciele wskazanych podmiotów realizują procedurę w oparciu o zasadę współpracy i przekazują informacje o podjętych działaniach przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego.

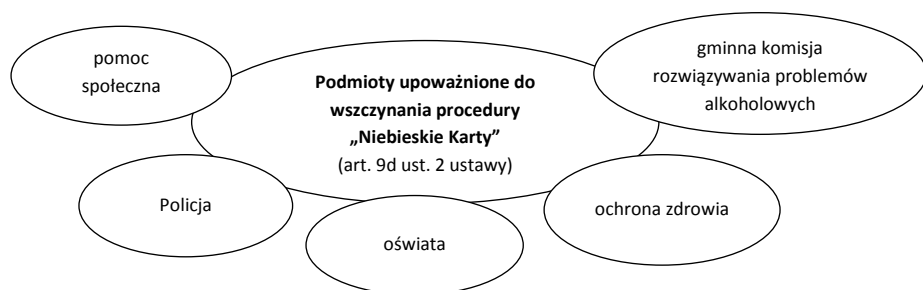
Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” następuje przez wypełnienie formularza „Niebieska Karta” w przypadku powzięcia w toku prowadzonych czynności

⁶⁷ <http://www.parpa.pl/index.php/przeciwdzialanie-przemocy/charakterystyka-zjawiska-przemocy-w-rodzinie> (na podst. K. Michalska, D. Jaszczak-Kuźmińska, Przemoc w rodzinie, Warszawa 2011).

służbowych lub zawodowych podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie.

Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” wszczęcie procedury następuje przez wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A” przez przedstawiciela jednego z podmiotów wymienionych w art. 9d ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie.

Wskazane podmioty upoważnione do wszczęcia procedury „Niebieskie Karty” przedstawia poniższy wykres.⁶⁸

W przypadku braku możliwości wypełnienia formularza „Niebieska Karta – A” z uwagi na nieobecność osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, stan jej zdrowia lub ze względu na zagrożenie jej życia lub zdrowia, wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A” następuje niezwłocznie po nawiązaniu bezpośredniego kontaktu z tą osobą lub po ustaniu przyczyny uniemożliwiającej jego wypełnienie. Jeżeli w dalszym ciągu nawiązanie bezpośredniego kontaktu z osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, jest niewykonalne, wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A” następuje bez udziału tej osoby.

Wszczynając procedurę, podejmuje się działania interwencyjne mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie. W przypadku podejrzenia stosowania przemocy w rodzinie wobec dziecka, czynności podejmowane i realizowane w ramach procedury, przeprowadza się w obecności rodzica, opiekuna prawnego lub faktycznego. Jeżeli

⁶⁸ *Vademecum dla policjantów służby prewencyjnej. Wybrane zagadnienia opracowane w Biurze Prewencji KGP wg stanu prawnego na dzień 28 lutego 2013 r.*

osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie wobec dziecka, są rodzice, opiekunowie prawni lub faktyczni, działania z udziałem dziecka przeprowadza się w obecności pełnoletniej osoby najbliższej w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny oraz w miarę możliwości w obecności psychologa. Rozmowę z osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, przeprowadza się w warunkach gwarantujących swobodę wypowiedzi i poszanowanie godności tej osoby oraz zapewniających jej bezpieczeństwo.

Po wypełnieniu formularza „Niebieska Karta – A” osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, przekazuje się formularz „Niebieska Karta – B”. Jeżeli osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, jest dziecko, formularz „Niebieska Karta – B” przekazuje się rodzicowi, opiekunowi prawnemu lub faktycznemu albo osobie, która zgłosiła podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie. Formularza „Niebieska Karta – B” nie przekazuje się osobie, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie.

Jeżeli podczas interwencji nie ma możliwości wypełnienia formularza „Niebieska Karta-A” w całości, części V, IX-XII, XV, XVII, XX-XXI mogą zostać uzupełnione przez dzielnicowego w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie.

Do wszczęcia procedury „Niebieskie Karty” poprzez wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A” zobowiązany jest nie tylko policjant podejmujący interwencję w rodzinie dotkniętej przemocą, ale również ten, który np. przyjmuje zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa, jeżeli ma ono związek z przemocą w rodzinie. Do wszczęcia procedury zobowiązany będzie również np. dzielnicowy, który podczas wykonywania czynności służbowych uzyska informacje, że w danej rodzinie może dochodzić do przemocy⁶⁹.

Zarówno wskazane wcześniej rozporządzenie, jak i Wytyczne nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 grudnia 2020 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wydawania nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia nakazują kierownikowi jednostki organizacyjnej Policji lub upoważnionej przez niego osobie przekazanie wypełnionego formularza „Niebieska Karta – A” do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego niezwłocznie, nie później niż w terminie 7 dni od dnia wszczęcia procedury. Natomiast kopię wypełnionego formularza „Niebieska Karta – A” przekazuje dzielnicowemu

⁶⁹ Tamże, s. 44.

właściwemu ze względu na miejsce zamieszkania osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie.

Przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego po otrzymaniu formularza „Niebieska Karta – A” niezwłocznie, nie później niż w ciągu 3 dni od dnia jego otrzymania, przekazuje go członkom zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej.

Na tej podstawie Dzielnicowy realizujący procedurę „Niebieskie Karty” prowadzi teczkę zagadnieniową „Przemoc w rodzinie” odrębnie dla każdej rodziny, w przypadku wszczęcia procedury „Niebieskie Karty” przez Policję lub inny uprawniony podmiot. W tezcze gromadzi się wszystkie dokumenty potwierdzające czynności podjęte wyłącznie przez Policję wobec przemocy w rodzinie i nie mogą to być kopie dokumentacji prowadzone przez zespoły/grupy robocze.

Zgodnie z § 5 Wytycznych nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 grudnia 2020 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wydawania nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia dzielnicowy po otrzymaniu wypełnionego formularza „Niebieska Karta A” dokonuje sprawdzenia informacji zawartych w policyjnych systemach informatycznych w zakresie zarejestrowanych interwencji Policji w miejscach zamieszkania osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie.

Sprawdzeniem powinien, w miarę możliwości, zostać objęty okres ostatnich 12 miesięcy, liczony od daty wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”. Dzielnicowy dokumentuje fakt dokonania sprawdzenia notatką urzędową.

Zgodnie z zapisami par. 10 ust.1 rozporządzenia wszystkie działania prowadzone w ramach procedury „Niebieskie Karty” muszą być dokumentowane, jednak ustawodawca nie sprecyzował w jaki sposób ma to nastąpić. Pozostawił w ten sposób dowolność członkom zespołu/grupy co do formy dokumentu (notatka, protokół).

W przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa dokumenty wytworzone zarówno przez zespół/grupę, jak i indywidualnie przez Policję, są przekazywane organom właściwym do prowadzenia postępowania przygotowawczego. W przypadku podejrzenia stosowania przemocy w rodzinie wobec dziecka policjant prowadzący „Niebieską Kartę” powiadamia o tym fakcie komórkę organizacyjną nieletnich i patologii, a policjant z tej komórki może również uczestniczyć w pracach grupy roboczej.

Zakończenie procedury „Niebieskiej Karty” następuje w przypadku ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy albo rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowania działań.

Zakończenie procedury wymaga udokumentowania w formie protokołu podpisanego przez przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego, który powinien zawierać:

- 1) dane dotyczące osób, wobec których realizowana była procedura;
- 2) datę rozpoczęcia i zakończenia procedury;
- 3) opis podjętych działań w ramach procedury.

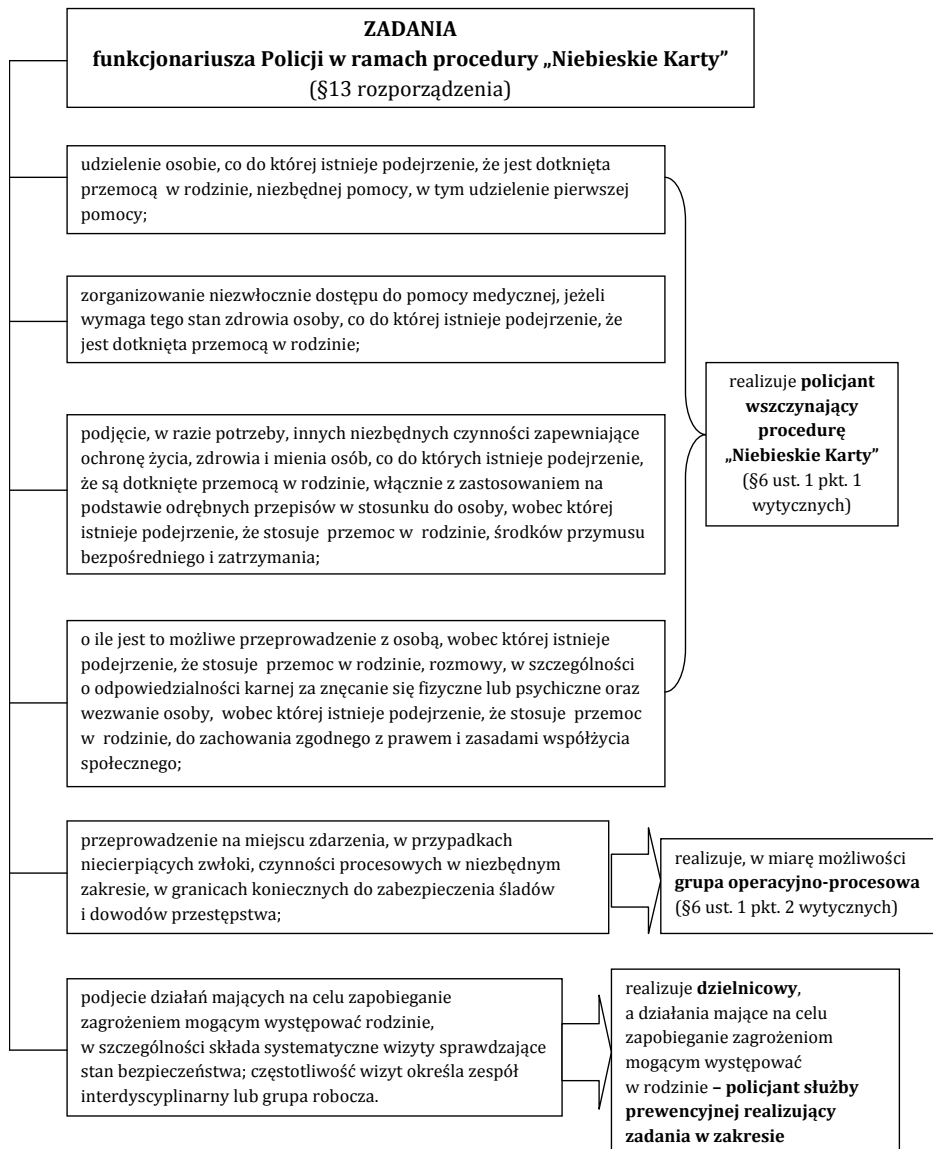
O zakończeniu procedury powiadamia się podmioty uczestniczące w procedurze po jej zakończeniu.

Zakończenie prowadzenia przez dzielnicowego teczki zagadnieniowej „Przemoc w rodzinie” następuje z chwilą zakończenia procedury „Niebieskie Karty” w trybie określonym w § 18 rozporządzenia. W przypadku, gdy powiadomienie o zakończeniu procedury nie nastąpiło w formie pisemnej, dzielnicowy sporządza notatkę służbową zawierającą informację o zakończeniu procedury.

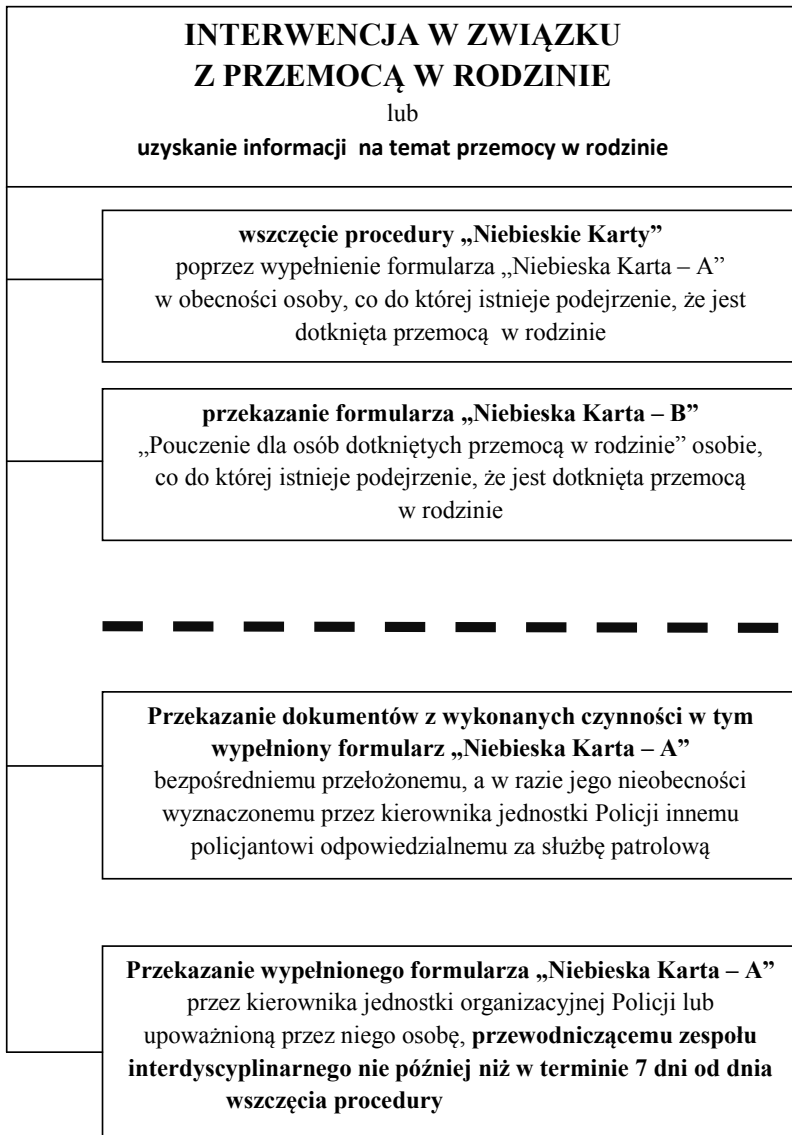
Zadania Policji w związku z procedurą „Niebieskie Karty”

W par. 13 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” wskazano zadania dla Policji w ramach powyższej procedury, natomiast Wytyczne nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 grudnia 2020 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wydawania nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia w par. 6 wskazuje konkretne grupy policjantów realizujących zadania wyznaczone w rozporządzeniu. Zadania funkcjonariuszy Policji w ramach procedury „Niebieskie Karty” opisuje wykres na s. 92⁷⁰.

⁷⁰ Tamże, s. 46

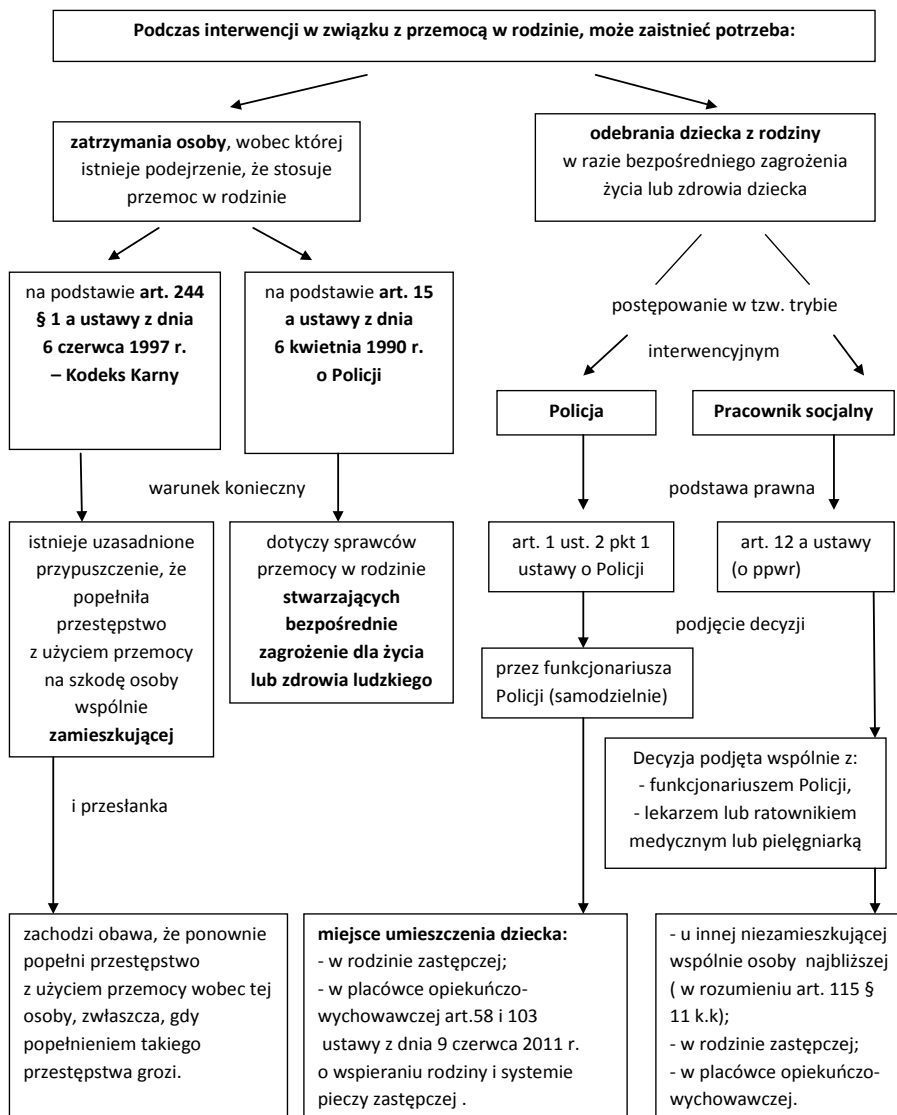

Algorytm postępowania w przypadku wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”⁷¹

⁷¹ Tamże, s. 44.

Czynności prawne podejmowane przez Policję w związku z procedurą „Niebieskie Karty”⁷²

⁷² Tamże, s. 47.

Funkcjonowanie zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych.

Zespół interdyscyplinarny powołuje wójt, burmistrz albo prezydent miasta.

W skład zespołu interdyscyplinarnego wchodzi przedstawiciele:

- jednostek organizacyjnych pomocy społecznej;
- gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych;
- Policji;
- oświaty;
- ochrony zdrowia;
- organizacji pozarządowych.

W skład zespołu interdyscyplinarnego wchodzi także:

- kuratorzy sądowi.
- mogą wchodzić także prokuratorzy oraz przedstawiciele podmiotów innych niż określone powyżej, działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego jest wybierany na pierwszym posiedzeniu zespołu spośród jego członków. Posiedzenia zespołu interdyscyplinarnego odbywają się w zależności od potrzeb, jednak nie rzadziej niż raz na trzy miesiące.

Zespół interdyscyplinarny może tworzyć grupy robocze w celu rozwiązywania problemów związanych z wystąpieniem przemocy w rodzinie w indywidualnych przypadkach.

W skład grup roboczych wchodzi przedstawiciele: jednostek organizacyjnych pomocy społecznej; gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych; Policji; oświaty; ochrony zdrowia.

W skład grup roboczych mogą wchodzić także kuratorzy sądowi, a także przedstawiciele innych podmiotów, specjaliści w dziedzinie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Członkowie zespołu interdyscyplinarnego oraz grup roboczych wykonują zadania w ramach obowiązków służbowych lub zawodowych.

Prace w ramach grup roboczych są prowadzone w zależności od potrzeb zgłaszanych przez zespół interdyscyplinarny lub wynikających z problemów występujących w indywidualnych przypadkach.

W ramach procedury członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej:

- 1) udzielają pomocy osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie;
- 2) podejmują działania w stosunku do osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, w celu zaprzestania stosowania tego rodzaju zachowań;
- 3) zapraszają osobę, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, na spotkanie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej;

4) opracowują indywidualny plan pomocy dla osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, i jej rodziny, który zawiera propozycje działań pomocowych;

5) rozstrzygają o braku zasadności podejmowania działań.

Na posiedzeniu członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej w obecności zaproszonej osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, dokonują analizy sytuacji rodziny i wypełniają formularz „Niebieska Karta – C”. Niestawiennictwo tej osoby nie wstrzymuje prac zespołu lub grupy roboczej.

Członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej wypełniają formularz „Niebieska Karta – D” w obecności osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie. Jeżeli w trakcie dokonywanych działań zachodzi podejrzenie, że osoba podejrzewana o stosowanie przemocy w rodzinie, dopuściła się po raz kolejny stosowania przemocy w rodzinie, wypełnia się formularz „Niebieska Karta – A” w zakresie niezbędnym do udokumentowania nowego zdarzenia i przesyła go do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego. Po dokonaniu analizy nowej Niebieskiej Karty, wypełnia się formularz „Niebieska Karta – C” w zakresie niezbędnym do udokumentowania nowego zdarzenia.

Zespół interdyscyplinarny lub grupa robocza określa częstotliwość wizyt sprawdzających stan bezpieczeństwa osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie.

W sytuacji, gdy zespół interdyscyplinarny lub grupa robocza nie określi częstotliwości wizyt, zgodnie z § 6 Wytycznych nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 grudnia 2020 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wydawania nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, dzielnicowy, kierując się dobrem rodziny i oceną stanu jej zagrożenia, zobowiązany jest do przeprowadzania wizyt nie rzadziej niż raz na 30 dni.

Pierwsza wizyta sprawdzająca stan bezpieczeństwa osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie powinna nastąpić nie później niż w terminie 7 dni od dnia wszczęcia procedury „Niebieskie Karty” lub otrzymania kopii wypełnionego formularza „Niebieska Karta - A”, w przypadku wszczęcia procedury przez podmiot pozapolicyjny.

Dzielnicowy przekazuje przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej informacje o działaniach podjętych przez Policję w ramach realizowanej procedury „Niebieskie Karty” ustnie oraz w formie notatki urzędowej.

Nakaz opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia oraz zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia

Ustawą z dnia 30 kwietnia 2020 r. o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, powszechnie nazywaną „nową ustawą antyprzemocową” wprowadzono zmiany m.in. w ustawie o Policji, dodając nowe uprawnienie funkcjonariuszom Policji do izolowania sprawców przemocy w rodzinie od osób nią dotkniętych na czas znacznie dłuższy niż czas zatrzymania.

Nowe uprawnienie polegające na wydaniu osobie stosującej przemoc w rodzinie nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub wydaniu zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia na **czas 14 dni** zostało uregulowane w art. od 15aa do 15ak ustawy o Policji.

W art. 15aa ust. 1 czytamy „**Policjant ma prawo** wydać wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie w rozumieniu przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, stwarzającej zagrożenie dla życia lub zdrowia osoby dotkniętej tą przemocą, nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, zwany dalej „nakazem”, lub zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, zwany dalej „zakazem”.

Z przytoczonego przepisu wynika, że czynność ta jest fakultatywna i decyzję o zastosowaniu tej formy izolacji podejmuje policjant. W celu podjęcia decyzji o zasadności wydania nakazu lub zakazu albo nakazu i zakazu funkcjonariusz Policji sporządza kwestionariusz szacowania ryzyka w oparciu o przesłanki zawarte w art. 15a ust. 2 ustawy o Policji tj.:

- 1) akty przemocy fizycznej w rodzinie;
- 2) wiek osoby dotkniętej przemocą w rodzinie;
- 3) stosowanie przemocy w rodzinie wobec kobiety w ciąży;
- 4) niepełnosprawność w rozumieniu art. 2 pkt. 10 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2020 r. poz. 426, 568 i 875) osoby dotkniętej przemocą w rodzinie;
- 5) zależność osoby dotkniętej przemocą w rodzinie od osoby stosującej tę przemoc ze względu na stan zdrowia lub jej zaburzenia psychiczne;
- 6) zaburzenia psychiczne osoby, o której mowa w ust. 1;
- 7) stan osoby, o której mowa w ust. 1 podczas interwencji związany z użyciem, nadużywaniem lub uzależnieniem od alkoholu, środków odurzających lub substancji psychotropowych, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych;

- 8) kierowanie przez osobę, o której mowa w ust. 1, gróźb użycia przemocy ze skutkiem bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia;
- 9) dostęp osoby, o której mowa w ust. 1, do niebezpiecznych narzędzi lub broni;
- 10) informacje o dotychczas stosowanej przemocy lub prowadzonych postępowaniach wobec osoby, o której mowa w ust. 1, w związku z użyciem przemocy;
- 11) informacje od osób, o których mowa w art. 9c ust. 1 pkt 1 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, dotyczące ich obaw o własne życie lub zdrowie, w tym związanych z nasileniem aktów przemocy w rodzinie;
- 12) informacje o próbach targnięcia się na własne życie i życie osób wspólnie zamieszkujących przez osobę, o której mowa w ust. 1, w związku ze stosowaniem przemocy,
- 13) informacje o próbach targnięcia się na własne życie przez osobę dotkniętą przemocą w rodzinie w związku ze stosowaniem tej przemocy”.

UWAGA!!!

Sporządzenie kwestionariusza szacowania ryzyka jest czynnością obligatoryjną zarówno w celu stwierdzenia zasadności zatrzymania sprawcy przemocy, jak i wydania wobec niego nakazu opuszczenia mieszkania lub zakazu zbliżania się do niego.

Kwestionariusz szacowania ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego służący stwierdzeniu zasadności zatrzymania czy też wydania nakazu lub zakazu stanowi załącznik nr 2 do Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 listopada 2020 r. (DZ.U. z 2020 r. poz. 2105) w sprawie wydania nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia. Kwestionariusz składa się z części A (**druk nr Mp – 114a**) – wypełnianej w przypadku stosowania przemocy wobec osoby dorosłej oraz części B (**druk na Mp – 114b**) – wypełnianej w przypadku gdy osobą dotkniętą przemocą w rodzinie jest dziecko.

Nakaz i zakaz mogą być stosowane łącznie i są natychmiast wykonalne. Zgodnie a art. 15aa ust. 5 ustawy o Policji funkcjonariusz Policji, wydając nakaz lub zakaz, określa obszar lub odległość od wspólnie zajmowanego mieszkania, którą osoba stosująca przemoc w rodzinie jest obowiązana zachować. Przy określeniu obszaru lub odległości policjant bierze pod uwagę główną przesłankę wydanego nakazu lub zakazu jaką jest zapewnienie bezpieczeństwa osoby doznającej przemocy w rodzinie. Wydanie nakazu lub zakazu stosuje się do każdego lokalu służącego zaspokajaniu bieżących potrzeb mieszkaniowych. Nie ma znaczenia która ze stron jest prawnym właścicielem, spadkobiercą czy też głównym najemcą lokalu.

Tryb, przebieg oraz sposób wykonywania czynności przez policjantów podczas wydawania nakazu opuszczenia mieszkania i zakazu zbliżania się do niego przez sprawcę przemocy w rodzinie określony został w art. 15ab ustawy o Policji.

Nakaz lub zakaz może zostać wydany przez policjanta **podczas interwencji podjętej we wspólnie zajmowanym mieszkaniu lub jego bezpośrednim otoczeniu lub w związku z powzięciem informacji o stosowaniu przemocy w rodzinie**, mogącej pochodzić m.in. od osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, a także kuratora sądowego lub pracownika jednostki organizacyjnej pomocy społecznej, w związku z wykonywaniem ustawowych obowiązków.

W sytuacji, gdy sprawca przemocy został zatrzymany w związku ze stwarzaniem bezpośredniego zagrożenia dla życia i zdrowia domowników i umieszczony w pomieszczeniu dla osób zatrzymanych jednostki organizacyjnej Policji **nakaz lub zakaz wydaje się bezpośrednio po jego zwolnieniu**. Czynności tej dokonuje policjant zwalniający osobę zatrzymaną (wyznaczony przez kierownika jednostki organizacyjnej Policji lub przez upoważnioną przez niego osobę). W przypadku sporządzenia kwestionariusza szacowania zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego przed czynnością zatrzymania osoby czynności tej nie powiela się przed wydaniem nakazu lub zakazu. Kwestionariusz szacowania ryzyka jest jednym z dokumentów stanowiących materiał uzasadniający czynność zatrzymania osoby na podstawie art. 15a ustawy o Policji, a także wydania nakazu opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i zakazu zbliżania się do niego przez sprawcę przemocy w rodzinie.

Kolejnym dokumentem jaki policjant zobowiązany jest sporządzić podczas wydania nakazu opuszczenia mieszkania lub zakazu zbliżania się do niego jest protokół przesłuchania w charakterze świadka (**druk nr Mp – 111**). Czynności tej podlegają osoba zgłaszająca przemoc w rodzinie oraz inne osoby posiadające informacje na temat występowania przemocy w rodzinie, a w szczególności wszystkie osoby pełnoletnie dotknięte tą przemocą wspólnie zajmujące mieszkanie. Przesłuchanie to jest czynnością pozaprocesową i prowadzone jest w oparciu o przepisy Kodeksu postępowania cywilnego, a świadkowie przed złożeniem zeznań pouczeni są o treści art. 233 Kodeksu karnego. Osobie przesłuchiwanej przed rozpoczęciem czynności doręcza się pouczenie o uprawnieniach i obowiązkach świadka w postępowaniu cywilnym (**druk nr Mp – 112**). W czynności tej policjant dąży do ustalenia faktów świadczących o zasadności zastosowania nakazu lub zakazu oraz przesłanek do określenia obszaru i odległości od wspólnie zajmowanego mieszkania, którą osoba stosująca przemoc jest obowiązana zachować, takich jak wystąpienie okoliczności zagrażających życiu lub zdrowiu ludzkiemu.

W przypadku, gdy osobą posiadającą niezbędne informacje dotyczące występowania przemocy w rodzinie jest osoba, która nie ukończyła lat 15, a w szczególności

gdy jest ona jedynym świadkiem zdarzenia, może być ona przesłuchana przez sąd opiekuńczy miejsca jej pobytu na wniosek Policji. Przesłuchanie to odbywa się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach, a w czynnościach bierze udział prokurator oraz biegły psycholog, może wziąć udział również osoba pełnoletnia wskazana przez małoletniego pod warunkiem, że nie będzie to ograniczało swobody wypowiedzi przesłuchiwanego małoletniego. Czynność ta dokumentowana jest poprzez sporządzenie protokołu oraz zapisu obrazu i dźwięku.

Jeżeli małoletni został wcześniej przesłuchany na okoliczność występowania przemocy w rodzinie w innej sprawie, sąd po zapoznaniu się z materiałami z tej czynności podejmuje decyzję, czy istnieje konieczność ponownego przesłuchania małoletniego. W przypadku odstąpienia od ponownego przesłuchania sąd przekazuje Policji protokoły dotychczasowych przesłuchań małoletniego.

Policja w celu ustalenia, czy zachodzą przesłanki do zastosowania nakazu lub zakazu może wykonać również inne czynności, w tym wysłuchać osobę stosującą przemoc, wobec której nakaz lub zakaz ma być stosowany. Czynność tę dokumentuje się w notatce urzędowej.

Przed wydaniem nakazu lub zakazu Policja może zwrócić się do innych instytucji lub organów z żądaniem o udzielenie informacji świadczących o istnieniu przesłanek do jego wydania.

Art. 15ac ustawy o Policji wskazuje, że nakaz i zakaz powinny zawierać informacje takie jak:

- datę, czas i miejsce przeprowadzenia czynności;
- podstawę prawną ich wydania;
- treść nakazu lub zakazu;
- dane policjantów przeprowadzających czynność;
- dane osoby stosującej przemoc w rodzinie;
- dane osoby dotkniętej przemocą w rodzinie;
- uzasadnienie, w którym wskazuje się podstawy faktyczne ich wydania;
- pouczenia, w tym o trybie, formie i sposobie wnoszenia zażalenia.

Wzór nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia oraz zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia stanowi załącznik nr 1 do Rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 listopada 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 2105) w sprawie wydania nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia (**druk nr Mp – 113**).

Sposób i formy doręczenia nakazu lub zakazu zostały określone w art. 15ad ustawy o Policji. Nakaz lub zakaz doręcza się niezwłocznie osobie stosującej przemoc

w rodzinie oraz osobie dotkniętej tą przemocą. W przypadku gdy doręczenie nakazu lub zakazu osobie stosującej przemoc w rodzinie jest niemożliwe, np. z uwagi na jej nieobecność bądź też celowe unikanie kontaktu z Policją (nie otwieranie drzwi), doręczenie uważa się za dokonane poprzez umieszczenie na drzwiach wspólnie zajmowanego mieszkania zawiadomienia o ich wydaniu. Wzmianka o tym fakcie powinna znaleźć się w nakazie lub zakazie. Natomiast w sytuacji gdy osoba stosująca przemoc w rodzinie świadomie odmawia przyjęcia nakazu lub zakazu, doręczenie uważa się za dokonane, co również dokumentujemy na oryginale nakazu lub zakazu.

Policja niezwłocznie doręcza odpis nakazu lub zakazu prokuratorowi oraz zawiadamia właściwy miejscowo zespół interdyscyplinarny, o którym mowa w przepisach ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, a gdy w mieszkaniu zamieszkują osoby małoletnie – także właściwy miejscowo sąd opiekuńczy.

Wzór zawiadomienia o wydaniu nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia wydanych wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie, umieszczonego na drzwiach mieszkania wobec niemożności doręczenia nakazu lub zakazu stanowi załącznik do Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 1951) w sprawie wzoru zawiadomienia osoby stosującej przemoc w rodzinie, wobec której został wydany nakaz lub zakaz, umieszczonego na drzwiach mieszkania **(druk nr Mp – 108)**.

Sama czynność opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia przez osobę stosującą przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz również wymaga udokumentowania poprzez sporządzenie protokołu, o czym mówi art. 15ae ustawy o Policji. Wzór protokołu stanowi załącznik do Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 1985) w sprawie wzoru protokołu czynności opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, w związku z wydaniem nakaz lub zakazu **(druk nr Mp – 109)**.

Protokół ten winien być podpisany przez osoby uczestniczące w czynnościach, a w przypadku niemożności złożenia podpisu lub odmowy jego złożenia przez osobę opuszczającą mieszkanie i jego bezpośrednie otoczenie, policjant zamieszcza informację o przyczynie braku podpisu.

Osoba, wobec której wydano nakaz lub zakaz ma prawo zabrać ze wspólnie zajmowanego mieszkania przedmioty osobistego użytku i służące do świadczenia pracy lub będące jej własnością zwierzęta domowe. Jednak w przypadku sprzeciwu osób współzamieszkujących przedmioty te lub zwierzęta pozostawia się we wspólnie

zajmowanym mieszkaniu. Ewentualne roszczenia z tego tytułu możliwe są na drodze prawa cywilnego.

Jeżeli osoba, wobec której wystosowano nakaz lub zakaz w trakcie jego trwania zgłosi potrzebę zabrania ze wspólnie zajmowanego mieszkania mienia stanowiącego jej własność, w szczególności niezabranego uprzednio przedmiotów osobistego użytku i służących do świadczenia pracy lub zwierząt domowych, może się to odbyć tylko jeden raz, wyłącznie w obecności policjanta, po wcześniejszym uzgodnieniu terminu z osobą dotkniętą przemocą w rodzinie. Osoba dotknięta przemocą w rodzinie ma prawo brać udział w tej czynności, może również wyznaczyć do udziału w niej inną osobę.

Zadaniem policjanta uczestniczącego w tej czynności jest zapewnienie ochrony życia, zdrowia i mienia wszystkich osób obecnych w trakcie realizacji czynności we wspólnie zajmowanym mieszkaniu i jego bezpośrednim otoczeniu. Policjant w notatce urzędowej dokumentuje czynności związane z ustaleniem terminu czynności zabrania rzeczy przez sprawcę przemocy w rodzinie ze wspólnie zajmowanego mieszkania, jak również przebieg samej czynności.

Do obowiązków osoby stosującej przemoc w rodzinie należy pozostawienie we wspólnie zajmowanym mieszkaniu kluczy do niego oraz pomieszczeń jego bezpośredniego otoczenia. Ponadto, zgodnie z art. 15af ustawy o Policji osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, jest obowiązana wskazać jednostce organizacyjnej Policji, której policjant wydał nakaz lub zakaz, adres miejsca pobytu, a także, o ile to możliwe, numer telefonu, pod którym będzie dostępna oraz poinformować tę jednostkę Policji o każdej zmianie adresu lub numeru. W tym przypadku policjant poucza osobę stosującą przemoc, że jeżeli zmieni adres pobytu i o tym fakcie nie poinformuje jednostki policji, na skutek czego nie odbierze korespondencji pod wskazanym wcześniej adresem lub nie stawi się we wskazanej jednostce organizacyjnej Policji w celu jej odbioru w ciągu 24 godzin od pozostawienia zawiadomienia, korespondencja zostanie uznana za doręczoną. Nie dotyczy to sytuacji, kiedy miejsce pobytu tej osoby będzie znane Policji.

Wzór zawiadomienia osoby stosującej przemoc w rodzinie, wobec której został wydany nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, pozostawionego wobec niemożności doręczenia korespondencji stanowi załącznik do Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 1986) sprawie wzoru zawiadomienia osoby stosującej przemoc w rodzinie, wobec której został wydany nakaz lub zakaz, pozostawionego wobec niemożności doręczenia korespondencji (**druk nr Mp – 110**).

Zakres informacji udzielanych przez policjanta w trakcie czynności wydania nakazu lub zakazu został określony w art. 15a§ ustawy o Policji.

Policjant, w przypadku wydania nakazu lub zakazu, informuje osobę dotkniętą przemocą w rodzinie o:

- 1) możliwości i sposobie złożenia żądania, aby sąd zobowiązał osobę stosującą przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazał zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, o którym mowa w przepisach ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie;
- 2) obowiązku wszczęcia przez organy ścigania, niezależnie od wydanego nakazu lub zakazu, postępowania karnego w związku z popełnieniem ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy i możliwości stosowania w toku prowadzonego postępowania środków zapobiegawczych, o których mowa w przepisach Kodeksu postępowania karnego;
- 3) możliwości uzyskania wsparcia we właściwym miejscowo ośrodku pomocy społecznej, specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie i innych placówkach świadczących pomoc ofiarom przemocy w rodzinie;
- 4) całodobowym ogólnopolskim telefonie dla ofiar przemocy w rodzinie;
- 5) możliwości uzyskania pomocy udzielanej przez podmioty, które otrzymały dotacje z Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości, o którym mowa w przepisach Kodeksu karnego wykonawczego, oraz danych teleadresowych, najbliższych miejscowo dla osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, siedzib tych podmiotów i innych niezbędnych danych kontaktowych tych podmiotów.

Policjant poucza osobę dotkniętą przemocą w rodzinie, że jej dane zostaną przekazane najbliższemu miejscowo podmiotowi, o którym mowa w art. 15a§ ust. 1 pkt 5 ustawy o Policji, w celu udzielenia pomocy, chyba że osoba ta nie wyrazi zgody.

Poucza osobę stosującą przemoc w rodzinie, że jej dane zostaną przekazane właściwemu ze względu na miejsce jej pobytu Powiatowemu Centrum Pomocy w Rodzinie w celu podjęcia działań pozostających we właściwości powiatu na podstawie przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, chyba że osoba ta nie wyrazi zgody.

Policjant poucza ponadto osobę stosującą przemoc w rodzinie, wobec której został wydany nakaz lub zakaz o przyczynach ich wydania oraz możliwości i sposobie złożenia zażalenia do sądu rejonowego właściwego miejscowo ze względu na miejsce położenia wspólnie zajmowanego mieszkania. W zażaleniu tym skarżący może domagać się zbadania prawidłowości prowadzenia czynności, zasadności oraz legalności wydanego nakazu lub zakazu. Zażalenie wnosi się w terminie 3 dni

od dnia doręczenia nakazu lub zakazu o czym w chwili doręczenia informują się sprawcę przemocy, wręczając wraz z zakazem/nakazem formularz pouczenia (**druk nr Mp – 113**).

Złożone zażalenie rozpatrywane jest przez sąd nie później niż w terminie 3 dni od dnia jego wpływu do sądu. W przypadku uchylecia nakazu lub zakazu z uwagi na brak zasadności lub legalności sąd niezwłocznie zawiadamia o tym fakcie osobę dotkniętą przemocą w rodzinie, prokuratora, właściwą jednostkę Policji oraz zespół interdyscyplinarny. Natomiast w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości, bezzasadności lub nielegalności informowany jest ponadto przełożony policjanta, który wydał nakaz lub zakaz.

W art. 15ai ustawy o Policji na funkcjonariuszy Policji obowiązek kontroli przestrzegania wydanego nakazu lub zakazu. Podczas trwania nakazu lub zakazu Policja przynajmniej trzykrotnie sprawdza, czy nakaz lub zakaz nie są naruszane przez osobę, wobec której zostały zastosowane i podejmuje niezbędne czynności. Pierwsze sprawdzenie następuje następnego dnia po wydaniu nakazu lub zakazu. Policja dokonuje również sprawdzenia w razie wydania przez sąd postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia w sprawach o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i bezpośredniego otoczenia lub zakazie zbliżania się do niego, którym nakaz lub zakaz zostały przedłużone.

Zgodnie z art. 15ak ustawy o Policji nakaz lub zakaz tracą moc po upływie **czternastu dni** od dnia ich wydania, chyba że sąd udzielił zabezpieczenia w sprawach o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, której nakaz lub zakaz zostały przedłużone.

Nakaz lub zakaz tracą również moc, w przypadku gdy osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, została zatrzymana w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa, a następnie zastosowano wobec niej środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania lub nakazania okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, o czym prokurator zawiadamia pokrzywdzonego, osobę dotkniętą przemocą oraz właściwą jednostkę Policji.

Nakaz lub zakaz wydany przez Policję traci również swoją moc w przypadku uchylecia go przez sąd w związku ze stwierdzeniem bezzasadności lub nielegalności jego wydania.

Opowiedzialność karna sprawcy przemocy w rodzinie w związku ze złamaniem nakazu opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i bezpośredniego

otoczenia oraz zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia.

Ustawa o zmianie ustawy Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw wprowadziła również m.in. zmiany w ustawach Kodeks wykroczeń i Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia. Zmiany te mówią o sankcjach karnych na jakie naraża się osoba stosująca przemoc w rodzinie łamiąca wydany nakaz lub zakaz oraz o trybie postępowania z takimi osobami.

W ustawie Kodeks wykroczeń dodano art. 66b, który stanowi:

Kto nie stosuje się do:

- 1) wydanego przez Policję, na podstawie art. 15aa ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2020 r. poz. 360 i 956), lub Żandarmerię Wojskową, na podstawie art. 18a ust. 1 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. o Żandarmerii Wojskowej i wojskowych organach porządkowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 431 i 956), nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia,
- 2) postanowienia sądu o udzieleniu zabezpieczenia w sprawach o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, którym nakaz lub zakaz, o których mowa w pkt 1, został przedłużony,
- 3) postanowienia sądu o zobowiązaniu osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazaniu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, wydanego na podstawie art. 11a ust. 1 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2020 r. poz. 218 i 956)
– podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny”.

Z przepisu tego wynika, że osoba łamiąca nakaz lub zakaz wydany przez Policję, postanowienie sądu o zabezpieczeniu przedłużające nakaz lub zakaz wydany przez Policję oraz sądowe zobowiązanie do opuszczenia lokalu mieszkalnego lub zakaz zbliżania się do niego wydany na podstawie przepisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie popełnia wykroczenie zagrożone karą aresztu, ograniczenia wolności lub grzywny.

Wprowadzona zmiana w Kodeksie postępowania w sprawach o wykroczenia polega na uzupełnieniu przepisu art. 90 o dodanie § 2a w brzmieniu: „Postępowanie przyspieszone stosuje się także wobec sprawców wykroczenia, o którym mowa w art. 66b Kodeksu wykroczeń”.

Oba przepisy mają prowadzić do skuteczności środków izolacyjnych stosowanych przez Policję i sąd wobec sprawców przemocy w rodzinie, a na Policji ciąży obowiązek kontroli ich przestrzegania.

Wzory druków: druk Mp – 114a

Część A przemoc wobec osób dorosłych

Kwestionariusz szacowania ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego służący stwierdzeniu zasadności zatrzymania, o którym mowa w art. 15a ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, lub wydania nakazu lub zakazu

Czas rozpoczęcia czynności													
g	g	m	m	d	d	m	m	r	r	r	r	r	r

Imię i nazwisko osoby dotkniętej przemocą w rodzinie:

Miejsce interwencji lub realizowanych czynności służbowych

L.p.	Czynniki ryzyka	wstaw znak „X” ¹	
1.	Czy doszło do aktów przemocy z użyciem niebezpiecznego narzędzia lub gróźb użycia przemocy?		Jeżeli udzielono pozytywnej odpowiedzi choć na 1 z 3 pytań, odizoluj osobę stosującą przemoc w rodzinie:
2.	Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie groziła osobie dotkniętej przemocą w rodzinie zabójstwem? Czy osoba dotknięta przemocą w rodzinie obawia się o własne życie? Czy osoba dotknięta przemocą w rodzinie uważa, że osoba stosująca przemoc w rodzinie jest zdolna do jej zabójstwa?		
3.	Czy doszło do duszenia?		1) rozważ zatrzymanie, a 2) bezpośrednio po zwolnieniu osoby, wydaj nakaz lub zakaz
4.	Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie jest agresywna wobec: - kobiety w ciąży, - osoby w podeszłym wieku, - osoby niepełnosprawnej albo - osoby od niej zależnej w inny sposób ze względu na stan zdrowia lub zaburzenia psychiczne?		Jeżeli udzielono pozytywnej odpowiedzi na 4 pytania lub więcej z pytań 4 – 12, odizoluj osobę stosującą przemoc w rodzinie: 1) rozważ zatrzymanie albo 2) wydaj nakaz lub zakaz
5.	Czy w ostatnim czasie doszło do nasilenia przemocy?		
6.	Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie ma zaburzenia psychiczne, leczy się lub leczyla się psychiatrycznie?		
7.	Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie jest pod wpływem środków odurzających (alkoholu / narkotyków/ leków)?		
8.	Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie była wcześniej karana za przestępstwa z użyciem przemocy (w rodzinie lub poza nią)?		
9.	Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie kiedykolwiek groziła popełnieniem samobójstwa lub próbowała popełnić samobójstwo (Czy pojawiła się groźba samobójstwa rozszerzonego)?		
10.	Czy osoba dotknięta przemocą w rodzinie próbowała kiedykolwiek popełnić samobójstwo z powodu doświadczenia przemocy ze strony osoby stosującej przemoc w rodzinie bądź deklaruje popełnienie samobójstwa z tego powodu?		
11.	Czy osoba dotknięta przemocą w rodzinie została kiedykolwiek pobita przez osobę stosującą przemoc w rodzinie, w tym gdy była w ciąży lub była chora?		
12.	Czy w domu jest broń lub osoba stosująca przemoc w rodzinie groziła jej użyciem?		

.....
(czytelny podpis policjanta wypełniającego kwestionariusz)

druk Mp – 114b

Część B
przemoc wobec dzieci

Questionnaire assessing the risk of life or health of a child serving as evidence of the reasonableness of detention, to which reference is made in art. 15a ust. 1 of the Act of April 6, 1990 on Police, or the issuance of a detention order or a ban.

Czas rozpoczęcia czynności											
g	g	m	m			d	d	m	m	r	r

nię i nazwisko osoby dotkniętej przemocą w rodzinie:

miejsce interwencji lub realizowanych czynności służbowych:

pytania adresowane **do osoby dorosłej** o sytuację dziecka:

wróć uwagę, że w rodzinie może być kilkoro dzieci

L.p.	Czynniki ryzyka	wstaw znak „X” ²	
1.	Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie bije, uderza, popycha dziecko lub rzuca w dziecko ciężkim przedmiotem?		Jeżeli udzielono pozytywnej odpowiedzi choć na 1 z 4 pytań, odizoluj osobę stosującą przemoc w rodzinie:
2.	Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie rzuciła dzieckiem?		
3.	Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie dusiła dziecko?		
4.	Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie przypalała dziecko papierosem lub innym rozgrzanym przedmiotem?		
5.	Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie uderzyła dziecko przedmiotem lub rzuciła w dziecko przedmiotem?		1) rozważ zatrzymanie, a 2) bezpośrednio po zwolnieniu osoby, wydaj nakaz lub zakaz
6.	Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie jest agresywna wobec dziecka?		Jeżeli udzielono pozytywnej odpowiedzi na 5 pytań lub więcej z pytań 5 – 13, odizoluj osobę stosującą przemoc w rodzinie:
7.	Czy kiedykolwiek konieczna była obrona dziecka przed osobą stosującą przemoc w rodzinie?		
8.	Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie groziła dziecku lub straszyla dziecko pozbawieniem życia lub zastosowaniem przemocy fizycznej?		
9.	Czy osoba stosująca przemoc w rodzinie była wcześniej karana za przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie (lub poza nią)?		
10.	Czy uważasz, że osoba stosująca przemoc w rodzinie może zrobić krzywdę dziecku?		
11.	Czy agresywne zachowanie osoby stosującej przemoc w rodzinie wobec dziecka zdarzało się wcześniej?		
12.	Czy dziecko jest w wieku od 0 do 6 lat?		
13.	Czy dziecko jest niepełnosprawne?		1) rozważ zatrzymanie albo 2) wydaj nakaz lub zakaz

druk nr Mp – 111

..... (nazwa i numer rejestru albo znak sprawy)
..... (nazwa jednostki organizacyjnej Policji prowadzącej czynności)

PROTOKÓŁ

- PRZESŁUCHANIA W CHARAKTERZE ŚWIADKA OSOBY ZGŁASZAJĄCEJ PRZEMOC W RODZINIE
 PRZESŁUCHANIA ŚWIADKA PRZEMOCY W RODZINIE

.....
-------	-------

.....
(imię i nazwisko osoby przesłuchiwanej)

g g m m d d m m r r r r r

na podstawie art. 15ab ust. 4 i 5 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji w zw. z art. 158 § 1 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego

..... Z

(stopień, imię i nazwisko policjanta prowadzącego czynność) (nazwa jednostki organizacyjnej Policji)

.....
(miejsce czynności – adres lub inne określenie miejsca czynności albo nazwa jednostki organizacyjnej Policji)

Osoby uczestniczące w czynności:

(charakter: przybrania – protokolant, stenograf, udziału – zgodnie z art. 271 § 1 i 2 k.p.c. lub inny;
 oraz w każdym przypadku: stopień – dotyczy policjanta – imię i nazwisko osoby innej niż przesłuchiwana i prowadzący czynność)

.....

.....

Przebieg czynności będzie utrwalany za pomocą urządzenia rejestrującego obraz/dźwięk* tak nie,
 o czym uprzedzono uczestników

(rodzaj i cechy identyfikacyjne urządzenia, nośnika oraz techniczne warunki rejestracji)

.....

obsługiwanego przez

(imię, nazwisko i adres oraz stanowisko służbowe – w przypadku policjantów adres jednostki organizacyjnej Policji)

Tożsamość osoby przesłuchiwanej ustalono na podstawie

(nazwa, seria, numer, data wydania dokumentu, na podstawie którego ustalono tożsamość oraz nazwa organu wydającego)

..... PESEL

.....
-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

albo odnotowanie braku dokumentu i zamieszczenie informacji na temat sposobu
 ustalenia tożsamości)

stosunek świadka do stron

Zostałem(am) pouczony(a) o treści:

- art. 261 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego - Nikt nie ma prawa odmówić zeznań w charakterze świadka, z wyjątkiem małżonków stron, ich wstępnych, zstępnych i rodzeństwa oraz powinowatych w tej samej linii lub stopniu, jak również osób pozostających ze stronami w stosunku przysposobienia. Prawo odmowy zeznań trwa po ustaniu małżeństwa lub rozwiązaniu stosunku przysposobienia. Jednakże odmowa zeznań nie jest dopuszczalna w sprawach o prawa stanu, z wyjątkiem spraw o rozwód.
- art. 261 § 2 Kodeksu postępowania cywilnego - Świadek może odmówić odpowiedzi na zadane mu pytanie, jeżeli zeznanie mogłoby narazić jego lub jego bliskich, wymienionych w paragrafie poprzedzającym, na odpowiedzialność karną, hańbę lub dotkliwą i bezpośrednią szkodę majątkową albo jeżeli zeznanie miałyby być połączone z pogwałceniem istotnej tajemnicy zawodowej. Duchowny może odmówić zeznań co do faktów powierzonych mu na spowiedzi.

Mp – 111

.....
 Okoliczności wskazujące na zagrożenie życia lub zdrowia ludzkiego

.....

Omówienie skreśleń oraz poprawek i uzupełnień poczynionych w protokole

.....

Zgłoszone przez osoby uczestniczące w czynności zarzuty, co do treści protokołu oraz oświadczenia policjanta prowadzącego czynność

.....

Do protokołu załączono

(liczba i rodzaj załączników)

.....

Czynność zakończono

--	--	--	--

g g m m

--	--	--	--	--	--	--	--

d d m m r r r r

Protokół osobiście odczytałem(am)*/odczytano mi*

.....
(podpis policjanta dokonującego czynność)

.....
(podpis świadka)

Podpisy osób biorących udział w czynności:

1. 2. 3.

* niepotrzebne skreślić.

postawić znak x w odpowiedniej kratce.

druk Mp – 112

Pouczenie o uprawnieniach i obowiązkach świadka w postępowaniu cywilnym.

Świadek w postępowaniu cywilnym ma obowiązek:

- stawienia się na wezwanie sądu (art. 262 k.p.c.) – istnieje możliwość zobowiązania świadka do zwrotu stronie kosztów wywołanych swym niestawiennictwem (art. 110 k.p.c.) oraz możliwość nałożenia na świadka kar porządkowych (grzywna, przymusowe sprowadzenie, art. 247 k.p.c.);
- złożenia przyrzeczenia, po pouczeniu go o znaczeniu tego aktu (art. 266 § 3 k.p.c.);
- złożenia zeznań (art. 261 § 1 k.p.c.) – w razie odmowy złożenia zeznań istnieje możliwość nałożenia na świadka kar porządkowych (grzywna, areszt na czas nieprzekraczający tygodnia – art. 276 k.p.c.);
- mówienia prawdy (art. 266 § 1 k.p.c.);
- pozostawania w dyspozycji sądu do momentu uzyskania zezwolenia przewodniczącego na oddalenie się (art. 273 § 2 k.p.c.).

Świadek w postępowaniu cywilnym ma prawo:

- do odmowy składania zeznań (art. 261 § 1 k.p.c.);
- do odmowy odpowiedzi na pytania (art. 261 § k.p.c.);
- do przesłuchania przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających dokonanie tej czynności na odległość (art. 235 § 2 k.p.c.);
- do przesłuchania w miejscu jego pobytu, jeżeli nie może się stawić na wezwanie z powodu choroby, niepełnosprawności lub innej niedającej się usunąć przeszkody (art. 263 k.p.c.);
- żądać zwrotu wydatków koniecznych, związanych ze stawiennictwem do sądu, a ponadto wynagrodzenie za utratę zarobku. Przewodniczący może przyznać świadkowi zaliczkę na koszty podróży i na utrzymanie w miejscu przesłuchania (art. 277 k.p.c.).

Pouczenie otrzymałem(am)*

.....
(data, podpis)

* niepotrzebne skreślić

druk nr Mp – 113

.....
 (nr sprawy)

 (nazwa jednostki organizacyjnej Policji prowadzącej czynności)

- Nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia**
- Zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia**

.....

 (adres wspólnie zajmowanego mieszkania)

Czas rozpoczęcia czynności											
g	g	m	m	d	d	m	m	r	r	r	r

..... Z
 (stopień, imię i nazwisko policjanta prowadzącego czynność) (nazwa jednostki organizacyjnej Policji)

działając na podstawie art. 15aa ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2020 r. poz. 360, z późn. zm.) w
 (miejsce czynności – adres lub inne określenie miejsca czynności albo nazwa jednostki organizacyjnej Policji)

wydał:

- nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia
- zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia.

Osoby uczestniczące w czynności:*

.....

.....

.....

(charakter udziału, stopień – dotyczy policjanta – imię i nazwisko osoby uczestniczącej w czynności innej niż prowadzący czynność)

W związku z zachowaniem stwarzającym zagrożenie życia lub zdrowia

(imię i nazwisko osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, wobec której wystąpiło zagrożenie, oraz stosunek do osoby, która spowodowała zagrożenie)

wobec Pani/Pana*

(imię i nazwisko, a w przypadku braku numeru PESEL także data i miejsce urodzenia oraz imiona rodziców i nazwisko rodowe matki osoby, wobec której jest wydawany nakaz/zakaz*)

której/którego* tożsamość ustalono na podstawie:

(nazwa, seria, numer, data wydania dokumentu, na którego podstawie ustalono tożsamość, oraz nazwa organu wydającego albo odnotowanie braku dokumentu i zamieszczenie informacji na temat sposobu ustalenia tożsamości)

numer PESEL**

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

zostaje wydany:

nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia

.....
(adres mieszkania oraz określenie obszaru lub odległości, których nakaz dotyczy)

zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia

.....
(adres mieszkania oraz określenie obszaru lub odległości, których zakaz dotyczy)

Nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia / zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia* został wydany po nieobecności osoby stosującej przemoc w rodzinie.

.....
(podpis policjanta prowadzącego czynność)

Wobec niemożności doręczenia nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia / zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia* informację o jego/ich* wydaniu umieszczono na drzwiach wspólnie zajmowanego mieszkania

.....
(podpis policjanta prowadzącego czynność)

W dniu stwierdzono, że
(imię i nazwisko osoby, wobec której nakaz/zakaz* jest wydawany)

swoim zachowaniem, polegającym na

.....
(opis zachowania osoby stosującej przemoc w rodzinie)

stwarzał zagrożenie życia lub zdrowia

(imię i nazwisko osoby dotkniętej przemocą w rodzinie, wobec której wystąpiło zagrożenie życia lub zdrowia)

Okoliczności te wynikają z

W związku z tym, co stwierdzono powyżej, po dokonaniu oceny czynników i kryteriów szacowania ryzyka zagrożenia życia lub zdrowia ludzkiego w związku z przemocą w rodzinie, jest uzasadnione wydanie wobec

.....
(imię i nazwisko osoby, wobec której jest wydawany nakaz/zakaz*)

- nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia
 zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia.

Omówienie skreśleń oraz poprawek i poczynionych uzupełnień:*

.....

Do nakazu/zakazu* załączono:

.....

(liczba i rodzaj załączników)

Czynność zakończono											
g	g	m	m	d	d	m	m	r	r	r	r

.....
(czytelny podpis policjanta prowadzącego czynność)

.....
(podpis osoby, wobec której wydano nakaz/zakaz*)

.....
(podpis osoby dotkniętej przemocą w rodzinie)

Podpisy osób biorących udział w czynności:*

1. 2. 3.

Kopię nakazu/zakazu doręczono:*

.....
(podpis osoby, wobec której wydano nakaz/zakaz*)

.....
(podpis osoby dotkniętej przemocą w rodzinie)

POUCZENIE O UPRAWNIENIACH I OBOWIĄZKACH OSOBY, WOBEC KTÓREJ ZOSTAŁ WYDANY NAKAZ LUB ZAKAZ

1. Osoba, wobec której został wydany nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, ma obowiązek pozostawić klucze do wspólnie zajmowanego mieszkania i pomieszczeń jego bezpośredniego otoczenia w tym mieszkaniu (art. 15ae ust. 6 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji).
2. Osoba, wobec której został wydany nakaz lub zakaz, jest obowiązana wskazać jednostce organizacyjnej Policji, który policjant wydał ten nakaz lub zakaz, adres miejsca pobytu, a także, o ile to możliwe numer telefonu, pod który będzie dostępna, oraz poinformować tę jednostkę organizacyjną Policji o każdej zmianie tego adresu lub numeru (art. 15af ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji).
3. Jeżeli osoba, wobec której został wydany nakaz lub zakaz, zmieni miejsce pobytu, nie będzie dostępna pod wskazanym przez siebie numerem telefonu i nie zawiadomi o tym jednostki organizacyjnej Policji na skutek czego nie odbierze korespondencji pod wskazanym adresem lub nie stawi się we wskazanej jednostce organizacyjnej Policji w celu jej odbioru w ciągu 24 godzin od pozostawienia zawiadomienia o korespondencji korespondencja zostanie uznana za doręczoną z upływem tego terminu, chyba że miejsce pobytu tej osoby jest znane Policji (art. 15af ust. 2 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji).
4. Dane osoby, wobec której został wydany nakaz lub zakaz, mogą zostać przekazane właściwemu ze względu na miejsce jej pobytu Powiatowemu Centrum Pomocy Rodzinie w celu podjęcia działań pozostających we właściwości powiatu na podstawie przepisów o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, chyba że ta osoba nie wyrazi na to zgody (art. 15ag ust. 3 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji).
5. Osoba, wobec której został wydany nakaz lub zakaz, ma prawo złożyć zażalenie na wydany nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia do Sądu Rejonowego w
Zażalenie wnosi się w terminie 3 dni od dnia doręczenia nakazu lub zakazu. W zażaleniu można domagać się zbadania prawidłowości prowadzenia czynności, zasadności oraz legalności wydanego nakazu/zakazu (art. 15aj ust. 2 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji).
6. Sąd rozpoznaje zażalenie niezwłocznie, nie później jednak niż w ciągu 3 dni od daty jego wpływu do sądu (art. 15ak ust. 2 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji).
7. Sąd uchyla zaskarżony nakaz lub zakaz w przypadku stwierdzenia jego bezzasadności lub nielegalności lub czym niezwłocznie zawiadamia osobę dotkniętą przemocą w rodzinie, prokuratora, właściwą jednostkę Policji oraz zespół interdyscyplinarny (art. 15aj ust. 3 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji).
8. Nakaz lub zakaz tracą moc po upływie czternastu dni od dnia ich wydania, chyba że sąd udzielił zabezpieczeń w sprawach o zobowiązanie osoby stosującej przemoc w rodzinie do opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazanie zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, który nakaz lub zakaz zostały przedłużone (art. 15ak ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji).
9. Nakaz lub zakaz tracą również moc w przypadku, gdy osoba stosująca przemoc w rodzinie wobec której wydany nakaz lub zakaz, została zatrzymana w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa, a następnie zastosowała wobec niej środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztowania lub nakazania okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 15ak ust. 2 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji).
10. Niezastosowanie się do wydanego przez Policję nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia stanowi wykroczenie z art. 66b ustawy z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń zagrożone karą aresztu, karą ograniczenia wolności albo karą grzywny.
11. Osoba, wobec której został wydany nakaz lub zakaz, ma prawo zabrać ze wspólnie zajmowanego mieszkania przedmioty osobistego użytku i służące do świadczenia pracy lub zwierzęta domowe będące jej własnością. W wypadku sprzeciwu osób wspólnie zajmujących mieszkanie przedmioty te lub zwierzęta domowe pozostawia się we wspólnie zajmowanym mieszkaniu. Dochodzenie roszczeń z tego tytułu odbywa się na zasadach określonych w Kodeksie cywilnym (art. 15ae ust. 4 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji).

12. Jeżeli w okresie obowiązywania nakazu lub zakazu zajdzie potrzeba zabrania przez osobę stosującą przemoc w rodzinie mienia stanowiącego jej własność, w szczególności niezabranych uprzednio przedmiotów osobistego użytku i służących do świadczenia pracy lub zwierząt domowych, ze wspólnie zajmowanego mieszkania, może się to odbyć jeden raz, wyłącznie w obecności policjanta, po wcześniejszym uzgodnieniu przez nich terminu z osobą dotkniętą tą przemocą. Osoba dotknięta przemocą w rodzinie ma prawo brać udział w tej czynności lub upoważnić do udziału w niej inną osobę (art. 15ae ust. 5 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji).
13. Osoba, wobec której wydano nakaz lub zakaz, ma prawo otrzymać informacje o danych teleadresowych właściwych miejscowo placówek zapewniających miejsca noclegowe oraz placówek prowadzących oddziaływanie korekcyjno-edukacyjne lub programy psychologiczno-terapeutyczne dla osób stosujących przemoc w rodzinie (art. 15ah ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji).

Egzemplarz pouczenia otrzymałam(-lem)*

Potwierdzam odbiór wykazu zawierającego dane teleadresowe właściwych miejscowo placówek zapewniających miejsca noclegowe

.....
(data i podpis osoby zapoznającej się z uprawnieniami)

* Niepotrzebne skreślić lub wykreślić puste miejsce.

*^o W przypadku braku nr PESEL wpisać datę urodzenia.

1 Wstawić znak „X” w odpowiedniej kratce.

druk nr Mp – 108

.....
(pieczęć nagłówkowa jednostki organizacyjnej Policji)

ZAWIADOMIENIE

Pani/Pan*

.....
(imię i nazwisko)

Wzywa się Panią/Pana* do niezwłocznego kontaktu z:

.....

(nazwa jednostki organizacyjnej Policji, dokładny adres i telefon kontaktowy)

*Niepotrzebne skreślić

.....

(zgiąć i/lub zakleić)

Zawiadamia się, że na podstawie art. 15aa ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji w dniu o godz.

wobec Pani/Pana*

.....
(imię i nazwisko osoby, wobec której wydano nakaz i/lub zakaz)

został wydany:**

nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, zwany dalej „nakazem”

zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, zwany dalej „zakazem”
 mieszczącego się

.....
(adres mieszkania)

Nakaz/zakaz* należy odebrać

.....
(nazwa i dokładny adres jednostki organizacyjnej Policji)

1. Osoba stosująca przemoc w rodzinie, wobec której wydano nakaz lub zakaz, ma prawo zabrać ze wspólnie zajmowanego mieszkania przedmioty osobistego użytku i służące do świadczenia pracy lub będące jej własnością zwierzęta domowe. W przypadku sprzeciwu osób wspólnie zajmujących mieszkanie przedmioty te lub zwierzęta domowe pozostawia się we wspólnie zajmowanym mieszkaniu. Dochodzenie roszczeń z tego tytułu odbywa się na zasadach określonych w Kodeksie cywilnym.
2. Jeżeli w okresie obowiązywania nakazu lub zakazu zajdzie potrzeba zabrania przez osobę stosującą przemoc w rodzinie mienia stanowiącego jej własność, w szczególności niezabranych uprzednio przedmiotów osobistego użytku i służących do świadczenia pracy lub zwierząt domowych, ze wspólnie zajmowanego mieszkania, może się to odbyć jeden raz, wyłącznie w obecności policjanta, po wcześniejszym uzgodnieniu przez nich terminu z osobą dotkniętą tą przemocą. Osoba dotknięta przemocą w rodzinie ma prawo brać udział w tej czynności lub upoważnić do udziału w niej inną osobę.

Pani/Pan* , opuszczając mieszkanie, zabiera:
(imię i nazwisko osoby opuszczającej mieszkanie i jego bezpośrednie otoczenie)

przedmioty osobistego użytku:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

przedmioty służące do świadczenia pracy:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Pani/Pan*
(imię i nazwisko osoby opuszczającej mieszkanie i jego bezpośrednie otoczenie)

oświadcza, że w mieszkaniu pozostaje mienie stanowiące jej/jego* własność w postaci:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(składniki pozostawionego mienia znajdujące się w mieszkaniu)

Domaga się/ nie domaga się* sporządzenia spisu pozostawionych w mieszkaniu przedmiotów, wobec czego sporządzono/ nie sporządzono* spis(-u) i opis(-u) rzeczy i załączono/ nie załączono* do protokołu.

Pani/Pan*
(imię i nazwisko osoby opuszczającej mieszkanie i jego bezpośrednie otoczenie)

pozostawiła/pozostawił* klucze do wspólnie zajmowanego mieszkania i pomieszczeń jego bezpośredniego otoczenia w tym mieszkaniu.

..... opuściła/opuścił* mieszkanie dobrowolnie
(imię i nazwisko osoby opuszczającej mieszkanie i jego bezpośrednie otoczenie)

w dniu o godz.

..... odmówiła/odmówił* opuszczenia
(imię i nazwisko osoby opuszczającej mieszkanie i jego bezpośrednie otoczenie)

mieszkania dobrowolnie, wobec czego zastosowano środki przymusu bezpośredniego wynikające z ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. z 2019 r. poz. 2418) w postaci:

.....

.....

.....

Pani/Pan* opuszczając mieszkanie, zabiera:
(imię i nazwisko osoby opuszczającej mieszkanie i jego bezpośrednie otoczenie)

przedmioty osobistego użytku:

przedmioty służące do świadczenia pracy:

zwierzęta domowe:

Pani/Pan*
(imię i nazwisko osoby opuszczającej mieszkanie i jego bezpośrednie otoczenie)

oświadcza, że w mieszkaniu pozostaje mienie stanowiące jej/jego* własność w postaci:

(składniki pozostawionego mienia znajdujące się w mieszkaniu)

Domaga się/ nie domaga się* sporządzenia spisu pozostawionych w mieszkaniu przedmiotów, wobec czego sporządzono/ nie sporządzono* spis(-u) i opis(-u) rzeczy i załączono/ nie załączono* do protokołu.

Pani/Pan*
(imię i nazwisko osoby opuszczającej mieszkanie i jego bezpośrednie otoczenie)

pozostawiła/pozostawił* klucze do wspólnie zajmowanego mieszkania i pomieszczeń jego bezpośredniego otoczenia w tym mieszkaniu.

..... opuściła/opuścił* mieszkanie dobrowolnie
(imię i nazwisko osoby opuszczającej mieszkanie i jego bezpośrednie otoczenie)
 w dniu o godz.

..... odmówiła/odmówił* opuszczenia
(imię i nazwisko osoby opuszczającej mieszkanie i jego bezpośrednie otoczenie)

mieszkania dobrowolnie, wobec czego zastosowano środki przymusu bezpośredniego wynikające z ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. z 2019 r. poz. 2418) w postaci:

Inne okoliczności dotyczące przebiegu czynności:

Omówienie skreśleń oraz poprawek i uzupełnień poczynionych w protokole:

Oświadczenia, żądania i zarzuty zgłoszone przez osoby uczestniczące w czynności co do treści protokołu oraz oświadczenie policjanta prowadzącego czynność:

Do protokołu załączono:

(liczba i rodzaj załączników)

Czas zakończenia czynności											
g	g	m	m	d	d	m	m	r	r	r	r

otrzymałam (-łem)* kopię spisu i opisu przedmiotów pozostawionych w mieszkaniu.

(podpis osoby opuszczającej mieszkanie i jego bezpośrednie otoczenie)

Protokół osobiście odczytałam(-łem)/odczytano mi*

(czytelny podpis prowadzącego czynność)

(podpis osoby opuszczającej mieszkanie i jego bezpośrednie otoczenie)

Podpisy osób biorących udział w czynności:

1. 2. 3.

Podpisy osób obsługujących urządzenie rejestrujące:

1. 2. 3.

* Niepotrzebne skreślić lub wykreślić puste miejsce.

** W przypadku braku numeru PESEL wpisać datę urodzenia.

Postawić znak X w odpowiedniej kratce.

druk nr Mp – 110

.....
(pieczęć nagłówkowa jednostki organizacyjnej Policji)

.....
(miejscowość, data i czas sporządzenia zawiadomienia)

Pani/Pan*
(imię i nazwisko)

ZAWIADOMIENIE

Zawiadamia się, że w dniu o godz. podjęto próbę doręczenia korespondencji pod wskazanym przez Panią/Pana* adresem:.....

.....
(adres, pod którym została podjęta próba doręczenia)

Ponadto, w dniu o godz. podjęto próbę nawiązania z Panią/Panem* kontaktu telefonicznego pod wskazanym przez Panią/Panem* numerem**

.....
(numer telefonu, pod którym podjęto próbę nawiązania kontaktu telefonicznego)

Wobec niemożności doręczenia Pani/Panu* korespondencji, zawiadamia się, że korespondencję należy odebrać w ciągu 24 godzin od pozostawienia zawiadomienia o próbie jej doręczenia, tj. do dnia do godz.

W.....
(nazwa i dokładny adres jednostki organizacyjnej Policji)

Zgodnie z art. 15af ust. 2 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, jeżeli osoba stosująca przemoc w rodzinie i wobec której wydano nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakaz zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, zmieni miejsce pobytu, nie będzie dostępna pod wskazanym przez siebie numerem telefonu, nie zawiadamiając o tym jednostki organizacyjnej Policji, której policjant wydał ten nakaz lub zakaz, na skutek czego nie odbierze korespondencji pod wskazanym adresem lub nie stawi się we wskazanej jednostce organizacyjnej Policji w celu jej odbioru w ciągu 24 godzin od pozostawienia zawiadomienia o korespondencji, korespondencja zostanie uznana za doręczoną z upływem tego terminu, chyba że miejsce pobytu tej osoby jest Policji znane.

.....
(czytelny podpis policjanta sporządzającego zawiadomienie)

4.1.2. Zadania wynikające z „Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie”

Zadaniem programu jest wprowadzenie w życie szerokiego spektrum działań w zakresie zapewnienia ochrony i udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie, podnoszenia świadomości społecznej na temat przyczyn i skutków przemocy w rodzinie oraz promowania metod wychowawczych bez użycia przemocy, a także upowszechnienia informacji o możliwościach i formach udzielania pomocy zarówno osobom dotkniętym przemocą, jak i stosującym przemoc w rodzinie.

Metody i narzędzia realizacji celów programu mają zastosowanie w skali całego kraju. Ma on charakter uniwersalny z uwzględnieniem priorytetów z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Program powstał w wyniku prac Zespołu Monitorującego do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie przy ministrze właściwym do spraw zabezpieczenia społecznego, we współpracy z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych, Ministerstwem Sprawiedliwości, Ministerstwem Zdrowia, Ministerstwem Edukacji Narodowej, Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Pełnomocnikiem Rządu do spraw Równego Traktowania, Prokuraturą Generalną, a także organizacjami pozarządowymi⁷³.

Cel główny programu

Zwiększenie skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz zmniejszenie skali tego zjawiska w Polsce.

Cele szczegółowe programu

1. Zintensyfikowanie działań profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
2. Zwiększenie dostępności i skuteczności ochrony oraz wsparcia osób dotkniętych przemocą w rodzinie.
3. Zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.
4. Zwiększenie poziomu kompetencji przedstawicieli instytucji i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w celu podniesienia jakości i dostępności świadczonych usług.

Wskaźnik ogólny

Mierzy stopień realizacji celu głównego programu i wyrażony będzie odsetkiem procentowym osób, które doznały przemocy fizycznej, psychicznej i seksualnej

⁷³ Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020, załącznik do uchwały nr 76 Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2014 r. (poz. 445), s. 11.

w rodzinie na obszarze Polski, oszacowany na podstawie przeprowadzonej co dwa lata diagnozy zjawiska przemocy w rodzinie.

Założenia programu

W celu zwiększenia skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym realizacji celów ustawowych oraz celów wskazanych w programie, określono cztery podstawowe obszary zawierające kierunki działań oraz sprecyzowano oddziaływania wobec różnych grup odbiorców:

I. Profilaktyka i edukacja społeczna – obszar kierowany do ogółu społeczeństwa, w tym do osób i rodzin zagrożonych przemocą w rodzinie.

II. Ochrona i pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie – obszar kierowany do osób dotkniętych przemocą w rodzinie (w tym do: kobiet, mężczyzn, dzieci, współmałżonków lub partnerów w związkach nieformalnych, osób starszych, osób z niepełnosprawnościami lub osób niesamodzielnych).

III. Oddziaływanie na osoby stosujące przemoc w rodzinie – obszar kierowany do osób stosujących przemoc w rodzinie, jak również do właściwych służb lub podmiotów zajmujących się oddziaływaniem na osoby stosujące przemoc.

IV. Podnoszenie kompetencji służb i przedstawicieli podmiotów realizujących działania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie – obszar kierowany do przedstawicieli instytucji i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Każde z działań we wskazanych obszarach zostało przypisane konkretnym podmiotom odpowiedzialnym za ich realizację. Opisano też przewidywane wskaźniki monitorowania realizacji działań.

Zmniejszenie skali zjawiska przemocy w rodzinie, pomaganie osobom dotkniętym przemocą, a także oddziaływanie na osoby stosujące przemoc jest nadrzędnym celem, który powinien łączyć działania sektora publicznego i organizacji pozarządowych.

Adresaci programu

Program skierowany jest do:

- 1) ogółu społeczeństwa, w tym osób zagrożonych przemocą w rodzinie;
- 2) osób dotkniętych przemocą w rodzinie;
- 3) osób stosujących przemoc w rodzinie;
- 4) świadków przemocy w rodzinie;
- 5) służb zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Realizatorami ustawy, a także programu, są:

- organy administracji rządowej przy wsparciu państwowych jednostek organizacyjnych realizujących zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz kościołami, związkami wyznaniowymi, a także prokuratura oraz sądy powszechne;
- jednostki samorządu terytorialnego przy współpracy podmiotów lub organizacji pozarządowych oraz kościołów i związków wyznaniowych.

Poniżej zostaną przedstawione wybrane obszary, kierunki i rodzaje działań, których istotne zadania w długofalowych działaniach profilaktycznych będą przeznaczone dla policjanta pierwszego kontaktu realizującego procedurę „Niebieskie Karty” w tym dla dzielnicowego.

I. W obszarze 3. „Oddziaływanie na osoby stosujące przemoc rodzinie” w celu zwiększenia skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie wyznaczono kierunki działań:

1. Tworzenie i rozszerzanie ofert oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie, realizowanych przez instytucje rządowe i samorządowe, a także podmioty oraz organizacje pozarządowe, a także wypracowanie zasad współpracy pomiędzy tymi instytucjami i podmiotami oraz organizacjami pozarządowymi, którym przypisano rodzaje zadań:
 - rozpowszechnienie informatorów opracowanych przez jednostki samorządu terytorialnego zawierających dane teleadresowe podmiotów oraz organizacji pozarządowych, a także zakres realizowanych przez nie oddziaływań w szczególności korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie przez podmioty, w podległych im pionach organizacyjnych.

Realizatorzy zadania: prezesi sądów rejonowych, prokuratorzy rejonowi, komendanci powiatowi/miejscy Policji, organy samorządu terytorialnego – szczebel gminny.

Wskaźniki: liczba przekazanych ww. podmiotom aktualnych informatorów w wersji papierowej i elektronicznej, umieszczenie informatorów na stronach internetowych ww. podmiotów do dnia 15 sierpnia każdego kolejnego roku.

Termin realizacji: 2014-2020 r.

2. Interweniowanie oraz reagowanie właściwych służb na przemoc w rodzinie:
 - stosowanie procedury „Niebieskie Karty” przez uprawnione podmioty.

Realizatorzy zadania: przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, Policji, ochrony zdrowia, oświaty, gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych, zespoły interdyscyplinarne/grupy robocze, jednostki organizacyjne Policji, jednostki oświaty podległe Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Wskaźniki:

- liczba sporządzonych formularzy „Niebieskich Kart-A” przez przedstawicieli poszczególnych podmiotów wszczynających procedurę;
- liczba rodzin objętych procedurą „Niebieskie Karty”;
- liczba spraw zakończonych w wyniku ustania przemocy w rodzinie;
- liczba spraw zakończonych w wyniku braku zasadności podejmowanych działań;
- liczba zakończonych procedur „Niebieskie Karty”, na skutek ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy;
- liczba wszczętych postępowań oraz odmów wszczęcia w sprawach związanych z przemocą w rodzinie;
- liczba zakończonych postępowań w sprawach związanych z przemocą w rodzinie poprzez sporządzenie aktu oskarżenia;
- liczba zakończonych postępowań w sprawach związanych z przemocą w rodzinie poprzez umorzenie postępowania.

Termin realizacji: 2014-2020 r.

3. Zapobieganie kontaktowania się osób stosujących przemoc w rodzinie z osobami dotkniętymi przemocą poprzez:

- zatrzymywanie osób stosujących przemoc w rodzinie;
- stosowanie przez prokuratora oraz występowanie do sądu o zastosowanie wobec osoby stosującej przemoc w rodzinie środków zapobiegawczych, w szczególności dozoru Policji z zakazem kontaktowania z osobą dotkniętą przemocą w rodzinie, a także nakazania opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z osobą najbliższą, ewentualnie tymczasowego aresztowania;
- występowanie do sądu o zastosowanie wobec osób stosujących przemoc w rodzinie środków karnych lub probacyjnych polegających na obowiązku powstrzymywania się od przebywania w określonych miejscach, kontaktowania się lub zbliżania do pokrzywdzonego, zakazie przebywania w określonych miejscach, opuszczenia przez sprawcę lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym.

Realizatorzy zadania: minister właściwy do spraw wewnętrznych, Minister Sprawiedliwości, Prokurator Generalny, jednostki organizacyjne Policji, jednostki prokuratury, zespoły kuratorskiej służby sądowej.

Wskaźniki:

- liczba zatrzymań sprawców przemocy w rodzinie;
- liczba zastosowanych ww. środków zapobiegawczych;
- liczba złożonych wniosków do sądu o zastosowanie ww. środków zapobiegawczych;
- liczba wniosków, w tym z art. 335 § 1 k.p.k., do sądu w przedmiocie zastosowania ww. środków karnych lub probacyjnych;

- liczba wniosków kuratorów sądowych o zastosowanie przez sąd ww. środków probacyjnych na etapie postępowania wykonawczego;
- liczba orzeczeń sądowych uwzględniających ww. wnioski w postępowaniu wykonawczym.

Termin realizacji: 2014-2020 r.

Realizowane działania w ramach programu mają duże znaczenie przy kreowaniu przyszłych priorytetów w walce ze zjawiskiem przemocy w rodzinie. Jednym z kluczowych osiągnięć, które dotychczas udało się zrealizować zarówno na szczeblu centralnym, jak i samorządowym, jest podejmowanie współpracy oraz branie odpowiedzialności za tę problematykę przez różne resorty zaangażowane w realizację programu, jak również przez służby pracujące w środowiskach lokalnych. Wprowadzenie tego typu rozwiązań daje gwarancję skuteczności podejmowanych działań oraz stworzenia optymalnych rozwiązań w zakresie walki ze zjawiskiem przemocy w rodzinie.

Realizowane działania w ramach programu w sposób znaczący wpłynęły na zmianę świadomości społecznej. Ujawnianie przypadków przemocy w rodzinie świadczy o poszerzeniu wiedzy na temat tego zjawiska. Ponadto każdy zgłoszony przypadek przemocy w rodzinie to odpowiedź społeczeństwa na brak przyzwolenia na to zjawisko, to świadomość, że przemoc w rodzinie jest przestępstwem⁷⁴.

4.2. PRZEPROWADZANIE INTERWENCJI PRZEZ DZIELNICOWEGO

4.2.1. Podstawowe uprawnienia, użycie lub wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego oraz broni palnej

Podstawowe uprawnienia

Do podstawowych, a zarazem najczęściej realizowanych uprawnień policjantów należą m. in. legitymowanie, kontrola osobista oraz przeglądanie zawartości bagażu i sprawdzanie ładunku, a także zatrzymywanie osób. Uprawnienia te wynikają z treści art. 15 Ustawy o Policji. Ze względu na charakter wymienionych czynności, szczegółowo określona została również procedura postępowania policjantów przy wykonywaniu wymienionych uprawnień. Zasady te określone zostały w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 4 lutego 2020 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów. Zgodnie z treścią art. 15 Ustawy o Policji, policjanci mogą realizować uprawnienia tam zawarte pod warunkiem, że wykonują czynności określone w art. 14 Ustawy o Policji. Zatem legitymując osobę, dokonując kontroli osobistej, czy dokonując zatrzymania, policjanci działają

⁷⁴ Krajowy Program..., s. 8.

w ramach czynności operacyjno – rozpoznawczych, dochodzeniowo – śledczych i administracyjno – porządkowych. Czynności te wykonywane są w celu:

- rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw i wykroczeń,
- poszukiwania osób ukrywających się przed organami ścigania lub wymiaru sprawiedliwości, zwanych „osobami zaginionymi”,
- poszukiwania osób, które na skutek wystąpienia zdarzenia uniemożliwiającego ustalenie miejsca ich pobytu należy odnaleźć w celu zapewnienia ochrony ich życia, zdrowia lub wolności, zwanych „osobami zaginionymi”.

Ponadto policjanci wykonują czynności na polecenie sądu, prokuratora, organów administracji państwowej i samorządu terytorialnego.

Wskazanie katalogu i rodzaju czynności, które Policja wykonuje w granicach swych zadań, uznać należy za swoiste przesłanki (podstawy faktyczne), wskazujące przyczynę podjęcia decyzji o legitymowaniu, zatrzymaniu i innych czynności, o których mowa w art. 15 przedmiotowej ustawy.

Legitymowanie osób

Prawo do legitymowania osób w celu ustalenia ich tożsamości zawarte jest w artykule 15 ust.1, pkt. 1 Ustawy o Policji. Sposób postępowania przy realizacji tego uprawnienia wskazany jest w Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia z dnia 4 lutego 2020 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów. Poprzez ustalenie czy też potwierdzenie tożsamości osoby rozumiemy stwierdzenie faktycznej zgodności pomiędzy nią samą, a personaliami jej przypisanymi w legalnym dokumencie. Przytoczone rozporządzenie dopuszcza legitymowanie osoby na podstawie dokumentu elektronicznego.

Realizacja tej czynności powoduje chwilowe ograniczenie swobody obywatela, w sensie prawnym nie jest jednak zatrzymaniem osoby. Ustalenie tożsamości może również nastąpić na podstawie oświadczenia innej osoby, której tożsamość został ustalona na podstawie legalnego dokumentu.

Podstawą faktyczną legitymowania jest realizacja czynności określonych w art. 14 Ustawy o Policji, a przykładowymi sytuacjami są min.:

- identyfikacji osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa lub wykroczenia,
- ustalenia świadków zdarzenia powodującego naruszenie bezpieczeństwa lub porządku publicznego,
- wykonywania polecenia wydanego przez sąd, prokuraturę, organy administracji rządowej i samorządowej,
- identyfikacji osób wskazanych przez pokrzywdzonych jako sprawców przestępstw lub wykroczeń,

- poszukiwania osób zaginionych lub ukrywających się przed organami ścigania albo wymiarem sprawiedliwości.

Uprawnienie do legitymowania osób określone jest również w:

- **art. 129 ust. 2 ustawy Prawo o ruchu drogowym:**
 - policjant realizując zadania związane z czuwaniem nad bezpieczeństwem i porządkiem ruchu na drogach, kierowaniem ruchem i jego kontrolowaniem jest m.in. uprawniony do legitymowania uczestnika ruchu i wydawania mu wiążących poleceń co do sposobu korzystania z drogi lub używania pojazdu;
- **art. 293 ustawy o cudzoziemcach:**
 - Policja sprawuje kontrolę legalności pobytu cudzoziemców na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Sposoby bezpiecznego przeprowadzenia legitymowania osób w różnych miejscach

W celu bezpiecznego przeprowadzenia legitymowania należy się stosować do następujących taktycznych zasad bezpieczeństwa:

- zajęcie odpowiedniej pozycji, zachowanie trójkąta bezpieczeństwa, wzajemna asekuracja,
- czujne, rozważne i ostrożne postępowanie,
- wzięcie pod uwagę możliwości próby ucieczki lub czynnego przeciwdziałania osoby legitymowanej,
- konsekwentne i stanowcze postępowanie,
- umiejętna ocena sytuacji,
- umiejętne prowadzenie rozmowy zmierzające do rozładowania napięć,
- informowanie dyżurnego jednostki o podjęciu czynności i miejscu jej przeprowadzania,
- dokonywanie sprawdzeń osób legitymowanych w policyjnych systemach informatycznych, posługując się przyjętymi kodami,
- poszanowanie godności osobistej, nie prowokowanie osób legitymowanych wyzywającym zachowaniem.

Legitymowanie w miejscach publicznych

W miejscach ogólnodostępnych o dużym nasileniu ruchu, takich jak: targowisko, ulica, dworzec, legitymowanie nie jest wskazane. Jeżeli legitymowanie okaże się konieczne, należy wykonać tę czynność w miejscu najmniej ruchliwym oraz bezpiecznym dla policjantów i otoczenia.

W związku z powyższym należy w miarę możliwości:

- zejść z osobą legitymowaną z chodnika pod ścianę budynku, ewentualnie ustawić się przy krawędzi chodnika,
- ustawić się w bramie budynku – kamienicy
- ustawić się między zaparkowanymi pojazdami,
- przejść na zaplecze straganów targowych,
- odsunąć się od kas biletowych,
- odsunąć się od wejść na perony kolejowe lub stanowiska autobusowe.

Legitymowanie w mieszkaniu

Policjant legitymujący nie powinien ustawiać się w drzwiach między pomieszczeniami. Policjant ubezpieczający powinien zająć pozycję umożliwiającą natychmiastową reakcję na negatywne zachowanie osoby legitymowanej oraz pozwalającą na obserwację całego pomieszczenia, łącznie z drzwiami wejściowymi.

Legitymowanie w lokalach gastronomicznych

Taktyka zróżnicowana. Należy dążyć do tego, aby legitymowanie odbywało się w pomieszczeniu na zapleczu lub na zewnątrz lokalu. W razie konieczności legitymowania wewnątrz lokalu policjanci powinni ustawić się w sposób pozwalający na obserwację maksymalnej liczby osób. Należy wziąć pod uwagę możliwość zakłócania a nawet uniemożliwiania wykonania czynności służbowych przez osoby trzecie będące w lokalu, a także bardzo często nieprzychylność obsługi czy właścicieli lokalu.

Legitymowanie osób w pojazdach

Czynność ta powinna się odbyć po unieruchomieniu silnika i w zależności od decyzji policjanta podyktowanej względami bezpieczeństwa – na zewnątrz pojazdu. Szczególną uwagę należy zwrócić na ustawienie pojazdów i natężenie ruchu. Należy unikać ustawiania się policjanta od strony jezdni. Zalecanym sposobem legitymowania w tej sytuacji jest przejście z osobą za lub przed pojazd a w sytuacji legitymowania w pojeździe przejście od strony pobocza aby nie narażać się na niebezpieczeństwo ze strony innych uczestników ruchu drogowego.

Zatrzymywanie osób

Zatrzymanie to środek przymusu polegający na chwilowym pozbawieniu wolności określonej osoby przez uprawniony organ.

Polega na odebraniu osobie prawa do:

- swobodnego poruszania się,
- porozumiewania się z innymi osobami,

- przyjmowania i przekazywania bez zezwolenia uprawnionego organu jakichkolwiek przedmiotów,
- oraz zobowiązanie osoby do podporządkowania się wydawanym na podstawie przepisów prawa poleceniom.

Nie jest zatrzymaniem:

krótkotrwałe pozbawienie swobody osoby nie łączące się z rzeczywistym pozbawieniem wolności, polegające nawet na doprowadzeniu osoby – sprawcy wykroczenia do jednostki Policji w celu dokonania czynności sprawdzających, wyjaśniających lub dowodowych., np. ustalenie tożsamości. Zgodnie z postanowieniem SN z dnia 8 lutego 2005 r. II K.K. 325/04).

Najczęściej stosowane podstawy prawne zatrzymania osoby

Ustawa o Policji:

- **art. 15 ust. 1 pkt. 2** – prawo do zatrzymywania osób w trybie i przypadkach określonych w przepisach kodeksu postępowania karnego i innych ustaw;
- **art. 15 ust. 1 pkt. 2a** – zatrzymanie osób pozbawionych wolności, które na podstawie zezwolenia właściwego organu opuściły areszt śledczy lub zakład karny i we właściwym tarninie nie powróciły do niego (zatrzymanie penitencjarne);
- **art. 15 ust. 1 pkt. 3** – zatrzymywanie osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia (zatrzymanie prewencyjne);
- **art. 15 a** – zatrzymanie sprawców przemocy w rodzinie stwarzających bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego w trybie określonym w art. 15 (prewencyjne zatrzymanie sprawców przemocy w rodzinie).

Kodeks postępowania karnego:

- **art. 244. § 1** – Policja ma prawo zatrzymać osobę podejrzaną, jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła ona przestępstwo; oraz wystąpi co najmniej jedna z przesłanek:
 - obawa ucieczki tej osoby,
 - obawa ukrycia się tej osoby,
 - obawa zatarcia śladów przestępstwa,
 - nie można ustalić jej tożsamości,
 - istnieją przesłanki do przeprowadzenia przeciwko tej osobie postępowania w trybie przyspieszonym;
- **art. 244 § 1a** – Policja ma prawo zatrzymać osobę podejrzaną, jeżeli istnieje uzasadnione przypuszczenie, że popełniła ona przestępstwo z użyciem przemocy na szkodę osoby wspólnie zamieszkującej;

oraz wystąpi co najmniej jedna z przesłanek:

- zachodzi obawa, że ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby,
- zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi;
- **art. 244 § 1b** – Policja zatrzymuje osobę podejrzaną, jeśli przestępstwo, o którym mowa w § 1a, zostało popełnione przy użyciu broni palnej, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu;

oraz wystąpi co najmniej jedna z przesłanek:

- zachodzi obawa, że ponownie popełni przestępstwo z użyciem przemocy wobec tej osoby,
- zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa grozi;
- **art. 247 § 1** – zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie osoby podejrzanej na polecenie prokuratora;
- **art. 285 § 2** – zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie świadka, biegłego, tłumacza lub specjalisty;
- **art. 75 § 2** – zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie oskarżonego w toku postępowania karnego;
- **art. 71 § 3** – Jeżeli kodeks postępowania karnego używa w znaczeniu ogólnym określenia „oskarżony”, odpowiednie przepisy mają zastosowanie także do podejrzanego;
- **art. 74 § 3a** – zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie oskarżonego lub osoby podejrzanej, która nie chce się poddać obowiązkowi wynikającemu z postępowania karnego;
- **art. 278** – poszukiwanie w celu ustalenia miejsca pobytu oskarżonego lub osoby podejrzanej. W razie dyspozycji zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie;
- **art. 279 § 1** – zatrzymanie na podstawie listu gończego oskarżonego który ukrywa się, wobec którego wydano postanowienie o tymczasowym aresztowaniu.

Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia:

- **art. 45 § 1** – zatrzymanie osób ujętych na gorącym uczynku popełnienia wykroczenia lub bezpośrednio potem;
- oraz wystąpi co najmniej jedna z przesłanek:
- nie można ustalić tożsamości,
 - zachodzą przesłanki do zastosowania postępowania w trybie przyspieszonym;
 - **art. 52** – zarządzenie o przymusowym doprowadzeniu obwinionego lub świadka z możliwością zatrzymania na czas niezbędny do jego wykonania;
 - **art. 71 § 4** – zarządzenie o zatrzymaniu i przymusowym doprowadzeniu obwinionego na zarządzenie sądu gdy jego obecność na rozprawie jest niezbędna;

- **art. 20 § 3** – do obwinionego stosuje się odpowiednio art. 74 § 1 i 2, art. 75, 76 i 175 Kodeksu postępowania karnego.

Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich:

- **art. 32 e § 1** – Policja zbiera i utrwała dowody przejawów demoralizacji oraz czynów karalnych w wypadkach niecierpiących zwłoki, a w razie potrzeby dokonuje zatrzymania nieletniego;
- **art. 32 g § 1** – jeżeli jest to konieczne ze względu na okoliczności sprawy, Policja może zatrzymać, a następnie umieścić w policyjnej izbie dziecka nieletniego, co do którego istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełnił czyn karalny; oraz wystąpi co najmniej jedna z przesłanek:
zachodzi uzasadniona obawa:
 - ukrycia się nieletniego,
 - zatarcia śladów tego czynu,
 - nie można ustalić tożsamości nieletniego;
- **art. 32 g § 9** – zatrzymanie i umieszczenie nieletniego w policyjnej izbie dziecka w trakcie samowolnego pobytu poza schroniskiem dla nieletnich albo poza młodzieżowym ośrodkiem wychowawczym lub zakładem poprawczym na czas niezbędny do przekazania nieletniego do właściwego schroniska, ośrodka lub zakładu, nie dłużej jednak niż na 5 dni;
- **art. 32 h § 3** – zatrzymanie na polecenie sądu rodzinnego wydane w formie postanowienia na czas niezbędny do wykonania określonych czynności procesowych, nieprzekraczający 48 godzin.

Ustawa o cudzoziemcach:

- **art. 394 § 1** – zatrzymanie administracyjne

Cudzoziemiec, wobec którego zachodzą okoliczności uzasadniające wydanie mu decyzji o zobowiązaniu cudzoziemca do powrotu albo który uchyla się od wykonania obowiązków określonych w tej decyzji, albo nie wywiązuje się z obowiązków określonych w postanowieniu o zastosowaniu wobec niego środków, o których mowa w art. 398 ust. 3 ustawy, może być zatrzymany na okres nie dłuższy niż 48 godzin.

Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi:

- art. 40 ust. 1 – doprowadzenie do wytrzeźwienia („zatrzymanie” administracyjne/porządkowe).

Osoby w stanie nietrzeźwości, które swoim zachowaniem dają powód do zgorzienia w miejscu publicznym lub w zakładzie pracy, znajdują się w okolicznościach zagrażających ich życiu lub zdrowiu albo zagrażają życiu lub zdrowiu innych osób,

mogą zostać doprowadzone do izby wytrzeźwień lub placówki, podmiotu leczniczego albo do miejsca zamieszkania lub pobytu.

Postępowanie w związku z zatrzymaniem osoby

Zgodnie z treścią art. 244 § 2 KPK zatrzymanego należy natychmiast poinformować o przyczynach zatrzymania i o przysługujących mu prawach, w tym o prawie do skorzystania z pomocy adwokata lub radcy prawnego, do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza, jeżeli nie włada w wystarczającym stopniu językiem polskim, do złożenia oświadczenia i odmowy złożenia oświadczenia, do otrzymania odpisu protokołu zatrzymania, do dostępu do pierwszej pomocy medycznej oraz o prawach wskazanych w art. 245, art. 246 § 1 i art. 612 § 2, jak również o treści art. 248 § 1 i 2, a także wysłuchać go.

W zależności od rodzaju zatrzymania policjant wykonuje następujące czynności:

- zatrzymanie procesowe:
- wykonać czynności określone w art. 244 § 2 KPK,
- sporządza protokół zatrzymania osoby,
- doręcza osobie zatrzymanej kopię protokołu zatrzymania oraz pouczenia o uprawnieniach osoby zatrzymanej w formie pisemnej, za potwierdzeniem odbioru,
- podejmuje czynności mające na celu realizację praw, jeżeli tego żądała osoba zatrzymana,
- powiadamia o zatrzymaniu miejscowo właściwego prokuratora,
- powiadamia dowódcę jednostki wojskowej, w razie powzięcia wiadomości, że osoba zatrzymana jest żołnierzem.

Zatrzymanie poza procesowe:

Policjant przy zatrzymywaniu osoby:

- podaje swój stopień, imię i nazwisko, w sposób umożliwiający odnotowanie tych danych, przyczynę podjęcia czynności służbowych, a na żądanie osoby, wobec której jest prowadzona czynność, podaje podstawę prawną podjęcia tej czynności;
- dokonuje sprawdzenia prewencyjnego, w trybach i przypadkach określonych w art. 15 ust.1 pkt. 9 ustawy o Policji;
- odbiera broń i zabezpieczone przedmioty;
- legitymuje osobę zatrzymywaną;
- informuje osobę zatrzymywaną o zatrzymaniu oraz uprzedza o obowiązku podporządkowania się wydawanym poleceniom, a także o możliwości użycia środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej;
- doprowadza osobę zatrzymaną do jednostki organizacyjnej Policji.

W przypadku zatrzymywania osoby, co do której z posiadanych informacji lub okoliczności faktycznych wynika, że może posiadać broń lub inne niebezpieczne

przedmioty mogące służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary, przedmioty, których posiadanie jest zabronione, lub mogące stanowić dowód w postępowaniu lub przedmioty podlegające przypadkowi, policjant, przystępując do zatrzymania, poprzedza je okrzykiem „Policja!”, a następnie:

- dokonuje sprawdzenia prewencyjnego, w trybach i przypadkach określonych w art. 15 ust.1 pkt. 9 ustawy o Policji a w szczególności sprawdza, czy osoba zatrzymywana posiada przy sobie broń lub inne niebezpieczne przedmioty mogące służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary lub przedmioty, których posiadanie jest zabronione, lub mogące stanowić dowód w postępowaniu, lub przedmioty podlegające przypadkowi oraz urządzenia telekomunikacyjne,
- odbiera broń i zabezpieczone przedmioty;
- podaje swój stopień, imię i nazwisko, w sposób umożliwiający odnotowanie tych danych, przyczynę podjęcia czynności służbowych, a na żądanie osoby, wobec której jest prowadzona czynność, podaje podstawę prawną podjęcia tej czynności;
- legitymuje osobę zatrzymywaną;
- informuje osobę zatrzymywaną o zatrzymaniu oraz uprzedza o obowiązku podporządkowania się wydawanym poleceniom, a także o możliwości użycia środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej;
- doprowadza osobę zatrzymaną do jednostki organizacyjnej Policji.

Wobec osoby zatrzymanej stosuje środek przymusu bezpośredniego w postaci **kajdanek** w celu zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia. **Kajdanki zakłada się na ręce trzymane z tyłu!!!**

Po doprowadzeniu do jednostki policji policjant:

- informuje osobę zatrzymaną o przysługujących jej prawach i wręcza jej odpowiednie pouczenie o uprawnieniach osoby zatrzymanej na podstawie art. 15 ust. 1 pkt 2a albo art. 15 ust. 1 pkt 3 ustawy,
- wysłuchuje osobę zatrzymaną na okoliczność zatrzymania,
- sporządza protokół zatrzymania osoby,
- doręcza osobie zatrzymanej kopię protokołu zatrzymania, za potwierdzeniem odbioru,
- podejmuje czynności mające na celu realizację praw, jeżeli tego żądała osoba zatrzymana,
- zawiadamia o zatrzymaniu miejscowo właściwego prokuratora (nie dotyczy osoby zatrzymanej na podstawie art. 15 ust. 1 pkt. 2a ustaw o Policji),
- zawiadamia dowódcę jednostki wojskowej, w razie powzięcia wiadomości, że osoba zatrzymana jest żołnierzem.

Jeżeli zachowanie osoby zatrzymanej wskazuje na to, że jest ona pod wpływem alkoholu lub innego podobnie działającego środka albo z innych powodów ma zakłóconą świadomość, czynności związane z pouczeniem o prawach osoby zatrzymanej oraz doręczenie kopii protokołu wykonuje się po ustaniu przyczyn zakłócających świadomość osoby zatrzymanej.

Sprawdzenie prewencyjne

Sprawdzenie prewencyjne wykonuje się w celu ochrony przed bezprawnymi zamachami na życie lub zdrowie osób lub mienie lub w celu ochrony przed nieuprawnionymi działaniami skutkującymi zagrożeniem życia lub zdrowia lub bezpieczeństwa i porządku publicznego lub:

- zapobiegania zdarzeniom o charakterze terrorystycznym – osób w związku z ich dostępem na teren obiektów lub obszarów ochraniających przez Policję lub w związku z zabezpieczeniem przez Policję imprez masowych lub zgromadzeń, bagaży lub przedmiotów posiadanych przez te osoby, a także środków transportu lądowego, powietrznego lub wodnego lub pojazdów, którymi się poruszają w związku z dostępem do tych obiektów lub obszarów,
- znalezienia i odebrania przedmiotów, których użycie ze względu na ich właściwości może spowodować zagrożenie życia lub zdrowia lub bezpieczeństwa przeprowadzonych czynności osób:
 - doprowadzanych przez Policję na polecenie lub zarządzenie uprawnionego organu lub w związku z realizacją czynności określonych przepisami prawa lub osób w stanie nietrzeźwości doprowadzanych przez Policję w celu wytrzeźwienia do siedziby jednostki organizacyjnej Policji lub innego miejsca określonego przepisami prawa lub wskazanego przez uprawniony organ, na polecenie lub zarządzenie którego dokonuje się doprowadzenia, w tym osób doprowadzanych umieszczonych w jednostkach organizacyjnych Policji w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia,
 - zatrzymywanych w przypadkach określonych w ust. 1 pkt 2-3, osób zatrzymanych, przyjmowanych do jednostek organizacyjnych Policji do pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych lub policyjnych izb dziecka lub umieszczanych w tych pomieszczeniach,
 - pozbawionych wolności, w tym przebywających w zakładach karnych, aresztach śledczych, zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, policyjnych izbach dziecka lub innych ośrodkach dla nieletnich, a także osób skazanych lub tymczasowo aresztowanych przekazywanych na podstawie umów międzynarodowych, podczas wykonywania w stosunku do tych osób przez Policję,

na polecenie sądu lub prokuratora, czynności polegających na przemieszczaniu tych osób w związku z wykonywaniem czynności procesowych lub innych czynności określonych przez sąd lub prokuratora;

Istota i zasady przeprowadzania sprawdzenia prewencyjnego

Cel i zasady przeprowadzania sprawdzenia prewencyjnego zastały określone w art. 15 ust.1 pkt 9 i art. 15 g ustawy o Policji.

Sprawdzenie prewencyjne polega na manualnym sprawdzeniu osoby, zawartości jej odzieży oraz przedmiotów znajdujących się na jej ciele lub przez nią posiadanych, sprawdzeniu za pomocą środków technicznych niezbędnych do wykrywania materiałów i urządzeń niebezpiecznych lub których posiadanie jest zabronione, w szczególności broni, materiałów wybuchowych, środków odurzających, substancji psychotropowych i ich prekursorów, sprawdzeniu biochemicznym, lub z wykorzystaniem psa służbowego w zakresie niezbędnym do realizacji celu podejmowanych czynności w danych okolicznościach oraz w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby, wobec której czynności są wykonywane.

W przypadku gdy w stosunku do osób, o których mowa w art. 15 ust. 1 pkt 9 lit. a, osób doprowadzonych w związku z realizacją czynności określonych przepisami prawa lub osób doprowadzanych przez Policję w celu wytrzeźwienia, zaistniały przesłanki, o których mowa w art. 15 ust. 1 pkt 5, dokonuje się kontroli osobistej, zgodnie ze sposobem i zasadami jej przeprowadzania.

W stosunku do osób zatrzymanych, doprowadzanych lub konwojowanych, sprawdzenie prewencyjne może polegać również na:

- żądaniu zdjęcia przez osobę odzieży i obuwia,
- zdjęciu osobie odzieży i obuwia w przypadku niewykonania żądania,
- dokonaniu oględzin ciała tych osób oraz sprawdzeniu zdjętej odzieży i obuwia, w tym z wykorzystaniem środków technicznych,
- żądaniu wydania oraz oddania do depozytu, lub w celu zajęcia lub zabezpieczenia:
 - środków płatniczych i przedmiotów wartościowych, dokumentów tożsamości, środków łączności oraz urządzeń technicznych służących do rejestrowania i odtwarzania informacji,
 - przedmiotów, które mogą stanowić zagrożenie życia lub zdrowia lub bezpieczeństwa osoby poddanej sprawdzeniu prewencyjnemu lub innych osób albo bezpieczeństwa przeprowadzanych czynności, w tym broni lub innych niebezpiecznych przedmiotów mogących służyć do popełnienia przestępstwa lub wykroczenia lub przedmiotów mogących stanowić dowód w postępowaniu prowadzonym w związku z realizacją czynności kontroli osobistej, lub polegających przypadkowo,

- przedmiotów, które mogą stanowić zagrożenie dla porządku lub bezpieczeństwa osoby znajdującej się w pomieszczeniu dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, w pokoju przejściowym, w tymczasowym pomieszczeniu przejściowym lub w policyjnej izbie dziecka, w szczególności przedmiotów posiadających ostre krawędzie lub zakończenie, środków służących do obezwładniania, dopuszczonych do obrotu produktów leczniczych, produktów zawierających alkohol, sznurowadeł, pasków, szalików, zapalek, zapalniczek lub innych przedmiotów, których wymiary lub ilość naruszają ustalony porządek bądź bezpieczeństwo pobytu w pomieszczeniu dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, w pokoju przejściowym, w tymczasowym pomieszczeniu przejściowym lub w policyjnej izbie dziecka,
- odebraniu wymienionych przedmiotów w przypadku odmowy ich wydania i przyjęciu do depozytu, zabezpieczeniu lub zajęciu
 - w szczególności gdy czynności te przeprowadza się w przypadku zatrzymywania osoby zgodnie z **art. 15 ust. 1 pkt 2-3**, umieszczenia osoby w jednostce organizacyjnej Policji w pomieszczeniu dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, w pokoju przejściowym, w tymczasowym pomieszczeniu przejściowym lub w policyjnej izbie dziecka, przejmowania osoby w związku z wykonywanymi czynnościami przez Policję, a także po zakończeniu widzenia lub innej czynności związanej z kontaktem osoby zatrzymanej, konwojowanej lub doprowadzonej z innymi osobami lub po każdorazowej utracie kontaktu wzrokowego z osobą konwojowaną lub doprowadzaną.

Sprawdzenie prewencyjne wykonuje się w sposób umożliwiający osobie pozostawienie części odzieży na ciele, a po sprawdzeniu zdjętej odzieży – jej włożenie przed zdjęciem pozostałej niesprawdzonej części odzieży oraz w warunkach zapewniających poszanowanie jej intymności.

Sprawdzenia dokonuje policjant tej samej płci, co osoba sprawdzana w miejscu niedostępnym w czasie wykonywania sprawdzenia dla osób postronnych.

W przypadku, gdy czynność ta musi być dokonana niezwłocznie, w szczególności ze względu na okoliczności mogące stanowić zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego lub mienia, może go dokonać policjant odmiennej płci, nie spełniając również warunku dotyczącego miejsca wykonania czynności w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby sprawdzanej.

Jeżeli w wyniku sprawdzenia ujawnione zostaną przedmioty stwarzające niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia lub mienia, policjant niezwłocznie podejmuje czynności ochronne, a w szczególności zabezpiecza miejsce zagrożone przed dostępem osób

postronnych oraz powiadamia dyżurnego jednostki organizacyjnej Policji właściwego miejscowo o konieczności zarządzenia działań usuwających to niebezpieczeństwo.

Policja może odmówić wstępu na teren obiektów lub obszarów ochraniających przez nią lub na imprezę masową zabezpieczaną przez Policję oraz uniemożliwić udział w zgromadzeniach osobie, która nie poddała się sprawdzeniu prewencyjnemu.

Przystępując do sprawdzenia prewencyjnego policjant na żądanie osoby sprawdzanej podaje swój stopień imię i nazwisko, w sposób umożliwiający odnotowanie tych danych, przyczynę podjęcia czynności służbowych oraz podstawę prawną.

Sposób dokumentowania sprawdzenia prewencyjnego

Sposób dokumentowania sprawdzenia prewencyjnego został określony w § 28 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 4 lutego 2020 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów.

Policjant dokumentuje podejmowane wobec osoby czynności służbowe związane ze sprawdzeniem prewencyjnym w dokumentacji służbowej, w szczególności w notatniku służbowym, notatce służbowej lub notatce urzędowej.

Dokumentacja powinna zawierać takie informacje jak:

- czas i miejsce przeprowadzenia czynności;
- przyczynę dokonania sprawdzenia prewencyjnego;
- informację o osobie wobec której podejmowano czynności, lub innej osoby obecnej podczas dokonywanych czynności;
- sposób przeprowadzenia i wynik czynności.

Dokumentowanie czynności sprawdzenia prewencyjnego może być realizowane w postaci elektronicznej.

Kontrola osobista

Podstawą prawną do przeprowadzenia kontroli osobistej jest **art. 15 ust. 1 pkt. 5 Ustawy o Policji** – Policjanci wykonując czynności, o których mowa w art. 14, mają prawo min. do: dokonywania kontroli osobistej, a także przeglądania zawartości bagaży i sprawdzania ładunku w portach i na dworcach oraz w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego:

- w razie istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary lub
- w celu znalezienia:
 - broni lub innych niebezpiecznych przedmiotów mogących służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary lub
 - przedmiotów, których posiadanie jest zabronione, lub mogących stanowić dowód w postępowaniu prowadzonym w związku z realizacją zadań, o których

mowa w art. 1 ust. 2 pkt. 1, 2, 3a, 4, 4a, 6 i 7, oraz przepisów innych ustaw określających zadania Policji lub

- przedmiotów podlegających przypadkowi w przypadku uzasadnionego przypuszczenia posiadania przez osobę broni lub takich przedmiotów lub uzasadnionego przypuszczenia ich użycia do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary.

Zasady i sposób przeprowadzania kontroli osobistej zostały określone w art. 15 d ustawy o Policji natomiast przeglądnięcia zawartości bagażu i sprawdzenia ładunku w art. 15 e tejże ustawy.

Zgodnie z art. 15 d ustawy o Policji.

Kontrola osobista polega na sprawdzeniu:

- zawartości odzieży i obuwia osoby poddawanej kontroli osobistej, zwanej dalej „osobą kontrolowaną” i przedmiotów, które znajdują się na jej ciele, bez odsłaniania przykrytej odzieżą powierzchni ciała;
- zawartości podręcznego bagażu oraz innych przedmiotów, które posiada przy sobie osoba kontrolowana;
- zawartości odzieży i obuwia osoby kontrolowanej i przedmiotów, które znajdują się na jej ciele, z odsłonięciem przykrytych odzieżą powierzchni ciała w celu oraz w zakresie niezbędnym do odebrania broni lub przedmiotów, o których mowa w art. 15 ust. 1 pkt 5, w przypadku gdy ujawniono ich posiadanie przez osobę kontrolowaną podczas sprawdzenia, o którym mowa w pkt 1 lub 2 i gdy do ich odebrania nie jest wystarczające zastosowanie czynności określonych w pkt 1 i 2;
- jamy ustnej, nosa, uszu oraz włosów osoby kontrolowanej;
- miejsc intymnych osoby kontrolowanej, w szczególnie uzasadnionych przypadkach.

Dokonując kontroli osobistej Policjant powinien pamiętać o prawach człowieka i kierować się zasadami etyki zawodowej. Czynność ta powinna być wykonana w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby kontrolowanej i tylko w zakresie niezbędnym w danych okolicznościach do zrealizowania celu dokonywanej kontroli.

Podczas sprawdzenia, o którym mowa w ust. 1 pkt 3 i 5, osoba kontrolowana powinna być częściowo ubrana. Po sprawdzeniu zdjętej części odzieży Policjant umożliwia osobie kontrolowanej jej założenia, a następnie przystępując do dalszej kontroli nakazuje zdjęcie odzieży jeszcze nie sprawdzonej.

Sprawdzenia, zawartości odzieży i obuwia osoby poddawanej kontroli osobistej, przedmiotów, które znajdują się na jej ciele, zawartości podręcznego bagażu oraz

innych przedmiotów, można dokonać wzrokowo, manualnie lub wykorzystaniem psa służbowego lub środków technicznych niezbędnych do wykrywania materiałów i urządzeń, których posiadanie jest zabronione, w szczególności broni, materiałów wybuchowych, środków odurzających, substancji psychotropowych i ich prekursorów.

Sprawdzenie jamy ustnej, nosa, uszu oraz włosów osoby kontrolowanej oraz jej miejsc intymnych wykonujemy wzrokowo lub manualnie.

Kontroli osobistej dokonuje policjant tej samej płci, co osoba kontrolowana w miejscu niedostępnym w czasie wykonywania kontroli dla osób postronnych.

W przypadku gdy kontrola osobista musi być dokonana niezwłocznie, w szczególności ze względu na okoliczności mogące stanowić zagrożenie życia lub zdrowia ludzkiego lub mienia, może jej dokonać policjant płci odmiennej niż osoba kontrolowana, także w miejscu dostępnym dla osób postronnych, w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby kontrolowanej.

Podczas kontroli osobistej może być obecna osoba przybrana przez dokonującego czynności, a w przypadku gdy nie uniemożliwi to przeprowadzenia kontroli osobistej albo nie utrudni jej przeprowadzenia w istotny sposób, podczas kontroli osobistej może być obecna także osoba wskazana przez osobę kontrolowaną.

Tryb postępowania policjanta przy realizacji kontroli osobistej:

- przystępując do czynności związanych z kontrolą osobistą podaje swój stopień, imię i nazwisko w sposób umożliwiający odnotowanie tych danych, a policjant nieumundurowany, na żądanie osoby kontrolowanej, okazuje również legitymację służbową w taki sposób, aby osoba kontrolowana miała możliwość odczytać i zanotować numer i organ, który wydał legitymację oraz nazwisko policjanta;
- podaje podstawę prawną i przyczynę podjęcia kontroli osobistej;
- legitymuje osobę kontrolowaną oraz inne osoby, jeżeli uczestniczą w czynności;
- może wezwać osobę kontrolowaną do dobrowolnego wydania przez nią broni lub innych niebezpiecznych przedmiotów mogących służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary lub przedmiotów mogących stanowić dowód w postępowaniu prowadzonym w związku z realizacją zadań, o których mowa w art. 15 ust. 1 pkt 5, lub podlegających przepadkowi oraz może żądać opróżnienia przez osobę kontrolowaną kieszeni, innych części odzieży lub przedmiotów znajdujących się na ciele osoby kontrolowanej lub przez nią posiadanych, jak również może żądać przyjęcia przez osobę kontrolowaną odpowiedniej pozycji ciała w sposób umożliwiający sprawdzenie miejsc intymnych;
- odbiera osobie kontrolowanej broń lub inne niebezpieczne przedmioty mogące służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary albo przedmioty,

których posiadanie jest zabronione lub przedmioty mogące stanowić dowód w postępowaniu prowadzonym w związku z realizacją zadań, o których mowa w art. 15 ust. 1 pkt 5, lub podlegające przypadkowi;

- sprawdza, czy informacje o osobie kontrolowanej, przedmiotach lub dokumentach posiadanych przez tę osobę są przetwarzane w zbiorach danych prowadzonych przez Policję lub w dostępnych Policji krajowych i międzynarodowych systemach informacyjnych, w których przetwarza się informacje, w tym dane osobowe, o osobach podejrzanych o popełnienie przestępstw, osobach zaginionych lub osobach poszukiwanych w związku z ochroną bezpieczeństwa i porządku publicznego lub w których przetwarza się informacje o skradzionych lub utraconych dokumentach lub przedmiotach, w celu ich odnalezienia;
- pobiera niezbędne dane osobowe osoby kontrolowanej lub innych osób, jeżeli uczestniczą w czynności, oraz dane dotyczące posiadanych przez osobę kontrolowaną dokumentów i podlegających sprawdzeniu przedmiotów, w tym dane związane z tymi przedmiotami lub utrwalone na tych dokumentach;
- może odstąpić od wykonywania czynności, o których mowa w pkt 1 i 3, w przypadku gdy czynności te zostały wykonane przez policjanta bezpośrednio przed przystąpieniem do dokonania kontroli osobistej w ramach realizacji innych uprawnień określonych w art. 15, w szczególności w związku z legitymowaniem osoby.

Po zakończeniu kontroli osobistej policjant poucza osobę kontrolowaną o prawie do złożenia zażalenia, do sądu rejonowego właściwego ze względu na miejsce dokonania czynności w terminie 7 dni od jej dokonania, w celu zbadania zasadności, legalności oraz prawidłowości jej dokonania, oraz o prawie do żądania sporządzenia protokołu z kontroli osobistej.

Zażalenie, składa się za pośrednictwem jednostki organizacyjnej Policji właściwej według miejsca dokonania kontroli osobistej. Jednostka organizacyjna Policji niezwłocznie przekazuje zażalenie do sądu rejonowego.

Z kontroli osobistej sporządza się **protokół** w przypadku, **gdy osoba kontrolowana zgłosiła takie żądanie** bezpośrednio po jej dokonaniu oraz **w przypadku, gdy w toku kontroli znaleziono broń lub przedmioty, o których mowa w art. 15 ust. 1 pkt 5.**

Przeglądanie zawartości bagaży i sprawdzanie ładunków w portach i na dworcach oraz środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego reguluje art. 15 ust. 1 pkt. 5 oraz art. 15 e ustawy o Policji.

Przeglądanie zawartości bagaży lub sprawdzenie ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego polega na:

- wzrokowej i manualnej kontroli zawartości bagaży lub ładunków, w tym manualnym sprawdzeniu ładunków, elementów konstrukcyjnych bagaży oraz znajdujących się w nich przedmiotów;
- sprawdzeniu bagaży i ładunków z wykorzystaniem psa służbowego lub z wykorzystaniem środków technicznych niezbędnych do wykrywania materiałów i urządzeń zabronionych, w szczególności broni, materiałów wybuchowych, środków odurzających, substancji psychotropowych i ich prekursorów.

Sposób realizacji czynności przeglądania zawartości bagażu, sprawdzania ładunków.

Czynności przeglądania lub sprawdzania dokonuje się w obecności posiadacza bagaży lub ładunków, a w przypadku gdy nie można ustalić posiadacza bagaży lub ładunków lub w przypadku jego nieobecności – w obecności przedstawiciela przewoźnika, spedytora lub agenta morskiego. W przypadku bagaży lub ładunków przyjętych do przewozu, czynności tej dokonuje się wyłącznie w obecności przedstawiciela przewoźnika, spedytora lub agenta morskiego.

W przypadku braku możliwości zapewnienia natychmiastowej obecności w/w osób, policjant może wykonać czynności sprawdzenia bez ich obecności, jeżeli z posiadanych informacji wynika, że zwłoka może spowodować zagrożenie życia lub zdrowia ludzkiego lub mienia, albo gdy istnieje uzasadniona obawa zniszczenia bądź utracenia przedmiotów mogących stanowić dowód w prowadzonym postępowaniu lub podlegających przepadkowi.

W związku z realizacją czynności policjant ma prawo żądania udostępnienia bagaży lub przewożonych ładunków, w tym otwarcia bagażnika oraz udostępnienia przestrzeni bagażowej w środkach komunikacji do przejrzenia, wyjęcia przewożonych bagaży lub ładunków oraz otwarcia i pokazania ich zawartości.

Osoby w obecności, których policjant dokonuje sprawdzenia są obowiązane udostępnić mu bagaż lub ładunek do przejrzenia lub sprawdzenia.

Czynności, przeglądnięcia bagaży i sprawdzenia ładunku, wykonuje się w miarę możliwości w sposób niepowodujący ich uszkodzenia.

Tryb postępowania policjanta dokonującego sprawdzania ładunków, przeglądania zawartości bagażu.

Tryb postępowania policjanta podczas wykonywania czynności przeglądania bagażu i sprawdzania ładunku oraz jego obowiązki podczas wykonywania tych czynności są takie same jak podczas realizacji czynności kontroli osobistej.

Należy pamiętać, że po zakończeniu czynności policjant poucza odpowiednio posiadacza bagażu lub ładunku lub przedstawiciela spedytora lub agenta morskiego,

w obecności którego dokonano tych czynności, o prawie do złożenia zażalenia, do sądu rejonowego właściwego ze względu na miejsce wykonania czynności w terminie 7 dni od ich dokonania, w celu zbadania zasadności, legalności oraz prawidłowości oraz o prawie do żądania sporządzenia protokołu z dokonanej czynności.

Jeżeli w toku przeglądania bagażu lub sprawdzania ładunku zostaną ujawnione przedmioty stanowiące niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia lub mienia policjant, w granicach dostępnych środków, niezwłocznie podejmuje czynności ochronne, a w szczególności zabezpiecza miejsce zagrożone przed dostępem osób postronnych oraz powiadamia dyżurnego właściwej miejscowo jednostki organizacyjnej Policji o konieczności zarządzenia działań usuwających to niebezpieczeństwo.

Sporządzenie protokołu z czynności przeglądania zawartości bagażu i sprawdzania ładunków następuje w przypadku, gdy posiadacz bagażu lub ładunków lub przedstawiciel spedytora lub agenta morskiego, w obecności którego dokonano tych czynności zgłosi takie żądania bezpośrednio po dokonanej czynności oraz gdy w toku tych czynności ujawniono broń lub przedmioty, o których mowa w art. 15 ust. 1pkt 5 ustawy o Policji.

Sposób dokumentowania przez policjantów czynności kontroli osobistej, przeglądania zawartości bagażu i sprawdzania ładunków określa Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 maja 2019 r. w sprawie dokumentowania przez policjantów kontroli osobistej oraz przeglądania zawartości bagażu i sprawdzenia ładunków.

Protokół z dokonania kontroli osobistej i protokół z przeglądania zawartości bagażu lub sprawdzenia ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego stanowią załączniki do ww. rozporządzenia.

Podstawowe pojęcia związane z użyciem lub wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego oraz broni palnej

Użycie środka przymusu bezpośredniego – należy przez to rozumieć zastosowanie środka przymusu bezpośredniego wobec osoby.

Wykorzystanie środka przymusu bezpośredniego – należy przez to rozumieć zastosowanie środka przymusu bezpośredniego wobec zwierzęcia albo zastosowanie go w celu zatrzymania, zablokowania lub unieruchomienia pojazdu lub pokonania przeszkody.

Obezwładnienie – należy przez to rozumieć pozbawienie swobody ruchów lub spowodowanie odwracalnej, krótkotrwałej dysfunkcji kończyn lub zmysłów w celu wyeliminowania zagrożenia ze strony osoby lub zwierzęcia lub przełamania oporu osoby niepodporządkowującej się poleceniom wydawanym na podstawie prawa.

Zamach – jest to każdy czyn godzący w dobro pozostające pod ochroną prawa (m.in. życie, zdrowie ludzkie lub mienie).

Czynny opór (art. 224 k.k.) – Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną w celu zmuszenia funkcjonariusza publicznego albo osoby do pomocy mu przybranej do przedsięwzięcia lub zaniechania prawnej czynności służbowej, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 3.

Bierny opór – przeciwstawianie się wykonaniu prawnego żądania funkcjonariusza, przejawiane bez użycia wobec niego przemocy lub groźby.

Doprowadzenie – należy przez to rozumieć czynności podejmowane w celu przemieszczenia:

- a) osoby zatrzymanej, ujętej lub przymusowo doprowadzanej do właściwych organów lub instytucji w trybie i w przypadkach określonych w przepisach odrębnych;
- b) cudzoziemca pobranego ze strzeżonego ośrodka lub aresztu w celu wydalenia;
- c) cudzoziemca do granicy Rzeczypospolitej Polskiej albo od tej granicy do portu lotniczego albo morskiego państwa, do którego zostaje wydalony, lub państwa, w którym następuje przekazanie tego cudzoziemca do innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej, na podstawie decyzji właściwego organu;
- d) cudzoziemca, któremu odmówiono wjazdu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, w przypadku gdy z wnioskiem o zapewnienie doprowadzenia tego cudzoziemca wystąpił przewoźnik.

Konwój – należy przez to rozumieć przemieszczanie osób lub mienia, w tym:

- a) osób pobranych z zakładu karnego, aresztu śledczego, zakładu poprawczego, schroniska dla nieletnich, młodzieżowego ośrodka wychowawczego lub policyjnej izby dziecka;
- b) osób skazanych lub tymczasowo aresztowanych przekazywanych na podstawie umów międzynarodowych;
- c) wartości pieniężnych lub innych przedmiotów wartościowych;
- d) broni, amunicji, materiałów lub środków niebezpiecznych, w tym materiałów wybuchowych, chemicznych lub radioaktywnych;
- e) uzbrojenia, urządzeń i sprzętu wojskowego;
- f) środków odurzających lub substancji psychotropowych;
- g) dokumentów lub materiałów zawierających informacje niejawne;

oraz zespół czynności realizowanych w związku z tym przemieszczaniem przez uprawnionego do używania lub wykorzystywania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej.

Broń palna – należy przez to rozumieć broń palną bojową, o której mowa w ustawie z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji – każda przenośna broń lufowa, która miota, jest przeznaczona do miotania lub może być przystosowana do miotania jednego lub większej liczby pocisków lub substancji w wyniku działania materiału miotającego.

Użycie broni palnej – należy przez to rozumieć oddanie strzału w kierunku osoby z zastosowaniem amunicji penetracyjnej.

Wykorzystanie broni palnej – należy przez to rozumieć oddanie strzału z zastosowaniem amunicji penetracyjnej w kierunku zwierzęcia, przedmiotu lub w innym kierunku niestwarzającym zagrożenia dla osoby.

Pododdział zwarty – należy przez to rozumieć zorganizowaną, jednolicie dowodzoną grupę funkcjonariuszy Policji, Straży Granicznej, Służby Więziennej lub żołnierzy Żandarmerii Wojskowej, wykonującą działania prewencyjne w razie zagrożenia lub zakłócenia bezpieczeństwa albo porządku publicznego.

Ważne obiekty, urządzenia lub obszary – należy przez to rozumieć podlegające ochronie:

a) obiekty, urządzenia lub obszary:

- istotne dla bezpieczeństwa lub obronności państwa, nienaruszalności granicy państwowej, bezpieczeństwa ruchu kolejowego, gospodarki lub kultury narodowej;
- centralnych organów państwowych, wymiaru sprawiedliwości, kontroli skarbowej, przedstawicielstw dyplomatycznych i urzędów konsularnych państw obcych albo organizacji międzynarodowych;
- podlegające ochronie na podstawie przepisów ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Służbie Ochrony Państwa lub ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia;
- podlegające ochronie na podstawie przepisów ustawy z dnia 26 stycznia 2018 r. o Straży Marszałkowskiej;

b) obiekty ujęte w jednolitym wykazie obiektów, instalacji, urządzeń i usług wchodzących w skład infrastruktury krytycznej, sporządzonym na podstawie art. 5b ust. 7 p. 1 ustawy z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym oraz wchodzące w ich skład i powiązane z nimi systemy.

Bezzałogowy statek powietrzny (ang. *unmanned aerial vehicle*, UAV), bezzałogowy system powietrzny (ang. *unmanned aerial system*, UAS), dron – statek powietrzny, który nie wymaga do lotu załogi obecnej na pokładzie oraz nie ma możliwości zabierania pasażerów, pilotowany zdalnie lub wykonujący lot autonomicznie.

Podstawy prawne i faktyczne użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego oraz broni palnej:

a) przesłanki warunkujące użycie oraz wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego.

Podstawy prawne

Na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji policjanci w przypadkach, o których mowa w art. 11 p. 1-6 i 8-14 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej mogą użyć środków przymusu bezpośredniego, o których mowa w art. 12 ust. 1 p. 1-13 i 17-20 tej ustawy, lub wykorzystać te środki.

Wobec nieletniego doprowadzonego do policyjnej izby dziecka, w przypadkach, o których mowa w art. 11 p. 1-3, 8 i 10-14 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, policjanci mogą użyć środka przymusu bezpośredniego, o którym mowa w art. 12 ust. 1 p. 1, p. 2 lit. a i b, p. 3, 4, 6, 7, p. 12 lit. a i p. 13 tej ustawy.

Podstawy faktyczne

Policjanci podejmują i realizują czynności służbowe w związku z określonymi zdarzeniami, sytuacjami naruszającymi porządek prawny i zasady współżycia społecznego. Czyny lub zaniechanie działania przez człowieka zagrażające życiu bądź zdrowiu ludzi, mieniu oraz godności i czci człowieka. Przy czym zdarzenia te albo już wystąpiły, albo istnieje duże prawdopodobieństwo ich wystąpienia. Podstawę faktyczną użycia środków przymusu bezpośredniego stanowią sytuacje, kiedy osoba nie podporządkuje się poleceniom policjanta do zachowania zgodnego z prawem.

b) przesłanki warunkujące użycie oraz wykorzystanie broni palnej.

Podstawy prawne

Na podstawie art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji policjanci w przypadkach, o których mowa w art. 45 p. 1 lit. a-c i e, p. 2, 3 i p. 4 lit. a i b oraz w art. 47 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej, policjanci mogą użyć broni palnej lub ją wykorzystać.

Interpretacja powyższych zapisów została przedstawiona w piśmie L.dz. EP-935/914/586/13 Dyrektora Biura Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Głównej

Policji. Uznano, że za podstawę prawną należy przyjąć łącznie przepis art. 16 ustawy o Policji i odpowiedni przepis (określający każdorazowo stosowny przypadek użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego bądź broni palnej) ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej.

Podstawy faktyczne

Podstawą faktyczną użycia lub wykorzystania broni palnej są sytuacje wyczerpujące znamiona co najmniej jednego z przypadków użycia lub wykorzystania broni palnej określonych w art. 45 i art. 47 ustawy o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej przy zastrzeżeniu, że spełnione zostały zasady i warunki użycia lub wykorzystania broni palnej.

Zasady i warunki użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego oraz broni palnej

Środków przymusu bezpośredniego używa się lub wykorzystuje się je w sposób niezbędny do osiągnięcia celów tego użycia lub wykorzystania, proporcjonalnie do stopnia zagrożenia, wybierając środek o możliwie jak najmniejszej dolegliwości.

Środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej używa się lub wykorzystuje się je w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę.

Od użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej należy odstąpić, gdy cel ich użycia lub wykorzystania został osiągnięty.

Środków przymusu bezpośredniego używa się lub wykorzystuje się je z zachowaniem szczególnej ostrożności, uwzględniając ich właściwości, które mogą stanowić zagrożenie życia lub zdrowia uprawnionego lub innej osoby.

W przypadku, gdy uzasadniają to okoliczności zdarzenia, policjant może użyć jednocześnie więcej niż jednego środka przymusu bezpośredniego lub wykorzystać jednocześnie więcej niż jeden taki środek, na zasadach określonych w niniejszej ustawie.

Broń palną używa się lub wykorzystuje w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę.

Od użycia lub wykorzystania broni palnej należy odstąpić, gdy cel jej użycia lub wykorzystania został osiągnięty.

Podjętą decyzję o użyciu lub wykorzystaniu broni palnej, należy postępować ze szczególną rozwagą i traktować jej użycie jako środek ostateczny.

Broń palną używa się lub wykorzystuje się ją wyłącznie w sytuacji, jeżeli użycie lub wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego:

- okazało się niewystarczające do osiągnięcia celów tego użycia lub wykorzystania lub
- nie jest możliwe ze względu na okoliczności zdarzenia.

Czynności przed użyciem lub wykorzystaniem środków przymusu bezpośredniego i broni palnej

- Środków przymusu bezpośredniego można użyć po uprzednim bezskutecznym wezwaniu osoby do zachowania się zgodnego z prawem oraz po uprzedzeniu jej o zamiarze użycia tych środków.
- Policjant odstępuje (nie stosuje) od wezwania osoby do zachowania zgodnego z prawem oraz uprzedzeniu jej o zamiarze użycia środków przymusu bezpośredniego, w przypadku gdy:
 - występuje bezpośrednie zagrożenie życia, zdrowia lub wolności policjanta lub innej osoby lub;
 - zwłoka groziłaby niebezpieczeństwem dla dobra chronionego prawem, a środków przymusu bezpośredniego używa się prewencyjnie.

Przed użyciem broni palnej policjant podejmuje następujące działania (pełna procedura przed użyciem broni palnej):

1. Identyfikuje swoją służbę okrzykiem „POLICJA!”
2. Wzywa osobę do zachowania zgodnego z prawem, a w szczególności do:
 - a) natychmiastowego porzucenia broni lub innego niebezpiecznego przedmiotu, którego użycie może zagrozić życiu, zdrowiu lub wolności policjanta lub innej osoby;
 - b) zaniechania ucieczki;
 - c) odstąpienia od użycia przemocy.
3. W przypadku niepodporządkowania się powyższym wezwaniom policjant uprzedza o użyciu broni palnej okrzykiem: „STÓJ, BO STRZELAM!”, a jeżeli wezwanie to okaże się nieskuteczne, oddaje strzał ostrzegawczy w bezpiecznym kierunku.

Procedura skrócona przed użyciem broni palnej:

Od procedury pełnej lub jej poszczególnych elementów, w szczególności od oddania strzału ostrzegawczego, można odstąpić:

- jeżeli ich zrealizowanie groziłoby bezpośrednim niebezpieczeństwem dla życia lub zdrowia policjanta lub innej osoby;
- jest to niezbędne dla zapobieżenia wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym, o którym mowa w art. 2 pkt 7 ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, a inne środki ze względu na okoliczności mogłyby okazać się niewystarczające.

Przed rozpoczęciem konwoju lub doprowadzenia policjant uprzedza osobę pozbawioną wolności, w stosunku do której możliwe jest użycie broni palnej w przypadku konieczności ujęcia lub udaremnienia ucieczki osoby zatrzymanej, tymczasowo aresztowanej lub odbywającej karę pozbawienia wolności o możliwości użycia w stosunku do niej broni palnej w przypadku podjęcia przez nią próby ucieczki, jeżeli:

- ucieczka tej osoby stwarza zagrożenie życia lub zdrowia policjanta lub innej osoby;

- istnieje uzasadnione podejrzenie, że osoba ta może użyć materiałów wybuchowych, broni palnej lub innego podobnie niebezpiecznego przedmiotu;
- pozbawienie wolności nastąpiło w związku z uzasadnionym podejrzeniem lub stwierdzeniem popełnienia przestępstwa, o którym mowa w art. 115 § 20 (przestępstwo o charakterze terrorystycznym), art. 148 (zabójstwo), art. 156 § 1 (ciężkie uszkodzenie ciała), art. 163-165 (sprowadzenie katastrofy, sprowadzenie niebezpieczeństwa katastrofy, sprowadzenie niebezpieczeństwa powszechnego), art. 197 (zgwałcenie, doprowadzenie do innej czynności seksualnej), art. 252 (branie lub przetrzymywanie zakładnika) i art. 280–282 (rozbój, kradzież rozbójnicza, wymuszenie rozbójnicze) ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny.

Przypadki użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego oraz broni palnej

Siła fizyczna

Siły fizycznej można użyć lub wykorzystać ją w przypadku konieczności podjęcia co najmniej jednego z następujących działań:

- wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez policjanta poleceniem;
- odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność policjanta lub innej osoby;
- przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność policjanta lub innej osoby;
- przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego;
- przeciwdziałania bezpośredniemu zamachowi na ochraniające przez policjanta obszary, obiekty lub urządzenia;
- ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez policjanta;
- przeciwdziałania niszczeniu mienia;
- zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia;
- ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- pokonania biernego oporu;
- pokonania czynnego oporu;
- przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji.

Używając siły fizycznej lub wykorzystując siłę fizyczną, nie zadaje się uderzeń, chyba że policjant działa w celu odparcia zamachu na życie lub zdrowie własne lub innych osób albo na mienie lub przeciwdziałania ucieczce.

Kajdanki

Stosuje się do:

- wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez policjanta poleceniem;
- odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność policjanta lub innej osoby;
- przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność policjanta lub innej osoby;
- przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego;
- przeciwdziałania bezpośredniemu zamachowi na ochraniające przez policjanta obszary, obiekty lub urządzenia;
- ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez policjanta;
- przeciwdziałania niszczeniu mienia;
- zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia;
- ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- pokonania czynnego oporu;
- przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji.

Kajdanek można użyć także na polecenie sądu lub prokuratora. Kajdanek używa się w celu częściowego unieruchomienia kończyn. Kajdanki zakłada się na ręce trzymane z tyłu.

Kajdanek zespolonych lub kajdanek zakładanych na nogi można użyć wyłącznie wobec osób:

- agresywnych;
- zatrzymanych w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa z użyciem broni palnej, materiałów wybuchowych lub innego niebezpiecznego narzędzia lub przestępstwa, o którym mowa w art. 115 § 20 (przestępstwo o charakterze terrorystycznym), art. 148 (zabójstwo) lub art. 258 (udział w zorganizowanej grupie przestępczej, kierowanie zorganizowaną grupą przestępczą) ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny;
- pozbawionych wolności.

Kajdanek zakładanych na nogi używa się równocześnie z kajdankami zakładanymi na ręce. W przypadku prewencyjnego użycia kajdanek lub gdy w ocenie policjanta prawdopodobieństwo podjęcia próby ucieczki, stawiania czynnego oporu

lub wystąpienia zachowania mogącego zagrażać życiu, zdrowiu lub mieniu jest nieznaczne, kajdanki można założyć na ręce trzymane z przodu.

Chemiczne środki obezwładniające

Chemicznych środków obezwładniających w postaci ręcznych miotaczy substancji obezwładniających, plecakowych miotaczy substancji obezwładniających, granatów łzawiących oraz innych urządzeń przeznaczonych do miotania środków obezwładniających można użyć lub wykorzystać je w przypadku konieczności podjęcia co najmniej jednego z następujących działań:

- wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez policjanta poleceniem;
- odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność policjanta lub innej osoby;
- przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność policjanta, lub innej osoby;
- przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego;
- przeciwdziałania bezpośredniemu zamachowi na ochraniające przez policjanta obszary, obiekty lub urządzenia;
- ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez policjanta;
- przeciwdziałania niszczeniu mienia;
- zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia;
- ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- pokonania biernego oporu;
- pokonania czynnego oporu.

Chemicznych środków obezwładniających używa się lub wykorzystuje się je w celu krótkotrwałego zakłócenia orientacji przestrzennej lub obezwładnienia.

Pałka służbowa

Pałki służbowej można użyć lub wykorzystać ją w przypadku konieczności podjęcia co najmniej jednego z następujących działań:

- wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez policjanta poleceniem;
- odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność policjanta lub innej osoby;

- przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność policjanta lub innej osoby;
- przeciwdziałania naruszeniu porządku lub bezpieczeństwa publicznego;
- przeciwdziałania bezpośredniemu zamachowi na ochraniające przez policjanta obszary, obiekty lub urządzenia;
- ochrony porządku lub bezpieczeństwa na obszarach lub w obiektach chronionych przez policjanta;
- przeciwdziałania niszczeniu mienia;
- zapewnienia bezpieczeństwa konwoju lub doprowadzenia;
- ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- pokonania czynnego oporu.

Pałki służbowej **nie stosuje się** wobec osób, w stosunku do których użyto kajdanek, kaftana bezpieczeństwa, pasa obezwładniającego, siatki obezwładniającej oraz obezwładnionych wskutek użycia przedmiotu przeznaczonego do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej – z wyjątkiem dźwigni transportowych stosowanych przy użyciu pałki służbowej.

Pałki służbowej używa się do obezwładnienia osoby przez zadanie bólu fizycznego lub do zablokowania kończyn albo wykorzystuje się ją w celu obezwładnienia zwierzęcia.

Użycie środków przymusu bezpośredniego wobec nieletniego umieszczonego w policyjnej izbie dziecka

Wobec nieletniego doprowadzonego do policyjnej izby dziecka, w przypadku:

- wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania zgodnie z wydanym przez policjanta poleceniem;
- odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie, zdrowie lub wolność policjanta lub innej osoby;
- przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do zamachu na życie, zdrowie lub wolność policjanta lub innej osoby;
- przeciwdziałania niszczeniu mienia;
- ujęcia osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- zatrzymania osoby, udaremnienia jej ucieczki lub pościgu za tą osobą;
- pokonania biernego oporu;
- pokonania czynnego oporu;
- przeciwdziałania czynnościom zmierzającym do autoagresji.

Policjant może użyć środków przymusu bezpośredniego wobec nieletniego w postaci:

- siły fizycznej w postaci technik:
 - transportowych;
 - obrony;
 - ataku;
 - obezwładnienia;
- kajdanek:
 - zakładanych na ręce;
 - zakładanych na nogi;
- kaftana bezpieczeństwa;
- pasa obezwładniającego;
- kasku zabezpieczającego;
- pałki służbowej;
- chemicznych środków obezwładniających w postaci ręcznych miotaczy substancji obezwładniających;
- przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej.

W przypadku użycia środka przymusu bezpośredniego wobec nieletniego umieszczonego w policyjnej izbie dziecka policjant każdorazowo przekazuje przełożonemu notatkę, niezależnie od rodzaju i skutku użycia środka przymusu bezpośredniego.

Wykorzystanie środków przymusu bezpośredniego wobec zwierząt

Wobec zwierzęcia, którego zachowanie zagraża bezpośrednio życiu lub zdrowiu policjanta lub innej osoby można wykorzystać środki przymusu bezpośredniego w postaci:

- siły fizycznej w postaci technik:
 - obrony;
 - ataku;
 - obezwładnienia;
- siatki obezwładniającej;
- pałki służbowej;
- wodnych środków obezwładniających;
- pocisków niepenetracyjnych;
- chemicznych środków obezwładniających w postaci:
 - ręcznych miotaczy substancji obezwładniających;
 - plecakowych miotaczy substancji obezwładniających, granatów łzawiących;
 - innych urządzeń przeznaczonych do miotania środków obezwładniających;

- przedmiotów przeznaczonych do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej.

Broń palna

Broni palnej można użyć, gdy zaistnieje co najmniej jeden z następujących przypadków:

- 1) konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na:
 - a) życie, zdrowie lub wolność policjanta lub innej osoby albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu;
 - b) ważne obiekty, urządzenia lub obszary albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu;
 - c) mienie, który stwarza jednocześnie bezpośrednie zagrożenie życia, zdrowia lub wolności policjanta lub innej osoby, albo konieczność przeciwdziałania czynnościom zmierzającym bezpośrednio do takiego zamachu;
 - d) bezpieczeństwo konwoju lub doprowadzenia;
- 2) konieczność przeciwstawienia się osobie:
 - a) niepodporządkowującej się wezwaniu do natychmiastowego porzucenia broni, materiału wybuchowego lub innego niebezpiecznego przedmiotu, którego użycie może zagrozić życiu, zdrowiu lub wolności policjanta lub innej osoby;
 - b) która usiłuje bezprawnie odebrać broń palną policjantowi lub innej osobie uprawnionej do jej posiadania;
- 3) bezpośredni pościg za osobą, wobec której:
 - a) użycie broni palnej było dopuszczalne w przypadkach określonych w p. 1 lit. a-c i p. 2;
 - b) istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełniła przestępstwo, o którym mowa w art. 115 § 20 (przestępstwo o charakterze terrorystycznym), art. 148 (zabójstwo), art. 156 § 1 (ciężkie uszkodzenie ciała), art. 163–165 (sprowadzenie katastrofy, sprowadzenie niebezpieczeństwa katastrofy, sprowadzenie niebezpieczeństwa powszechnego), art. 197 (zgwalcenie, doprowadzenie do innej czynności seksualnej), art. 252 (branie lub przetrzymywanie zakładnika) i art. 280–282 (rozbój, kradzież rozbójnicza, wymuszenie rozbójnicze) ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny;
- 4) konieczność:
 - a) ujęcia osoby:
 - wobec której użycie broni palnej było dopuszczalne w przypadkach określonych w p. 1 lit. a-c i p. 2;
 - wobec której istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełniła przestępstwo, o którym mowa w art. 115 § 20 (przestępstwo o charakterze

- terrorystycznym), art. 148 (zabójstwo), art. 156 § 1 (ciężkie uszkodzenie ciała), art. 163–165 (sprowadzenie katastrofy, sprowadzenie niebezpieczeństwa katastrofy, sprowadzenie niebezpieczeństwa powszechnego), art. 197 (zgwałcenie, doprowadzenie do innej czynności seksualnej), art. 252 (branie lub przetrzymywanie zakładnika) i art. 280–282 (rozbój, kradzież rozbójnicza, wymuszenie rozbójnicze) ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny;
- dokonującej zamachu, o którym mowa w p. 1 lit. d;
 - jeżeli schroniła się w miejscu trudno dostępnym, a z okoliczności zdarzenia wynika, że może użyć broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu;
- b) ujęcia lub udaremnienia ucieczki osoby zatrzymanej, tymczasowo aresztowanej lub odbywającej karę pozbawienia wolności, jeżeli:
- ucieczka tej osoby stwarza zagrożenie życia lub zdrowia policjanta lub innej osoby;
 - istnieje uzasadnione podejrzenie, że osoba ta może użyć materiałów wybuchowych, broni palnej lub innego niebezpiecznego przedmiotu;
 - pozbawienie wolności nastąpiło w związku z uzasadnionym podejrzeniem lub stwierdzeniem popełnienia przestępstwa, o którym mowa w art. 115 § 20 (przestępstwo o charakterze terrorystycznym), art. 148 (zabójstwo), art. 156 § 1 (ciężkie uszkodzenie ciała), art. 163–165 (sprowadzenie katastrofy, sprowadzenie niebezpieczeństwa katastrofy, sprowadzenie niebezpieczeństwa powszechnego), art. 197 (zgwałcenie, doprowadzenie do innej czynności seksualnej), art. 252 (branie lub przetrzymywanie zakładnika) i art. 280–282 (rozbój, kradzież rozbójnicza, wymuszenie rozbójnicze) ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny.

Broń palną można wykorzystać w przypadku konieczności podjęcia, co najmniej jednego z następujących działań:

- 1) zatrzymanie pojazdu, jeżeli jego działanie zagraża życiu lub zdrowiu policjanta lub innej osoby lub stwarza zagrożenie dla ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów;
- 2) pokonanie przeszkody:
 - a) uniemożliwiającej lub utrudniającej ujęcie osoby albo ratowanie życia lub zdrowia policjanta, innej osoby lub ratowanie mienia;
 - b) w przypadku naruszenia porządku lub bezpieczeństwa publicznego przez osobę pozbawioną wolności, zatrzymaną lub umieszczoną w strzeżonym ośrodku albo areszcie w celu wydalenia.
- 3) zaalarmowanie lub wezwanie pomocy;

- 4) neutralizacja przedmiotów lub urządzeń mogących stwarzać niebezpieczeństwo wybuchu, powodujących jednocześnie bezpośrednie zagrożenie zdrowia lub życia policjanta lub innej osoby;
- 5) unieszkodliwienie zwierzęcia, którego zachowanie zagraża bezpośrednio życiu lub zdrowiu policjanta lub innej osoby;
- 6) oddanie strzału ostrzegawczego;
- 7) zniszczenia lub unieruchomienia bezzałogowego statku powietrznego, w przypadkach określonych w ustawie z dnia 3 lipca 2002 r. – Prawo lotnicze, tj. gdy przebieg lotu lub działanie bezzałogowego statku powietrznego:
 - a) zagraża życiu lub zdrowiu osoby;
 - b) stwarza zagrożenie dla chronionych obiektów, urządzeń lub obszarów;
 - c) zakłóca przebieg imprezy masowej albo zagraża bezpieczeństwu jej uczestników;
 - d) stwarza uzasadnione podejrzenie, że może zostać użyty jako środek ataku terrorystycznego.

Czynności po użyciu lub wykorzystaniu środków przymusu bezpośredniego i broni palnej

W przypadku gdy w wyniku użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego nastąpiło zranienie osoby lub wystąpiły inne widoczne objawy zagrożenia życia lub zdrowia tej osoby, policjant udziela jej niezwłocznie pierwszej pomocy, a w razie potrzeby zapewnia wezwanie kwalifikowanej pierwszej pomocy lub podmiotów świadczących medyczne czynności ratunkowe.

Policjant może odstąpić od udzielenia pierwszej pomocy, w przypadku gdy zachodzi jedna z następujących okoliczności:

- udzielenie tej pomocy może zagrazić życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu policjanta lub innej osoby.
- udzielenie tej pomocy spowodowałoby konieczność zaniechania przez policjanta czynności ochronnych wobec osób, ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów lub w ramach konwoju lub doprowadzenia;
- udzielenie pomocy osobie poszkodowanej zostało zapewnione przez inne osoby lub podmioty zobowiązane do jej udzielenia.

W przypadku odstąpienia od udzielenia pierwszej pomocy lub gdy osoba poszkodowana sprzeciwia się udzieleniu tej pomocy policjant zapewnia wezwanie kwalifikowanej pierwszej pomocy lub podmiotów świadczących medyczne czynności ratunkowe.

Policjant nie może odstąpić od zapewnienia udzielenia medycznych czynności ratunkowych kobiecie ciężarnej, wobec której użyto środków przymusu bezpośredniego.

W przypadku gdy w wyniku użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego nastąpiło zranienie osoby lub wystąpiły inne widoczne objawy zagrożenia życia lub zdrowia tej osoby albo nastąpiła jej śmierć, zranienie albo śmierć zwierzęcia albo zniszczenie mienia, policjant:

- zabezpiecza miejsce zdarzenia, także przed dostępem osób postronnych;
- ustala świadków zdarzenia;
- powiadamia o zdarzeniu właściwego przełożonego lub osobę pełniącą służbę dyżurną.

Od zabezpieczenia miejsca zdarzenia, także przed dostępem osób postronnych oraz od ustalania świadków zdarzenia można odstąpić, w przypadku gdy:

- zagrożiłoby to życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu policjanta lub innej osoby;
- spowodowałoby to konieczność zaniechania przez policjanta czynności ochronnych wobec osób, ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów lub w ramach konwoju lub doprowadzenia, do czasu ustania tego zagrożenia lub tej konieczności.

W przypadku gdy w wyniku użycia lub wykorzystania broni palnej nastąpiło zranienie osoby lub wystąpiły inne widoczne objawy zagrożenia życia lub zdrowia tej osoby, policjant udziela jej niezwłocznie pierwszej pomocy, a w razie potrzeby zapewnia wezwanie kwalifikowanej pierwszej pomocy lub podmiotów świadczących medyczne czynności ratunkowe.

W przypadku gdy w wyniku użycia lub wykorzystania broni palnej nastąpiło zranienie osoby lub wystąpiły inne widoczne objawy zagrożenia życia lub zdrowia tej osoby albo nastąpiła jej śmierć, zranienie albo śmierć zwierzęcia albo zniszczenie mienia, policjant:

- 1) zabezpiecza miejsce zdarzenia, także przed dostępem osób postronnych;
- 2) ustala świadków zdarzenia;
- 3) powiadamia o zdarzeniu właściwego przełożonego lub osobę pełniącą służbę dyżurną.

Policjant może odstąpić od udzielenia pierwszej pomocy, w przypadku gdy zachodzi jedna z następujących okoliczności:

- 1) udzielenie tej pomocy może zagrozić życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu policjanta lub innej osoby;
- 2) udzielenie tej pomocy spowodowałoby konieczność zaniechania przez policjanta czynności ochronnych wobec osób, ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów lub w ramach konwoju lub doprowadzenia;
- 3) udzielenie pomocy osobie poszkodowanej zostało zapewnione przez inne osoby lub podmioty zobowiązane do jej udzielenia.

W przypadku odstąpienia od udzielenia pierwszej pomocy lub gdy osoba poszkodowana sprzeciwia się udzieleniu tej pomocy policjant zapewnia wezwanie kwalifikowanej pierwszej pomocy lub podmiotów świadczących medyczne czynności ratunkowe.

Policjant nie może odstąpić od zapewnienia udzielenia medycznych czynności ratunkowych kobiecie ciężarnej, wobec której użyto broni palnej.

Od zabezpieczenia miejsca zdarzenia, także przed dostępem osób postronnych oraz ustalaniem świadków zdarzenia można odstąpić, w przypadku gdy:

- a) zagrożiłoby to życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu policjanta lub innej osoby;
- b) spowodowałoby to konieczność zaniechania przez policjanta czynności ochronnych wobec osób, ważnych obiektów, urządzeń lub obszarów lub w ramach konwoju lub doprowadzenia – do czasu ustania tego zagrożenia lub tej konieczności.

O każdym przypadku użycia lub wykorzystania broni palnej policjant niezwłocznie powiadamia przełożonego lub osobę pełniącą służbę dyżurną.

Zakazy użycia środków przymusu bezpośredniego i broni palnej

a. środki przymusu bezpośredniego:

Policjant może użyć wyłącznie siły fizycznej w postaci technik obezwładnienia wobec:

- kobiet o widocznej ciąży;
- osób, których wygląd wskazuje na wiek do 13 lat;
- osób o widocznej niepełnosprawności.

W przypadku, gdy zachodzi konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie lub zdrowie policjanta lub innej osoby, a użycie siły fizycznej wobec ww. osób jest niewystarczające lub niemożliwe, uprawniony może użyć innych środków przymusu bezpośredniego.

Pałki służbowej **nie stosuje się** wobec osób w stosunku do, których użyto środków przymusu bezpośredniego:

- kajdanek;
- kaftana bezpieczeństwa;
- pasa obezwładniającego;
- siatki obezwładniającej;
- obezwładnionych w skutek użycia przedmiotu przeznaczonego do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej.

Chemicznych środków obezwładniających **nie stosuje się** wobec osób w stosunku do, których użyto środków przymusu bezpośredniego:

- kajdanek;
- kaftana bezpieczeństwa;
- pasa obezwładniającego;
- siatki obezwładniającej;
- przedmiotu przeznaczonego do obezwładniania osób za pomocą energii elektrycznej.

b. broń palna

Wobec kobiet o widocznej ciąży, osób, których wygląd wskazuje na wiek do 13 lat, oraz osób o widocznej niepełnosprawności policjant może użyć wyłącznie siły fizycznej w postaci technik obezwładnienia.

W przypadku, gdy zachodzi konieczność odparcia bezpośredniego, bezprawnego zamachu na życie lub zdrowie policjanta lub innej osoby, a użycie siły fizycznej wobec kobiet o widocznej ciąży, osób, których wygląd wskazuje na wiek do 13 lat, oraz osób o widocznej niepełnosprawności, jest niewystarczające lub niemożliwe, policjant może użyć innych środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej

Zasady postępowania z przydzieloną bronią

Policjant ma obowiązek nosić broń palną krótką podczas pełnienia służby, jeżeli wymaga tego rodzaj wykonywanych przez niego zadań służbowych. Przepisu nie stosuje się do policjanta pełniącego służbę bez broni na podstawie odrębnych przepisów.

Policjant umundurowany podczas pełnienia służby ma obowiązek nosić broń palną krótką wraz z przydzieloną amunicją w futerale lub kaburze umieszczonych na pasie głównym, w futerale udowym lub kamizelce na oporządzenie, w sposób zapewniający sprawne i szybkie jej dobycie oraz bezpieczne przenoszenie.

Policjant pełniący służbę w ubiorze cywilnym ma obowiązek nosić broń palną krótką wraz z przydzieloną amunicją w miejscu niewidocznym dla otoczenia, w sposób zapewniający sprawne i szybkie jej dobycie oraz bezpieczne przenoszenie, jeżeli kierownik jednostki Policji nie wyda innego polecenia.

Policjant ma obowiązek:

- zachować szczególne środki ostrożności, aby broń palna nie dostała się w ręce osób nieuprawnionych;
- przestrzegać zasad przechowywania broni palnej, o których mowa w § 12-20 Zarządzenia nr 24 Komendanta Głównego Policji z dnia 23 lipca 2015 r. w sprawie szczegółowych zasad przyznawania i użytkowania broni palnej przez policjantów;
- broń palną nosić bez wprowadzonego naboju do komory nabojoyej i zabezpieczoną, jeśli konstrukcja broni na to pozwala;
- systematycznie czyścić i konserwować broń palną, a w przypadku stwierdzenia uszkodzenia tej broni niezwłocznie zawiadomić o tym bezpośredniego przełożonego w celu dokonania jej naprawy lub wymiany;
- policjant może nosić broń palną z wprowadzonym nabojem do komory nabojoyej wyłącznie wtedy, gdy zachodzą szczególne okoliczności uzasadniające takie postępowanie, przy zachowaniu szczególnych warunków bezpieczeństwa.

- broń palną należy niezwłocznie rozładować po ustaniu przyczyny jej załadowania przy zachowaniu szczególnych warunków bezpieczeństwa.

Policjantowi zabrania się:

- udostępniania broni palnej osobom nieuprawnionym;
- dokonywania przeróbek i napraw broni palnej oraz amunicji we własnym zakresie;
- Posiadania przy sobie broni podczas:
- prywatnego udziału w imprezach masowych;
- spożywania napojów alkoholowych oraz przyjmowania środków odurzających, substancji psychotropowych, środków działających podobnie do alkoholu, a także po ich spożyciu lub przyjęciu;
- leczenia szpitalnego lub sanatoryjnego oraz zwolnienia lekarskiego;
- posiadania przy sobie broni palnej w innych okolicznościach, które mogą doprowadzić do jej utraty lub uzyskania do niej dostępu przez osobę nieuprawnioną lub użycia jej w sposób niezgodny z przepisami prawa.

4.2.2. Sposoby radzenia sobie z sytuacjami stresowymi

Szeroki zakres zadań służbowych, jakie nakłada na policjanta dzielnicowego *Zarządzenie nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika dzielnicowych* oraz codzienne wymagania, jakim sprostać musi każdy człowiek, a dotyczące prywatnej sfery jego życia, powodują napięcie emocjonalne o różnym natężeniu. Dlatego też w pełni zasadnym wydaje się stwierdzenie, że policjant dzielnicowy niemal nieustannie spotyka się z sytuacjami, które mogą powodować u niego stres.

Stres jest szerokim pojęciem, któremu nadaje się różne znaczenia. Ujmuje się go jako czynnik zewnętrzny, bodziec lub ich zespół, ale też negatywne lub pozytywne zdarzenie w otoczeniu człowieka, stanowiące obciążenie dla jego psychiki. Rozumienie stresu, inspirowane przez Selyego, traktuje go w kategoriach uogólnionej reakcji na działania uszkadzających czynników, a więc stan psychiczny manifestujący się zmianami w zachowaniu. Ponadto stres definiowany jest jako szczególna forma relacji pomiędzy podmiotem i otoczeniem, a więc pomiędzy człowiekiem i otaczającym go światem⁷⁵. Relacja ta może być oceniana przez człowieka jako wymagająca określonego wysiłku adaptacyjnego lub jako przekraczająca możliwości sprostania jej.

Większość bodźców, z jakimi ma do czynienia człowiek wpływa korzystnie na jego rozwój powodując przystosowanie się do zmiennych warunków otoczenia i pomaga

⁷⁵ *Psychologia. Podręcznik dla studentów kierunków medycznych*, A. Trzcieniecka-Green (red.), Kraków 2006, s. 361.

w wytworzeniu mechanizmów obronnych. Stres odczuwany w związku z doświadczaniem tego rodzaju bodźców określany jest mianem eustresu. Jego przeciwieństwem jest dystres, który wyczerpuje zasoby odpornościowe. Jest to stres szkodliwy i niepożądany. Czynnikiem wywołującym zarówno eustres, jak i dystres są stresory. Są to wszelkie zmiany w otoczeniu człowieka, groźba niezaspokojenia podstawowych potrzeb, niespodziewane wymagania otoczenia oraz czynniki stanowiące zagrożenie i zakłócenie oraz czynniki warunkujące deprivację potrzeb. Stresorem może być również rzeczywista lub subiektywnie spostrzegana strata. Wymienione czynniki stresogenne można podzielić na zewnętrzne i wewnętrzne. Do pierwszej grupy zaliczyć można presję środowiska, przytłaczającą liczbę zajęć, zmianę miejsca pełnienia służby (zmiana jednostki organizacyjnej czy komórki organizacyjnej), złe warunki służby, monotonię zadań służbowych, etc.). Z kolei w drugiej grupie znajdują się niemożliwe do spełnienia oczekiwania względem samego siebie, brak poczucia sprawowania kontroli nad sferą życia zawodowego czy osobistego, brak poczucia przynależności, np. do grupy zawodowej, brak poczucia kompetencji, kwalifikacji, ale i kompleksy, nieodpowiednie nawyki⁷⁶. Reasumując stresory stanowią źródła stresu, natomiast odpowiedzią organizmu na działanie stresora jest reakcja stresowa. Wyróżnić można stresory uniwersalne, czyli takie sytuacje, które w zasadzie bez wyjątku, u każdego wywołują reakcję stresową. Są nimi ważne wydarzenia życiowe związane z trzema sferami życia człowieka:

- sytuacją rodzinną;
- pracą (służbą);
- stanem zdrowia.

W ramach pierwszej z wymienionych sfer stresujące mogą być relacje pomiędzy poszczególnymi członkami rodziny, zmiana stanu cywilnego (małżeństwo, rozwód), powiększenie rodziny (narodziny dziecka), choroba lub śmierć bliskiej osoby, problemy seksualne lub finansowe. W drugiej ze sfer wzrost poziomu stresu może być odczuwany w związku z nadmiarem obowiązków, niemożnością wywiązania się ze zobowiązań. Stresogenne może być pełnienie służby, gdzie nakładane na policjanta zadania służbowe nie są zbieżne z jego zainteresowaniami czy oczekiwaniami, ale też brak przychylności ze strony środowiska zawodowego. Podobnie powszechnym źródłem stresu jest zwolnienie ze służby (niezależnie od przyczyny, tj. również przejście na zaopatrzenie emerytalne) lub jego groźba, prowadzone wobec policjanta postępowanie dyscyplinarne czy zawieszenie w wykonywaniu obowiązków służbowych i związane z nim konsekwencje finansowe). Z kolei w trzeciej grupie stresorów znajdzie się choroba lub wypadek, a precyzyjniej utrata sprawności fizycznej

⁷⁶ T. Bielska, *Wprowadzenie do psychologii. Aspekty policyjne*, Szczytno 2007, s. 19-20.

(całkowita utrata sprawności lub okresowa powiązana z chwilową niedyspozycją czy określoną dysfunkcją) oraz przewlekłe zmęczenie spowodowane brakiem snu⁷⁷.

Oprócz stresorów uniwersalnych wyróżnić można wspomniane powyżej subiektywnie spostrzegane stresory. Prowadzone w różnych ośrodkach naukowych w ostatnich latach badania dotyczące problematyki stresu sugerują, że pomimo istnienia zależności pomiędzy rodzajem sytuacji a poziomem kontroli tejże sytuacji, to zdarzenia nagłe, negatywne i niezależne od naszej kontroli w większym stopniu wywołują stres z pełnym wachlarzem jego następstw, np. chorobą, niż zdarzenia pozytywne, czy zmiany w życiu. Istotnymi zmiennymi wydają się różnice indywidualne pomiędzy ludźmi, które powodują, że to samo wydarzenie jedna osoba będzie spostrzegała jako stresujące, a inna jako neutralne⁷⁸. Tym samym organizm, oceniając konkretną sytuację jako zagrażającą, podejmuje kroki niezbędne do jej zniwelowania lub oddalenia się od niej. Zjawisko to zostało nazwane reakcją „walki lub ucieczki”. I tak każdy bodziec, którego szkodliwe działanie jest ukierunkowane na określone miejsce w organizmie, wywołuje specyficzne zmiany zachodzące w miejscu zadziałania stresora, czyli wywołuje tzw. lokalny zespół adaptacyjny. Pojawienie się szkodliwych czynników w różnych miejscach organizmu i ich wydłużone w czasie działanie wywołuje zmiany niespecyficzne określane mianem ogólnego zespołu adaptacyjnego, który można podzielić na następujące po sobie fazy:

- stadium reakcji alarmowej;
- stadium odporności;
- stadium wyczerpania.

Faza alarmowa rozpoczyna się w momencie zadziałania stresora i polega na mobilizacji mechanizmów obronnych organizmu, a więc dochodzi do zmian fizjologicznych w postaci zwiększenia się ilości hormonów we krwi, zmian ciśnienia i temperatury ciała. Po niej następuje stadium odporności, w którym organizm uruchamia mechanizmy przystosowawcze, a więc pomimo działania stresora próbuje utrzymać równowagę. Pozornie sytuacja wraca do normy, natomiast z uwagi na fakt, iż zasoby odpornościowe organizmu zostały naruszone, gorzej radzi sobie z nowymi stresorami. W wyniku przedłużającego się napięcia może dojść do wyczerpania i osłabienia organizmu, gdyż rozregulowują się funkcje biologiczne, a zdolności obronne słabną. Konsekwencją takiego stanu są trwałe zmiany w organizmie, które mogą doprowadzić nawet do śmierci⁷⁹.

⁷⁷ *Psychologia. Podręcznik dla studentów...*, s. 362.

⁷⁸ Tamże, s. 364.

⁷⁹ T. Bielska, *Wprowadzenie do psychologii. Aspekty policyjne*, Szczytno 2007, s. 20-21.

Mając powyższe na uwadze nie można bagatelizować faktu, że sposób, w jaki ludzie zmagają się ze stresem, jest bardziej istotny dla ich funkcjonowania, niż zdarzenia stresowe same w sobie. Zmaganie się z wymaganiami stresującej konfrontacji człowieka z otoczeniem jest określane mianem „radzenia sobie” (ang. *coping*). Radzenie sobie obejmuje procesy poznawcze (poszukiwanie i/lub selekcja informacji, procesy intrapsychiczne, mechanizmy obronne) i procesy behawioralne (bezpośrednie działanie lub powstrzymywanie się od działania)⁸⁰.

Z radzeniem sobie ze stresem związane są następujące terminy:

- proces;
- strategie;
- styl.

Proces odnosi się do całokształtu działalności człowieka w konkretnej sytuacji stresowej. Uwzględnia dynamikę myślenia, przeżywania i działania jednostki. W konsekwencji wpływa zwrotnie na aktywność radzenia sobie człowieka ze stresem. Z kolei strategie stanowią podjęte wysiłki poznawcze i behawioralne, jakie podejmuje jednostka w stresującej sytuacji, a więc gdy zadziała stresor. Natomiast charakterystyczny dla konkretnego człowieka zbiór wymienionych strategii określany jest mianem stylu radzenia sobie. Styl jest trwałą dyspozycją niezależną od sytuacji stresowej. Radzenie sobie spełnia funkcję instrumentalną i rozładowującą. Pierwsza jest skoncentrowana na problemie, a więc na zmianie sytuacji. Człowiek może bowiem zmienić sytuację na lepsze albo poprzez zmianę własnego destruktywnego zachowania, albo poprzez zmianę zagrażającego otoczenia. Druga natomiast reguluje emocje związane ze stresem, a więc koncentruje się na emocjach. Polega na redukcji negatywnego napięcia emocjonalnego⁸¹.

Wracając do strategii radzenia sobie ze stresem wyróżnić można kilka ich typologii. Jedną z nich wprowadza poniżej zaprezentowane cztery rodzaje strategii:

- poszukiwanie informacji;
- bezpośrednie działanie;
- powstrzymywanie się od działania;
- procesy intrapsychiczne.

Pierwsza z nich, a więc poszukiwanie informacji, polega na dogłębnym przeanalizowaniu sytuacji stresowej w celu zgromadzenia wiedzy umożliwiającej podjęcie racjonalnej decyzji zaradczej lub przewartościowania szkody i/lub zagrożenia. Strategia ta służy rozwiązywaniu problemów i poprawie kondycji psychicznej, np. poprzez zastosowanie racjonalizacji. Druga ze strategii, bezpośrednie działanie,

⁸⁰ W. Łosiak, *Psychologia stresu*, Warszawa 2012, s. 80-81.

⁸¹ *Psychologia. Podręcznik dla studentów...*, s. 376.

zmierza do zniwelowania stresora czy stresorów. Kolejna jest wyrazem obawy, że jakiegokolwiek działanie może spowodować szkodę, a więc polega na powstrzymaniu się od działania. Z kolei wdrożenie ostatniej ze strategii, tj. intrapsychicznych metod zaradczych służy regulowaniu emocji. Polega na odsuwaniu myśli o kłopotach i zmianie oceny zdarzeń oraz własnych możliwości poprzez zastosowanie mechanizmów obronnych w postaci zaprzeczania, racjonalizacji, projekcji, unikania, etc.⁸²

Inna z typologii strategii radzenia sobie wprowadza rozróżnienie na:

- konfrontacyjne radzenie sobie (walka o utrzymanie własnego stanowiska);
- dystansowanie się (obronne podejmowanie wysiłków w celu odsunięcia od siebie problemu wywołującego stres);
- samokontrolę (kontrolowanie własnych emocji);
- poszukiwanie wsparcia społecznego (korzystanie z informacyjnej lub emocjonalnej pomocy innych osób czy instytucji);
- przyjmowanie odpowiedzialności (samoobwinianie się, samokrytyka, zachowanie refleksyjne uznające własną winę w powstawaniu stresu);
- unikanie (uciekanie od problemu poprzez fantazjowanie, znieczulanie się środkami psychoaktywnymi, etc.);
- planowe rozwiązywanie problemu (konkretne działania zmierzające do rozwiązania problemu);
- pozytywne przewartościowanie (próba dostrzeżenia pozytywów sytuacji stresowej, zmiana hierarchii wartości w celu zmniejszenia poczucia straty lub porażki)⁸³.

Niezależnie od przytoczonych typologii strategii radzenia sobie ze stresem należy stwierdzić, że ludzie w swoich zmaganiach ze stresem wykorzystują zarówno strategie zorientowane problemowo, jak i emocjonalnie. O wyborze strategii decyduje kontekst sytuacyjny, gdyż radzenie sobie jest odpowiedzią na psychologiczne i środowiskowe wymogi konkretnej sytuacji stresowej. Strategie wykorzystywane w jednej sytuacji lub na jednym z jej etapów mogą być zupełnie nieprzydatne w kolejnej lub na kolejnym jej etapie. Nie bez znaczenia będą tu również takie składniki osobowości człowieka, jak lękliwość, optymizm, poziom samooceny, umiejscowienie poczucia kontroli, etc.⁸⁴ Ponadto na wybór danej strategii wpływa wiek, płeć, wykształcenie, aktualny stan psychofizyczny jednostki. Powyższe jest przyczyną dużej zmienności zachowań różnych ludzi w analogicznych sytuacjach oraz tej samej osoby w różnych sytuacjach⁸⁵.

⁸² Tamże, s. 377-378.

⁸³ Tamże, s. 378-379.

⁸⁴ Tamże, s. 379.

⁸⁵ S. T. Hobfoll, *Stres, kultura i społeczność. Psychologia i filozofia stresu*, Gdańsk 2006, s. 150-152.

W wielu sytuacjach stresujących stosowane nawykowo mechanizmy radzenia sobie ze stresem są skuteczne. Jednakże, gdy wymagania sytuacji są zbyt wygórowane, a zgromadzone zasoby odpornościowe są niewystarczające, jednym z ważnych czynników wpływających na poradzenie sobie jednostki z sytuacjami trudnymi, jest wsparcie społeczne. Jest to też jeden z dostępnych dla policjanta dzielnicowego sposobów radzenia ze stresem. Budowanie i dbałość o dobre relacje w grupie zawodowej mogą stanowić ważny element profilaktyki stresu. Chociaż samo wsparcie nie obniża poziomu stresu, to liczne badania naukowe wykazały, że ogranicza ono bezpośrednio jego konsekwencje psychologiczne i pośrednio konsekwencje zdrowotne⁸⁶.

Podobnie jak świadomość dobroczynnego wpływu pozytywnych relacji międzyludzkich może wpływać na dbałość o nie, tak też szeroko rozumiana wiedza na temat technik rozładowywania napięcia emocjonalnego zapewne będzie miała istotny wpływ na radzenie sobie ze stresem. Co ważne, to radzenie sobie ze stresem jest umiejętnością zdobywaną w toku doświadczenia życiowego. Bardzo często powielamy wzorce radzenia sobie pochodzące ze środowiska rodzinnego, na co nie mamy zbyt dużego wpływu. Natomiast ważna jest świadomość, że aby sprawnie funkcjonować, zarówno na polu zawodowym, jak i rodzinnym, winno się nabyć umiejętność równoważenia obciążeń psychicznych. Wymienione równoważenie oznacza korzystanie z technik rozładowywania stresu⁸⁷. Techniki te wydają się być również dostępne dla policjanta dzielnicowego.

Najprostszą formą rozładowania nagromadzonego napięcia emocjonalnego jest wysiłek fizyczny. Winien on być dostosowany do indywidualnych upodobań. Podczas tegoż wysiłku wyładowywana jest zgromadzona energia. Podwyższone ciśnienie krwi czy podwyższony poziom glukozy będące wynikiem stresu wracają do normy. Zmęczenie mięśni szkieletowych, jako wtórne do wysiłku fizycznego, spowoduje ich rozluźnienie. Tym samym niwelacji ulegną przykurcze, a to z kolei przyniesie pożądane poczucie zrelaksowania. Na skutek wysiłku fizycznego organizm wydziela więcej serotoniny oraz endorfiny mózgowej, co zwiększa odporność fizyczną i psychiczną człowieka⁸⁸.

Inną formą rozładowywania stresu jest trening autogenny Shultza. Jest to forma samorelaksacji w formie uzyskania stanu poczucia rozluźnienia, spokoju, zwolnienia tętna, oddychania poprzez powtarzanie w myślach autosugestii związanych z odczuwaniem w ciele ciężaru, ciepła i odprężenia. Nabyte umiejętności mogą, w sytuacji nagłego napięcia, służyć szybkiemu przestawieniu się ze stanu napięcia, mobilizacji

⁸⁶ *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, (red.) H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa 2004, s. 53-66.

⁸⁷ *Psychologia. Podręcznik dla studentów...*, s. 394.

⁸⁸ Tamże, s. 394-395.

w stan rozluźnienia. Niewątpliwą zaletą treningu autogennego jest to, że można nauczyć się go samodzielnie i praktykować właściwie w każdej sytuacji. Nie wymaga żadnych dodatkowych sprzętów, specjalistycznie wyposażonego pomieszczenia etc. Jednakże istotna jest systematyka⁸⁹.

Zdecydowanie bardziej wymagającymi technikami odreagowywania napięcia są:

- relaksacja neuromięśniowa według Jacobsona;
- metoda Silvy;
- metoda *biofeedbacku*.

Trening Jacobsona polega na nabyciu umiejętności świadomego odczuwania napięcia mięśniowego w poszczególnych częściach ciała oraz ich rozluźniania. Efektem tego rodzaju działań ma być redukcja napięcia mięśni, a tym samym poprawa samopoczucia. Z kolei metoda Silvy kładzie nacisk na zmianę mentalności poprzez codzienny trening relaksujący, podczas którego wytwarzane są pozytywne obrazy wspierane instrukcjami słownymi. Metoda *biofeedbacku* polega na uzyskaniu wpływu na nieświadome procesy naszego organizmu. Wymaga jednak odpowiednich urządzeń, które rejestrują m.in. napięcie mięśniowe, pracę serca, oporność skóry, fale mózgowie i przetwarzają je w informację zwrotną. Na jej podstawie ćwiczący otrzymuje stosowne instrukcje-zalecenia od terapeuty⁹⁰.

Kolejną propozycją radzenia sobie ze stresem dostępną dla policjanta dzielnicowego mogą być wizualizacje. Każdy człowiek zanim przystąpi do jakiejś czynności tworzy jej mentalny obraz. Jakość tego obrazu, a także pozytywne lub negatywne nastawienie antycypacyjne determinują końcowy efekt działań. I tak wyobrażanie sobie porażki blokuje część potencjału energetycznego. Z kolei wyobrażenie sukcesu mobilizuje funkcje organizmu w kierunku czynności, której on dotyczy. Dlatego też wizualizacja opiera się na relaksacji, sugestii i antycypacji⁹¹.

Inną propozycją odreagowania napięcia o walorze prewencyjnym, a będącą wyrazem eklektycznego podejścia do problemu kontroli stresu jest trening odporności na stres (*stress inoculation training* – SIT). Jest on ukierunkowany na wspomaganie rozwoju umiejętności radzenia sobie ze stresem i zmniejszania podatności na jego skutki. Składa się on z trzech następujących po sobie faz:

- faza konceptualizacji;
- faza zdobywania i trenowania umiejętności;
- faza aplikacji.

⁸⁹ W. Łosiak, *Psychologia stresu*, Warszawa 2012, s. 116.

⁹⁰ *Psychologia. Podręcznik dla studentów...*, s. 396-398.

⁹¹ B. Rychlik, *Program profilaktyki antystresowej. Jak radzić sobie ze stresem. Praktyczny przewodnik*, Muszyna 2002, s. 32-33.

W pierwszej z faz następuje zdefiniowanie problemów generujących stres oraz ustalenie celów terapii, a także przedstawienie z transakcyjnym modelem stresu. W drugiej fazie osoba poddana terapii nabywa wiedzę i praktyczne umiejętności w radzeniu sobie ze stresem, których to poziom oceniany jest przez terapeutę i w zależności do osiągniętych efektów następuje stymulacja do dalszego nabywania umiejętności i trenowania ich skuteczności w ostatniej już fazie, tj. aplikacji. Przebyty trening ma wdrożyć podlegającego mu uczestnika do samodzielnego i skutecznego podejmowania działań na rzecz obniżenia napięcia emocjonalnego. Wyposaża więc w odpowiedni poziom kompetencji radzenia sobie w sytuacjach stresowych⁹².

Z uwagi na fakt, iż policjanci są narażeni na ciągły stres związany, np. z ciążącą na nich odpowiedzialnością za bezpieczeństwo i życie innych ludzi oraz ich doświadczenia tj. stykanie się z okrucieństwem, niezawinionym cierpieniem, czy absurdalnością ludzkiego losu należy uwzględnić ewentualność pojawienia się negatywnych zmian w funkcjonowaniu policjantów. Mogą one wystąpić zarówno u funkcjonariusza doświadczającego długotrwałego stresu zawodowego, ale i mogą pojawić się w następstwie wydarzenia traumatycznego. Aby zniwelować destrukcyjny wpływ tego ostatniego na życie zawodowe i osobiste policjantów, w tym policjantów dzielnicowych szeroki wachlarz metod oferują psycholodzy policyjni podejmujący działania w myśl zapisów Zarządzenia nr 53 Komendanta Głównego Policji z 6 października 2014 r. w sprawie metod i form wykonywania niektórych zadań służbowych przez psychologów pełniących służbę lub zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych Policji.

Reasumując warto pamiętać, że stres jest zjawiskiem nieuniknionym, a jego przyczyny są liczne i zróżnicowane. Niezależnie od tego, czy jego wydzźwięk jest negatywny czy pozytywny wymaga zmiany przystosowania, czyli readaptacji. Aby uzyskać kontrolę nad stresem należy w pierwszej kolejności zadbać o pozytywne relacje w środowisku służbowym, jak i osobistym oraz zainwestować w zdobywanie kompetencji w zakresie radzenia sobie z nim⁹³.

4.2.3. System informacyjny Schengen – SIS II **Międzynarodowa współpraca Policji**

Zgodnie z art. 145h Ustawy o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r. policjanci i pracownicy Policji są uprawnieni do wykonywania obowiązków służbowych na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej w celu realizacji następujących zadań:

⁹² *Psychologia. Podręcznik dla studentów...*, s. 399.

⁹³ *Spółeczna psychologia kliniczna*, H. Sęk (red.), Warszawa 1998, s. 499-501.

- 1) w formie wspólnych patroli lub innego rodzaju wspólnych operacji w celu ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz zapobiegania przestępczości, o których mowa w art. 17 decyzji Rady 2008/615/WSiSW z dnia 23 czerwca 2008 r. w sprawie intensyfikacji współpracy transgranicznej, szczególnie w zwalczaniu terroryzmu i przestępczości transgranicznej, zwanej dalej „decyzją Rady 2008/615/WSiSW”;
- 2) w formie udzielania wsparcia w związku ze zgromadzeniami, imprezami masowymi lub podobnymi wydarzeniami, klęskami żywiołowymi oraz poważnymi wypadkami w celu ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz zapobiegania przestępczości, o którym mowa w art. 18 decyzji Rady 2008/615/WSiSW;
- 3) w ramach udzielania pomocy przez specjalną jednostkę interwencyjną, o której mowa w decyzji Rady 2008/617/WSiSW z dnia 23 czerwca 2008 r. w sprawie usprawnienia współpracy pomiędzy specjalnymi jednostkami interwencyjnymi państw członkowskich Unii Europejskiej w sytuacjach kryzysowych.

O wykonywaniu obowiązków służbowych przez policjantów lub pracowników Policji na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej oraz określeniu warunków wykonywania tych obowiązków postanawia⁹⁴:

- 1) Komendant Główny Policji – decyzją, w przypadku, o którym mowa w art. 145h p. 1;
- 2) minister właściwy do spraw wewnętrznych – zarządzeniem, w przypadkach, o których mowa w art. 145h p. 2 i 3.

Instrumenty unijne wspierające transgraniczną wymianę informacji⁹⁵

W celu zapewnienia wysokiego poziomu bezpieczeństwa w UE i strefie Schengen, organy ścigania w państwach członkowskich UE dążą do zacieśniania współpracy transgranicznej. Zasadniczym narzędziem dla organów ścigania jest informacja. Policijna współpraca transgraniczna opiera się zatem w dużym stopniu na wymianie informacji, której celem jest zapobieganie i ściganie sprawców przestępstw oraz poszukiwanie osób i rzeczy. Liczba wymienianych informacji utrzymuje się na wysokim poziomie. O skali międzynarodowej współpracy policyjnej świadczą statystyki ilości korespondencji, jaka za pośrednictwem dyżurnych wpłynęła do BMWP, i tak:

w 2012 r. – 244 059 sztuk;

w 2013 r. – 227 610 sztuk;

w 2014 r. (do końca sierpnia) 156 298 sztuk;

oraz liczba założonych na tej podstawie spraw, tj.:

⁹⁴ Art. 145i Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji; rozdział 10b (t.j.: Dz.U. z 2016 r. poz. 1782 z późn. zm.).

⁹⁵ R. Jakubowski, M. Gruszka, *Międzynarodowa wymiana informacji kryminalnych*, Kwartalnik Policyjny nr 4/2014, s. 11.

w 2012 r. – 38 220;

w 2013 r. – 37 512;

w 2014 r. – 26 098.

Wymiana informacji odbywa się dzięki wykorzystaniu obowiązujących, bezpiecznych kanałów w oparciu o istniejące krajowe i międzynarodowe bazy danych. Zarządzanie informacją odbywa się natomiast w ramach europejskiego modelu wymiany informacji, w którym wprowadzono także mechanizmy zabezpieczające prywatność i dane osobowe oraz zgodne z Kartą praw podstawowych UE.

Zgodnie z kierunkami rozwoju wyznaczanymi przez UE, w celu skuteczniejszego zarządzania kanałami komunikacji, każde państwo członkowskie UE powinno utworzyć tzw. Pojedynczy Punkt Kontaktowy (Single Point of Contact – SPOC), czyli działający przez całą dobę, siedem dni w tygodniu punkt kompleksowej obsługi w zakresie międzynarodowej współpracy policyjnej, w ramach którego państwa członkowskie łączą swoje biura SIRENE, jednostki krajowe Europolu, krajowe biura Interpolu oraz punkty kontaktowe dla innych kanałów. Większość państw członkowskich posiada działy odpowiedzialne za międzynarodową współpracę policyjną, lecz tylko niektóre z tych działów mają cechy umożliwiające im pełną realizację zadań pojedynczego punktu kontaktowego. W przypadku polskiej Policji zadanie SPOC realizuje BMWP KGP. W pełni funkcjonujący SPOC posiada podstawowe cechy, tj.:

- w przypadku wniosków przesyłanych do innych państw członkowskich połączenie różnych kanałów w jedną strukturę organizacyjną, zgodną z krajowymi zasadami dotyczącymi wyboru kanału, co ma zagwarantować poprawny i spójny wybór kanału, jak również odpowiednią jakość wniosków;
- zatwierdzanie wniosków przez pojedyncze punkty kontaktowe, które sprawdzają, czy przesyłane wnioski są niezbędne i właściwe, co ma zagwarantować ich odpowiednią jakość, a także przeciwdziałać powielaniu zapytań;
- w przypadku gdy informacje nie są wymieniane za pośrednictwem samych pojedynczych punktów kontaktowych (lecz np. za pośrednictwem centrów współpracy policyjno-celnej – PCCC lub agencji krajowych bezpośrednio wymieniających informacje za pomocą narzędzia SIENA), pojedynczy punkt kontaktowy może pełnić rolę koordynatora na szczeblu krajowym;
- w przypadku otrzymania wniosków pojedyncze punkty kontaktowe powinny mieć zapewniony, w granicach dopuszczalnych prawem, bezpośredni dostęp do krajowych baz danych, aby móc szybko udzielić na nie odpowiedzi i dotrzymać w szczególności terminów przewidzianych w inicjatywie szwedzkiej;
- pojedyncze punkty kontaktowe powinny obejmować wszystkie organy egzekwowania prawa, w tym organy celne;

- rozwijają współpracę między pojedynczymi punktami kontaktowymi i krajowymi ośrodkami koordynacyjnymi służącymi do nadzorowania granic.

Inicjatywa szwedzka (decyzja ramowa Rady 2006/960/WSiSW)⁹⁶, w której ustanowiono zasady, w tym i terminy wymiany informacji i danych operacyjnych między organami ścigania państw członkowskich na potrzeby prowadzenia postępowań w sprawie przestępstw i operacji wywiadu kryminalnego. Zastosowano w niej zasadę „równego dostępu”, co oznacza, że informacje muszą być udzielone państwu wzywającemu na warunkach nie bardziej rygorystycznych od tych obowiązujących na szczeblu krajowym. Postanowienia inicjatywy zostały przyjęte do polskiego porządku prawnego ustawą o wymianie informacji między organami ścigania państw członkowskich UE⁹⁷. BMWP KGP pełni rolę Krajowego Punktu Kontaktowego (KPK) do wymiany informacji. Warto zauważyć, że poza Policją uprawnione do kierowania wniosków do KPK są:

Centralne Biuro Antykorupcyjne (CBA), Ministerstwo Finansów (MF), Żandarmeria Wojskowa (ŻW), Straż Graniczna (SG) oraz Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW), zaś informacje mogą być wymieniane wszelkimi dostępnymi kanałami, tj. Interpol, Europol, SIRENE oraz w uzasadnionych przypadkach za pośrednictwem oficerów łącznikowych.

Decyzja Prüm (decyzja Rady 2008/615/WSiSW) DNA i daktyloskopia. Postanowienia ww. decyzji pozwalają na bezpośrednią wymianę DNA, odbitek linii papilarnych i danych rejestracyjnych pojazdów między państwami członkowskimi UE. Jeżeli chodzi o automatyczną wymianę baz DNA, Polska jest w pełni operacyjna (w bazie DNA znajduje się 39 tys. rekordów). W 2013 r. odnotowano około 900 trafień w ramach tejże wymiany, w tym 141 z Austrią i 515 z Niemcami.

W polskiej bazie daktyloskopijnej występuje 3,7 mln rekordów i aktualnie trwają intensywne prace mające na celu osiągnięcie pełnej funkcjonalności. Skala trafień w przypadku danych daktyloskopijnych jest trudna do oszacowania, ale wiadomo, że trafień będzie znacznie więcej niż w przypadku DNA.

EUCARIS

Ważnym narzędziem w zwalczaniu przestępczości transgranicznej jest system EUCARIS (European Car and Driving License Information System), czyli Europejski

⁹⁶ Decyzja ramowa Rady 2006/960/WSiSW z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie uproszczenia wymiany informacji i danych wywiadowczych między organami ścigania państw członkowskich Unii Europejskiej (Dz.U.UE. L. z 2007 r. nr 75, s. 26).

⁹⁷ Ustawa z dnia 16 września 2011 r. Ustawa o wymianie informacji z organami ścigania państw członkowskich Unii Europejskiej, państw trzecich, agencjami Unii Europejskiej oraz organizacjami międzynarodowymi.

System Informacyjny o Pojazdach i Prawach Jazdy, który w Polsce zaczął funkcjonować 14 maja 2012 r. W toku prac podjęto decyzję, że wymiana informacji w ramach systemu EUCARIS, która działa według dwóch trybów: automatycznego i nieautomatycznego, wymaga podziału kompetencji między Policją a Departamentem Ewidencji Państwowych i Teleinformatyki (DEPiT) Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. W DEPiT został umiejscowiony polski krajowy punkt kontaktowy prowadzący automatyczną obsługę zapytań przychodzących z innych państw. Natomiast w Komendzie Głównej Policji, w strukturach BMWP, został powołany Krajowy Punkt Kontaktowy (KPK) do spraw wymiany informacji uzupełniających do uzyskanej odpowiedzi w ramach systemu EUCARIS. Na potrzeby punktu kontaktowego do spraw wymiany danych o pojazdach rozszerzono funkcjonalność Krajowego Systemu Informacji Policji (KSIP); interfejs SPP (System Poszukiwawczy Policji) został podłączony do sieci EUCARIS za technicznym pośrednictwem Centralnej Ewidencji Pojazdów i Kierowców (CEPiK). Siłą systemu EUCARIS leży w szybkiej i interaktywnej wymianie danych, co ma kluczowe znaczenie w walce z kradzieżami samochodów i ich rejestracją oraz z fałszowaniem dokumentów. Z systemu EUCARIS w niektórych krajach mogą korzystać również instytucje rządowe odpowiedzialne za rejestrację pojazdów, wydawanie dokumentów pojazdu i praw jazdy oraz te, które są odpowiedzialne za ujawnianie skradzionych pojazdów, zapobieganie ich kradzieży oraz oszustwom związanym z upłynnieniem skradzionych pojazdów. W Polsce bezpośredni dostęp do bazy ma tylko Policja, a inne organy o charakterze policyjnym mogą ubiegać się o udzielenie informacji jedynie za jej pośrednictwem. Obecnie polska Policja w ramach systemu EUCARIS może automatycznie przeszukiwać bazy takich krajów, jak: Austria, Belgia, Finlandia, Francja, Hiszpania, Holandia, Luksemburg, Niemcy, Polska, Rumunia, Słowenia, Szwecja, Włochy w zakresie danych pojazdów i właścicieli.

Wspólne akcje i operacje policyjne

Wymieniona powyżej decyzja Rady 2008/615/WSiSW pozwala także na wymianę danych osobowych między państwami członkowskimi w celu zapobiegania aktom terrorystycznym oraz zawiera ustalenia na temat wspólnych akcji policyjnych. Wspólne operacje policyjne – pościgi transgraniczne, obserwacje transgraniczne i inne operacyjne formy zwalczania przestępczości – to codzienność we współpracy transgranicznej.

Pościg transgraniczny jest rozumiany jako dalszy pościg osób, które są podejrzane o popełnienie przestępstwa określonego rodzaju lub zostały przyłapano w trakcie popełniania takiego przestępstwa i przekroczyły granicę innego państwa członkowskiego. Operacja pościgu z samej swojej natury nie wymaga uprzedniej zgody, za to podlega bardzo rygorystycznym warunkom i precyzyjnym uzgodnieniom.

Niektóre z nich mają charakter ogólny, inne są indywidualne dla każdego państwa i zostały zgłoszone w deklaracjach jednostronnych.

Obserwacja transgraniczna należy do czynności operacyjno-rozpoznawczych i polega na dokonywaniu celowych spostrzeżeń osób, przedmiotów i zjawisk. Operacja ta polega na tym, że obserwacja rozpoczęta w jednym państwie jest kontynuowana na terytorium innego państwa. Kontynuowanie obserwacji zapewniają albo funkcjonariusze, którzy ją rozpoczęli, albo funkcjonariusze państwa docelowego. Obserwacja może się odbywać po kolei na terytorium kilku państw. Informacje uzyskiwane przez funkcjonariuszy w drodze obserwacji mogą służyć jako materiał dowodowy w postępowaniu karnym, w rozpoznawaniu zorganizowanej grupy przestępczej, jak również do zatrzymania danej osoby przed popełnieniem przestępstwa bądź w trakcie jego popełniania. Obserwacja może być prowadzona tylko w stosunku do osoby, która dopuściła się czynu karalnego mogącego stanowić podstawę do ekstradycji.

Imprezy sportowe

Kolejnym zadaniem realizowanym przez BMWP KGP jest wymiana informacji dotyczących istotnych wydarzeń o charakterze transgranicznym, ze szczególnym uwzględnieniem imprez sportowych. W ramach tej działalności wymieniane są dane o charakterze osobowym i nieosobowym. Dotyczą one osób, które podczas tych wydarzeń dopuszczają się przestępstw lub w inny sposób stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Najczęściej wymiana informacji ma miejsce w przypadku zabezpieczeń meczów piłkarskich. Współpraca, w głównej mierze, polega na przekazywaniu danych dotyczących osób udających się na mecz, oceny stopnia ich agresywności poprzez nadanie im odpowiedniej kategorii. W trakcie meczu wymieniane są bieżące informacje o przypadkach łamania prawa, natomiast *post factum* przesyłane są raporty dotyczące podjętych działań. Informacje te wzbogacają krajowe bazy danych kibiców oraz pozwalają na wydanie zakazów stadionowych. Ścisłą formą współpracy w aspekcie wydarzeń sportowych jest wysyłanie do państwa, w którym odbywa się mecz polskiej drużyny, funkcjonariuszy z grupy Spotters Team Polska, a także – na zasadzie wzajemności – przyjmowanie policjantów z zagranicy. Spotter jest funkcjonariuszem działającym jawnie, ale bez munduru, który jest łącznikiem między fanami, klubami, służbami porządkowymi a Policją. Do zadań spottersów należy praca z kibicami, poznanie środowiska, analiza prasy i forum kibicowskich oraz współpraca z władzami klubu. Podczas rozgrywek policjanci pomagają przy przejazdach, informują o zagrożeniach oraz negocjują z siłami porządkowymi. Ponadto do ich zadań należy rozpoznanie osób, które stanowią zagrożenie i mogą być sprawcami burd na stadionach. Aby umożliwić wyjazd polskich policjantów (umundurowanych i wyposażonych w środki przymusu

bezpośredniego), konieczne jest zawarcie stosownego porozumienia. Porozumienie to podpisywane jest między szefami policji zainteresowanych państw.

ATLAS

BMWP KGP pełni również rolę Krajowego Punktu Kontaktowego (KPK) do spraw wymiany informacji dotyczących policyjnych sił szybkiego reagowania, realizujących działania antyterrorystyczne, zrzeszonych w unijnej grupie zadaniowej ATLAS. Grupa ATLAS skupia specjalne jednostki interwencyjne państw członkowskich UE – Polskę reprezentuje Biuro Operacji Antyterrorystycznych KGP. W ramach tej grupy państwa mogą udzielać sobie wzajemnie pomocy w sytuacjach kryzysowych na mocy decyzji Rady UE 2008/617/WSiSW⁹⁸ art. 8 w zw. z art. 3. Wymiana informacji dotyczących fizycznego zwalczania terroryzmu i przestępczości zorganizowanej między specjalnymi jednostkami antyterrorystycznymi UE ma kluczowe znaczenie dla zwiększenia bezpieczeństwa Polski oraz UE. Jednocześnie ujednoclenie standardów oraz procedur na gruncie unijnym pozwoli na skuteczniejsze reagowanie w sytuacjach kryzysowych.

Zwalczanie aktów terroru i uprowadzeń

BMWP KGP pełni ponadto funkcje KPK do spraw wymiany informacji w sprawie uprowadzeń osób poza granicami państwa lub o charakterze międzynarodowym, np. uprowadzenia statków z polską załogą, akty terroru kryminalnego z wzięciem zakładników, uprowadzenia dla okupu, czy też przestępstwa popełnione za pomocą środków transportu zarejestrowanych w Polsce. Rola pracownika w takich przypadkach polega na zapewnieniu dopływu informacji z odpowiednich KPK innych państw i niezwłoczne informowanie odpowiednich podmiotów krajowych, a także rodzin osób poszkodowanych. Przy wykonywaniu zadań funkcjonariusze i pracownicy BMWP KGP współpracują, jeśli to konieczne, z oficerami łącznikowymi polskiej Policji za granicą oraz oficerami łącznikowymi akredytowanymi przy zagranicznych ambasadach w Polsce.

Mając na uwadze wyjątkowy charakter pracy policjanta dzielnicowego, co się wiąże między innymi z jego bezpośrednim kontaktem ze społeczeństwem a tym samym dostępem do informacji z „pierwszej ręki” musi on wykorzystywać wszelkie środki i metody przewidziane przepisami dające mu nieprzerwaną i natychmiastową możliwość przetwarzania informacji w zbiorach informacyjnych. Jest to istotne nie tylko z punktu widzenia bezpieczeństwa krajowego ale i międzynarodowego.

⁹⁸ Dz.Urz.UE L 210 z 2008, s. 73.

4.3. DOSKONALENIE UMIEJĘTNOŚCI STRZELECKICH

4.3.1. Warunki bezpieczeństwa przy posługiwaniu się bronią

Zasady bezpiecznego posługiwania się bronią

1. ZAWSZE traktuj KAŻDĄ broń jak naładowaną, sprawną i gotową do strzału.
2. ZAWSZE kieruj lufę w bezpiecznym kierunku.
3. NIGDY nie kładź palca na spuście, jeżeli nie chcesz strzelać.
4. ZAWSZE noś broń zabezpieczoną.
5. NIGDY nie baw się bronią.
6. Trenuj na SUCHO tylko w bezpiecznym miejscu.
7. NIGDY nie pozostawiaj broni bez nadzoru.
8. NIGDY nie przechowuj załadowanej broni.
9. ZAWSZE utrzymuj broń w czystości i dobrym stanie technicznym.
10. ZAWSZE uważaj czym ładujesz broń.
11. NIGDY, ale to NIGDY „nie mieszaj prochu z alkoholem”.
12. NIGDY nie powstrzymuj się przed upominaniem osób nieprzestrzegających zasad bezpieczeństwa w obchodzeniu się z bronią.

Zasady bezpieczeństwa na strzelnicy

1. Bezpośrednio po przybyciu na strzelnicę rozładuj broń i sprawdź komorę nabojołą.
2. Podczas pobytu na strzelnicy ściśle przestrzegaj zasad bezpieczeństwa i bezwzględnie wykonuj polecenia i rozkazy prowadzącego strzelanie.
3. Z wyjątkiem linii ognia i miejsca przeznaczonego do treningu bezstrzałowego, zawsze noś broń w kaburze z odłączonym magazynkiem.
4. Trening bezstrzałowy wykonuj wyłącznie w miejscu do tego wyznaczonym, po uprzednim sprawdzeniu broni.
5. Strzelaj tylko z broni sprawnej technicznie i odpowiednią amunicją.
6. Zachowaj szczególną ostrożność na stanowisku ogniowym. Wyjętą broń kieruj tylko i wyłącznie w stronę kulochwytu.
7. Strzelanie rozpoczynaj w wyznaczonej strefie strzelań wyłącznie na komendę prowadzącego.
8. Układaj palec na języku spustowym wyłącznie w chwili oddawania kontrolowanego strzału, wymierzonego do określonego celu.
9. Strzelaj wyłącznie do celów określonych warunkami strzelania.
10. Stale kontroluj położenie broni w trakcie wykonywania strzelania.
11. Zgłoś zacięcie broni, jeżeli tak stanowią warunki strzelania.
12. Usuwaj zacięcie broni w sposób szczególnie ostrożny, zawsze lufą skierowaną do kulochwytu i z palcem zdjętym z języka spustowego.
13. Bezwzględnie przerwij strzelanie po komendzie „PRZERWIJ OGIENI”.

14. Podczas wykonywania strzelania zespołowego kontroluj pozycję drugiego uczestnika.
15. Po zakończeniu strzelania nie wykonuj samodzielnie żadnych czynności z bronią. W postawie bezpiecznej oczekuj na komendę prowadzącego strzelanie.
16. Po przejrzeniu broni zawsze oddaj strzał kontrolny w kierunku kulochwytu.
17. Nigdy nie odkładaj i nie przekazuj załadowanej broni.
18. W razie potrzeby odłożenia lub przekazania broni sprawdź, czy broń jest rozładowana i pozostaw zamek w tylnym położeniu.
19. Wykonaj strzelanie tylko z amunicji przydzielonej przez prowadzącego zajęcia.
20. Po wykonaniu strzelania bezwzględnie rozlicz się z pobranej amunicji.

Zabrania się!

Na strzelnicach zabrania się kierowania broni w stronę ludzi, z wyłączeniem sytuacji prowadzenia treningu:

- bezstrzałowego;
- z użyciem amunicji barwiącej i szkolnej.

Z wyjątkiem linii ognia i miejsca przeznaczonego do treningu bezstrzałowego, przebywający na terenie obiektów strzelniczy, noszą broń rozładowaną z odłączonym magazynkiem – krótką w kaburze, długą w położeniu „na pas”.

Wszystkie osoby przebywające na strzelnicy, w trakcie zajęć traktowane są jako uczestnicy strzelania i zobowiązane są ściśle przestrzegać poleceń wydawanych przez prowadzącego strzelania.

W wypadku stwierdzenia rażącego naruszenia zasad bezpieczeństwa podczas strzelania prowadzący przerywa zajęcia, podejmuje działania zmierzające do przywrócenia stanu wyjściowego i zgłasza ten fakt właściwemu przełożonemu.

Podczas strzelania należy bezwzględnie przestrzegać następujących zasad:

1. Strzelać tylko z broni technicznie sprawnej.
2. Po dołączeniu do broni załadowanego magazynka nie odkładać jej i nie przekazywać innemu strzelającemu.
3. W razie potrzeby odłożenia lub przekazania broni, sprawdzić, czy jest odłączony magazynek oraz rozładowana komora nabojowa i pozostawić zamek w tylnym położeniu.
4. Na linii ognia broń kierować w stronę kulochwytu, tarcz, bądź przedmiotów określonych przez prowadzącego, a będących celem.
5. Układać palec na języku spustowym wyłącznie w chwili oddawania świadomego strzału do rozpoznanego i określonego warunkami strzelania celu.
6. Stale kontrolować położenie broni w trakcie wykonywania strzelania.
7. W strzelaniu zespołowym wzajemnie kontrolować swoje ustawienie.

8. Dobywać broń wyłącznie na stanowisku strzeleckim lub treningowym, na komendę określoną przez prowadzącego.
9. Wykonywać wszystkie czynności związane ze strzelaniem na wyraźne polecenie prowadzącego.

Obowiązki strzelającego

Do obowiązków strzelającego policjanta należy:

- 1) bezwzględnie przestrzegać zasad bezpieczeństwa;
- 2) wykonywać polecenia i komendy prowadzącego strzelanie;
- 3) kierować broń jedynie w stronę kulochwyty;
- 4) rozpocząć strzelanie na komendę określoną przez prowadzącego;
- 5) po zakończeniu strzelania okazać broń do przejrzania i oddać strzał kontrolny w kierunku kulochwyty;
- 6) samodzielnie, zgodnie z zasadami bezpieczeństwa, rozpoznać zacięcie broni i je usunąć, chyba że warunki strzelania stanowią inaczej;
- 7) zgłosić zacięcie broni.

Strzelanie przerywa się na komendę „**PRZERWIJ OGIEŃ**”

Strzelający samodzielnie, natychmiast przerywa strzelanie w sytuacjach:

- 1) pojawienia się przed strzelającymi ludzi lub zwierząt;
- 2) padania pocisków poza granice kulochwyty;
- 3) rykoszetowania pocisków;
- 4) kontuzji strzelającego;
- 5) powstania innego niebezpieczeństwa.

W sytuacji zagrożenia komendę „**PRZERWIJ OGIEŃ**” podaje uczestnik strzelania, który stwierdził niebezpieczeństwo.

Po komendzie „**PRZERWIJ OGIEŃ**” należy:

- 1) natychmiast przerwać strzelanie;
- 2) zdjąć palec z języka spustowego, ułożyć go wzdłuż zamka (szkieletu) broni;
- 3) zabezpieczyć broń, jeżeli konstrukcja to umożliwia;
- 4) przyjąć postawę bezpieczną określoną przez prowadzącego zajęcia.

ZABRANIA SIĘ STRZELAĆ:

- 1) z broni technicznie niesprawnej;
- 2) amunicją:
 - niesprawną;
 - której użycie jest zabronione;

- niezgodną z typem użytej broni;
- 3) do obiektów i urzędzeń niebędących celem;
- 4) do zwierząt.

Policjanci zobowiązani są:

- 1) zachować szczególne środki ostrożności, aby broń palna nie dostała się w ręce osób nieuprawnionych;
- 2) przestrzegać zasad przechowywania broni palnej zgodnie z obowiązującymi przepisami;
- 3) nosić broń zabezpieczoną bez wprowadzania naboju do komory nabojoyej, a broń załadowaną z wprowadzonym nabojem do komory nabojoyej – jeżeli sytuacja tego wymaga;
- 4) broń załadowaną z wprowadzonym nabojem do komory nabojoyej należy niezwłocznie rozładować po ustaniu przyczyny jej załadowania z zachowaniem środków bezpieczeństwa (nie dotyczy rewolwerów).

Podstawowe elementy celnego strzelania

Podstawowe elementy celnego strzelania to:

- a) prawidłowa postawa strzelecka;
- b) poprawny chwyt broni;
- c) prawidłowe zgranie przyrządów celowniczych;
- d) płynna praca na języku spustowym;
- e) koordynacja ww. czynności z oddechem;
- f) wytrzymanie po strzale.

Ad a): Podstawowe postawy strzeleckie przy strzelaniach z broni krótkiej

Postawą strzelecką jest takie ustawienie lub ułożenie ciała, które zapewnia dobrą statykę broni, skuteczność prowadzonego ognia oraz własne bezpieczeństwo. Postawa strzelecka jest najczęściej zmienianym elementem techniki strzelania, zwykle wymuszonym przez sytuację, w jakiej znajduje się policjant. Istnieją jednak pewne sprawdzone reguły i zalecenia w przyjmowaniu postaw strzeleckich, wynikające z długoletnich doświadczeń strzelców sportowych, policyjnych i wojskowych. Przyjęcie odpowiedniej postawy zależy od rodzaju strzelania (statyczne, dynamiczne, sytuacyjne), używanej broni (krótka, długa) oraz odległości. Opisane poniżej postawy dotyczą osób praworęcznych; strzelcy leworęczni powinni przyjmować postawy odwrotne.

Wyróżniamy następujące podstawowe postawy strzeleckie:

- 1) stojąca frontalna wysoka;

- 2) stojąca frontalna obniżona;
- 3) stojąca frontalna z jednej ręki;
- 4) stojąca półfrontalna wysoka;
- 5) stojąca półfrontalna obniżona;
- 6) klęcząca wysoka;
- 7) klęcząca niska;
- 8) klęcząca niska z podparciem;
- 9) klęcząca obunożna wysoka;
- 10) klęcząca obunożna obniżona;
- 11) leżąca na plecach;
- 12) leżąca na brzuchu;
- 13) leżąca na brzuchu.

Postawa stojąca frontalna (wysoka, obniżona)

Postawa stojąca frontalna jest stosowana w czasie strzelania z broni krótkiej, trzymanej oburącz. W zależności od tego, czy strzelający stoi na wyprostowanych nogach czy też ugiętych w kolanach, postawę frontalną dzieli się na wysoką lub obniżoną.

Stojąc w postawie *frontalnej wysokiej* ciało strzelca jest naturalnie wyprostowane, nogi w lekkim rozkroku (stopy ustawione w linii prostopadłej do kierunku strzelania), ciężar ciała równomiernie rozłożony. Rozstaw stóp w postawie wysokiej na szerokość barków (30-40 cm). Podniesiona do góry broda sprawia, że nie ma problemu ze swobodnym oddychaniem oraz prawidłowym zgraniem przyrządów celowniczych. Ręce trzymające broń są wyprostowane, zablokowane w łokciach, tworzą „trójkąt” z tułowiem. W postawie tej można oddać celne, mierzone strzały i dlatego stosuje się ją bardzo często w strzelaninach precyzyjnych. Mankamentem tej postawy jest to, że całe ciało strzelca wystawione jest na ewentualny ostrzał przeciwnika.

Postawa *frontalna obniżona* jest modyfikacją postawy frontalnej wysokiej. Różni się ona tym, że do jej przyjęcia konieczne jest większe odstawienie jednej nogi w bok oraz ugięcie kolan w taki sposób który imituje ruch siadania. Istotne jest przy tym, aby tułów był prosty (linia kręgosłupa powinna być prostopadła do podłoża). Głębokość obniżenia zależy od indywidualnych możliwości i upodobań strzelca. Jest to postawa bardzo stabilna umożliwiającą oddanie szybkich strzałów, a przy tym, poprzez obniżenie sylwetki strzelec staje się trudniejszym celem do rażenia. Pamiętać jednak należy o tym, że ugięcie powoduje napięcie mięśni ud, a przez to zmęczenie, które może spowodować drgania mogące mieć wpływ na celność. Dlatego w tej postawie preferowane jest oddawanie krótkiej serii strzałów.

Postawa stojąca półfrontalna (wysoka, obniżona)

Postawę stojącą półfrontalną, tak samo jak frontalną, stosuje się w czasie strzelania z broni krótkiej, trzymanej oburącz. W zależności od tego, czy strzelający stoi na wyprostowanych nogach czy też ugiętych w kolanach, postawę półfrontalną dzieli się na wysoką lub obniżoną.

Aby przyjąć postawę *półfrontalną wysoką* należy wykonać wykrok do przodu jedną nogą, przez co uzyskuje się skrócenie ciała, które ustawia się lekko „po skosie”. Dzięki temu uzyskuje się efekt zmniejszenia obrysu sylwetki wystawionej na działanie przeciwnika. Ręka trzymająca broń jest wyprostowana i zablokowana w łokciu. Druga ręka zamyka chwyt broni, a ponadto dociska pierwszą do barku, dodatkowo ją stabilizując. Ugięty łokieć zasłania część tułowia, stwarzając niejaką osłonę dla tej części ciała. Sylwetka jest prosta, ciężar ciała równomiernie rozłożony na obu nogach. Istotne jest to, aby pięty nie były ustawione w jednej linii jedna za drugą, gdyż w ten sposób postawa traci stabilność. Jest ona bardzo wygodna, stabilna i bezpieczna. Umożliwia zarówno celne, szybkie oddanie strzałów, jak i pewne poruszanie się z bronią.

Postawa *półfrontalna obniżona* jest modyfikacją postawy półfrontalnej wysokiej i zmienia się ona o tyle, że wykonuje się przysiad, zachowując proste plecy. Należy przy tym zwrócić uwagę, aby kolana skierowane były na zewnątrz sylwetki. Przyjęcie tej postawy dodatkowo zwiększa bezpieczeństwo strzelca przy wymianie ogniowej, gdyż oprócz zmniejszenia obrysu sylwetki uzyskuje się efekt obniżenia. Jej wadą, tak jak w postawie frontalnej obniżonej, jest szybkie zmęczenie ud ze wszystkimi jego konsekwencjami. Bardzo ważne jest, aby ciężar ciała równomiernie rozłożyć na obie nogi, gdyż najczęstszym błędem popełnianym przez strzelców jest przenoszenie ciężaru na nogę wykroczną oraz „zamykanie” sylwetki poprzez skierowanie kolana do jej wnętrza.

Postawa klasyczna (boczna, z jednej ręki)

Jest to typowa postawa stosowana w strzelectwie sportowym i w praktyce strzelania policyjnych raczej jej się nie spotyka. Stosowana jest podczas szkolenia funkcjonariuszy, aby zapoznać ich z możliwością użycia broni w sytuacji, gdy jedna ręka jest wyłączona, na skutek urazu lub gdy jest zajęta.

W postawie tej ciało strzelca ustawione jest bokiem do celu. Nogi w lekkim rozkroku. Stopy ustawione na szerokość ramion i ciężar ciała równomiernie rozłożony na obie wyprostowane nogi, tak by rzut poziomy środka ciężkości ciała znalazł się między stopami. Tułów wyprostowany z piersią wysuniętą nieco do przodu. Biodra lekko wysunięte do przodu. Głowa skrócona w bok w stronę celu, broda lekko uniesiona. Ręka trzymająca broń jest wyprostowana, zablokowana w łokciu i tworzy wraz z ramionami jedną linię. Dłoń wolnej ręki w kieszeni spodni lub zatknięta za pas.

Zaletą tej postawy strzeleckiej jest dobra statyka ciała oraz stanowienie prawie dwukrotnie mniejszej powierzchni celu dla ognia przeciwnika.

Postawa klęcząca (wysoka, niska)

Postawa klęcząca jest bardziej stabilna od stojącej oraz stwarza małą powierzchnię celu dla ognia przeciwnika.

Przyjęcie postawy *klęczącej wysokiej* polega na przykłęknięciu na prawym kolanie. Stopa lewej nogi zwrócona palcami w kierunku celu. Lewa noga ugięta w kolanie pod kątem prostym (zmniejszenie kąta skutkuje utratą stabilności postawy oraz może spowodować podniesienie pięty z podłoża, a jednym z warunków prawidłowości tej postawy jest to, aby lewa stopa pewnie, całą powierzchnią przylegała do podłoża). Tułów wyprostowany. Broń trzymana oburącz, ręce proste, zablokowane w łokciach tworzą z tułowiem „trójkąt”.

Postawa *klęcząca niska* jest modyfikacją postawy klęczącej wysokiej. Przyjmuje się ją w identyczny sposób, z tym że w fazie końcowej biodra siadają na pięcie nogi zakroczonej. W oczywisty sposób zmniejsza się w ten sposób sylwetkę strzelca oraz można korzystać z niskich osłon podczas walki ogniowej. W praktyce stosuje się ją także w sytuacji, gdy wystąpi niesprawność broni, czy to na skutek zacięcia czy konieczności wymiany magazynka, schodząc do niej w tym przypadku ze wszystkich wyżej omawianych postaw. Odmianą postawy klęczącej niskiej jest postawa *klęcząca niska z podparciem*, która jest jeszcze bardziej stabilna. Przyjmuje się ją w identyczny sposób jak postawę klęczącą niską, z tym że tułów pochylamy do przodu, a lewy łokieć, nieznacznie wysunięty, oparty jest o lewe kolano.

Oprócz wyżej wymienionych postaw klęczących wyróżniamy ponadto postawę *klęczącą obunożną wysoką* i *klęczącą obunożną niską*. Są one swego rodzaju modyfikacją postaw klęczących omówionych powyżej z tą różnicą że przykłek wykonujemy na obydwu kolana. Postawy obunożne klęczące są najbardziej stabilnymi postawami klęczącymi.

Postawa leżąca (na plecach, na brzuchu)

Postawa leżąca jest najbardziej stabilna i bezpieczna. Stanowi najmniejszą powierzchnię celu dla przeciwnika. Wadą tej postawy jest ograniczona manewrowość strzelającego.

Postawa leżąca na plecach jest postawą defensywną stosowaną np. po opuszczeniu pojazdu będącego pod ostrzałem od przodu, po przewróceniu się itp. Dobywanie broni z kabury bocznej lub operacyjnej jest ułatwione. Strzelec leży na plecach z uniesioną głową. Broń trzymana oburącz. Ręce wyprostowane. Kolana odchylone na zewnątrz.

Postawa leżąca na brzuchu – ręce wysunięte do przodu, nogi wyprostowane z palcami stóp zwróconymi na zewnątrz. Lewa stopa odsunięta od prawej na odległość

około 60 cm. Strzelec leży płasko na podłożu z uniesioną głową. Broń trzymana oburącz. Łokcie oparte o podłoże. Chwyt broni nie dotyka podłoża.

Postawę leżącą bokiem stosuje się zwykle w czasie strzelania zza płaskiej osłony, np. krawężnika. Korzystniejsze jest leżenie na lewym boku, mając swobodną rękę prawą. Wolną dłoń należy zawsze wykorzystywać jako podpórkę dla dłoni trzymającej broń, pamiętając o zasadzie, że broń nie powinna bezpośrednio opierać się o podłoże lub osłonę.

Podstawowe postawy wyjściowe

Postawy wyjściowe nie są postawami strzeleckimi lecz swego rodzaju postawami wyczekiwania na przyjęcie właściwej postawy strzeleckiej lub wykonania innych czynności, np.: biegu, zwrotu itp. Wyróżniamy następujące postawy wyjściowe:

- postawa wyjściowa: „swobodna”;
- postawa wyjściowa: „z dłonią na chwycie broni znajdującej się w kaburze”;
- postawa wyjściowa: „gotów”;
- postawa wyjściowa: „bezpieczna górna”;
- postawa wyjściowa: „bezpieczna dolna”.

Ad b): Podstawowe sposoby trzymania broni (chwyt broni)

RĘKA WIODĄCA – ręka trzymająca broń.

RĘKA WSPOMAGAJĄCA – ręka wykonująca czynności związane z obsługą broni.

Bardzo ważnym czynnikiem jest trzymanie broni, generalnie preferuje się trzymanie broni oburącz, prawidłowy sposób uchwycenia i trzymania broni należy intensywnie ćwiczyć szczególnie w początkowym szkoleniu. Biorąc pod uwagę fakt, że podstawową bronią policjanta jest broń krótka (pistolet, rewolwer) należy szczególny nacisk położyć na omówienie i egzekwowanie prawidłowego ujmowania i trzymania tego rodzaju broni.

Chwyt broni krótkiej trzeba starannie umieścić między kciukiem i palcem wskazującym dłoni, tak by oś lufy była przedłużeniem przedramienia ręki trzymającej broń. Dłoń na chwycie broni należy ułożyć możliwie wysoko, a kabłąk języka spustowego oprzeć na środkowym palcu. Palce: środkowy, serdeczny i mały obejmują chwyt pewnie, ze stałą siłą. Słabe trzymanie broni jest błędem ponieważ nacisk palca na język spustowy przenosi się na całą broń, przez co dochodzi do ruchów broni podczas strzału. Kciuk i mały palec powinny przylegać lekko do broni, bez wywierania nacisku. Głównymi palcami trzymającymi broń krótką są: palec środkowy i serdeczny. Zbyt silne zaciskanie palców powoduje zwiększenie się drgań broni. Palec wskazujący powinien stykać się w środku długości języka spustowego swoim pierwszym członem, zapewniając wyciskanie spustu siłą skierowaną równoległą do osi lufy. Pozostałe człony palca nie powinny stykać się z żadnymi częściami broni. Dłoń powinna przylegać do powierzchni chwytu możliwie dużą płaszczyzną.

W czasie trzymania broni oburącz dłoń ręki wspomagającej powinna obejmować palce dłoni trzymającej broń. Palec wskazujący dłoni wspomagającej może obejmować od przodu kabłąk języka spustowego, kciuk zaś leży na kciuku dłoni trzymającej broń. Po wyprostowaniu obu rąk, ręka trzymająca broń musi lekko napierać na dłoń ręki wspomagającej. Poprawia to znacznie statykę trzymanej broni.

Ad c): Zgranie przyrządów celowniczych (celowanie)

Celowaniem nazywamy czynności polegające na nadaniu lufie takiego położenia w płaszczyźnie poziomej i pionowej, aby tor lotu pocisku przechodził przez wyznaczony cel. Ww. czynności realizujemy poprzez tzw. zgrywanie przyrządów celowniczych, tj. szczyrbiny oraz muszki.

Prawidłowe ustawienie przyrządów celowniczych względem siebie polega na umieszczeniu muszki w szczyrbinie tak, by po obydwu stronach muszki były jednakowej szerokości prześwit, a krawędzie górne muszki i szczyrbiny były na jednej poziomej linii. Każdy inny obraz przyrządów celowniczych jest uważany za wadliwy. Oko ludzkie posiada wycucie symetrii, dlatego też wielkość prześwitów bocznych oraz wysokość muszki w szczyrbinie są łatwo sprawdzalne.

W praktyce celowanie jest to ustawienie oka strzelca, przyrządów celowniczych i punktu celowania (punkt, do którego wcelowuje się broń – zawiera się on w rejonie celowania, a więc w obszarze odpowiednio oznaczonym, np. na tarczy strzeleckiej) w jednej prostej, nazywanej linią celowania. Utrzymanie tego układu w bezruchu, podczas trzymania broni w rękach, jest niemożliwe. Linia celowania porusza się po określonej powierzchni celu, zwanej rejonem celowania. Dodatkowo oko ludzkie posiada tak zwaną pojedynczą akomodację, co oznacza, że nie może równocześnie jednakowo ostro widzieć przedmiotów oddalonych na różne odległości. W praktyce jest niemożliwe jednakowo wyraźne widzenie obrazu przyrządów celowniczych i celu.

Jedną z najistotniejszych zasad przy prawidłowym celowaniu jest koncentrowanie uwagi wyłącznie na zrównaniu przyrządów celowniczych w rejonie oddania strzału. Nie należy natomiast starać się widzieć wyraźnie celu, specjalnie dokładnie celować w cel ani też porównywać muszki z celem. Inaczej mówiąc – przy strzelaniu z broni krótkiej należy zrezygnować z dokładnego punktu celowania, a ograniczyć się do rejonu oddania strzału.

Strzelec, który stara się bardzo dokładnie widzieć cel, nie będzie wyraźnie widział muszki i szczyrbinki, a tym samym zgranych przyrządów celowniczych. Niewyraźne widzenie celu, o nie bardzo zarysowanych krawędziach jest dowodem koncentracji wzroku na przyrządach celowniczych. Natomiast wyraźne widzenie celu oraz nadmierna chęć idealnego wręcz wycelowania powodują często porównanie samej

muszki z celem, co jest błędem, gdyż szczerbina, jako składowa część przyrządów celowniczych, odgrywa taką samą rolę jak i muszka.

Po złożeniu się do strzału i wstępnym zgraniu przyrządów celowniczych, drobnych poprawek w ich ustawieniu należy dokonać przez nieznaczny ruch głowy. Unikać trzeba poprawy ustawienia wzajemnego muszki i szczerbinki ruchem nadgarstka lub dodatkowym napięciem mięśni. Jeżeli muszka wystaje ponad górną krawędź szczerbinki, to powinno się głowę pochylić. Natomiast jeżeli muszka znajduje się zbyt nisko, głowę należy lekko unieść. Skrętami głowy w prawo lub lewo koryguje się boczne błędy ustawienia muszki w szczerbinie. Należy jednak pamiętać, że w czasie celowania głowa strzelającego powinna być ustawiona prostopadłe do linii celowania. Błędem jest celowanie ze znacznie pochyloną, odchyloną lub skręconą głową.

Pojęcie oka dominującego

Wzrok pełni bardzo ważną rolę w strzelectwie, gdyż od niego zależy dokładność wycelowania, czyli naprowadzenie przyrządów celowniczych na cel.

Zwykle u ludzi jedno z oczu jest dominujące. Jest to całkowicie normalne i podobnie jak leworęczność lub praworęczność, wiąże się z budową i funkcjonowaniem układu nerwowego. Możesz sam łatwo sprawdzić, które oko jest dominujące u Ciebie.

Oto jak to zrobić:

- Znajdź jakiś punkt w przestrzeni w odległości kilku metrów i skoncentruj na nim wzrok.
- Wyciągnij przed siebie rękę i palcem wskazującym wyceluj dokładnie w ten punkt.
- Koncentrując cały czas wzrok na wybranym punkcie, będziesz mieć w polu widzenia nieco rozmazany obraz jakby dwóch palców.
- Teraz zamykaj na zmianę to jedno, to drugie oko.
- Okaże się zapewne, że patrząc jednym okiem zobaczysz swój palec wskazujący nałożony dokładnie na wybrany punkt, a patrząc drugim, palec nieco przesunięty w bok.

To oko, którym zobaczysz swój palec pokrywający się z wybranym punktem, jest Twoim okiem dominującym.

Ustalenie u siebie oka dominującego jest bardzo ważne, gdyż głównie przy pomocy tego oka będziemy zgrywać przyrządy celownicze i poprawnie celować. Celując jednym okiem (dominującym), drugie powinno być zamknięte, ze swobodnie opuszczoną powieką. W wyniku treningu można nauczyć się celowania przy obu otwartych oczach, co mniej męczy wzrok i pozwala na lepszą obserwację otoczenia.

Ad d): Płynna praca na języku spustowym

Umiejętność ściągnięcia języka spustowego jest kluczowym zagadnieniem w strzelectwie. Niezrozumienie i nieopanowanie tej czynności niweczy często wkład ogromnej pracy nad innymi elementami technicznymi, jak: postawa strzelecka, chwyt broni itd. Sposób ściągnięcia języka spustowego ma decydujący wpływ na jakość strzału, zwłaszcza podczas strzelania z broni krótkiej.

Wadliwy ruch palca wskazującego w czasie ściągnięcia języka spustowego powoduje mimowolne napinanie pozostałych mięśni dłoni, co w konsekwencji daje przemieszczenie się muszki w szczyrbince w momencie strzału a tym samym do „zerwania” strzału (szarpnięcia za język spustowy) i skutkuje strzałem niecelnym.

Język spustowy należy ściągać płynnie środkiem trzeciego paznokciowego członu palca wskazującego (pozostałe jego człony nie powinny brać udziału w ściągnięciu języka spustowego i nie mogą dotykać powierzchni rękojeści broni). Ściąganie języka spustowego winno być prostopadłe i jednostajne, tak aby moment oddania strzału był dla strzelca zaskoczeniem przy jednoczesnej pewności, że muszka jest równo ustawiona w szczyrbinie i znajduje się w bardzo dobrym położeniu w rejonie oddania strzału.

Jednocześnie należy pamiętać o tym że nawet znaczne odchylenie od punktu celowania poprawnie zgranych: muszki i szczyrbinki, nie powinno być powodem do całkowitego zwolnienia nacisku na spust. Nie należy wtedy zwiększać siły nacisku na spust, a po powrocie przyrządów do właściwego miejsca kontynuować wyciskanie spustu. Jeżeli jednak celowanie i wyciskanie spustu trwa zbyt długo i ruchy broni są coraz większe, należy bezwzględnie opuścić rękę z bronią i odpocząć. Czas odpoczynku zależy od indywidualnych cech strzelającego.

Ad e): Oddychanie podczas strzelania

W czasie oddychania człowiek jest tylko pozornie nieruchomy. Ruchy klatki piersiowej przenoszą się na ramiona i dłonie, w których trzymana jest broń, przez co trudno jest nam zgrać przyrządy celownicze, które drgają na tle celu. Tak więc regulacja oddechu jest sprawą bardzo istotną i ma duży wpływ na celność strzału. Niezatrzymanie oddechu podczas kontroli zgranych przyrządów celowniczych i ściągnięcia języka spustowego obniża rezultaty strzelania. Zatrzymanie oddechu powinno nastąpić po wejściu obrazu przyrządów celowniczych w rejon celowania i powinno w jak najmniejszym stopniu zaburzać nasz normalny rytm oddechowy. Zbyt długie wstrzymywanie oddechu powoduje niedobór tlenu w organizmie, a w konsekwencji zmniejszenie ostrości widzenia przyrządów celowniczych i utratę statyki broni. Z kolei zbyt krótkie wstrzymanie oddechu utrudni dokładną kontrolę obrazu przyrządów celowniczych w połączeniu z prawidłowym wyciskaniem języka spustowego.

Z przeprowadzonych badań, na podstawie pomiarów czasu bezdechu, ruchów broni i obserwowanych trafień wynika, że najkorzystniejszy czas celowania powinien wynosić od 6 do 8 sekund. W tym czasie powinien nastąpić strzał, gdyż ruchy broni są najmniejsze.

Ad f): Wytrzymanie po strzale

Ostatnim elementem techniki strzelania nie jest oddanie strzału lecz jego wytrzymanie. Już podczas procesu celowania i wyciskania języka spustowego należy nastawić się psychicznie na wytrzymanie po strzale. Polega ono na utrzymaniu stanu wszystkich elementów ciała i broni w położeniu przed strzałem. Głównym powodem utrzymania pełnej koncentracji uwagi i napięcia mięśniowego przez 1 do 2 sekund po strzale jest uniknięcie, jeszcze przed lub w czasie strzału, psychicznego i fizycznego rozluźnienia. Charakterystycznymi objawami braku psychicznego nastawienia się na wytrzymanie po strzale są: opad ręki trzymającej broń, zamknięcie oczu w momencie strzału lub gwałtowne zwolnienie języka spustowego po strzale co niewątpliwie odbije się negatywnie na celności oddanego strzału i uzyskanego wyniku.

Zacięcia

Podstawowe pojęcia:

Zacięcie broni – krótkotrwała niesprawność broni możliwa do usunięcia przez strzelającego na linii ognia podczas strzelania.

Zablokowanie broni – dłuższa niesprawność broni możliwa do usunięcia przez strzelającego na linii ognia podczas strzelania, lecz wymagająca większych umiejętności od strzelającego, a niekiedy dodatkowego wyposażenia, np. wycior.

Awaria broni – niesprawność broni uniemożliwiająca dalsze strzelanie, niemożliwa do usunięcia przez strzelającego na linii ognia. W takim przypadku broń należy zdać do rusznikarza.

Podstawowe zacięcia:

Wyróżniamy 4 podstawowe rodzaje zacięć broni:

- 1) niedomknięcie komory nabojoyej;
- 2) przekoszenie naboju;
- 3) przytrzaśnięcie łuski;
- 4) niewypał.

Niedomknięcie komory nabojoyej

a) przyczyny występowania:

- nieprawidłowa obsługa zamka podczas wprowadzania naboju do komory nabojoyej;
- nieprawidłowa praca sprężyny powrotnej;

- zanieczyszczenie komory naboowej i prowadnicy zamka;
- zanieczyszczenie ruchomych części pistoletu.

b) objawy:

- jałowy ruch naciskanego spustu;
- zamek minimalnie cofnięty;
- lufa minimalnie wystająca poza obrys zamka;
- widoczna kryza łuski w oknie zamka;

c) sposoby i zasady usuwania:

- uderzyć nasadą dłoni wspomagającej w tył zamka.

Utknięcie (przekoszenie) naboju

a) przyczyny występowania:

- wadliwie działająca sprężyna magazynka;
- zgięte szczęki pudełka magazynka;
- zanieczyszczony magazynek i wślizg komory naboowej;
- niewłaściwy magazynek dla danego pistoletu;

b) objawy:

- jałowy ruch naciskanego języka spustowego;
- zamek znacznie cofnięty;
- w oknie zamka widoczny nabój skośnie zablokowany pomiędzy górną krawędzią komory naboowej a szczękami magazynka;

c) sposoby i zasady usuwania:

- ręką wspomagającą cofnąć minimalnie zamek (odblokować nabój), następnie zwolnić zamek (uwaga – może wystąpić niedomknięcie komory naboowej)

Niewypał

a) przyczyny występowania:

- wadliwy nabój;
- zanieczyszczony kanał iglicy;

b) objawy:

- brak zjawiska strzału pomimo właściwej pracy broni (charakterystyczne kliknięcie kurka lub iglicy)

c) sposób i zasady usunięcia:

- przeładować broń.

Przytrzaśnięcie (zakleszczenie) łuski

a) przyczyny występowania:

- zanieczyszczenie ruchomych części pistoletu;

- niesprawność wyrzutnika;
- niewłaściwe działanie sprężyny powrotnej (odkształcenie, zużycie);
- nieprawidłowe trzymanie broni;
- użycie amunicji z wadliwym ładunkiem prochowym.

b) objawy:

- jałowy ruch naciskanego języka spustowego;
- zamek znacznie cofnięty;
- z okna zamka wystaje przytrzaśnięta, nie wyrzucona łuska;

c) sposoby i zasady usuwania:

- obrócić broń oknem zamka ku dołowi, ręką wspomagającą cofnąć minimalnie zamek (odblokować łuskę), gdy w komorze znajduje się nabój zwolnić zamek (uwaga – może wystąpić niedomknięcie komory nabojoyej).

Rozdział 5.

Postępowanie przygotowawcze

5.1. CZYNNOCI ZWIĄZANE Z PRZYJĘCIEM INFORMACJI O PRZESTĘPSTWIE

5.1.1. Czynności w niezbędnym zakresie

Czynności w niezbędnym zakresie to zespół czynności procesowych dokonywanych przed formalnym wszczęciem procesu karnego, umożliwiające uzyskanie materiału dowodowego w przypadku istnienia zagrożenia jego utraty, zniekształcenia lub zniszczenia (art. 308 k.p.k., art. 17 § 2 k.p.k.).

Powyższa definicja czynności w niezbędnym zakresie wyprowadzona jest z przepisu art. 308 k.p.k., który stanowi:

- § 1. W granicach koniecznych dla zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem, prokurator albo Policja może w każdej sprawie, w wypadkach niecierpiących zwłoki, jeszcze przed wydaniem postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, przeprowadzić w niezbędnym zakresie czynności procesowe, a zwłaszcza dokonać oględzin, w razie potrzeby z udziałem biegłego, przeszukania lub czynności wymienionych w art. 74 § 2 p. 1 k.p.k. w stosunku do osoby podejrzanej, a także przedsięwziąć wobec niej inne niezbędne czynności, nie wyłączając pobrania krwi, włosów i wydzielin organizmu. Po dokonaniu tych czynności, w sprawach, w których prowadzenie śledztwa przez prokuratora jest obowiązkowe, prowadzący postępowanie przekazuje sprawę niezwłocznie prokuratorowi.
- § 2. W wypadkach niecierpiących zwłoki, w szczególności wtedy, gdy mogłoby to spowodować zatarcie śladów lub dowodów przestępstwa, można w toku czynności wymienionych w § 1 przesłuchać osobę podejrzaną o popełnienie przestępstwa w charakterze podejrzanego przed wydaniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów, jeżeli zachodzą warunki do sporządzenia takiego postanowienia. Przesłuchanie rozpoczyna się od informacji o treści zarzutu.
- § 3. W wypadku przewidzianym w § 2, w sprawach, w których prowadzenie śledztwa jest obowiązkowe, najpóźniej w ciągu 5 dni od dnia przesłuchania wydaje się postanowienie o przedstawieniu zarzutów albo, w razie braku warunków do jego sporządzenia, umarza się postępowanie w stosunku do osoby przesłuchanej.
- § 4. W sprawach, w których obowiązkowe jest prowadzenie śledztwa, postanowienie przewidziane w § 3 wydaje prokurator.

§ 5. Czynności, o których mowa w § 1 i 2, mogą być dokonywane tylko w ciągu 5 dni od dnia pierwszej czynności.

§ 6. W wypadkach określonych w § 1 i 2 czas trwania śledztwa lub dochodzenia liczy się od dnia pierwszej czynności.

Analizując treść powyższego przepisu można stwierdzić, że czynności w niezbędnym zakresie to rodzaj postępowania, które wykonuje się w sytuacji niecierpiącej zwłoki, gdy zachodzi potrzeba zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą lub zniekształceniem.

Uznanie istnienia wypadku niecierpiącego zwłoki jest sprawą podlegającą ocenie. Przyjmuje się, że zachodzi on wtedy, gdy podjęcie każdej czynności z opóźnieniem grozi realną utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem śladu bądź dowodu⁹⁹. Z tego typu wypadkiem będziemy mieć najczęściej do czynienia na miejscu zdarzenia, które może okazać się zarówno przestępstwem jak i wykroczeniem. Należy również pamiętać o sytuacji, gdy potencjalne zdarzenie nie będzie w ogóle zawierało ustawowych znamion czynu zabronionego. Czynności w niezbędnym zakresie należy podjąć i przeprowadzić wtedy, kiedy na zadawane sobie pytanie: „czy istnieje obawa utraty, zniekształcenia śladów i dowodów i czy jest to wypadek niecierpiący zwłoki?” uzyskamy odpowiedź twierdzącą.

W przypadku podjęcia czynności i stwierdzenia, że czyn stanowi wykroczenie, realizujemy czynności wyjaśniające określone w art. 54 k.p.o.w. czy też w art. 97 § 1 k.p.o.w.. Czynności te mają charakter obligatoryjny i, w miarę możliwości, podejmujemy je w miejscu zdarzenia.

Czynności w niezbędnym zakresie stanowią faktyczne wszczęcie procesu karnego (etap postępowania przygotowawczego), co następuje z chwilą przeprowadzenia pierwszej czynności. Formalne wszczęcie postępowania przygotowawczego następuje z chwilą wydania postanowienia o wszczęciu postępowania na podstawie art. 303 k.p.k. Czynności w niezbędnym zakresie przesuwają więc w czasie samą czynność wydania postanowienia o jego wszczęciu bądź umorzeniu. Dla podjęcia czynności w niezbędnym zakresie wymagane jest wystąpienie łącznie przesłanek w postaci:

1. uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa;
2. sytuacji nie cierpiącej zwłoki, tzn. istnienie zagrożenia w postaci: utraty śladów i dowodów przestępstwa (np. sprawca może skradzioną rzecz sprzedać), zniekształcenia śladów i dowodów przestępstwa (np. złe warunki atmosferyczne, obecność osób postronnych), zniszczenia śladów i dowodów przestępstwa (np. ze względu na upływ czasu, działanie uczestników zdarzenia).

⁹⁹ R.A. Stefański, J. Bratoszewski i in., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. II, s. 353.

Czynności w niezbędnym zakresie obejmują przede wszystkim czynności dowodowe, tj.: oględziny, „powołanie” biegłego, ale tylko jako obecnego przy oględzinach (nie można wydać postanowienia o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego), oględziny zewnętrzne ciała, przeszukanie, pobranie materiału do badań, przesłuchanie osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa (zarzut wpisany w treść protokołu).

Katalog ww. czynności nie jest zamknięty. Można również dokonać innych czynności procesowych, tj. zatrzymanie osób podejrzanych, okazanie, zatrzymanie rzeczy itp., pamiętając cały czas o przesłankach dopuszczalności czynności w niezbędnym zakresie, czyli wykonać jedynie te czynności, które są niezbędne w sytuacjach szybkiego działania – jak określa ustawa „w granicach koniecznych” i „w niezbędnym zakresie”. Przesłanki dopuszczalności czynności w niezbędnym zakresie określone są również poprzez termin ich przeprowadzenia, który został określony przez ustawodawcę „w ciągu 5 dni od dnia pierwszej czynności”.

Po przeprowadzeniu czynności w niezbędnym zakresie należy:

- uzyskać zatwierdzenie czynności dowodowych, jeśli tego wymagają (np. przeszukanie, zatrzymanie rzeczy);
- wydać postanowienie o wszczęciu lub umorzeniu postępowania przygotowawczego (dochodzenia bądź śledztwa);
- postępowanie, w niezbędnym zakresie, kończy się wydaniem postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, w momencie gdy przestępstwo zostanie potwierdzone. Jest to kontynuacja procesu karnego na etapie postępowania przygotowawczego. W przypadku ustaleń negatywnych postępowanie przygotowawcze zostaje zakończone wydaniem postanowienia o umorzeniu dochodzenia bądź śledztwa przed jego wszczęciem.

W toku czynności w niezbędnym zakresie policjant nie może:

- wnioskować do prokuratora o przeprowadzenie badań psychologicznych lub psychiatrycznych;
- powołać biegłego poprzez wydanie postanowienia, w celu wykonania ekspertyzy;
- wydać postanowienia o przedstawieniu zarzutów;
- wydać postanowienia o odmowie wszczęcia postępowania.

Czynności w niezbędnym zakresie mogą zakończyć się poprzez:

- wydanie postanowienia o wszczęciu dochodzenia;
- umorzenie postępowania przed jego formalnym wszczęciem (w wypadku ujawnienia przesłanki procesowej ujemnej z art. 17 k.p.k.);
- umorzenie dochodzenia z uwagi na niewykrucie sprawców przestępstwa i wpisanie sprawy do rejestru spraw umorzonych (art.325 f § 1 k.p.k.);
- przekazanie akt sprawy prokuratorowi z wnioskiem o wszczęcie śledztwa;
- przekazanie akt sprawy innym organom bez merytorycznego rozstrzygnięcia np. Urzędowi Celnemu, Żandarmerii Wojskowej.

Porównanie postępowania sprawdzającego z czynnościami w niezbędnym zakresie:

Rodzaj czynności Cecha	POSTĘPOWANIE SPRAWDZAJĄCE	CZYNNOSCI W NIEZBĘDNYM ZAKRESIE
Podstawa prawna	art. 307 § 1 k.p.k.	art. 308 § 1 k.p.k.
Podstawa faktyczna	zawiadomienie nie zawiera wystarczających danych uzasadniających podejrzenie, że popełniono przestępstwo, a więc brak jest podstawy do wszczęcia postępowania przygotowawczego jak i odmowy jego wszczęcia	istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełniono przestępstwo oraz istnieje potrzeba niezwłocznego zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa, gdyż zachodzi obawa zniszczenia, zniekształcenia bądź utraty śladów i dowodów
Cel	uzupełnienie danych bądź sprawdzenie faktów podanych w zawiadomieniu	zabezpieczenie śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem
Zakres czynności	tylko czynności pozaprosesowe; z wyjątkiem zawiadomienia o przestępstwie, wniosku o ściganie, przesłuchania świadka – osoby zawiadamiającej o przestępstwie	praktycznie wszystkie czynności procesowe z wyjątkiem wymagających decyzji prokuratora
Dokumentowanie	notatki urzędowe	protokoły
Czas trwania	do 30 dni	do 5 dni
Stosunek do procesu karnego	są to czynności nie należące do postępowania przygotowawczego	są to czynności faktycznie wszczynające postępowanie przygotowawcze
Sposób zakończenia	wydanie postanowienia o wszczęciu postępowania przygotowawczego lub odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego	wydanie postanowienia o wszczęciu postępowania przygotowawczego albo jego umorzeniu bądź umorzeniu dochodzenia i wpisaniu sprawy do rejestru przestępstw

5.1.2. Przyjęcie zawiadomienia o przestępstwie

Źródła informacji o przestępstwie

Organy państwa powołane do ścigania przestępstw korzystają z różnorodnych źródeł informacji o popełnieniu przestępstw. Źródła te można podzielić między innymi na:

1. osobowe:

a) oficjalne, wynikające z:

- obowiązku prawnego zawiadomienia o przestępstwie;
- obowiązku społecznego zawiadomienia o przestępstwie;
- samooskarżenia;

b) nieoficjalne, wynikające z:

- czynności operacyjno-rozpoznawczych (np. współpraca z osobowymi źródłami informacji);

2. nieosobowe:

a) oficjalne, wynikające z:

- czynności dochodzeniowo-śledczych (protokoły oględzin, protokoły przesłuchania świadków lub podejrzanych);
- czynności administracyjno-porządkowych (kontrole pojazdów);
- kartotek i rejestrów;

b) nieoficjalne:

- anonimy (informacje telefoniczne bez podania danych osobowych, informacje pisemne bez podpisu lub z podaniem nieprawdziwych danych osobowych).

Mając powyższe na uwadze, w niektórych sytuacjach źródło informacji będzie bardziej wiarygodne, w innych mniej. Nie pozostaje to bez wpływu na sposób i czas prowadzenia czynności przez organ ścigania w konkretnej sprawie, co wiąże się np. z wykorzystaniem instytucji postępowania sprawdzającego przewidzianego w art. 307 k.p.k.¹⁰⁰. W ramach tego postępowania można uzupełnić informację o przestępstwie wykonując m.in. czynności poza procesowe.

Obowiązki zawiadomienia o przestępstwie

Polska procedura karna określa dwa rodzaje obowiązku zawiadomienia organów ścigania o popełnieniu przestępstwa. Przewiduje je art. 304 k.p.k.¹⁰¹, który w swojej treści wskazuje na społeczny i prawny obowiązek zawiadomienia o przestępstwie.

Każda osoba ma prawo złożenia zawiadomienia o popełnionym przestępstwie, które jest ścigane z urzędu. Określamy to wówczas społecznym obowiązkiem zawiadomienia o popełnionym przestępstwie. Stanowi o tym art. 304 § 1 k.p.k.¹⁰², który mówi, że „każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję”. Złożenie takiego zawiadomienia o przestępstwie oznacza, że jego nie wypełnienie nie grozi żadnymi konsekwencjami prawnymi, w szczególności nie naraża osoby na odpowiedzialność karną. Odwołuje się jedynie do świadomości prawnej obywatela i jego norm moralnych. Nie ma takiego obowiązku w odniesieniu do przestępstw ściganych na wniosek oraz w trybie prywatnoskargowym.

¹⁰⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego.

¹⁰¹ Tamże.

¹⁰² Tamże.

Od tej reguły ustawodawca wprowadza wyjątek w postaci prawnego obowiązku zawiadomienia o przestępstwie art. 304 § 2 k.p.k.¹⁰³. Obowiązek ten, wynikający z art. 240 k.k.¹⁰⁴, został nałożony na wszystkich obywateli, a jego niewypełnienie grozi odpowiedzialnością karną. Z treści tego artykułu wynika, że każdy kto ma wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu albo usiłowaniu lub dokonaniu czynu zabronionego określonego w:

- art. 118 k.k. – ludobójstwo;
- art. 118a k.k. – ludobójstwo charakterze terrorystycznym;
- art. 120 k.k. – stosowanie środków masowej zagłady;
- art. 121 k.k. – wytwarzanie, gromadzenie środków masowej zagłady;
- art. 122 k.k. – ataki zbrojne na obiekty cywilne i neutralne;
- art. 123 k.k. – zabójstwo wojenne;
- art. 124 k.k. – zbrodnie wojenne;
- art. 127 k.k. – zamach na niepodległość RP;
- art. 128 k.k. – zdrada dyplomatyczna;
- art. 130 k.k. – szpiegostwo;
- art. 134 k.k. – zamach na życie Prezydenta RP;
- art. 140 k.k. – zamach na jednostkę Sił Zbrojnych RP;
- art. 148 k.k. – zabójstwo;
- art. 156 k.k. – ciężki uszczerbek na zdrowiu,
- art. 163 k.k. – sprowadzenie katastrofy;
- art. 166 k.k. – terrorystyczne przejęcie statku;
- art. 189 k.k. – pozbawienie wolności;
- art. 197 § 3 lub 4 k.k. – zgwałcenie,
- art. 198 k.k. – wykorzystanie bezradności, upośledzenia,
- art. 200 k.k. – obcowanie płciowe z małoletnim,
- art. 252 k.k. – wzięcie zakładnika;

lub przestępstwa o charakterze terrorystycznym, nie zawiadamia niezwłocznie organu powołanego do ścigania przestępstw, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Obowiązek zawiadomienia organów ścigania, w przypadku posiadania wiedzy na temat popełnienia przestępstwa ściganego z urzędu, ciąży także na instytucjach państwowych i samorządowych, które dowiedziały się o tym w związku ze swą działalnością. Muszą one wówczas przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów

¹⁰³Tamże.

¹⁰⁴Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny.

przestępstwa, zgodnie z art. 304 § 2 k.p.k.¹⁰⁵. Obowiązek zawiadomienia o przestępstwie należy przede wszystkim do osób zajmujących kierownicze stanowiska w tych instytucjach, osób upoważnionych do działania w ich imieniu. Szeregowy pracownik niedopełniający omawianego obowiązku może ponieść jedynie odpowiedzialność dyscyplinarną lub służbową. Z kolei kierownictwo takiej instytucji naraża się na odpowiedzialność karną z art. 231 k.k.¹⁰⁶, tj. działanie na szkodę interesu publicznego lub prywatnego w wyniku niedopełnienia obowiązków.

Należy dodać, że poza przepisami Kodeksu karnego oraz Kodeksu postępowania karnego istnieją ustawy zawierające przepisy nakładające na niektóre osoby obowiązek powiadomienia organów ścigania o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, w przypadku posiadania wiarygodnych wiadomości na ten temat. Przykładem takiego rozwiązania jest przepis art. 60 o przeciwdziałaniu narkomanii¹⁰⁷, który nakłada na właścicieli lub działających w jego imieniu zarządców albo kierowników zakładu gastronomicznego, lokalu rozrywkowego lub prowadzących inną działalność usługową obowiązek niezwłocznego powiadomienia organów ścigania w przypadku posiadania wiarygodnych wiadomości na temat popełnienia na terenie tego zakładu lub lokalu takiego przestępstwa, jak: handel narkotykami, udzielanie, ułatwianie lub umożliwianie ich użycia albo nakłanianie do użycia takiego środka bądź substancji innej osoby.

Należy w tym miejscu wspomnieć o wyjątkach odpowiedzialności za fakt niezawiadomienia o przestępstwie. Nie popełnia powyższego przestępstwa, zgodnie z art. 240 § 2 k.k.¹⁰⁸ ten, kto zaniechał zawiadomienia, mając dostateczną podstawę do przypuszczenia, że organ powołany do ścigania przestępstw wie o przygotowywanym, usiłowanym lub dokonanym czynie zabronionym. Nie popełnia także przestępstwa ten, kto zapobiegł popełnieniu przygotowywanego lub usiłowanego czynu zabronionego. Na podstawie § 3 omawianego artykułu, nie podlega karze, kto zaniechał zawiadomienia z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą jemu samemu lub jego najbliższemu.

Sposoby dokumentowania informacji o przestępstwie

Zgodnie z § 4. 1 wytycznych nr 3 Komendanta Głównego Policji¹⁰⁹, zawiadomienie o przestępstwie powinno być przyjęte od każdej osoby, która w tym celu przybyła do jednostki organizacyjnej Policji, zwanej dalej „jednostką Policji”, również wtedy,

¹⁰⁵ Kodeks postępowania karnego, dz. cyt.

¹⁰⁶ Kodeks karny, dz. cyt.

¹⁰⁷ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii.

¹⁰⁸ Tamże.

¹⁰⁹ Wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 30 sierpnia 2017 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów.

gdy inna jednostka Policji lub inny organ ścigania jest właściwy miejscowo lub rzeczowo do prowadzenia postępowania przygotowawczego, zwanego dalej „postępowaniem”¹¹⁰.

W zależności od sytuacji lub podmiotu przekazującego informację o przestępstwie, dokumentowanie tego faktu może przybrać różne formy. Zasadą jest, iż z czynności przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie sporządza się protokół – zgodnie z art. 143 § 1 p. 1 k.p.k.¹¹¹. Protokół taki powinien zawierać:

- oznaczenie czynności, jej czasu i miejsca oraz osób w niej uczestniczących;
- przebieg czynności oraz oświadczenia i wnioski jej uczestników;
- wydane w toku czynności postanowienia i zarządzenia, a jeżeli postanowienie lub zarządzenie sporządzono osobno, wzmiankę o jego wydaniu;
- w miarę potrzeby stwierdzenie innych okoliczności dotyczących przebiegu czynności¹¹².

Zgodnie z art. 148 § 2a k.p.k.¹¹³ w protokole nie zamieszcza się danych dotyczących miejsca zamieszkania i miejsca pracy pokrzywdzonych i świadków uczestniczących w czynności. Dane te zamieszcza się w załączniku do protokołu. Nie dotyczy to miejsca pracy świadka, będącego funkcjonariuszem publicznym składającego zeznania w związku z pełnioną funkcją, chyba że dla dobra postępowania karnego nie powinno ono zostać ujawnione w protokole¹¹⁴.

Sporządzenie protokołu jest konieczne również w sytuacji kiedy będziemy mieli zgłoszenie o popełnionym przestępstwie telefonicznie lub w sytuacji niecierpiącej zwłoki, gdy poświęcenie czasu na przyjęcie tegoż zawiadomienia może doprowadzić do utraty dowodów, śladów popełnionego przestępstwa lub nawet ucieczki sprawców czynu zabronionego. W takich sytuacjach protokół sporządza się później, po ustaniu przeszkody. Wzywa się osobę zawiadamiającą o przestępstwie telefonicznie do jednostki Policji, w celu sporządzenia protokołu bądź protokół sporządza się po zabezpieczeniu dowodów w trybie art. 308 k.p.k.¹¹⁵.

Możemy mieć do czynienia również z sytuacją, kiedy osoba zgłaszająca przestępstwo jest równocześnie sprawcą popełnionego czynu. W takiej sytuacji należy przyjąć zawiadomienie o przestępstwie na protokół, a następnie rozważyć w zależności od rodzaju powziętej informacji przeprowadzenie ewentualnych czynności w trybie

¹¹⁰Tamże.

¹¹¹Kodeks postępowania karnego, dz. cyt.

¹¹²Tamże, art. 148 § 1.

¹¹³Tamże.

¹¹⁴Tamże.

¹¹⁵*Podręcznik dla słuchacza Szkolenia Zawodowego Podstawowego*, Słupsk 2013, s. 361.

art. 308 k.p.k.¹¹⁶. Po tych czynnościach dopuszczalne jest ewentualnie przesłuchanie osoby zgłaszającej jako sprawcy popełnionego przestępstwa.

Jeżeli o przestępstwie zawiadamia osoba małoletnia, która nie ukończyła jeszcze 17 lat należy tę osobę zapoznać z treścią art. 233, 234 i 238 k.k., z uprzedzeniem nie o odpowiedzialności karnej za naruszenie tych przepisów (za składanie fałszywych zeznań, fałszywe oskarżenie lub fałszywe zawiadomienie nie o przestępstwie), lecz o konsekwencjach prawnych ich naruszenia przewidzianych w art. 6 u.p.n.¹¹⁷.

Jeżeli zaistnieją przeszkody faktyczne do spisania protokołu zawiadomienia, w szczególności związane z:

- niemożnością dostatecznie komunikatywnego porozumienia się z zawiadamiającym z powodu jego stanu psychofizycznego (zaburzenia psychiczne, osoba pod wpływem alkoholu etc.)

albo

- nieznajomości języka polskiego, przy jednoczesnej niemożności natychmiastowego sprowadzenia tłumacza;

zgodnie z § 4 p. 11 wytycznych nr 3 Komendanta Głównego Policji¹¹⁸, policjant sporządza jedynie notatkę urzędową wskazującą taki powód i zawierającą opis informacji na temat zgłaszanego przestępstwa, jakie udało się uzyskać. Sam protokół zaś spisuje się w odpowiednim do okoliczności terminie późniejszym, na który należy wezwać osobę zawiadamiającą o przestępstwie¹¹⁹.

W przypadku powzięcia zawiadomienia o przestępstwie od osoby niewładającej językiem polskim, w myśl § 4 p. 10 wytycznych nr 3¹²⁰ protokół przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie, sporządza się zawsze z udziałem tłumacza, a od osoby głuchej, niemej lub głuchoniemej – z udziałem tłumacza języka migowego (daktylogologa). Należy jednak zaznaczyć, że zgodnie z art. 204 § 1 p. 1 k.p.k. można bez udziału daktylogologa przyjąć od osoby głuchej lub niemej zawiadomienie o przestępstwie w formie pisemnej, a także przesłuchać taką osobę wyłącznie na piśmie.

Wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji dają nam również wskazówki w przypadku otrzymania informacji od osoby pokrzywdzonej o przestępstwie w sprawach o przestępstwo określone w art. 197-199 k.k. W takiej sytuacji, policjant przyjmujący od pokrzywdzonego takie zawiadomienie o przestępstwie, powinien ograniczyć się do uzyskania od niego najważniejszych faktów i dowodów, którymi w szczególności

¹¹⁶ Kodeks postępowania karnego, dz. cyt.

¹¹⁷ Wytyczne nr 3, rozdz. 2.

¹¹⁸ Tamże.

¹¹⁹ Tamże.

¹²⁰ Tamże.

mogą być dane dotyczące daty i miejsca popełnienia przestępstwa, dane identyfikujące sprawcę, w tym jego opis, dane świadków i dokumentacja medyczna będąca w dyspozycji pokrzywdzonego (art. 185c § 1 k.p.k.)¹²¹.

Podczas przyjmowania zawiadomienia o przestępstwie od pokrzywdzonego może być obecna osoba przez niego wskazana, jeżeli nie uniemożliwia to przeprowadzenia czynności albo nie utrudnia jej w istotny sposób, co wynika z przepisu art. 299a k.p.k.. Osobą tą w szczególności może być osoba najbliższa lub przedstawiciel instytucji lub organizacji społecznej wspierającej ofiary przestępstw¹²². Pamiętać należy jednak, że o obecności osoby wskazanej przez pokrzywdzonego decyduje policjant przeprowadzający czynność. Fakt odmowy dopuszczenia obecności tej osoby w czynności odnotowuje się w protokole z czynności¹²³.

W związku z tym, iż zgodnie z art. 304a k.p.k. jednocześnie z przyjęciem ustnego zawiadomienia o przestępstwie można osobę zawiadamiającą przesłuchać w charakterze świadka, należy pamiętać o zastrzeżonej w art. 171 § 3 k.p.k. obecności przedstawicieli ustawowych lub faktycznych opiekunów podczas przyjmowania zawiadomień o przestępstwach i przesłuchiwanie w charakterze świadków małoletnich w wieku do 15 lat, a także o wyłącznej kompetencji sądu do przesłuchiwanie w charakterze świadków małoletnich w wieku do 15 lat pokrzywdzonych przestępstwami popełnionymi z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub przestępstwami kwalifikowanymi z rozdziałów XXIII, XXV i XXVI k.k. (art. 185a § 1 i 2 oraz art. 185b § 1 k.p.k.), a także pokrzywdzonych przestępstwami określonymi w art. 197-199 k.k. (art. 185c § 2 k.p.k.)¹²⁴.

Wniosek o ściganie

Wniosek o ściganie jest czynnością procesową uregulowaną w procedurze karnej w art. 12¹²⁵, polegającą na dobrowolnym wyrażeniu woli o treści jednoznacznego żądania ścigania sprawcy czynu przestępczego przed uprawnionym organem procesowym, o którym to prawie trzeba pouczyć osobę uprawnioną. Zgodnie bowiem z zasadą informacji prawnej określonej w art 16 k.p.k.¹²⁶, organ prowadzący postępowanie jest obowiązany pouczyć uczestników postępowania o ciężących obowiązkach i o przysługujących im uprawnieniach, zaś brak takiego pouczenia lub mylne

¹²¹Tamże.

¹²²Tamże.

¹²³Tamże.

¹²⁴Tamże.

¹²⁵Kodeks postępowania karnego, dz. cyt.

¹²⁶Tamże.

pouczenie nie może wywoływać ujemnych skutków procesowych dla uczestnika postępowania lub innej osoby, której to dotyczy.

Wniosek o ściganie – w przypadku otrzymania zawiadomienia o przestępstwie ściganym na wniosek – należy uzyskać od pokrzywdzonego, a gdy nie jest on osobą fizyczną, od organu uprawnionego do działania w jego imieniu. W myśl art 51 k.p.k.¹²⁷, wniosek o ściganie złożyć może uprawniony przedstawiciel ustawowy lub osoba pod której stałą pieczęą pokrzywdzony pozostaje. Zgodnie z § 5 p. 4 i 5 wytycznych nr 3 Komendanta Głównego Policji w razie otrzymania zawiadomienia o przestępstwie ściganym na wniosek, należy uzyskać taki wniosek od podmiotu uprawnionego do jego złożenia. W przypadku, gdy pokrzywdzony nie jest osobą fizyczną, wniosek należy uzyskać od organu uprawnionego do działania w jego imieniu.

Można go również przyjąć od osoby, która nie ukończyła 18 lat, jeśli osoba nabyła pełną zdolność do czynności prawnych przez zawarcie małżeństwa, chociażby nawet małżeństwo zostało unieważnione¹²⁸.

Wniosek o ściganie może być złożony ustnie do protokołu lub na piśmie, przy czym k.p.k. nie przewiduje żadnej szczególnej formy tego pisma. Nie jest wystarczające samo zawiadomienie o przestępstwie złożone przez pokrzywdzonego jeżeli nie zawiera wyraźnego żądania ścigania sprawcy. W takim przypadku należy uzyskać wyraźne oświadczenie pokrzywdzonego, czy składa wniosek o ściganie które może być zamieszczone w protokole przesłuchania pokrzywdzonego w charakterze świadka albo w odrębnym protokole przyjęcia wniosku o ściganie¹²⁹.

Art. 12 k.p.k. przewiduje ponadto, że w razie złożenia wniosku o ściganie niektórych tylko sprawców obowiązek ścigania obejmuje również inne osoby, których czyny pozostają w ścisłym związku z czynem osoby wskazanej we wniosku, o czym należy uprzedzić składającego wniosek. Przepisu tego nie stosuje się do najbliższych osoby składającej wniosek. Sam wniosek zaś może być cofnięty w postępowaniu przygotowawczym za zgodą prokuratora, a w postępowaniu sądowym za zgodą sądu – do rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej, a jego ponowne złożenie jest niedopuszczalne.

Tryby ścigania przestępstw

Zgodnie z obowiązującą w polskiej procedurze karnej zasadą legalizmu, zdecydowana większość przestępstw wymienionych w Kodeksie karnym i ustawach szczególnych jest ścigana w trybie publicznoskargowym z urzędu. Oznacza to, że organy

¹²⁷ Tamże.

¹²⁸ Wytyczne nr 3, rozdz. 2.

¹²⁹ Tamże.

ścigania obowiązkowo podejmują czynności w chwili ujawnienia przestępstwa. W tym przypadku wszczęcie i kontynuowanie postępowania karnego w sprawie o przestępstwo jest wyrazem realizacji interesu ogólnospołecznego i nie wymaga ani inicjatywy ani współdziałania ze strony pokrzywdzonego. Proces karny może zostać tu wszczęty niezależnie od woli pokrzywdzonego, a bywa że nawet wbrew jego woli. Przepisy Kodeksu postępowania karnego nie wskazują wprost, które przestępstwa są ścigane z urzędu. Pozwalają to ustalić przepisy prawa karnego materialnego, które określają przestępstwa ścigane w innym trybie niż z urzędu.

Odstępstwem od zasady ścigania przestępstw z urzędu jest ściganie przestępstw w trybie publicznoskargowym na wniosek. W tym trybie prokurator nie może ścigać sprawcy przestępstwa, bez wyrażenia najczęściej przez pokrzywdzonego (wyjątki art. 51 i 52 k.p.k.) woli jego ścigania. Ten bowiem może mieć interes prawny w zaniechaniu ścigania sprawcy. Po złożeniu wniosku o ściganie, dalej postępowanie toczy się jak z urzędu. Przepisy Kodeksu karnego zawsze wyraźnie wskazują, które przestępstwa są ścigane na wniosek.

Przestępstwa wnioskowe dzieli się na bezwzględnie i względnie wnioskowe. Poprzez użycie w treści przepisu karnego stwierdzenia, iż „ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego”, Kodeks karny wskazuje, iż mamy do czynienia z czynem zabronionym ściganym w trybie bezwzględnie wnioskowym. Przestępstwa względnie wnioskowe są to przestępstwa, które tylko w wypadku wystąpienia określonej przez ustawę okoliczności, tj. relacji sprawca – pokrzywdzony, są objęte tym trybem. W przypadku natomiast, gdy taka okoliczność nie występuje, ścigane są z urzędu, bez wniosku. Przestępstwa te są więc przestępstwami wnioskowymi wobec określonej grupy sprawców, wobec innych są przestępstwami ściganymi z urzędu. Na tryb ten wskazuje zapis „jeżeli czyn popełniono na szkodę osoby najbliższej, ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego”.

Prywatnoskargowy tryb ścigania charakteryzuje się tym, że akt oskarżenia wnosi i popiera sam pokrzywdzony. Ściganie przestępstwa następuje tutaj z inicjatywy pokrzywdzonego na skutek wniesienia skargi prywatnej. Działania Policji co do zasady sprowadzają się do tego, że na żądanie pokrzywdzonego przyjmuje ustną lub pisemną skargę i w razie potrzeby zabezpiecza dowody w tej sprawie, po czym przesyła skargę do właściwego sądu (art. 488 k.p.k.). Przestępstwa prywatnoskargowe są skierowane przeciwko interesom jednostkowym i należą do nich między innymi:

- art. 212 k.k. – zniesławienie;
- art. 216 k.k. – znieważenie;
- art. 217 k.k. – naruszenie nietykalności cielesnej.

5.1.3. Oględziny rzeczy i miejsca zdarzenia

Pojęcie oględzin

Termin oględziny miejsca zdarzenia albo przestępstwa jest powszechnie używany w polskim języku prawniczym i potocznym. Występuje z reguły w publikacjach naukowych z zakresu prawa karnego procesowego i kryminalistyki. Oględziny miejsca zdarzenia stanowią podstawowy element zespołu czynności kryminalistycznych wchodzących w zakres szerszego pojęcia, jakim jest kryminalistyczne badanie miejsca zdarzenia. Istota oględzin sprowadza się przede wszystkim do ścisłej, szczegółowej obserwacji miejsc, rzeczy lub osób – za pomocą wszystkich organów zmysłów, z zastosowaniem określonych środków technicznych. Jest to zatem zespół czynności kryminalistyczno-procesowych, polegających na bezpośrednim zbadaniu jakiegoś miejsca, osoby lub rzeczy w celu ujawnienia rzeczowych źródeł dowodowych oraz dokonania obiektywnej rekonstrukcji przebiegu zdarzenia i roli poszczególnych osób w nim uczestniczących.

W postępowaniu przygotowawczym oględziny odgrywają szczególną rolę w ujawnieniu i zabezpieczeniu dowodów, stanowią jakby fundament dla całej sprawy. Czas ich przeprowadzenia, fachowość, z jaką zostaną dokonane, zakres przeprowadzonych czynności, mają decydujące znaczenie dla losów postępowania przygotowawczego. Sposób przeprowadzenia oględzin świadczy zatem najlepiej o zdolnościach, kompetencjach zawodowych i sumienności danego policjanta.

W rozumieniu kryminalistycznym oględziny to celowa i szczegółowa obserwacja przeprowadzana przez człowieka za pomocą zmysłów i z wykorzystaniem środków technicznych¹³⁰.

Oględziny – to czynność procesowo-kryminalistyczna, polegająca na spostrzeganiu stanu obiektu oględzin¹³¹.

Celem oględzin jest ujawnienie i zabezpieczenie śladów przestępstwa lub ich nośników znajdujących się na miejscu zdarzenia, osób lub rzeczy mogących mieć związek z przestępstwem, które mogą służyć jako źródła dowodowe w toku postępowania.

Podstawy prawne oględzin

Wśród prawnych podstaw czynności oględzinowych można wyróżnić:

- art. 207 § 1 k.p.k. – oględziny miejsca, osoby, rzeczy;
- art. 209 § 1 k.p.k. – oględziny i otwarcie zwłok;
- art. 228 § 1 k.p.k. – oględziny przedmiotów wydanych lub znalezionych w trakcie przeszukania;

¹³⁰ S. Czerw, *Kryminalistyczne badanie miejsca zdarzeń*, [w:] *Technika kryminalistyczna*, W. Kędziński (red.), Szczytno 1993, t. 1, s. 74, a także B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Warszawa 2000, s. 381.

¹³¹ *Technika kryminalistyczna*, W. Kędziński (red.), Szczytno 2007, s. 88.

- art. 308 § 1 k.p.k. – możliwość przeprowadzenia oględzin w ramach tzw. czynności w niezbędnym zakresie;
- art. 74 § 2 k.p.k. – oględziny zewnętrzne ciała oraz inne badania oskarżonego (podejrzanego);
- art. 74 § 3 k.p.k. – oględziny zewnętrzne ciała oraz inne badania osoby podejrzanej;
- art. 192 § 1 k.p.k. – oględziny pokrzywdzonego;
- art. 192 § 4 k.p.k. – oględziny ciała świadka;

Podstawowym nośnikiem zobowiązania do prowadzenia oględzin przez organ procesowy to § 1 art. 207 k.p.k., w którym stwierdza się, że w razie potrzeby dokonuje się oględzin miejsca, osoby lub rzeczy. Z zapisu tego wynika, że jest to czynność fakultatywna. O potrzebie dokonania oględzin decyduje prowadzący postępowanie przygotowawcze.

Obligatoryjność przeprowadzania oględzin i otwarcia zwłok wynika z art. 209 k.p.k. w każdym przypadku, jeżeli zachodzi podejrzenie przestępczego spowodowania śmierci.

Artykuł 74 § 2 i 3 k.p.k. nakłada obowiązek poddania się oględzinom ciała przez oskarżonego (podejrzanego, osobę podejrzaną), jeśli badania nie są połączone z naruszeniem integralności ciała.

Artykuł 192 § 1 k.p.k. nakłada obowiązek poddania się oględzinom ciała przez pokrzywdzonego, jeśli karalność czynu zależy od stanu jego zdrowia. Ponadto, zgodnie z § 4 tego artykułu dla celów dowodowych można poddać oględzinom ciało świadka, przy czym warunkiem jest uzyskanie jego zgody na przeprowadzenie tej czynności.

W artykuł 228 § 1 i 2 k.p.k. ustawodawca określił, że przedmioty wydane lub znalezione w czasie przeszukania w toku postępowania karnego oraz przedmioty znalezione podczas tej czynności, ale mogące stanowić dowód innego przestępstwa podlegają przekazowi lub przedmioty, których posiadanie jest zabronione, należy poddać oględzinom.

Na mocy art. 308 § 1 k.p.k. w ramach tzw. czynności w niezbędnym zakresie możliwe jest w granicach koniecznych dla zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa dokonywać oględzin nawet przed wszczęciem postępowania przygotowawczego.

Problematykę oględzin reguluje również art. 43 kpw, w którym zawarto informację, że przy przeprowadzaniu oględzin w sprawach o wykroczenia należy stosować odpowiednio przepisy art. 207, 208, 211 i 212 k.p.k..

Rodzaje oględzin

Biorąc pod uwagę kryterium przedmiotowe, na podstawie art. 207 § 1 k.p.k. i art. 209 k.p.k. oględziny można podzielić na:

- oględziny miejsca;
- oględziny osoby;
- oględziny rzeczy;
- oględziny zwłok.

Cele oględzin

Kryminalistyka dowodzi, że miejsce zdarzenia jest bogatym źródłem informacji o przestępstwie i osobach w nim uczestniczących. Żadne zdarzenie nie przemija bowiem bez echa, bez pozostawienia po sobie śladów, które można wykorzystać w dotarciu do prawdy obiektywnej w ramach prowadzonego postępowania przygotowawczego. Ogólnym celem oględzin miejsca zdarzenia jest obiektywna rekonstrukcja jego przebiegu i roli osób w nim uczestniczących. Określony skutek, zamierzony jako cel działania, eliminuje spoza zasięgu badań wszelkie inne czynności, nieprowadzące ku osiągnięciu tego celu. Chodzi zatem o wykorzystanie informacyjnej funkcji miejsca zdarzenia, traktowanego jako swoisty „ślad” aktywności przestępczej. Rekonstrukcja zdarzenia – jest to jednak cel ujęty bardzo ogólnie.

Celem etapowym (szczegółowym) oględzin każdego miejsca zdarzenia jest uzyskanie, w miarę możliwości, odpowiedzi na tzw. siedem złotych pytań kryminalistyki.

Są to następujące pytania:

1. Co się zdarzyło, tzn. czy badane zdarzenie jest w ogóle przestępstwem czy też zdarzeniem innego rodzaju?
2. Gdzie zdarzenie nastąpiło?
3. Kiedy (w jakim czasie)?
4. Jak (tzn. jaki był jego przebieg i sposób zaistnienia)?
5. Czym go spowodowano (za pomocą czego)?
6. Dlaczego zdarzenie zaistniało (motyw, pobudka, przyczyna)?
7. Kto uczestniczył w zdarzeniu i w jakiej roli (sprawca, pokrzywdzony itd.)?

Odpowiedzi na te pytania uzyskać można nie tylko na podstawie przebiegu i wyników oględzin, lecz także opierając się na wszelkich wiadomościach, które otrzymano przed przystąpieniem do oględzin, choćby były one bardzo skąpe oraz wieloznaczne (pierwsza informacja o zdarzeniu, uwagi zabezpieczającego).

Zadania oględzin

Do zadań oględzin zalicza się w szczególności ustalenie:

- drogi dotarcia do miejsca zdarzenia i oddalenia się z niego poszczególnych osób;
- kierunków poruszania się osób na miejscu zdarzenia (np. gdzie były, co robiły);
- czasu pobytu tych osób na miejscu zdarzenia;
- zachowania się poszczególnych osób na miejscu zdarzenia;
- czy pozostawiono ślady (a jeżeli tak, to należy je ujawnić, wstępnie zbadać i zabezpieczyć pod względem kryminalistyczno-procesowym);
- czy istnieją tzw. okoliczności negatywne;
- zastanego obrazu miejsca zdarzenia i utrwalenia go za pomocą protokołu oględzin, zdjęć kryminalistycznych, szkiców, filmów wideo;

- czy pozostawione ślady są dziełem jednego sprawcy czy też większej liczby osób;
- punktu „szczytowego” zdarzenia (np. ognisko pożaru przy oględzinach pogorzeliska, położenie ciała denata przy zabójstwie);
- skąd można było widzieć zdarzenie lub słyszeć jego odgłosy;
- kto mógł je widzieć lub słyszeć;
- wstępnych wersji przebiegu zdarzenia i jego sprawcy (sprawców), tzn. wersji problemowych i osobowych¹³².

Zasady prowadzenia oględzin

Oględziny, jako czynność procesowa, muszą być dokonywane zgodnie z zasadami obowiązującymi w prawie karnym procesowym oraz z zastosowaniem reguł i metod wypracowanych przez kryminalistykę. Przede wszystkim istotne są niżej podane zasady¹³³:

Zasada wszechstronności – wszystkie działania w czasie oględzin powinny być prowadzone wielokierunkowo. W myśl tej zasady prowadzący oględziny powinien skrupulatnie ujawniać wszystkie ślady i tzw. okoliczności negatywne, a następnie dokładnie je oceniać i starannie zabezpieczać pod względem procesowo-kryminalistycznym.

Zasada planowości – wszystkie czynności powinny być zaplanowane. Jest to niewątpliwie jedna z istotnych czynności na miejscu zdarzenia, która przez swą faktyczną niepowtarzalność stawia przed prowadzącym oględziny wysokie wymagania. Prowadzący oględziny powinien wiedzieć, co na miejscu zdarzenia będzie wykonywane i w jakiej kolejności. Planowość działań pozwala uniknąć chaosu i wielokrotnego powtarzania tych samych czynności.

Zasada indywidualności – do każdego oględzin należy podchodzić w sposób jednostkowy. Praktyka dowodzi, że każde zdarzenie jest inne, chociaż z pozoru wydaje się podobne do tych, z którymi wcześniej stykał się policjant prowadzący czynności oględzinowe.

Zasada efektywności – w myśl tej zasady działania na miejscu zdarzenia podporządkowane są celom, jakie należy osiągnąć.

Zasada szybkości – oględziny należy przeprowadzić niezwłocznie po zgłoszeniu zdarzenia; zwłoka powoduje często nieodwracalne skutki w postaci zniszczenia lub zatarcia śladów przestępstwa.

Zasada aktywności – prowadzący oględziny powinien zachowywać się czynnie. Od jego aktywnego zachowania, sprawności organizacyjnej, koncentracji uwagi, energicznego działania zależy dodatni wynik oględzin.

¹³²J. Gąsiorowski, *Oględziny miejsca zdarzenia. Aspekty prawne i kryminalistyczne*, Katowice 2005, s. 80.

¹³³S. Kozdrowski, *Oględziny miejsca zdarzenia, cz. I*, Słupsk 1988, s. 30-33; W. Kędziński (red.), dz. cyt., s. 97-102.

Zasada obiektywizmu – to nakaz, by prowadzący oględziny utrwał w sporządzonej dokumentacji stan zgodny z rzeczywistym. Natomiast zasada obiektywności nakazuje prowadzić oględziny bezstronnie.

Zasada pisemności – przebieg oględzin musi być spisany. Prowadzący oględziny musi utrwalić zgodnie z wymaganiami procesowymi w protokole oględzin i dokumentach pomocniczych przebieg i wyniki oględzin (art. 143 § 1 p. 3, art. 147 § 1, art. 148 § 1 k.p.k.).

Zasada ekonomiczności – oględziny należy przeprowadzać racjonalnie i oszczędnie. Zasada ta – to postulat racjonalizacji czasu działania, oszczędnego gospodarowania siłami i środkami w zależności od wagi i skutków zdarzenia.

Zasada tajności – to postulat zakazujący ujawniania osobom postronnym efektów oględzin, a zwłaszcza metod działania sprawców, skutków przestępstwa, źródeł informacji, rodzaju uzyskanego materiału dowodowego itp.

Zasada jednoosobowego kierownictwa – wszystkimi czynnościami w czasie oględzin kieruje jeden policjant, który ponosi odpowiedzialność za koordynację i wyniki pracy grupy¹³⁴.

Oględziny rzeczy

Oględzinom poddaje się każdy nośnik śladów przestępstwa ujawniony podczas oględzin miejsca zdarzenia oraz każdą rzecz znaną albo wydaną w trakcie przeszukania miejsca, pomieszczenia lub osoby albo zatrzymania rzeczy.

Celem oględzin rzeczy jest jej identyfikacja, wykrycie na tej rzeczy śladów przestępstwa lub ustalenie właściwości danej rzeczy. Od oględzin rzeczy odstępuje się i dołącza ją do akt postępowania, jeśli brak jest podstaw do uznania rzeczy za nośnik śladów przestępstwa, została ona zidentyfikowana, jej wygląd i cechy charakterystyczne zostały opisane w protokole zatrzymania rzeczy albo protokole przeszukania. Można odstąpić od oględzin zabezpieczonej rzeczy w miejscu jej ujawnienia, znalezienia lub wydania, jeżeli będzie ona przedmiotem badań w celu ujawnienia znajdujących się na niej śladów i wydania opinii biegłego¹³⁵.

Oględziny nośników śladów przestępstwa prowadzone na miejscu zdarzenia dokumentuje się w protokole oględzin tego miejsca, chyba że oględziny miejsca zostały dokonane bez udziału specjalisty. W takim wypadku oględzin nośnika dokonuje się z udziałem specjalisty i dokumentuje ich wynik w odrębnym protokole. Jeżeli

¹³⁴ Procedury postępowania Policji podczas organizowania i przeprowadzania oględzin miejsca przestępstwa, KGP, Warszawa 2001 (Załącznik do pisma Komendanta Głównego Policji nr Ad – 1078/2001 z dnia 7 lipca 2001 r.).

¹³⁵ Wytyczne nr 3, rozdz. 8.

podczas oględzin ujawniono rzeczy lub dokumenty w liczbie powodującej nadmierne wydłużenie czasu trwania oględzin, zabezpiecza się je i opisuje w pakietach¹³⁶.

Oględziny miejsca zdarzenia

Oględziny miejsca zdarzenia polegają na dokonaniu czynności taktycznych i techniczno-kryminalistycznych zmierzających do poznania przebiegu zdarzenia, przeprowadzanych w sposób planowy, z uwzględnieniem właściwości obszaru (przestrzeni zamkniętej lub otwartej) oraz klasyfikacji różnych grup śladów przestępstwa lub ich nośników albo rzeczy, ich położenia, właściwości, stanu i cech indywidualnych¹³⁷.

Metody przeprowadzania oględzin miejsca zdarzenia

Wśród metod przeprowadzania oględzin wymienić należy dwie, które najczęściej opisywane są w literaturze przedmiotu: metodę obiektywną i metodę subiektywną. **Metoda dośrodkowa** polega na prowadzeniu oględzin od obranego punktu zewnętrznego do obranego punktu centralnego „dośrodkowego”.

Metoda odśrodkowa polega na prowadzeniu oględzin od obranego punktu centralnego do obranego punktu zewnętrznego.

Zasadą jest, że poruszamy się zgodnie z ruchem wskazówek zegara¹³⁸.

Znajomość zasad oględzin i stosowanie wybranej metody powodują metodologiczne poruszanie się po miejscu zdarzenia, określają kolejność czynności, wprowadzają porządek w numerowaniu śladów lub innych przedmiotów, fotografowaniu całego obiektu oraz fragmentów, zapobiegają pominięciu śladów. W sytuacji gdy obiekt poddany oględzinom jest rozległym terenem i zostaje podzielony na sektory, w każdym sektorze może być stosowana inna metoda prowadzenia oględzin.

Dobór metody oględzin jest uzależniony przede wszystkim od rodzaju zdarzenia i terenu, na którym zdarzenie nastąpiło. Punktem centralnym mogą być zwłoki, ognisko pożaru, pozostawione narzędzie przez sprawcę. Sposób poruszania się po miejscu oględzin ma wpływ na ilość ujawnionego i zabezpieczonego materiału dowodowego. Zapobiega również działaniom chaotycznym i nieskoordynowanym, pozwala na racjonalne wykorzystanie sił i środków¹³⁹.

¹³⁶Tamże.

¹³⁷Tamże.

¹³⁸*Kryminalistyka wybrane zagadnienia techniki*, G. i W. Kędzierscy (red.), Szczytno 2011, s. 407.

¹³⁹Tamże, s. 408.

Fazy oględzin

Przebieg oględzin miejsca zdarzenia (i rzeczy) można uporządkować i przedstawić chronologicznie w dwóch fazach: faza statyczna, faza dynamiczna.

Faza statyczna oględzin polega na zapoznaniu się z ogólnym wyglądem miejsca zdarzenia bez dokonywania w nim zmian. W fazie tej ujawnia się wzrokowo przedmioty i ślady mogące mieć związek z czynem i wstępnie utrwała ich położenie.

Typowe czynności w tej fazie to:

- oznaczenie zauważonych śladów numerami;
- fotograficzne utrwalenie ogólnego wyglądu miejsca zdarzenia i wzajemnego położenia śladów;
- sporządzenie na brudno szkicu i dokonanie pomiarów wzajemnego ułożenia śladów;
- rozpoczęcie dokumentowania opisu położenia miejsca zdarzenia w stosunku do otoczenia i wzajemnego umiejscowienia śladów.

W fazie tej należy wykazać szczególną ostrożność i poruszać się po miejscu zdarzenia bądź zapoznać się z rzeczą poddawaną oględzinom w sposób wykluczający możliwość zatarcia śladów, czy pozostawienia nowych śladów.

Faza dynamiczna oględzin polega na aktywnym badaniu podstawowych właściwości ujawnionych śladów ich umiejscowienia, rodzaju, kształtu, wymiaru, barwy, stanu skupienia, temperatury, zapachu itp. oraz odpowiednim ich zabezpieczeniu do dalszych badań kryminalistycznych. W fazie tej przy zachowaniu odpowiedniej ostrożności można przedmioty dotykać, odwracać, przesuwać w celu dokładnego ich zbadania. Celem tej fazy jest:

- ujawnienie, utrwalenie i zabezpieczenie wszelkich śladów zdarzenia i jego sprawcy za pomocą sprzętu technicznego i odpowiednich środków;
- szczegółowe opisanie śladów w odpowiedniej dokumentacji.

Należy pamiętać, że obie fazy przeplatają się w toku całej czynności, ale regułą jest, że faza statyczna poprzedza fazę dynamiczną (np. w sytuacji prowadzenia oględzin w kolejnych pomieszczeniach jednego obiektu)¹⁴⁰.

Etapy – stadia oględzin

W celu usystematyzowania metodyki przeprowadzania oględzin miejsca zdarzenia wyszczególnia się w nich trzy etapy (stadia) czynności oględzinowych:

- etap czynności wstępnych;
- etap czynności szczegółowych;
- etap czynności końcowych.

¹⁴⁰ J. Gąsiorowski, *Oględziny miejsca zdarzenia. Aspekty prawne i kryminalistyczne*, Katowice 2005, s. 93.

Etap (stadium) czynności wstępnych

Celem tego etapu jest dokładne poznanie miejsca zdarzenia.

Zgodnie z procedurami¹⁴¹ (...) kierujący zespołem oględzinowym po przybyciu na miejsce przestępstwa dokonuje wspólnie z prokuratorem (jeżeli w tym czasie jest on obecny na miejscu przestępstwa) i policjantem laboratorium kryminalistycznego lub komórki techniki kryminalistycznej, sprawdzenia prawidłowości wykonanych przed jego przybyciem czynności, koryguje sposób ich wykonania i obejmuje nadzór nad dokonywaniem dalszych czynności. Czynności te mogą polegać w szczególności na:

- sprawdzeniu prawidłowości wyznaczenia i zabezpieczenia obszaru miejsca przestępstwa;
- sprawdzeniu prawidłowości zabezpieczenia obszaru oględzin przed zanieczyszczeniem lub utratą materiału dowodowego i w razie potrzeby podjęciu dodatkowych działań;
- określeniu stopnia i rodzaju zagrożeń dla życia lub zdrowia albo mienia, mogących wystąpić na wyznaczonym obszarze oględzin;
- ustaleniu poza zabezpieczonym obszarem położenia stanowiska kierowania oględzinami i poinformowaniu o jego położeniu wszystkich uczestników oględzin;
- a także wyznaczeniu miejsca dla stanowiska wsparcia logistycznego i koordynacji działań.

Po wyznaczeniu obszaru oględzin prokurator i kierujący zespołem oględzinowym wspólnie z ekspertem laboratorium kryminalistyki albo policjantem komórki techniki kryminalistycznej mogą wejść na wyznaczony obszar oględzin i dokonać wstępnej oceny jego stanu i zakresu koniecznych działań, a także podjąć dodatkowe czynności zmierzające do jak najlepszego zabezpieczenia śladów kryminalistycznych i dowodów rzeczowych. Zadbać przy tym powinni, aby wszelkie podejmowane przez nich działania w zakresie zachowania i zabezpieczenia dowodów były dokładnie udokumentowane. W szczególności ekspert kryminalistyki albo technik kryminalistyki mogą skorygować wcześniej wyznaczoną przez policjanta służby prewencyjnej albo innego policjanta drogę poruszania się po miejscu przestępstwa („ścieżkę dostępu”) albo także wyznaczyć alternatywne drogi poruszania się.

Podczas wstępnej oceny stanu miejsca przestępstwa osoby je wykonujące powinny:

- dokładnie rozpoznać miejsce przestępstwa, jego strukturę i właściwości;
- uściślić położenie miejsca i jego granice;
- ujawnić i wstępnie zbadać szczególnie wyraziste, nadające się do natychmiastowego ujawnienia ślady kryminalistyczne i dowody rzeczowe, w szczególności te, które mogą ograniczać swobodne poruszanie się po miejscu przestępstwa;

¹⁴¹ Procedury postępowania Policji...

- dokonać wstępnej rekonstrukcji przebiegu przestępstwa i ocenić ślady kryminalistyczne oraz dowody rzeczowe pod kątem możliwości ich natychmiastowego wykorzystania w procesie wykrywczym;
- ustalić, które zmiany spowodował sprawca lub sprawcy przestępstwa, a które inne osoby;
- ustalić plan i program oględzin oraz dokonać podziału zadań;
- przyjąć odpowiednią metodę badań szczegółowych;
- utrwalić zastaną sytuację bez dokonywania jakichkolwiek zmian w zastanym układzie (wykonanie zdjęć fotograficznych ogólnie ilustrujących wygląd miejsca przestępstwa lub nagrania wideo, sporządzenie odręcznego szkicu miejsca oględzin, oznaczenie wyrazistych dowodów rzeczowych i śladów kryminalistycznych kolejnymi numerami, dobranie stałych punktów odniesienia, wykonanie zdjęć sytuacyjnych obrazujących wzajemne położenie względem siebie i usytuowanie już oznaczonych numerami zwłok, dowodów rzeczowych, śladów kryminalistycznych i przedmiotów występujących na miejscu przestępstwa albo względem stałych punktów odniesienia, wykonanie zdjęć szczegółowych zwłok, poszczególnych dowodów rzeczowych, śladów kryminalistycznych i innych przedmiotów itp.).

Po wykonaniu czynności, o których mowa wyżej prokurator i kierujący zespołem oględzinowym przeprowadzić powinni odprawę z całym zespołem, podczas której ustalają metodę prowadzenia oględzin szczegółowych, kolejność działań, określają czynności niezbędne do wykonania na miejscu ujawnionego przestępstwa, dokonują podziału zadań między poszczególnych członków zespołu, ustalają zasady gromadzenia oraz obiegu śladów kryminalistycznych i dowodów rzeczowych, a także ustalają zasady zapewnienia bezpieczeństwa pracy członków zespołu.

Etap (stadium) czynności szczegółowych

Oględziny szczegółowe – to zespół czynności taktycznych i techniczno-kryminalistycznych przeprowadzanych w sposób planowy, uwzględniających właściwości badanego miejsca (przestrzeń zamknięta, teren otwarty), przy wykorzystaniu sprzętu technicznego i środków technicznych służących do ujawniania, badania i zabezpieczania śladów kryminalistycznych i dowodów rzeczowych, które mogą dostarczyć danych umożliwiających odtworzenie przebiegu i przyczyn badanego przestępstwa, a także szczegółowe badanie terenu przyległego, miejsca zaistnienia skutku przestępstwa, drogi dojścia i odejścia sprawcy, a przede wszystkim miejsca, gdzie nastąpiły zmiany w wyniku przestępstwa oraz szczegółowe badanie różnych grup śladów kryminalistycznych i przedmiotów, ich położenia, właściwości, stanu, cech indywidualnych, następnie utrwalonych na zdjęciach fotograficznych, techniką

wideo, na szkicach i planach oraz w formie niezbędnego opisu słownego w protokole oględzin.

Jak z powyższego wynika, etap oględzin szczegółowych polega na ujawnianiu, zbadaniu i zabezpieczeniu śladów oraz tych elementów zdarzenia, które mogą dostarczyć danych umożliwiających odtworzenie przebiegu i przyczyny badanego zdarzenia. Celem tych działań jest wszechstronne wyjaśnienie właściwości zdarzenia w wyniku rekonstrukcji jego przebiegu i stworzenia w ten sposób warunków do prowadzenia innych czynności.

Szczegółowym badaniom poddaje się miejsce, gdzie zaistniało zdarzenie (przestępstwo), teren przyległy, drogę przyjścia i odejścia sprawcy, a przede wszystkim miejsca, gdzie nastąpiły zmiany w wyniku zdarzeń lub w wyniku przestępnego działania człowieka. Bada się szczegółowo różne grupy śladów i przedmiotów, ich położenie (umiejscowienie), właściwości, stan, cechy indywidualne itp.

Badając szczegółowo miejsce zdarzenia, należy trzymać się ustalonego porządku, poruszać się ruchem zgodnym z ruchem wskazówek zegara i uwzględniać właściwości badanego miejsca (teren – przestrzeń otwarta, pomieszczenia, środki lokomocji itp.):

Dużą przestrzeń otwartą dzieli się na części, wykorzystując cechy naturalne terenu, np. położenie przy drodze, rzece, ulicy, zabudowaniach, ogrodzeniach, lub za pomocą sznura, kołków itp. Każdą część bada się oddzielnie, w ustalonej kolejności, posługując się w opisie określeniami kierunków stron świata oraz stałymi punktami odniesienia, w pomieszczeniach należy badać po kolei każde z nich, poruszając się ostrożnie według ustalonego porządku. W opisie faktów i śladów należy używać nazw ścian: przednia, tylna, boczna prawa lub lewa. W celu ułatwienia opisu umiejscowienia śladów można ściany, sufit, podłogę podzielić na ćwiartki: górną lewą lub prawą, dolną prawą lub lewą.

Wstępnej oceny ujawnionych śladów kryminalistycznych może dokonywać policjant laboratorium kryminalistycznego lub komórki techniki kryminalistycznej. Ocena ta ma na celu:

- eliminację śladów kryminalistycznych, które nie nadają się do identyfikacji;
- eliminację śladów pozostawionych przez osoby postronne (ślady przypadkowe, ślady domowników lub osób mających legalny dostęp do danego miejsca).

Kierujący zespołem oględzinowym, po zakończeniu oględzin miejsca przestępstwa składa szczegółową relację z ich przebiegu i o ich wynikach kierownikowi grupy operacyjno-procesowej, a następnie przekazuje miejsca, na których prowadzono oględziny do jego dyspozycji. Kierownik grupy operacyjno-procesowej w porozumieniu z prokuratorem podejmuje decyzję co do dalszego sposobu dysponowania miejscem poddanym oględzinom (pozostawienie w dyspozycji prokuratury lub Policji, oddanie pod dozór dysponenta miejsca, przekazanie do użytkowania dysponentowi miejsca itp.).

W przypadku prowadzenia oględzin miejsca przestępstwa na obszarze otwartym w nocy, we mgle, podczas opadów deszczu albo śniegu, w celu zapewnienia możliwości powtórnego przeprowadzenia oględzin miejsca popełnienia przestępstwa, należy to miejsce zabezpieczyć przed dostępem osób postronnych oraz przed niekorzystnym wpływem warunków atmosferycznych i ponowić oględziny w innych, lepszych warunkach atmosferycznych lub warunkach widoczności.

Etap (stadium) czynności końcowych

Działania na miejscu zdarzenia zamyka etap końcowy. Etap ten niejednokrotnie w literaturze przedmiotu, jak i praktyków, określany jest również jako „etap kontroli oględzin miejsca zdarzenia” lub „etap podsumowujący”.

Stadium to następuje bezpośrednio po wykonaniu wszystkich czynności wchodzących w zakres oględzin, ale jeszcze przed podjęciem decyzji o opuszczeniu tego miejsca. Wówczas kierownik grupy operacyjno-procesowej wspólnie z prokuratorem, kierującym zespołem oględzinowym, koordynatorem czynności techniczno-kryminalistycznych, policjantem odpowiedzialnym za dowody rzeczowe (o ile został wyznaczony) i ekspertem techniki kryminalistycznej, dokonują kontrolnego przeglądu obszaru oględzin. Ma to na celu:

- sprawdzenie, czy podczas gromadzenia materiału dowodowego nie pominięto czegokolwiek – w przypadku stwierdzenia, że pominięto ślady lub dowody i należy dokonać oględzin uzupełniających;
- sprawdzenie, czy podczas dokonywania czynności jej uczestnicy nie pozostawili własnych zanieczyszczeń w postaci zużytego sprzętu o jednorazowym użyciu, niedopałków papierosów, itp. i w razie potrzeby należy je usunąć.

Kierownik grupy operacyjno-procesowej wspólnie z prokuratorem, kierującym zespołem oględzinowym, koordynatorem czynności techniczno-kryminalistycznych, policjantem odpowiedzialnym za dowody rzeczowe i ewentualnie ekspertem techniki kryminalistycznej ustalają dalszą taktykę wykorzystania zgromadzonego materiału dowodowego, a w szczególności kolejność prowadzenia dalszych specjalistycznych badań kryminalistycznych, w tym określają rodzaje specjalności biegłych, instytucje naukowe albo specjalistyczne, którzy lub, w których należy przeprowadzić badania materiału dowodowego, uwzględniając w planowanych działaniach wyniki pracy pozostałych zespołów grupy operacyjno-procesowej, w szczególności zespołu operacyjnego i procesowego.

Dokone ustaleni dokumentuje się w pooględzinowej notatce urzędowej, którą po sporządzeniu podpisuje kierownik grupy operacyjno-procesowej. Notatkę dołącza się do akt kontrolnych postępowania.

Zasady i sposoby dokumentowania oględzin

Rodzaje dokumentów i podstawy prawne sposobu dokumentowania oględzin wynikają z Kodeksu postępowania karnego

Podstawy prawne dokumentowania czynności oględzinowych:

- art. 143 § 1 p. 3 k.p.k., który z przeprowadzanych oględzin wymaga obligatoryjnego spisania protokołu;
- art. 147 § 1 k.p.k., w którym zezwala się w trakcie przebiegu czynności protokolowanych na utrwalenie oględzin za pomocą urządzenia rejestrującego obraz lub dźwięk, o czym należy przed uruchomieniem urządzenia uprzedzić osoby uczestniczące w czynności;
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2015 r. w sprawie utrwalania dźwięku albo obrazu i dźwięku dla celów procesowych w postępowaniu karnym;
- art. 148 § 1 k.p.k., w którym wymieniono te elementy, które protokół powinien zawierać;
- art. 150 § 1 k.p.k., który nakazuje, że z wyjątkiem protokołu rozprawy lub posiedzenia protokół podpisują osoby biorące udział w czynności. Przed podpisaniem należy go odczytać i uczynić o tym wzmiankę. Jeżeli w czynności protokolowania bierze udział policjant wcześniej zabezpieczający miejsce zdarzenia to on również podpisuje protokół oględzin;
- p. 12.7 *Procedur postępowania Policji podczas organizowania i przeprowadzania oględzin miejsca przestępstwa*;
- § 45, *Wytycznych nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 30 sierpnia 2017 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów*;
- Ponadto, zgodnie z p. 11.21 *procedur*, dokonane w trakcie oględzin ustalenia dotyczące dalszego sposobu wykorzystania materiału dowodowego poprzez określenie kolejności prowadzenia specjalistycznych badań kryminalistycznych dokumentuje się w notatce pooględzinowej;

Formy dokumentowania czynności oględzinowych

Należy zatem przyjąć, że oprócz protokołu oględzin dokumentację techniczną stanowią:

- szkice ogólne, szczegółowe, specjalne, uwzględniające najistotniejsze dane,
- zdjęcia ogólnoorientacyjne, sytuacyjne i szczegółowe, przedstawiające miejsce, osobę lub rzecz poddane oględzinom oraz ujawnione ślady przestępstwa, ich nośniki lub rzeczy albo nośniki zawierające nagrania zapisu obrazu lub dźwięku. Dodatkowa dokumentacja z oględzin powinna zawierać w szczególności:

- wykaz osób uczestniczących w oględzinach, z określeniem ich indywidualnych zadań oraz czasu wejścia i opuszczenia miejsca oględzin,
- wstępne informacje o obszarze lub obiekcie oględzin oraz zdarzeniach, jakie zaistniały przed rozpoczęciem oględzin, w tym o przyrządach do ratowania życia lub zdrowia użytych podczas udzielania pomocy medycznej albo do ratowania mienia¹⁴².

Zasady sporządzania protokołu oględzin

Zasada bezpośredniości. Protokół sporządza się na miejscu oględzin w obecności osób uczestniczących w oględzinach. Jeżeli protokół jest nieczytelny, należy sporządzić jego czytelną kopię i po uwierzytelnieniu oryginał i kopię dołączyć do akt głównych postępowania.

Zasada komunikatywności. Protokół musi być jasny i zrozumiały, musi być tak zredagowany, aby czytający go człowiek, który nie był na miejscu zdarzenia, mógł na jego podstawie łatwo zorientować się co do istotnych właściwości tego miejsca, wszelkie pola protokołu muszą być wypełnione lub zakreślone, należy unikać niepotrzebnych skreśleń i poprawek (poczynione należy opisać).

Zasada zwięzłości opisu. Redakcja tekstu powinna być syntetyczna, zwięzła i rzeczowa, należy opisywać fakty istotne, nie przeładowywać treści niepotrzebnym opisem sytuacji, należy odwoływać się do zdjęć, szkiców, stron świata.

Zasada stosowania odpowiednich form gramatycznych. Czynności przeprowadzone należy opisywać w formie nieosobowej dokonanej (np. „ślad linii papilarnych ujawniono przy pomocy argenteratu”), stan miejsca należy określić w czasie teraźniejszym, pismo powinno być czytelne.

Zasada dokładności. W treści protokołu należy unikać używania wyrazów wieloznacznych, niezrozumiałych, nieostrych np. „mniej więcej”, „około”, „przypuszczalnie”, „w pobliżu”, „prawie”, „obok”, „tuż”. W protokole podaje się opis spostrzeżeń wszystkich wykonanych czynności oraz ich wynik, w opisie czynności podejmowanych podczas oględzin należy uwzględnić nie tylko te działania, które dały jakiegokolwiek wyniki, ale wymienić trzeba także wszystko to, co w ogóle zrobiono, tak aby czytający ten opis nabrał przekonania, że rzeczywiście niczego nie przeoczono lub zaniechano.

Zasada obiektywizmu. Miejsce zdarzenia, przedmioty, dokumenty i ślady kryminalistyczne opisuje się w takim stanie, w jakim je zastano w czasie oględzin, nie wolno zamieszczać wniosków lub przypuszczeń, wnioski powinny nasuwać się same czytającemu protokół, nie powinno się podawać nazw substancji materiałów, jeśli nie ma pewności, co to za substancja.

¹⁴²Wytyczne nr 3, rozdz. 8.

Zasada zgodności dokumentacyjnej. Treść dokumentacji uzupełniającej musi być zgodna z treścią protokołu oględzin, istnienie rozbieżności między protokołem a materiałem fotograficznym i szkicami stawia pod znakiem zapytania wiarygodność ustaleń dokonanych podczas oględzin.

Zasada jednolitego nazewnictwa. W treści protokołu należy używać ujednoliconego nazewnictwa opisywanych przedmiotów, w miarę możliwości należy stosować jednolite jednostki miary, redagując tekst protokołu oględzin, należy stosować polski język oficjalny (zakaz stosowania gwary regionalnej lub środowiskowej).

Zasada systematyczności. W protokole oględzin należy zachować uporządkowaną kolejność opisu, zgodną z przyjętą kolejnością wykonywania czynności oględzinowych, tj. ślady i przedmioty należy opisywać według kolejności ich ujawniania i oznaczania. Do protokołu oględzin powinny zostać załączone wszystkie ujawnione ślady i przedmioty. Po opisaniu ich w protokole powinny zostać zabezpieczone pod względem kryminalistycznym. Jeżeli w toku oględzin miejsca zdarzenia użyto psa służbowego, należy tę czynność traktować jako część składową oględzin i uczynić o tym stosowny zapis w protokole oględzin, wpisując miejsce i czas nawęszania¹⁴³.

Szczególne znaczenie *Procedury (...)* przywiązują do udokumentowania w protokole oględzin samego faktu ujawnienia i zabezpieczenia śladu. Zabezpieczony ślad musi zostać również trwale oznaczony i zabezpieczony przed nieuprawnionymi próbami manipulowania przy nim. Tak więc ślady kryminalistyczne (i dowody rzeczowe) ujawniane podczas oględzin należy opisać w protokole oględzin odpowiednio uwzględniając:

- rodzaj śladu kryminalistycznego lub przedmiotu;
- materiał, z którego przedmiot jest wykonany;
- ilość;
- położenie – miejsce ujawnienia (znalezienia);
- rozmiar (długość, szerokość, wysokość, objętość);
- kształt;
- barwę;
- skład (zestawienie części);
- stan przedmiotu (np. stan uszkodzenia);
- przezroczystość;
- elastyczność;
- zapach;

¹⁴³Tamże.

- temperaturę oraz dodatkowe cechy szczególne (numery, cechy probiercze, ślady napraw, monogramy, napisy itp.)¹⁴⁴.

Ponadto, bez względu na rodzaj zabezpieczanego śladu, zawsze powinien być on trwale opakowany w celu ochrony jego cech identyfikacyjnych. Trwałe oznaczenie śladu ma na celu zapewnienie jego jednoznacznej identyfikacji w toku dalszych czynności. Realizuje się to poprzez dokonanie opisu zabezpieczonego śladu na zewnątrz opakowania lub na specjalnej metryczce trwale do niego dołączonej¹⁴⁵. Treść tego opisu musi być adekwatna do treści opisu w protokole oględzin i powinna zawierać takie elementy, jak:

- liczba dziennika, pod jaką zarejestrowano daną sprawę; w przypadku oględzin wykonywanych w trybie art. 308 k.p.k. w chwili ich prowadzenia postępowanie nie musi być jeszcze wszczęte i zarejestrowane, dlatego numer dziennika może być wpisany później, po zarejestrowaniu;
- numer śladu;
- miejscowość i data zabezpieczenia śladu;
- rodzaj i przedmiot czynności procesowej oraz dokładna lokalizacja miejsca jej przeprowadzenia i data;
- miejsce ujawnienia śladu/dowodu rzeczowego i zastosowana metoda;
- charakterystyka śladu/dowodu rzeczowego;
- sposób zabezpieczenia technicznego;
- imię i nazwisko oraz podpis osoby dokonującej zabezpieczenia, jak również:
- podpisy prowadzącego czynność i świadka.

¹⁴⁴ Procedury postępowania Policji...

¹⁴⁵ Tamże.

Rozdział 6.

Praca operacyjna

6.1. PRACA OPERACYJNA W SŁUŻBIE DZIELNICOWEGO

6.1.1. Wybrane elementy pracy operacyjnej realizowanej przez dzielnicowego

Istota meldunku informacyjnego

Meldunek informacyjny (dalej w skrócie: MI) sporządza się w każdym przypadku uzyskania przez policjantów informacji, w tym danych osobowych przydatnych do zapobiegania, rozpoznawania, ujawniania i wykrywania przestępstw, ustalania metod ich popełniania oraz wykrywania i zatrzymywania ich sprawców, w szczególności:

1. informacji o zdarzeniach, miejscach, pojazdach, dokumentach oraz osobach fizycznych i podmiotach niebędących osobami fizycznymi;
2. informacji o telekomunikacyjnych urządzeniach końcowych, wykorzystywanych do przekazu informacji, z wyłączeniem danych uzyskanych w trybie określonym w art. 20c, 20cb i 20da ustawy o Policji;
3. informacji o rachunkach w bankach lub innych instytucjach finansowych oraz o czynnościach bankowych, z uwzględnieniem ograniczeń dostępu do tych danych wynikających z art. 20 ust. 3 i 4 ustawy o Policji¹⁴⁶.

Dotyczy to wszelkich informacji uzyskanych w trakcie wykonywania czynności służbowych, jak i tych, które policjant posiadał poza służbą, które są istotne z punktu widzenia ujawniania, rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw oraz ich sprawców, a także sposobów i metod działań przestępczych, a w szczególności:

1. pochodzących od osobowych źródeł informacji (OZI);
2. uzyskanych w ramach prowadzonych form pracy operacyjnej;
3. uzyskanych w ramach czynności administracyjno-porządkowych;
4. uzyskanych w ramach czynności dochodzeniowo-śledczych, które nie zostały bezpośrednio wykorzystane w prowadzonym postępowaniu przygotowawczym, a posiadają istotne znaczenie dla realizacji ustawowych zadań Policji;

¹⁴⁶ Decyzja nr 338 Komendanta Głównego Policji z dnia 12 października 2016 r. w sprawie Systemu Informacji Operacyjnych.

5. pochodzących z mediów i Internetu, z wyjątkiem tych informacji, o których środki masowego przekazu dowiedziały się ze źródeł policyjnych lub na nie się powołują;
6. nie podlegających obowiązkowej rejestracji w innych bazach policyjnych.

Aktualnie obowiązujący wzór MI został określony w załączniku nr 1 do Decyzji nr 338 Komendanta Głównego Policji z dnia 12 października 2016 r. w sprawie Systemu Informacji Operacyjnych¹⁴⁷.

Zasady sporządzania meldunku informacyjnego

Policjant sporządzający dokument zawierający informacje podlegające wprowadzeniu do SIO:

- jest odpowiedzialny za rzetelne i kompletne podanie uzyskanych informacji;
- jest obowiązany zweryfikować uzyskane informacje w dostępnych policyjnych i pozapolicyjnych zbiorach informacji, a wynik tej weryfikacji umieścić pod treścią informacji jako „ustalenia własne”,
Ponadto policjant – wytwórca MI zobowiązany jest do:
 - sporządzenia wymienionego dokumentu w sposób czytelny. Treść powinna być jednoznaczna, zrozumiała i logiczna;
 - tego, aby sporządzany przez niego dokument napisany był przejrzystym językiem umożliwiającym dokładne zrozumienie treści, powinien posiadać pełne dane dotyczące zjawiska, a także z dokumentu powinien wynikać charakter powiązań występujących obiektów jak również występujących między nimi relacji;
 - sprawdzenia i uzupełnienia uzyskanych informacji pod względem ich prawdziwości w dostępnych policyjnych i pozapolicyjnych bazach danych np. takich jak: KSIP, CEL, REGON, CEPIK itp.;
 - sporządzenia MI niezwłocznie po uzyskaniu informacji, a w razie zaistnienia jakiegokolwiek przeszkody – niezwłocznie po jej ustaniu;
 - umieszczenia w treści dokumentu informacji dotyczącej tylko jednej sprawy;
 - w przypadku pogłębienia informacji, która była opisana w innym MI, należy w polu „uzupełnienie MI nr HQMI” wpisać nr HQMI MI, w którym była ona opisana;
 - wypełnienia wszystkich pól w MI. Brak wpisów w poszczególnych polach lub ich niewłaściwe wypełnienie, skutkuje niewprowadzeniem do Systemu Meldunku Informacyjnego (SMI) i zwrotem do wytwórcy w celu uzupełnienia;
 - przekazania dokumentu zawierającego informacje o policjancie lub pracowniku Policji do właściwej miejscowo komórki organizacyjnej Policji właściwej w sprawach wewnętrznych, bez wprowadzania do SIO;
 - niezwłocznego przekazania dokumentu bezpośredniemu przełożonemu w celu sprawdzenia pod względem formalnym i merytorycznym;

¹⁴⁷ Tamże.

Należy pamiętać, że sporządzający dokument źródłowy oraz jego przełożony ponoszą odpowiedzialność za jakość i poprawność przygotowanego dokumentu.

Wzór meldunku informacyjnego

KLAUZULA TAJNOŚCI

Meldunek informacyjny										Nr identyfikacyjny*: HQMI													
<i>Jednostka, komórka Policji:</i>			<i>Kategoria/rodzaj źródła informacji:</i>							<i>Miejsce, data wypełnienia:</i>													
<i>Kod jednostki:</i>																							
<i>Sygnatura dokumentu:</i>/.....			<i>Pseudonim/ID/nazwa źródła:</i>							<i>Egz. nr</i>													
<i>Osoba sporządzająca.</i>			<i>Temat:</i>							<i>Kod oceny źródła informacji:</i>		<i>Kod ochrony informacji:</i>											
Numer ID: <table border="1" style="display: inline-table; border-collapse: collapse;"><tr><td style="width: 15px; height: 15px;"></td><td style="width: 15px; height: 15px;"></td><td style="width: 15px; height: 15px;"></td><td style="width: 15px; height: 15px;"></td><td style="width: 15px; height: 15px;"></td><td style="width: 15px; height: 15px;"></td><td style="width: 15px; height: 15px;"></td><td style="width: 15px; height: 15px;"></td><td style="width: 15px; height: 15px;"></td><td style="width: 15px; height: 15px;"></td></tr></table>																				A		H1	
<i>Data uzyskania informacji:</i>										B		H2											
										C		H3											
			Uzupelnienie nr HQMI		MI					X		H3											
TREŚĆ**:										<i>Kod oceny informacji (1,2,3,4)</i>													
<i>Wykonano w egz.</i>			<i>Uwagi:</i>							<i>Podpis policjanta</i>													
<i>Egz. nr 1</i>										<i>Podpis przełożonego</i>													
<i>Egz. nr 2</i>																							
<i>Egz. nr 3</i>																							
<i>Wyk – nr tel.</i>																							

numer strony/liczba stron

* / wypełnia operator po wprowadzeniu do SMI

** / podczas wypełniania pamiętaj o odpowiedzi na pytania: kto?, co?, kiedy?, gdzie?, dlaczego?, w jaki sposób?, czym?

KLAUZULA TAJNOŚCI

Zasady wypełniania druku meldunku informacyjnego

Wypełnienie wszystkich pól w MI jest obowiązkowe. Brak wpisów w poszczególnych polach lub ich niewłaściwe wypełnienie, skutkuje niewprowadzeniem do SMI i zwrotem do wytwórcy w celu uzupełnienia.

POLE: „Nr URN HQMI” (*wypełnia operator SMI na druku MI*) – numer ten jest nadawany przez system po wprowadzeniu meldunku informacyjnego do SMI.

POLE: „Jednostka, komórka Policji” (*wypełnia policjant sporządzający MI*) – wpisujemy nazwę jednostki i komórki policjanta wypełniającego MI – np. KPP Mikołów – Wydział Kryminalny, KP – Ogniwo Patrolowo-Interwencyjne.

POLE: „Kod jednostki” (*wypełnia policjant sporządzający MI*) – w polu tym należy podać kod statystyczny (sześciocyfrowy) jednostki przydzielony poszczególnym komórkom Policji. W tym kodzie znajduje się informacja o pionie, w którym funkcjonariusz pełni służbę.

POLE: „Sygnatura dokumentu” (*wypełnia pracownik sekretariatu lub kancelarii tajnej*) – w tym miejscu nadawana jest liczba dziennika korespondencji przez właściwy sekretariat lub kancelarię tajną. W praktyce bardzo często również w tej komórce przełożony po wpisaniu informacji do rejestru informacji operacyjnych, wpisuje kolejny numer informacji.

POLE: „Osoba sporządzająca” (*wypełnia policjant sporządzający MI*) – należy wpisać stopień służbowy w skrócie oraz imię i nazwisko funkcjonariusza, który uzyskał informację i sporządził meldunek.

POLE: „Nr ID” (*wypełnia policjant sporządzający MI*) – wpisujemy identyfikator służbowy (sześciocyfrowy) policjanta sporządzającego MI.

POLE: „Data uzyskania informacji” (*wypełnia policjant sporządzający MI*) – wpisujemy faktyczną datę uzyskania informacji.

POLE: „Kategoria/rodzaj źródła informacji” (*wypełnia policjant sporządzający MI*) – w polu tym należy wpisać kategorię źródła informacji zgodnie z Instrukcją o pracy operacyjnej Policji) lub rodzaj źródła spoza tej kategorii, np. media, obserwacja, ustalenia własne.

POLE: „Pseudonim/ID/nazwa źródła” (*wypełnia policjant sporządzający MI*) – w polu tym należy wpisać kategorię oraz pseudonim OZI lub podać, jakiego rodzaju jest źródło np.: prasa, Internet, obserwacja własna. W sytuacji, gdy źródło posiada swój identyfikator z bazy OBOZI w pole to wpisujemy tylko identyfikator, bez pseudonimu.

POLE: „Temat” (*wypełnia policjant sporządzający MI*) – temat MI musi być tak sformułowany, aby oprócz swojej przejrzystości dawał także ogólny pogląd na jego

treść oraz wskazywał ewentualny zakres czy dziedzinę przestępczości, której dotyczy np. kradzież z włamaniem.

POLE: „Uzupełnienie MI nr: HQMI” (wypełnia policjant sporządzający MI) – pole to należy wypełnić w przypadku kolejnej informacji stanowiącej uzupełnienie meldunku informacyjnego już wprowadzonego do Systemu Meldunku Informacyjnego. I wtedy należy wpisać numer URN: HQMI, który został wpisany przez operatora stacji roboczej SMI na pierwszym meldunku wprowadzonym do SMI. W takim przypadku nie potrzeba już wypełniać pola „Temat”.

POLE: „Miejsce i data wypełnienia MI” (wypełnia policjant sporządzający MI) – wpisujemy datę sporządzenia MI. Meldunek należy sporządzić niezwłocznie po uzyskaniu informacji, a w przypadku wystąpienia przeszkody, niezwłocznie po ustaniu jej przyczyny.

POLE: „Klauzula tajności” (wypełnia policjant sporządzający MI) – sporządzający dokument określa klauzule tajności zgodnie z wymogami określonymi w przepisach o ochronie informacji niejawnych.

POLE: „Kod oceny źródła informacji” (wypełnia policjant sporządzający MI) – w tym polu policjant ocenia źródło informacji wybierając oznaczenia A, B, C, X.

POLE: „Kod oceny informacji” (wypełnia policjant sporządzający MI) – Policjant sporządzający MI dokonuje oceny prawdziwości i sposobu uzyskania informacji poprzez użycie punktacji do 1 do 4.

POLE: „Kod ochrony informacji” (wypełnia policjant sporządzający MI) – Policjant sporządzający dokument źródłowy lub jego bezpośredni przełożony określa dopuszczalny sposób wykorzystania informacji, w formie kodów H1, H2, H3. Obowiązkowo w każdym przypadku należy zaznaczyć kod H1, natomiast H2 lub H3 w zależności od potrzeb.

POLE: „Treść” (wypełnia policjant sporządzający MI) – policjant wpisuje tutaj treść uzyskanej informacji w sposób wyraźny, zrozumiały i logiczny. Treść MI powinna zawierać odpowiedzi na pytania: Kto? Co? Kiedy? Gdzie? Dlaczego? W jaki sposób? Czym? Pod treścią obowiązkowo należy wprowadzać informacje jednoznacznie identyfikujące obiekty analityczne występujące w treści MI:

- OSOBA – wymagane informacje: imię, nazwisko, nr pesel, adres zamieszkania;
- ADRES – wymagane informacje: miejscowość, ulica, nr budynku, województwo i państwo;
- DOKUMENT – wymagane informacje: rodzaj i numer dokumentu (zapis ciągły);
- FIRMA – wymagane informacje: pełna nazwa i REGON;
- KONTO – wymagane informacje: numer konta (zapis ciągły) i nazwa banku;
- POJAZD – wymagane informacje: marka, typ, nr rejestracyjny (jednym ciągiem), kraj rejestracji;

- TELEFON – wymagane informacje: numer i rodzaj;
- GRUPA – wymagane informacje: charakter, cel działalności, obszar działania oraz zachowanie jej członków;
- ZDARZENIE – wymagane informacje: miejsce, czas.

POLE: „Wykonano w ... egzemplarzy” (*wypełnia policjant sporządzający MI*) – w tym polu wpisywana jest liczba sporządzonych egzemplarzy oraz imię i nazwisko sporządzającego MI.

POLE: „Uwagi” (*może wypełniać przełożony lub policjant sporządzający MI w zależności od zapisu*) – w praktyce bardzo często jest to miejsce przeznaczone na wpisanie adnotacji przełożonego, poleceń dotyczących obiegu MI, czyli gdzie go skierować oraz o jakie informacje uzupełnić, itp. Przykładowy zapis: „*pan sierż. Jan Nowak, Egz. nr 1 – przekazać asp. Jan Kowalski celem wprowadzenia do SMI, następnie włączyć do Teczki Meldunków Informacyjnych, Egz. nr 2 – przekazać do Wydziału Kryminalnego KMP Katowice celem dalszej realizacji*”. Obecnie po wprowadzeniu kodu ochrony informacji w polu „Uwagi” formularza dokumentu źródłowego policjant sporządzający dokument wpisuje informacje dot. nadania kodu H2 lub H3, np. „Nie udostępniać informacji...”, „Przed udzieleniem informacji proszę o kontakt z...”.

POLE: „Podpis policjanta” (*wypełnia policjant sporządzający MI*) – podpis policjanta sporządzającego MI.

POLE: „Podpis przełożonego policjanta” (*wypełnia przełożony*) – w polu tym podpis wraz z pieczętką służbową oraz datą składa przełożony policjanta, potwierdzając tym samym zapoznanie się z treścią dokumentu.

Ocena wiarygodności informacji oraz źródła informacji

Informacja zanim zostanie wprowadzona do SIO musi zostać oceniona. Obowiązującym systemem oceny informacji jest tzw. „system 4x4”, w ramach którego odrębnym ocenie poddawane jest źródło informacji oraz informacja, a następnie stosowana jest kompleksowa ocena tych dwóch elementów.

Policjant sporządzający meldunek informacyjny dokonuje oceny wiarygodności źródła informacji, a wyniki tej oceny zaznacza w odpowiednich polach formularza meldunku w formie następujących kodów:

- 1) kod „A” – w przypadku braku wątpliwości co do wiarygodności źródła informacji;
- 2) kod „B” – w przypadku informacji pochodzącej ze źródła, które w większości przypadków było wiarygodne;
- 3) kod „C” – w przypadku informacji pochodzącej ze źródła, które w większości przypadków było niewiarygodne;

4) kod „X” – w przypadku informacji pochodzącej z nowego źródła, którego wiarygodność nie jest znana, ponieważ źródło nie było sprawdzane lub sprawdzenie nie jest możliwe¹⁴⁸.

OCENA WIARYGODNOŚCI INFORMACJI

KOD OCENY INFORMACJI Stosunek źródła do informacji	INFORMACJA JEST PRAWDZIWA BEZ JAKICHKOLWIEK ZASTRZEŻEN.	INFORMACJA JEST ZNANA OSOBIŚCIE ŹRÓDŁU INFORMACJI.	INFORMACJA NIE JEST ZNANA ŹRÓDŁU OSOBIŚCIE. ALE JEST POTWIERDZONA PRZEZ INNE INFORMACJE JUŻ ZNANE.	INFORMACJA NIE JEST ZNANA OSOBIŚCIE ŹRÓDŁU I NIE MOŻE ZOSTAĆ POTWIERDZONA W ŻADEN INNY SPOSOB
	1	2	3	4
KOD OCENY ŹRÓDŁA Ocena wiarygodności źródła				
A NIE MA WĄTPLIWOŚCI, CO DO AUTENTYCZNOŚCI, WIARYGODNOŚCI I KOMPETENCJI ŹRÓDŁA INFORMACJI lub INFORMACJA POCHODZI OD ŹRÓDŁA, KTÓRE UDOWODNIŁO SWOJĄ WIARYGODNOŚĆ WE WSZYSTKICH MOŻLIWYCH PRZYPADKACH W PRZESZŁOŚCI	A1 Funkcjonariusz policji, sądu, prokuratury, metody pracy policji, procesowo udowodnione wyniki	A2 Funkcjonariusz policji, sądu, prokuratury, metody pracy policji, procesowo udowodnione wyniki	A3 Funkcjonariusz policji, sądu, prokuratury, metody pracy policji, procesowo udowodnione wyniki	A4 Funkcjonariusz policji, sądu, prokuratury, metody pracy policji, procesowo udowodnione wyniki
B INFORMACJA POCHODZI ZE ŹRÓDŁA, KTÓRE W WIĘKSZOŚCI PRZYPADKÓW BYŁO WIARYGODNE.	B1 Inni funkcjonariusze administracji państwowej Bazy danych m.in. ZSIP, KSIP, OPIS, TBD WEP, Temida, wypisy z ksiąg wieczystych, itp., OZI długoletnim stażu współpracy, który zawsze się sprawdzał.	B2 Inni funkcjonariusze administracji państwowej Bazy danych m.in. ZSIP, KSIP, OPIS, TBD WEP, Temida, wypisy z ksiąg wieczystych, itp., OZI długoletnim stażu współpracy, który zawsze się sprawdzał.	B3 Inni funkcjonariusze administracji państwowej Bazy danych m.in. ZSIP, KSIP, OPIS, TBD WEP, Temida, wypisy z ksiąg wieczystych, itp., OZI długoletnim stażu współpracy, który zawsze się sprawdzał.	B4 Inni funkcjonariusze administracji państwowej Bazy danych m.in. ZSIP, KSIP, OPIS, TBD WEP, Temida, wypisy z ksiąg wieczystych, itp., OZI długoletnim stażu współpracy, który zawsze się sprawdzał.
C INFORMACJA POCHODZI ZE ŹRÓDŁA, KTÓRE W WIĘKSZOŚCI PRZYPADKÓW NIE BYŁO WIARYGODNE.	C1 Większość informacji pochodzących od OZI, wymagających dodatkowej weryfikacji	C2 Większość informacji pochodzących od OZI, wymagających dodatkowej weryfikacji	C3 Większość informacji pochodzących od OZI, wymagających dodatkowej weryfikacji	C4 Większość informacji pochodzących od OZI, wymagających dodatkowej weryfikacji
X INFORMACJA POCHODZI Z NOWEGO, NIESPRAWDZONEGO ŹRÓDŁA, KTÓREGO AUTENTYCZNOŚĆ, KOMPETENCJE I WIARYGODNOŚĆ NIE SĄ ZNANE lub INFORMACJA POCHODZI Z NOWEGO, NIESPRAWDZONEGO ŹRÓDŁA, KTÓREGO AUTENTYCZNOŚĆ, WIARYGODNOŚĆ ORAZ KOMPETENCJE NIE MOGĄ BYĆ POTWIERDZONE.	X1 Świeżo pozyskane źródła (OZI), których wiarygodność do tej pory nie jest znana, świadek, źródeł nieustalonych, wysoce niepewnych, przekazujących informacje jednorazowo, lub które przekazują informacje wyraźnie celowo „zonglują” posiadaną wiedzą – wszystkie media – wszelka prasa, radio, TV, czy Internet,	X2 Świeżo pozyskane źródła (OZI), których wiarygodność do tej pory nie jest znana, świadek, źródeł nieustalonych, wysoce niepewnych, przekazujących informacje jednorazowo, lub które przekazują informacje wyraźnie celowo „zonglują” posiadaną wiedzą – wszystkie media – wszelka prasa, radio, TV, czy Internet	X3 Świeżo pozyskane źródła (OZI), których wiarygodność do tej pory nie jest znana, świadek, źródeł nieustalonych, wysoce niepewnych, przekazujących informacje jednorazowo, lub które przekazują informacje wyraźnie celowo „zonglują” posiadaną wiedzą – wszystkie media – wszelka prasa, radio, TV, czy Internet	X4 Świeżo pozyskane źródła (OZI), których wiarygodność do tej pory nie jest znana, świadek, źródeł nieustalonych, wysoce niepewnych, przekazujących informacje jednorazowo, lub które przekazują informacje wyraźnie celowo „zonglują” posiadaną wiedzą – wszystkie media – wszelka prasa, radio, TV, czy Internet

Tabela nr 1 – ocena wiarygodności informacji (źródło: materiały informacyjne BWK KGP)

Policjant sporządzający meldunek informacyjny dokonuje oceny prawdziwości i sposobu uzyskania informacji przekazywanej tym meldunkiem, a wyniki tej oceny wpisuje w odpowiednim polu formularza meldunku w formie następujących kodów:

- 1) kod „1” – w przypadku informacji ocenionej jako prawdziwa;
- 2) kod „2” – w przypadku, gdy fakty w niej wskazane są znane bezpośrednio źródłu ją przekazującemu;
- 3) kod „3” – w przypadku, gdy fakty w niej wskazane nie są znane bezpośrednio źródłu ją przekazującemu, ale zostały potwierdzone przez inne źródło informacji;

¹⁴⁸ Tamże.

4) kod „4” – w przypadku, gdy fakty w niej wskazane nie są znane bezpośrednio źródłu ją przekazującemu i nie mogą być sprawdzona przez inne źródło informacji¹⁴⁹.

Podczas sporządzania MI przy oceny wiarygodności i prawdziwości uzyskanych informacji stosuje się „system 4x4” polegający na podporządkowaniu informacjom określonych cech prawdziwości informacji i wiarygodności źródła tej informacji.

Kod ochrony informacji

Policjant sporządzający dokument źródłowy lub jego bezpośredni przełożony określa ograniczenie sposobu wykorzystania informacji, wpisując kod:

1. kod „H1” – oznacza, że informacja w nim zawarta jest operacyjna i nie może być wykorzystana bezpośrednio w postępowaniu karnym;
2. kod „H2” – w przypadku gdy ze względu na konieczność szczególnej ochrony przebiegu prowadzonych czynności operacyjno-rozpoznawczych przed dekonspiracją, zapewnienia właściwego toku postępowania karnego albo ochrony życia i zdrowia policjantów lub innych osób uczestniczących w czynnościach służbowych – udostępnienie informacji wymaga zgody policjanta, który określił ograniczenie sposobu jej wykorzystania lub jego bezpośredniego przełożonego z wyjątkiem policjantów komórki organizacyjnej KGP właściwej w sprawach wewnętrznych, bez zgody lub wiedzy policjanta który sporządził dokument lub jego bezpośredniego przełożonego;
3. kod „H3” – w przypadku gdy sposób wykorzystania informacji podlega innym ograniczeniom niż wymienione przy kodzie H2, wskazanym opisowo w polu „Uwagi” formularza dokumentu¹⁵⁰.

¹⁴⁹ Tamże.

¹⁵⁰ Tamże.

Bibliografia

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 t.j.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 t.j.).
- Ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 t.j.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 2020 r. poz. 30 t.j.).
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz.U. z 2020 r., poz. 729 t.j.).
- Ustawa z 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 t.j.).
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 roku Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2019 r., poz. 821 t.j.).
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 1914 t.j.).
- Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. Prawo o adwokaturze (Dz.U. z 2020 r. poz. 1651 t.j.).
- Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (Dz.U. z 2020 r. poz. 955 t.j.).
- Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (Dz.U. z 2020 r. poz. 35 t.j.).
- Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (Dz.U. z 2019 r. poz. 796 t.j.).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. z 2019 r. poz. 1781 t.j.).
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. z 2019 r. poz. 742 t.j.).
- Ustawa z dnia 8 września 2006 r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym (Dz.U. z 2020 r. poz. 882 t.j.).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2020 r. poz. 360 t.j.).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969 t.j.).

- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz.U. 2020 poz. 2050 t.j.).
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2020 r. poz. 218 t.j.).
- Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (Dz.U. z 2017 r. poz. 1897 t.j.).
- Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. z 2019 r. poz. 2418 t.j.).
- Ustawa z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2020 r. poz. 821 t.j.).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz.U. z 2019 r. poz. 2277 t.j.).
- Ustawa z dnia 16 września 2011 r. Ustawa o wymianie informacji z organami ścigania państw członkowskich Unii Europejskiej, państw trzecich, agencjami Unii Europejskiej oraz organizacjami międzynarodowymi (Dz.U. z 2020 r. poz. 158 t.j.).
- Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. z 2020 r. poz. 1856 t.j.).
- Ustawa z dnia 3 lipca 2002 r. Prawo lotnicze (Dz.U. z 2020 r. poz. 1970).

Akty prawne inne

- Decyzja nr 253 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 lipca 2016 r. w sprawie ustalenia wzorów i typów uzbrojenia Policji (Dz.Urz.KGP z 2016 r. poz. 49 z późn. zm.).
- Decyzja nr 338 Komendanta Głównego Policji z dnia 12 października 2016 r. w sprawie Systemu Informacji Operacyjnych (Dz.Urz.KGP z 2016 r. poz. 65).
- Decyzja nr 412 Komendanta Głównego Policji z dnia 30 grudnia 2016 r. w sprawie procedur realizacji przedsięwzięć w ramach poszczególnych stopni alarmowych i stopni alarmowych CRP w Policji (Dz.Urz.KGP 2017 r. poz. 3 z późn. zm.).
- Decyzja nr 713/2005 KGP z dnia 30 grudnia 2005 r. w sprawie szkolenia strzeleckiego policjantów (Dz.Urz.KGP z 2006 r. nr 3 poz. 9 z późn. zm.).
- Decyzja ramowa Rady 2006/960/WSiSW z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie uproszczenia wymiany informacji i danych wywiadowczych między organami ścigania państw członkowskich Unii Europejskiej (Dz.U.U.E. L. z 2007 r. nr 75, str. 26).
- Decyzji Rady 2008/615/WSiSW z dnia 23 czerwca 2008 r. w sprawie intensyfikacji współpracy transgranicznej, szczególnie w zwalczaniu terroryzmu i przestępczości transgranicznej (Dz.Urz.U.E L 210 z 06.08.2008).

- Decyzja Rady 2008/617/WSiSW z dnia 23 czerwca 2008 r. w sprawie usprawnienia współpracy pomiędzy specjalnymi jednostkami interwencyjnymi państw członkowskich Unii Europejskiej w sytuacjach kryzysowych (Dz.Ur.z.UE L 210 z 06.08.2008, str. 73).
- Konwencja o ochronie prawa dziecka (Dz.U. z 1991 r., nr 120 poz. 526 z późn. zm.).
- Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020, Załącznik do uchwały nr 76 Rady Ministrów z dnia 29.04.2014 r. (poz. 445).
- Procedura „Niebieskie Karty” – odpowiedzi na najczęściej zadawane pytania, Praca zbiorowa, Stowarzyszenie na Rzecz Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”, Warszawa 2013.
- Program przeciwdziałania przemocy w rodzinach policyjnych pod nazwą „MOC – tak, PRZEMOC – nie!” Biuro Prewencji, Biuro Kadr i Szkolenia, Biuro Spraw Wewnętrznych Komendy Głównej Policji, Pełnomocnik KGP ds. Ochrony Praw Człowieka, Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”, Instytutu Psychologii Zdrowia.
- Procedury postępowania Policji podczas organizowania i przeprowadzania oględzin miejsca przestępstwa, KGP, Warszawa 2001 (Załącznik do pisma Komendanta Głównego Policji nr Ad – 1078/2001 z dnia 7 lipca 2001 r.).
- Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 26.09.1997 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy (Dz.U. 2003 nr 169 poz. 1650 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 12 czerwca 2003 r. w sprawie szczegółowego sposobu wykonywania uprawnień i obowiązków kuratorów sądowych (t.j.: Dz.U. z 2014 r. poz. 989).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 31 marca 2011 r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie (Dz.U. 2011 Nr 81 poz. 448).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 19 czerwca 2007 r. w sprawie wymagań w zakresie wykształcenia, kwalifikacji zawodowych, stażu służby, jakim powinni odpowiadać policjanci na stanowiskach komendantów Policji i innych stanowiskach służbowych oraz warunków ich mianowania na wyższe stanowiska służbowe (Dz.U. 2007 Nr 123 poz. 857 z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 września 2012 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję (Dz.U. 2012 Nr 1102).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 28 listopada 2014 r. w sprawie uzbrojenia Policji (Dz.U.2014.1738).

- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 7 maja 2019 r. w sprawie dokumentowania przez policjantów kontroli osobistej oraz przeglądania zawartości bagaży lub sprawdzenia ładunków (Dz.U. z 2019 r. poz. 904).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 listopada 2020 r. w sprawie wydawania nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia (Dz.U. z 2020 r. poz. 2105).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2020 r. w sprawie wzoru protokołu czynności opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, w związku z wydaniem nakazu lub zakazu (Dz.U. z 2020 r. poz. 1985).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2020 r. w sprawie wzoru zawiadomienia osoby stosującej przemoc w rodzinie, wobec której został wydany nakaz lub zakaz, umieszczonego na drzwiach mieszkania (Dz.U. z 2020 r. poz. 1951).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2020 r. w sprawie wzoru zawiadomienia osoby stosującej przemoc w rodzinie, wobec której został wydany nakaz lub zakaz, pozostawionego wobec niemożności doręczenia korespondencji (Dz.U. z 2020 r. poz. 1986).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 25 lipca 2016 r. w sprawie zakresu przedsięwzięć wykonywanych w poszczególnych stopniach alarmowych i stopniach alarmowych CRP (Dz.U. z 2016 r. poz. 1101 z późn. zm.).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”(Dz.U. Nr 209 poz. 1245).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 lutego 2020 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów (Dz. U z 2020 r. poz. 192).
- Wytyczne 3/2000 Komendanta Głównego Policji z dnia 16 czerwca 2000 r. w sprawie postępowania Policji w warunkach katastrofy naturalnej i awarii technicznej oraz w czasie innych zdarzeń zagrażających bezpieczeństwu ludzi i środowiska.
- Wytyczne nr 3 Komendanta Głównego Policji z dnia 30 sierpnia 2017 r. w sprawie wykonywania niektórych czynności dochodzeniowo-śledczych przez policjantów (Dz.Urz.KGP 2017 poz. 59).
- Wytyczne nr 2 Komendanta Głównego Policji z dnia 26 czerwca 2007 r. w sprawie zasad ewidencjonowania, wypełniania oraz przechowywania notatników służbowych (Dz. Urz. KGP z 2019 poz. 30).
- Wytyczne nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 15 grudnia 2020 r. w sprawie sposobu postępowania policjantów podczas realizacji procedury „Niebieskie Karty”

oraz wydawania nakazu natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia lub zakazu zbliżania się do mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia (Dz.Urz.KGP z 2020 r. poz. 63).

- Wytyczne Prokuratora Generalnego z dnia 1 kwietnia 2014 r. dotyczące zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
- Zarządzenie nr 5 Komendanta Głównego Policji z dnia 20 czerwca 2016 r. w sprawie form i metod wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika dzielnicowych (Dz.Urz.KGP z 2016 r. poz. 26 z późn. zm.).
- Zarządzenie nr 6 Komendanta Głównego Policji z dnia 21 lutego 2017 r. zmieniające zarządzenie w sprawie metod i form wykonywania zadań przez dzielnicowego i kierownika dzielnicowych (Dz.Urz.KGP z 2017 r. poz. 12).
- Zarządzenie nr 20 Komendanta Głównego Policji z dnia 13 lipca 2020 r. w sprawie metod i form przygotowania i realizacji działań policyjnych w związku ze zdarzeniami szczególnymi (Dz.Urz.KGP z 2020r. poz. 35).
- Zarządzenie nr 23 Komendanta Głównego Policji z dnia 24 września 2014 r. w sprawie metod i form przygotowania i realizacji działań Policji w związku ze zdarzeniami kryzysowymi (Dz.Urz.KGP z 2014 r. poz. 65).
- Zarządzenie nr 24 Komendanta Głównego Policji z dnia 21 lipca 2015 r. w sprawie szczegółowych zasad przyznawania i użytkowania broni palnej przez policjantów (Dz.Urz.KGP z z 2015 r. poz. 57, z późn. zm.).
- Zarządzenie nr 36 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 listopada 2017 r. w sprawie zadań realizowanych przez Policję w sytuacjach kryzysowych (Dz.Urz.KGP z 2017 r. poz. 73, z późn. zm.).
- Zarządzenie nr 53 Komendanta Głównego Policji z 6 października 2014 r. w sprawie metod i form wykonywania niektórych zadań służbowych przez psychologów pełniących służbę lub zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych Policji (Dz.Urz.KGP z 2014 r. poz. 118).
- Zarządzenie nr 323 Komendanta Głównego Policji z dnia 26 marca 2008 r. w sprawie metodyki wykonywania przez Policję czynności administracyjno-porządkowych w zakresie wykrywania wykroczeń oraz ścigania ich sprawców (Dz.Urz.KGP, nr 9 poz.48 z późn. zm.).
- Zarządzenie nr 768 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 sierpnia 2007 r. w sprawie form i metod wykonywania zadań przez policjantów pełniących służbę patrolową oraz koordynacji działań o charakterze prewencyjnym (Dz.Urz.KGP z 2018 r. poz. 108 z późn. zm.).
- Zarządzenie nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 r. w sprawie „Zasady etyki zawodowej policjanta” (Dz.Urz.KGP z 2004 r. nr 1 poz. 3).

- Zarządzenie nr 1619 Komendanta Głównego Policji z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich (Dz.Urz.KGP z 2010 nr 11 poz. 64 z późn. zm.).

Wydawnictwa zwarte

- Biedrzycki W., Świerczewski K., *Charakterystyka Funkcjonowania dzielnicowego w Policji*, Legionowo 2014.
- Bielska T., *Wprowadzenie do psychologii. Aspekty policyjne*, WSPoL, Szczytno 2007.
- Bojkowska A., *Wybrane przestępstwa związane z problematyką przemocy w rodzinie*, Difin, 2012 r.
- Brzozowski A., Murczkiewicz W., *Organizacja i funkcjonowanie rewirów dzielnicowych*, Szczytno 2000.
- Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, Gdańsk 1999.
- Czapska J., Wójcikiewicz J., *Policja w społeczeństwie obywatelskim*, Zakamycze 1999.
- Czerw S., *Kryminalistyczne badanie miejsca zdarzeń*, [w:] W. Kędzierski (red.), *Technika kryminalistyczna*, WSPoL, Szczytno 1993.
- Gąsiorowski J., *Ogłędziny miejsca zdarzenia. Aspekty prawne i kryminalistyczne*, SP Katowice 2005.
- Hobfoll S.T., *Stres, kultura i społeczność. Psychologia i filozofia stresu*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2006.
- Hołyst B., *Kryminalistyka*, Warszawa 2000.
- Jakubowski R., Gruszka M., *Międzynarodowa wymiana informacji kryminalnych*, Kwartalnik Policyjny nr 4/2014 Czasopismo Centrum Szkolenia Policji w Legionowie i Centrum Szkolenia Żandarmerii Wojskowej w Mińsku Mazowiecki.
- Łagoda K., Częścik R., *Vademecum interwencji policyjnych*, WSPoL, Szczytno 2012.
- Łosiak W., *Psychologia stresu*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2012.
- *Kodeks rodziny i opiekuńczy. Komentarz*, H. Dolecki, T. Sokołowski (red.), Lex, Warszawa 2010.
- Kowalewska-Borys E., *Problematyka przemocy w rodzinie. Podstawowe środki prawne ochrony osób pokrzywdzonych*, Difin, Warszawa 2012.
- Kozdrowski S., *Ogłędziny miejsca zdarzenia*, cz. I, Słupsk 1988.
- Kędzierski G. i W., *Kryminalistyka wybrane zagadnienia techniki*, WSPoL, Szczytno 2011.
- Mazowiecka L., *Jak skutecznie chronić ofiary przemocy w rodzinie*, Lex, Warszawa 2013.
- Micek D., Micek M., Łuka P., Gontarzewski Z., *Rola dzielnicowego w Policji. Współdziałanie z podmiotami policyjnymi i pozapolicyjnymi*, Szczytno 2007.

- Mingotaud F., *Sprawny Kierownik. Technika osiągnięcia sukcesów*, wyd. Poltext, Warszawa 1994.
- *Odebranie dziecka*, oprac. Prządka D., „Policja 997” miesięcznik Komendanta Głównego Policji, nr 113/03.2014, s. 35.
- Penc J., *Kreatywne kierowanie. Organizacja i kierownik jutra. Rozwiązywanie problemów kadrowych*, Agencja Wydawnicza Placet, Warszawa 2000.
- *Podręcznik dla dzielnicowego*, pr. zbior., Wyd. Szkoły Policji w Słupsku, Słupsk 2014.
- *Podręcznik dla słuchacza Szkolenia Zawodowego Podstawowego*, pr. zbior., Wyd. Szkoły Policji w Słupsku, Słupsk 2013.
- *Psychologia. Podręcznik dla studentów kierunków medycznych*, Trzcieniecka-Green A. (red.), Universitas, Kraków 2006.
- Rychlik B., *Program profilaktyki antystresowej. Jak radzić sobie ze stresem. Praktyczny przewodnik*, Pracownia Wydawnicza Wojskowej Akademii Medycznej, Muszyna 2002.
- Stefański R.A., Bartoszewski J. i in., *Kodeks postępowania karnego*, Komentarz t. II. Lexis Nexis, Warszawa 2014.
- *Służyć i chronić. Wskazówki do procesu kształcenia pożądanych postaw i zachowań w toku szkolenia zawodowego podstawowego*, Komenda Główna Policji, Warszawa 2011.
- *Spółeczna psychologia kliniczna*, Sęk H. (red.), PWN, Warszawa 1998.
- *Technika kryminalistyczna*, Kędzierski W. (red.), WSPol, Szczytno 2007.
- Tokarski S., *Kierownik w organizacji*, wyd. Difin, Warszawa 2006.
- Trzcińska W., Wiciak I., *Skuteczne komunikowanie w administracji publicznej*, WSPol, Szczytno 2011.
- *Uprawnienia funkcjonariusza Policji w zakresie użycia lub wykorzystania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej*, Kowalczyk A., Posiewka M., Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego Komendy Głównej Policji 2013 r.
- *Vademecum interwencji policyjnych* Łagoda K., Częścik R., WSPol, Szczytno 2012.
- *Vademecum dla policjantów służby prewencyjnej. Wybrane zagadnienia*, opracowane w Biurze Prewencji KGP wg stanu prawnego na dzień 28 lutego 2013 r.
- *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, Sęk H., Cieślak R. (red.), Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.

Strony internetowe

- <http://www.unic.un.org.pl/terroryzm/definicje.php>.
- <http://www.parpa.pl/index.php/przeciwdzialanie-przemocy/charakterystyka-zjawiska-przemocy-w-rodzinie>.

- http://wprewencji.policja.waw.pl/portal/wp/1859/47030/Narzedzia_szacowania_ryzyka.html.

Szkoła Policji w Katowicach
ul. gen. Jankego 276
40-684 Katowice-Piotrowice
www.katowice.szkolapolicji.gov.pl

